

Bismillahirrahmanirrahim

Onyedinci cildin başı

(Altıncı defter)

ای قیامت تا قیامت راه چند - زو قیامت را همی پرسیده‌اند

21156- *Ondan kıyameti sorup dururlardı, “Ey yüzlerce kıyamet olan Allah’ın Resulü! Kıyamete ne kadar zaman var?” dedilerdi.*

که ز محشر حشر را پرسد کسی - با زبان حال می‌گفتی بسی

21157- *O da, hâl diliyle derdi ki: “Ne tuhaf şey! biri mahşerden haşrı soruyor.”*

رمز موتوا قبل موت یا کرام - بهر این گفت آن رسول خوش پیام

21158- *İşte en güzel haberler veren elçi, bu yüzden “Ey azizler!” demişti, “Ölmeden önce ölünüz.”*

Yukarıdaki beyitlerde, kıyamet, ölüm ve mahşer konuları üzerinde duruldu. Bunları gereği gibi anlamamız için, bu konular üzerinde biraz durmamız lazımdır. Kıyamet nedir? Kıyamet, öldükten sonra dirilmektir. Mahşerde toplanmak, dünyada yaptıklarından hesap vermektir. Kıyameti suri ve manevi olarak ikiye ayırırlar. Suri kıyamet, herkesin öldükten sonra dirilmesini, toprak olmuş bedenlerin İsrail’in suru ile mezarlarından baş kaldırmalarını ifade eder. Manevi kıyamet, maddeyle, bedenle ilgisi olamayan ruhani diriliştir. Sur kıyametini İsrail’in suru koparır. Manevi kıyamet, yani ruhani diriliş ise, peygamberlerin, velilerin daveti, Hakk’tan aldıkları vahiy ve ilhamla ölü ruhları uyandırmaları, diriltmeleridir.

Mevlâna, peygamberlerin ve velilerin sesi ile meydana gelen manevi kıyameti, şu beyitte açıkça ifade buyurmaktadır:

“Beden kabirlerindeki her ölünün ruhu, onların sesiyle dirilir de, gaflet kefesinden sıçrar kalkar.”

Manevi kıyamet, beşeri sıfatlardan tamamıyla sıyrılmak, ilahî sıfatlarla muttasıf olmaktır. Bazıları, kıyameti şu şekilde de mütalaa ederler: Her an vaki olan kıyamet. Bütün âlemler, her an içinde yokluktan varlığa ve varlıktan yokluğa, yani âlem-i gaybtan âlem-i şehadete, âlem-i şehadetten âlem-i gaybe gitmektir. Bu nihayetsizlik içinde, her an bir dünya yıkılıp bir diğeri doğmaktadır. Buna mutasavvıflar, “Teceddüd-ü emsal” diyorlar. Varlıkların, eşyanın yenilenmesi manasına gelen bu inanışa göre, bir şeyin mahvolduktan sonra kendi mislinin, yani benzerinin tekrar meydana gelmesidir. Ölümü çeşitli yönden mütalaa ederler. Birincisi, elimizde olmayan, tabii ölümdür ki, buna zaruri ölüm de diyorlar. Mecburi ölüm de denilen bu tabii ölüm (izdirari ölüm), bir adamın ölmesi ile onun kıyametinin kopması demektir. Bu hususta, bir hadis de rivayet edilir: **“Bir kimse ölürse, onun kıyameti kopar.”** Bu, kıyamet-i umumi değildir. Ölen kişinin kıyametidir ki, bu da, o kişinin berzah âlemine intikali demektir.

Bir de ihtiyari ölüm, bizim elimizde olan ölüm, yani “Ölmeden evvel ölüm” vardır ki, arif, bu ölümle maddeten ölmez de, beşeri duygularını öldürür. Arif, bu hâle eriştiği zaman, bu suret âleminde ahiret neşesi bulur. Ölülere münkeşif hâl, ona da açılır. Bu hâle “Küçük kıyamet” derler. Arif, daha ileri mertebeye ulaşır da, hakikatte nefsinin yok ederse, bu hâle de “Büyük kıyamet” denir.

Bir kıyamet de, bütün kâinatın vadolunan bir günde tamamıyla mahvolmasıdır. Kıyamet hakkında bu kısa görüşlerden sonra, beyitlerin izahına gelebiliriz. İşte Peygamberimiz Efendimiz, ölümden evvel ölümün en yüksek mertebesine varırken, yüzlerce kıyamet geçmiştir. Her an bir kemal hâlinden daha yüksek kemale geçmek suretiyle, insan kemalinin bizim idrakimizin ulaşamayacağı en yüksek mertebesine ulaşmıştır. Onun için o, her bir kıyamet ve bir dirilmede her an bir idrakten daha yükseğine geçiyordu. Bu sebeptendir ki Hz. Mevlâna, yüce Peygamberimiz hakkında “Muhammed

Aleyhisselam, dünyaya ikinci doğuşla gelmiş ve yüzlerce kıyamet onda zahir olmuştur” buyuruyor. Doğuş nedir? Sufilere göre iki doğuş vardır:

1- Ana rahminden dünyaya geliş.

2-Tabiat âleminden hakikat âlemine doğuş.

Bu doğuş, mecazi ve maddi hayatın sıfatlarını, arzularını öldürerek, Hakk’ın sıfatını iktisap etmektedir. **“Allah’ın ahlakıyla ahlaklanınız”** buyurulmuştur. İşte Peygamber Efendimiz bu âleme daha ana rahminden inerken, Allah’ın lütuf ve ihsanı ile bu manevi vasıflara sahip olarak teşrif buyurmuştu.

ز آن طرف آورده‌ام این صیت و صوت - همچنان که مرده‌ام من قبل موت

21159- Bunun gibi ölmeden önce ölmüşüm de, bu adı sanı o taraftan getirmişim.

دیدن هر چیز را شرط است این - پس قیامت شو قیامت را ببین

21160- Şu hâlde kıyamet ol da, kıyameti gör. Bu hâl, her şeyi görmede şarttır.

Hz. Mevlâna, yukarıdaki beyitlerde, Peygamberimiz Aleyhissalat-ü vesselam Efendimiz’in lisan-ı mübareklerinden şu hakikati haber veriyor.

“Ey gerçeği arayan, ey manevi kıyametin ne olduğunu bilmek isteyen kişi! Şunu bil ki ben, ölmeden evvel öldüm. Mecazi olan vücudumu mahv ve fânî kıldım. O mana âleminden, o hakikat dünyamdan bu adı sanı getirdim. Ve hakikat mertebesine ulaştırdım. Yukarılarda açıklanan kıyametleri idrak ettim. Sen de kemale ermek için bizzat öl, nefsinde o kıyameti gör... Çünkü her şeyi ve türlü sırrı çözebilmenin, idrak etmenin şartı, o kıyamettir. O kıyameti yaşamaktır.

خواه آن انوار باشد یا ظلام - تا نگریدی او ندانی‌اش تمام

21161- İster nurlar olsun, ister karanlıklar... Onlar olmadıkça, onların ta kendisi kesilmedikçe, onları tam olarak bilemezsin.

عشق گردی عشق را دانی ذبال - عقل گردی عقل را دانی کمال

21162- Akıl oldun mu, bütün olgunluğu ile akli bilirsin. Âşık oldun mu, aşkın insanı ne hâle soktuğunu, nasıl yakıp yandırdığını anlarsın.

Bir şeyi tam olarak anlamak, idrak etmek için onu görmek veya bilmek (ilm-el yakın) bilgi edinmek ve (Ayn-el yakın) gözle görmek mertebeleri kâfi gelmez. Bizzat o şey olmak, onun kendisi kesilmek “Hakk-el yakın” mertebesine erişmek lazımdır. Akli da kemaliyle bilmek istiyorsan, bizzat akıl olman ve aşkı tam idrak etmek istiyorsan, bizzat âşığın kendisi olman, yani akıl ve aşkıta fânî olman gerekir.

گر بدی ادراک اندر خورد این - گفتمی برهان این دعوی مبین

21163- Bunu kavrayacak idrak olsaydı, bu davanın sesini ve delillerini apaçık söyledim.

گر رسد مرغی قنق انجیر خوار - هست انجیر این طرف بسیار خوار

2116- Bu tarafta marifet inciri çok hakir görülüyor. Eğer bu civara marifet incirini yiyecek bir kuş konuk gelse, ona bu çeşit marifet gıdaları dermek kolay olurdu.

دم‌بدم در نزع و اندر مردند - در همه عالم اگر مرد و زنند

21165- Bütün dünyada herkes, erkek olsun kadın olsun, her an can vermede ölüp gitmededir.

که پدر گوید در آن دم با پسر - آن سخانشان را وصیتها شمر

21166- Onların söyledikleri sözleri, ölürken babanın oğluna söylediği vasiyetler say.

تا ببرد بیخ بغض و رشک و کین - تا بروید عبرت و رحمت بدین

21167- Onların sözlerini vasiyet say da, bu yüzden sende ibret ve rahmet duyguları uyansın. Nefret, haset ve kin, kalbinden sökölüp atılsın.

تا ز نزع او بسوزد دل ترا - تو بدان نیت نگر در اقربا

21168- Hısım ve akrabana ölüm döşeginde can çekıştiryorlarmış gibi için yanarak, bak.

Az öncede kısaca arzedildiği gibi aslında bu âlem, her an yok olmakta ve yine o anda tekrar varlık sahasına gelmektedir. Dünyada yalnız insanlar değil, hayvanlar, gözümüzün gördüğü ve görmediği bütün canlılar, bitkiler, cansız sandığımız bütün varlıklar, göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir anda yok olmakta ve bütün varlıkların emsali yenilenmekte, benzerleri yok olanların yerini almaktadır. Biz bu hâli anlayamaz ve hissedemeyiz.

Nitekim Hz. Mevlâna, şu beyitlerde bu hâli açıklamaktadır: “Dünya ve dünyada bulunan her şey, her nefeste yenilenir. Fakat bizim bu yenilenmeden haberimiz olmaz. İnsanın ömrü nehre benzer. Nehrin suları gibi yeniden yeniye gelir ve daimi gelişinden cesede devamlı görünür.”

Başka bir şair de, şu kıtayı söylemiş ve hislerimizin aldandığını ifade etmeye çalışmıştır:

“Eline bir ateş parçası al, etrafında çevir. Ateş parçası, sana daire gibi görünür. Hâlbuki sana görünen ateşten daire, bir ateş parçasından başka bir şey değildir. Fakat göze öyle görünmektedir.”

Hâl böyle olunca, gördüğümüz bütün insanlar (kendimiz de dahil) her an ölmeye, ölüp gitmeye olduğumuza göre, etrafımızda bulunan insanların sözlerini bir vasiyet gibi, son söz gibi sayalım. Bundan ibret alalım. Nefret, haset, kin gibi duyguları kalplerimizden söküp atalım. Yanıbaşımızda bulunan hısım ve akrabalarımızı da ölüm döşeginde can çekışirmiş gibi düşünelim de onlara bakarken, biraz sonra bizi bırakıp kara toprakların altına gömüleceklerini tahayyül ederek içimiz sızlasın.

Çok kudretli, çok zengin, genç ve sıhhatli bir adamın, ölüm döşeginde can vermek üzere olunduğunu düşünelim. O varlıklı, o sağlıklı adam, biraz sonra her şeyini bırakacak, bir iki metre beze sarılarak ahiret yolculuğa çıkacaktır. Bu zavallı insanın nesine haset edilir?

Keza güzelliği ile mağrur, herkese yukarıdan bakan birini düşünelim... Onun da bir gün tabuta konup kabristana götürüleceğini hesap edelim. Herhangi bir ölüyü düşünelim. Biraz evvel sapasağlamdı, güzeldi, vardı. Bir anda malından mülkünden, sevdiği ailesinden, çocuğundan, köşkünden bahçesinden, bankadaki milyonlarından uzaklaştırılmıştır. Gözleri kapanmış, çenesi bağlanmış, elleri yanına uzatılmış âciz ve zavallı bir hâlde bir yolculuğa çıkacaktır. Biraz sonra onu kabristana götürecekler, mezara koyacaklardır. Zaten bu sıcak havada kokmaya başlamıştır. Onun güzel yüzü, insanları büyüleyen gözleri, tatlı laflar eden dili, sevdiklerini öpen dudakları, mezarda, o daracık karanlık çukurda karıncaların, kurtların, böceklerin hücumuna uğrayacaktır.

Ne şaşılacak şeydir ki, hepimiz, her an yanan bir mum gibi ömrümüzü tüketirken, her an can vermede, ölüme gitmede olduğumuz hâlde ölümlü düşünmüyoruz. Ölüm hiç gelmeyecekmiş gibi yaşamaktayız. Aslında düşünürsek hepimiz, şu dünya zindanında sırasını bekleyen ölüm mahkumlarıyız. Hiç birimiz bu hazin akibetten kurtulamayacaktır. Siz diyeceksiniz ki, çok kötümser olmayalım, bu dünyada neşe yok mudur? Yaşamak, zevk etmek yok mudur? Evet... Vardır, vardır ama bu neye benzer? Şairin verdiği cevabı okuyalım:

“Bu dünyada bizim neşemiz ve zevkimiz neye benzer? Kasap dükkânında kuzunun oynamasına.”

دوست را در نزع و اندر فقد دان - کل آت آن را نقد دان

21169- *Gelecek şey, gelmiş çatmıştır. Onu şimdi oluyor farz et. Dostu can veriyor say, yok olmuş bil.*

این غرضها را برون افکن ز جیب - و غرضها زین نظر گردد حجاب

21170- *Kinin, garazın, bu görüşlere engel oluyor ve ibret almanı önlüyorsa, garazı ve kini kalbinden çıkar at.*

دان که با عاجز گزیده معجزی است - و نیاری خشک بر عجزی مه‌ایست

21171- *Bu fena duyguları kalbinden atamıyorsan, "Ben âcizim, bir şey elimden gelmiyor" diye ümitsizliğe kapılma; bil ki, âciz olanı bir acze düşüren var.*

چشم در زنجیر نه باید گشاد - عجز زنجیری است زنجیرت نهاد

21172- *Âcizlik bir zincirdir. Birisi gelmiş, sana o zinciri vurmuş. Gözünü açıp seni o zincirle bağlayanı görmen lazım.*

باز بودم بسته گشتم این ز چیست - پس تضرع کن که ای هادی زیست

21173- *Ey yaşayış yolunu gösteren Allah'ım! Ben hürdüm, neden acizlikle elim ayağım bağlandı? Hangi günahımın esiri oldum? Bana acı, beni affet, beni bu zincirden kurtar!*

که لفی خسرم ز قهرت دم‌بدم - سخت‌تر افشردهام در شر قدم

21174- *Allah'ım! Günah yollarında yürüdüm. Bu yüzden kahrına uğradım. Hüsrân içinde kaldım.*

Bu beyitte, Asr Suresi'nin ikinci ayetinden lafzi iktibas vardır.

بت شکن دعوی بتگر بوده‌ام - از نصیحت‌های تو کر بوده‌ام

21175- *Senin nasihatlerine kulaklarım sağırmış; put kırıyorum davasıdaydım, meğer put yapıyormuşum, haberim yok.*

Ben, "La ilahe illallah" diyerek, bütün batıl olan ilahları inkâr ederken nefsaniyete uymuşum, haberim olmadan şirke düşmüşüm de, kendi nefsimi kendime put edinmişim. "Gördün mü? Heva ve hevesini kendine ilah edinen kimseyi..." (Furkan Suresi, ayet 43) ayetinin işaret buyurduğu heva ve heveslerine tapanların zümresine dâhil olmuşum.

مرگ مانند خزان تو اصل برگ - یاد صنعت فرض‌تر یا یاد مرگ

21176- *Allah'ım! Senin güzel eserlerini ve sanatını mı düşünmek farzdır, yoksa ölümü düşünmek mi farzdır? Ölüm, yaprakların sararıp döküldüğü sonbahara benzer. Hâlbuki sen, yaprakların köküsün.*

گوش تو بی‌گاه جنبش می‌کند - سالها این مرگ طبلک می‌زند

21177- *Senelerden beri şu ölüm davulcuğunu çalar durur. Fakat sesler, senin bir kulağından girer, öteki kulağından çıkar gider.*

Şirazlı Hafız merhumun, şu beyti çok manalıdır:

"Sevgiliye giden yolun menzillerinde nasıl dinlenebilir, nasıl için rahat edebilir ki? Can, yükleri bağlayan, kervan kalkacak diye feryat edip durmaktadır."

این زمان کردت ز خود آگاه مرگ - گوید اندر نزع از جان آه مرگ

21178- *İnsan, can verme çağında "Ah ölüm!" diye söylenir. Ey zavallı! Ölüm şimdi mi seni uyandırdı, kendine getirdi?"*

طبل او بشکافت از ضرب شگفت - این گلی مرگ از نعره گرفت
21179- Ölümün nara atmaktan boğazı yırtıldı, dövmekten davulu patladı.

رمز مردن این زمان دریافتی - در دقایق خویش را دریافتی

21180- *Sen ise, ne ecelin sesini duydun, ne davulunu işittin. İnceeledin, sık dokudun. Ölümün ne olduğunu, can boğaza gelince şimdi anladın, yazıklar olsun sana!*

Yeni bir bahse başlamadan önce, sayın okuyucularıma yukarıdaki beyitlerin açıklanmasının tekrar bir özetini yapmak ve sözü bitirmek istiyorum. Yukarılarda gördüğümüz vechile, bütün eşya bir anda yokluğa giderken Cenab-ı Hakk, onun yerine aynı anda onun bir benzerini, misalini haketmektedir. Teceddüd-ü emsal, yani misallerin, örneklerin yenilenmesi demek olan bu hâli bizler hissetmemekteyiz. Böylece eşyanın, akılların alamayacağı bir suretle yokluktan varlığa, varlıktan yokluğa gelip gidişi yukarıdaki beyitlerin açıklanmasında izah edilmişti. Şu hâlde, âlem her anda fânî olmakta, aynı zamanda hayat bulup haşrolmaktan hâli kalmamaktadır. Nihayet zaruri ölümün gelip çatmasına kadar, bizler her an ölüp dirilmekteyiz.

Şu hâlde, biz fânî varlıklar, bu muvakkat hayatı bir ölüm ve tekrar dirilme olarak düşünmemiz ve her an can vermek üzere olduğumuzu akla getirerek, bir babanın oğluna nasihatları gibi, konuşulan sözleri son söz telakki ederek, kendimizi iyi hareketlerle insanlığa doğru götürmek zorundayız. Kötülükler, kinler, nefretler, hasetler, dedikodular, bizi bu fânî hayatta insanlık yolundan alıkoymaktadır. İnsan, bunu yakınlarını, akrabalarını, sevdiklerini, dostlarını hatta bütün insanları hâlet-i nezde, yani hasta yatağında can vermek üzere olduklarını farzederek, bu gelip geçici ve aldatıcı hayat için çırpınmanın, ihtiraslar, arzular peşinde koşmanın ne kadar manasız ve boş olduğunu hesap etmelidir. Herkes için daima merhametli ve şefkatli olmamız gerekmektedir. Çünkü bu âlemde, her olacak şey olmuş gibidir. Yani vuku bulacak her şey olmuş, gelip çatmış sayılmalıdır. Eğer heva ve hevesler, kinler, garazlar, hasetler, bu gerçeği anlamaya mâni oluyorsa, onları irade gücü ile yenmeye çalış. Eğer yenemiyor ve kalbinde bulunanları atamıyorsan, bu kendi âcizliğinden ve zavallılığındandır. Bu acz zincirini sana vuran Cenab-ı Hakk'tır Ona candan sığın, yalvar! Umulur ki, Cenab-ı Hakk yardımcın olur.

*Bil kaziî hacatı
Kıl ona münacatı
Terk eyle muradatı
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler.*

*Hiç kimseye hor bakma
İncitme, gönül yıkma
Sen nefsine yan çıkma
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler.*

“ÖMRÜ BOŞA GEÇİRİP TAM CAN VERME ÇAĞINDA, O DARLIK ZAMANINDA TÖVBE ETMEYE BAŞLAMAK, HALEP’TEKİ ŞİA’NIN HER YIL AŞURE GÜNLERİNDE ANTAKYA KAPISINDA YAS TUTMASINA BENZER; GARİP BİR ŞAİR YOLDAN GELMİŞTİ DE, BU GÜRÜLTÜ, BU FERYAT NEDİR, KİME YAS TUTULUYOR, DİYE SORMUŞTU”

باب انطاکیه اندر تا به شب - روز عاشورا همه اهل حلب

21181- *Aşure günü bütün Halepliler, Antakya kapısına gelirler. Akşam oluncaya kadar orada kalırlar.*

Aşure günü, yani Muharrem’in onuncu günü, Hz. Hüseyin Radiyallahü anh ve yanında bulunanlar, Kербela’da şehit edilmişlerdi.

ماتم آن خاندان دارد مقیم - گرد آید مرد و زن جمعی عظیم

21182- Erkek kadın büyük bir kalabalık orada toplanır. Peygamberin torununun ve onun ailesinin yasını tutardı.

شیعه عاشورا برای کربلا - ناله و نوحه کند اندر بکا
21183- Aşure günü Şiiler, Kerbela vakası için ağlar ve feryat ederlerdi.

کز یزید و شمر دید آن خاندان - بشمرند آن ظلمها و امتحان
21184- Peygamber soyunun Yezit'ten, Şimr'den gördüğü zulümleri, geçirdikleri imtihanı sayar dökerlerdi.

پر همی‌گردد همه صحرا و دشت - نعره‌هاشان می‌رود در ویل و وشت
21185- Naraları bütün ovayı ve çölü kaplar, seslere ses katardı.

روز عاشورا و آن افغان شنید - يك غریبی شاعری از ره رسید
21186- Garip bir şair, Aşure günü yoldan gelmişti. O feryat ve figanı duydu.

قصد جستجوی آن هیهای کرد - شهر را بگذاشت و آن سو رای کرد
21187- Şehri bıraktı, kalabalığın bulunduğu tarafa gitti. O feryadın, o matemin sebebini anlamak istedi.

چیست این غم بر که این ماتم فتاد - پرس پرسان می‌شد اندر افتقاد
21188- Bu gam nedir, kime yas tutuyorsunuz, diye soruşturmaya başladı.

این چنین مجمع نباشد کار خرد - این رئیس زفت باشد که بمرد
21189- Bu ölen herhâlde büyük bir reis olacak... Böyle bir kalabalık, rastgele bir kişi için olamaz.

که غریم من شما اهل دهید - نام او و القاب او شرح دهید
21190- Bu ölen kişinin adını, lakaplarını bana söyleyin; ben buraları bilmeyen bir garibim, sizse buralısınız.

تا بگویم مرثیه ز الطاف او - چیست نام و پیشه و اوصاف او
21191- İsmi neydi? Ne ile uğraşırdı? Nasıl bir adamdı? Vasıflarını söyleyin de, onun iyiliklerine ait bir mersiye söyleyeyim.

تا از اینجا برگ و لالنگی برم - مرثیه سازم که مرد شاعرم
21192- "Ben şairim, bir mersiye yazayım da, buradan bir azık, bir yiyecek elde edeyim" dedi.

تو نه‌ای شیعه عدوی خانه‌ای - آن یکی گفتش که هی دیوانه‌ای
21193- Bu sözleri duyanlardan biri, şaire "Sen deli misin? Yoksa sen Şii değilsin de, Ehl-i beyt düşmanı mısın?" dedi.

ماتم جانی که از قرنی به است - روز عاشورا نمی‌دانی که هست
21194- Aşure günü şehit olan o büyük varlık için, o gün yas tutmanın yüz seneden daha değerli olduğunu bilmiyor musun?"

قدر عشق گوش عشق گوشوار - پیش مومن کی بود این غصه خوار
21195- Mümin nazarında bu kıssa, bu derece hiç değersiz olur mu? Bir mümin,

Hz. Muhammed'i ne kadar çok severse, onun ciğerparesi olan şehid-i Kербela Hüseyin Radiyallahü anhı da o kadar sevmesi gerekir.

شهرهتر باشد ز صد طوفان نوح - پیش مومن ماتم آن پاک روح
21196- Müminin nazarında tertemiz ruha matem tutmak, yüzlerce Nuh tufanından daha meşhurdur.

"O ŞAİRİN, HALEP'TEKİ ŞİİLERİ KINAMAK İÇİN BİRKAÇ DOKUNAKLI SÖZ SÖYLEMESİ"
نکته گفتن آن شاعر جهت طعن شیعهی حلب

کی بدهست این غم چه دیر اینجا رسید - گفت آری لیک کو دور یزید
21197- Şair, "Doğru" dedi, "Fakat Yezit'in devri nerede? Bu facia ne vakit olmuş? Bu haber buraya ne kadar geç gelmiş?"

گوش کران آن حکایت را شنید - چشم کوران آن خسارت را بدید
21198- Körlerin gözleri bile o kötülükleri, o faciayı gördü. Sağrıların kulakları bile Kербela'da olup bitenleri işitti.

که کنون جامه دریدیت از عزا - خفته بودهستید تا اکنون شما
21199- Siz, şimdiye kadar uyuyor muydunuz ki, faciayı yeni mi duydunuz ki yas tutuyor, elbiselerinizi yırtıyorsunuz?

ز آنکه بد مرگی است این خواب گران - پس عزا بر خود کنید ای خفتگان
21200- Ey uyuyakalanlar, ey gaflet uykusuna dalanlar! Hz. Hüseyin'e değil, asıl siz kendinize yas tutun. Çünkü içine düştüğünüz bu ağır gaflet uykusu, sizin için kötü bir ölümdür.

Garip şairin ağzından Hz. Mevlâna, ne kadar güzel, ne kadar manalı hitaplarda bulunuyor: Asırlarca evvel ölen bu hadise üstünde bu kadar duruyor, matem tutuyor, elbiselerinizi yırtıyorsunuz; olan olmuştur. Hz. Hüseyin r.a. değil, asıl siz kendinize ağlayın, kendiniz için mateme girin. Çünkü sizler, gaflet uykusuna dalmış birer ölüsünüz. Kendinizi uyandırın, kendinizi diriltin. Kendi ölümünüzü düşünmüyorsunuz, öte taraf için hazırlığınız da yok. Bu sebeple siz, kendi gafletinize, kendi günahlarınıza ağlayın. Yoksa Hz. Hüseyin gibi bir Ruh-u Ali'nin şehit olduğuna ve kendi yüksek makamına rihlet kıldığını niçin matem tutarsınız.

جامه چه درانیم و چون خاییم دست - روح سلطانی ز زندانی بجست
21201- Hz. Hüseyin'in ruhu, Hakk'a mensup olan o yüce ruh, beden zindanından kurtuldu. Ne diye elbisenizi yırtıyor, elinizi ısırıyorsunuz?

وقت شادی شد چو بشکستند بند - چون که ایشان خسرو دین بودهاند
21202- Hz. Hüseyin ve etrafında bulunanlar, din-i mübinin en ileri gelenleri, hükümdarlarıydılar. Onlar, esirlik bağlarını kopardılar, zincirleri kırdılar. Onlar için matem değil, mutluluk, neşe ve sevinç vakti geldi.

کنده و زنجیر را انداختند - سوی شادروان دولت تاختند
21203- Onlar, tomruğu ve zinciri koparıp attılar. Devlet sarayına uçup gittiler.

گر تو یک ذره از ایشان آگهی - روز ملک است و گش و شاهنشهی
21204- Onların hâlimden zerre kadar haberin olsaydı, bilirdin ki, bugün onların saltanat günü, güzellik günü, padişahların padişahı oluş günü...

ز انکه در انکار نقل و محشری - ور نه‌ای آگه برو بر خود گری
21205- Haberin yoksa yürü gît, kendi hâline ağla, feryat et. Çünkü sen, ahirete göçmeyi ve dirilip haşrolmayı inkâr ediyorsun.

که نمی‌بیند جز این خاک کهن - بر دل و دین خرابت نوحه کن
21206- Kendi yıkık gönlüne, yıkık dinine ağla, feryat et. Çünkü senin gönlün, şu eski ve köhne dünyadan başka bir şey görmüyor.

پشت دار و جان سپار و چشم سیر - ور همی‌بیند چرا نبود دلیل
21207- Eğer gönlün iyi insanların öteki âlemde kavuşacakları devlet ve saadeti görüyorsa, neden o tarafa yiğitçe yürümüyor? Niçin Hakk'a itimat ve tevekkül kılmıyor? Niçin kendini ona vermiyor? Neden kalbini manen zenginleştirerek, hırs ve sum'dan çekinmiyor?

گر بدیدی بحر کو کف سخی - در رخت کو از می دین فرخی
21208- Nerede imanın yüzüne düşürdüğü nur? Nerede dinin sana lütfettiği mutluluk? Allah'ın lütuf ve ihsan denizlerine daldığın hâlde, neden elin avucun boş? Nerede cömertlik?

Gerçek müminin gönlünün, imanının güzelliği, onun dışına vurarak iyi huyları, hoş vasıfları, yüzünün nuru ile kendini gösterir. Yani onun iç güzelliği açığa vurur. Fetih Suresi'nde geçen şu ayeti kerime, bu hakikati beyan buyurmaktadır: **"Secde yüzünden meydana gelen belirtiler, nurlar yüzlerinde görülür."** (Ayet 29)

خاصه آن کاو دید آن دریا و میغ - آن که جو دید آب را نکند دریغ
21209- Irmağı gören, suyu esirgemez. Hele o denizi, o bulutu görmüşse...
Hz. Mevlâna'nın herhâlde Halep şehrinde tahsildeyken gördüğü bu matem gününe Mesnevî'sinde yer vermesi manalıdır. Evet... Kerbela vakası, hazin ve bütün müslümanların kalbini sızlatan acıklı ve kanlı bir hadisedir. Peygamber Efendimizin çok sevdiği torunu, ve ailesi, insafsızca şehit edilmişlerdir. Fakat bu hadise, aslında parti kavgası gibi siyasi bir hadisedir. Müslümanların asırlarca evvel cereyan eden bu hadiseyi ele alarak guruplara bölünmesi, birbirlerine kin ve nefretle bakmaları, İslam düşmanlarını sevindirmektedir. Bazı kardeşlerimiz, sırası gelince her şeyin, her hadisenin Cenab-ı Hakk'ın takdirine göre cereyan ettiğini kabul edip sırası gelince bunu unutarak, Kerbela vakasına sebep olanlara küfretmekte, lanet yağdırmaktadırlar. Buna karşı olarak Şii inancını taşıyanlar da, Sünnilere karşı kin ve nefret duymaktadırlar. Vicdanen zayıf olan bazı siyaset adamlarının bu inanç yüzünden kardeşleri birbirlerine düşürdüklerini de tarih kitaplarında görmekte ve okumaktayız.

Aynı dinden olanların, on beş asır önce vukua gelen siyasi bir hadisenin tesiri altında kalarak birbirlerine düşman kesilmeleri dinimize zarar vermekte, bizi zayıf düşürmektedir. Aziz Peygamberimizin çok sevdiği torununun feci şekilde şehit edilmesinde, o şehitler efendisine mensup olanların uğradıkları hakaretlerde, Peygamber Efendimizin ubudiyetini, yani kulluğunun bir tecellisi olduğu da unutulmaktadır. Aslında Şiiler de Müslümandır. Onlar da Allah'ın birliğine inanmakta ve Peygamberimizi tanımakta ve sevmektedir. Küfür, nefret, kin ve lanet Muhammedî bir yol değildir. Olan olmuştur. Asırlarca evvel cereyan eden bu acıklı hadiseyi tazelemek, gönüllerdeki yarayı kanatmak, Müslümanlığa zarar vermektedir.

Büyük Mevlâna'mızın görüşünden ders almalıyız. Arif bir insan olan Kenan Rufai Hazretleri'ne "Siz Kerbela faciasına sebep olan Yezit'e küfretmiyorsunuz" dendiği zaman, "Ben içimdeki Yezitle meşgulüm" demesi ibrete şayandır.

"CENAB-I HAKK'IN RIZIK VERİCİ OLDUĞUNU VE RAHMET HAZİNELERİNİ GÖREMEYEN

HARİS ADAM, BÜYÜK BİR HARMAN YERİNDE, O HARMANIN BÜYÜKLÜĞÜNÜ GÖRMEYİP BİR TEK BUĞDAY TANESİNİ ÇALIŞARAK, TİTREYEREK ACELE İLE GÖTÜRMeye UĞRAŞAN BİR KARINCAYA BENZER”

تمثيل مرد حریص نابینده رزاقی حق را و خزاین رحمت او را به موری که در خرمنگاه بزرگ با دانه‌ی گندم می‌کوشد و می‌جوشد و می‌لرزد و به تعجیل می‌کشد و سعت آن خرمن را نمی‌بیند

که ز خرمنهای خوش اعمی بود - مور بر دانه بدان لرزان شود

21210- Karınca, hoş harmanları görmez de, tek bir buğday tanesinin üstüne titrer.

که نمی‌بیند چنان چاش کریم - می‌کشد آن دانه را با حرص و بیم

21211- Harmanda yatan o koca buğday yığınını görmez de, bir tek buğday tanesini hırsla, korkuyla götürmeye uğraşır.

ای ز کوری پیش تو معدوم شی - صاحب خرمن همی‌گوید که هی

21212- Harman sahibi, onun telaşını ve korkusunu görür de, “Ey körlükten bir şey görmeyen zavallı karınca!” der.

که در آن دانه به جان پیچیده‌ای - تو ز خرمنهای ما آن دیده‌ای

21213- Sen, bizim harmanlarımızdan ancak tek bir buğday tanesini görmüşsün; canla başla o bir tek buğdaya sarılmışsın.

مور لنگی رو سلیمان را ببین - ای به صورت ذره کیوان را ببین

21214- Ey görünüşte bir zerre olan varlık! Zuhâl yıldızına bak. Sen, total bir karıncasın. Git de Süleyman’ı gör.

وارهی از جسم گر جان دیده‌ای - تو نه‌ای این جسم تو آن دیده‌ای

21215- Sen, şu görünen bedenden ibaret değilsin. Sen, o gözsün, o görüşsün. Eğer sen, sende bulunan canı görürsen, bedenden, cisimden kurtulursun.

Hız. Mevlâna, bizim şu görünen tenden ibaret olmadığımızı şu beyitinde ne güzel ifade buyururlar:

Şunu bildik ki biz, şu görünen tenden ibaret değiliz. Biz, tenin ötesinde Cenab-ı Hakla beraber yaşıyoruz. Ey görünüşte total bir karınca gibi zayıf olan insan! Sen, görünen bu tenden ibaret değilsin. Belki sen, kâinatın ve mevcudatın gözü gibisin. Sen, kendi maddi varlığını görmekten kurtulur da canı görebilirsən, bütün dikkatinle ona yönelir, onun faziletlerini tamamlarsın. Şunu iyi bilmelisin ki sen, cisminle insan değilsin, nefis-i natıkayla, ruhunla, sende bulunan ilahî emanetle insansın.

“Ey insan! Nefs-i natıkana yönel, onun faziletlerini tamamla. Sen, cisminle insan değilsin, nefsinle, ruhunla insansın.”

Şeyh Galip de, “Hoşça bak zatına kim zübde-i ekvan olan ademsin sen” demiştir.

هر چه چشمش دیده است آن چیز اوست - آدمی دیده‌ست باقی گوشت و پوست

21216- İnsan gözdür, görüştür. Geriye kalan kısmı ettir, deridir. İnsanın gözü neyi görürse, değeri o kadardır.

Gerçekten de insan, hakikati gören, ebedî nuru gören gözü ile insandır. Üst tarafı ettir, kemiktir, deridir. İnsanın mana gözü neyi görürse, değeri o kadar artar. Demek ki insan, hakikati gören göz demektir. İnsanın manevi kudreti, görüşünün kuvveti ile ölçülür. His gözü, her şeyi geçici olarak görür. Şeylerin değişmeyen hakikatinden habersizdir, göremez. Hâlbuki insan-ı kâmil, o suret ve nakışların daimi olan aslını müşahade eder. Bu

sebeple insan gözdür, görüştür.

چشم خم چون باز باشد سوی یم - کوه را غرقه کند یک خم ز نم

21217- Bir küpün gözü hep denizde olsa, deniz suyu ile dolup taşsa, öyle güçlenir ki, bir küp olduğu hâlde dağı bile suya boğar.

خم با جیحون بر آورد اشتهلم - چون به دریا راه شد از جان خم

21218- Küpün gönlünden denize bir yol açılmışsa, küp, ırmaktan da üstün olur.

Hız. Mevlâna, daha evvel de hakikat denizi ile birleşen kâmil insanı küpe benzetmişti. "Denize yol bulmuş, deniz suyu ile dolmuş küpün önünde, ırmaklar diz çökerler" buyurmuştu."

Yukarıdaki beyitlerde geçen "Küp", insan-ı kâmilin sembolüdür. Bir insanın gönlünün gözü, hakikat ve aşk deryasını gözlerse, deryadan ona yardım ve himmet gelir. Küçük bir varlık olduğu hâlde dağı suya boğar. İnsan, gönlünden Hakk'a yol bulursa, Hakk sevgisi ile dolup taşarsa, hakikati arayan birçok kişi onun önünde diz çöker, manen ondan feyz alır. Irmaklar, derya-yı hakikate doğru koşan talihlerin sembolüdür. Gerçekten de bir küp, küçük bir varlıktır. Hakikat deryasına yol bulunca, o deniz kesilir. Talipler, ırmaklar gibi ona koşarlar. O can deryasında birleşince, ikilik kalkar, bir olurlar.

هر چه نطق احمدی گویا بود - ز آن سبب قل گفته‌ی دریا بود

21219- Bu sebepledir ki, "Kul=Söyle" emri denizin emridir; emri Ahmet Aleyhisselam verse dahi, gerçekte bu emir denizin, yani Hakk'ın emridir.

که دلش را بود در دریا نفوذ - گفته‌ی او جمله در بحر بود

21220- Hz. Peygamber'in sözlerinin hepsi, hakikat denizinin incileridir. Çünkü onun mübarek gönlü, hakikat denizi ile birleşti.

Yukarıdaki beyitlerde geçtiği gibi, içinden denize yol bulan, deniz suyu ile dolan ve kâmil insanın sembolü olan küp, nehirleri dize getirmiş, dağları suya boğmuştur. Hakikat denizi ile birleşen kâmil insan, nehirler mesabesinde olan birçok talibi kendine çekmiş, onlara feyz kaynağı olmuştur.

Hız. Mevlâna, bu hakikati daha iyi anlamamız için bu misali verdikten sonra buyuruyorlar ki: Ahmet Aleyhisselamın söylediği mübarek sözler de, onun kendi sözleri değildir. Hakikat deryasının sözleridir. Çünkü Hz. Muhammed'in mübarek gönlü de, hakikat denizine yol bulmuş, onunla birleşmişti. Hakikat deryasından onun gönlüne feyz ve yardım gelmekteydi. Cenab-ı Hakk tarafından vahyedilen ve onun mübarek ağzından çıkan her söz, hükm-ü ilahî oldu. Onun lisan-ı şeriflerinden zuhura gelen kutsi hadisler de, kelim-ı ilahî sayıldı. Şu ayet-i kerimeler, bu hakikati ifade buyurmaktadır: **"O, kendi nefsinden söylemiyor. Kur'an kendisine ancak vahyolunur."** (Necm Suresi, ayet 3 ve 4)

چه عجب گر ماهیی دریا بود - داد دریا چون ز خم ما بود

21221- Denizin bunca lütfu, ihsanı, bizim küpümüzden meydana gelirse, bir balığın içine bir denizin sığmasına hiç şaşılır mı?

Bu beyitte geçen küp kelimesi, Fahr-i Âlem Efendimizi; balık da, insan-ı kâmil göstermektedir. Şöyle ki hakikat deryasının lütfu ve ihsanı, bizim cinsimizden ve bizim olan fahr-i âlemin mübarek vücudunun küpünden meydana geldi.

"Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım" hitabına mazhar olan ve âlemlere rahmet olarak dünyayı şereflendiren Peygamber Efendimiz'in s.a.v. vücud-u şerifinden sayılamayacak kadar çok ilahî feyzler zuhur etti. Hakikat denizinin bir balığı sayılan velinin (Kâmil insan) gönlüne bir derya sığarsa neden şaşılmaz? Vahdet ve hakikat denizinin bir balığı olanın gönlü, zaten arş-ı Rahman değil midir?

Kalbi mümin ki arş-ı Rahman'dır,

Ânı yıkmak ziyade tuğyandır.

Aslında, kâmil insanın yalnız gönlü değil, bizzat kendisi (Ayn-ı derya) olmuş, vahdet ve hakikat denizi kesilmiştir. Şu kutsî hadis-i şerif, bu gerçeği ifade etmektedir: “Ben, yere göğe sığmadım, ancak mümin kulunun kalbine sığdım.”

تش ممر می‌بینی و او مستقر - چشم حس افسرد بر نقش ممر

21222- Duygu gözü, gelip geçici şekle, nakşa kapılmış dönmüş kalmıştır. Sen onu geçip gidiyor görmedesin, hâlbuki o yerindedir, o geçip gitmiyor.

His gözünün gelip geçici olarak gördüğü nakışlar, bu görünen dünyanın dış görünüşüdür. Duygu gözü, her şeyi gelip geçici olarak görür, her şeyin sabit ve değişmeyen hakikatinden habersizdir, göremez. Hâlbuki kâmil insan, o şekil ve nakışların daimi olan aslını müşahade eder.

ور نه اول آخر اول است - این دویی اوصاف دید حول است

21223- Bu ikilik, şaşu gözün görüşünden doğar. Yoksa evvel ahirdir, ahir de evveldir.

İnsanın, yukarıdaki misallerde geçen denize yol bulan ve deniz suyu ile dolan küp olan insan-ı kâmil ile denizi (Hakikat denizini) ve zahirî âlemle (Varlığı, birliği birçok delille aşikâr olan âlem) bâtını âlemi (Hakikat-i zatiyesi itibarıyla, duyguların ve akılların idrakinden gizli kalan âlem) ayrı ayrı görmesi, şaşılıktan ileri gelmektedir. İnsan, çöldeki serabı su gibi görür. Hızlı çevrilen her ateş parçasını daire şeklinde müşahade eder. Böylece his gözümüz bizi aldatır. Hâlbuki arif insanın nazarında, evvel ahirdir, ahir de evveldir.

Yukarıdaki beyit, Hadid Suresi’nin 3. ayetini hatıra getirmektedir: “**Alah evveldir. (Varlıkları) o yaratmıştır. (Varlıkların yok oluşlarından sonra da o) bakidir. Onun nihayeti yoktur. (Varlığı, birliği bir çok delillerle) aşikârdır. (Hakikat-ı zatiyesi itibarıyla, duyguların ve akılların idrakinden) gizlidir.**”

Ankaravî Hazretleri, bu ayet-i kerimeye mana verirken: Bu zahir âlem, aynı âlemdir. Bâtın âlem de, zahir âlemdir. Evvel, ahirin aynıdır. Ahir de, evvelin aynıdır. Şu kâinatta gördüğümüz varlıkların tek bir varlığı, tek bir yaratıcısı vardır ki, o da Allah’tır. Her şey onunla mevcuttur. Eşya, zahirî âlem, Hakk’ın sıfatlarıdır. Hakk ise, o sıfatların bâtınıdır. Bu sebeple, evvel ahir, zahir bâtın hep odur. Aynı zahiriyet bâtındır, aynı bâtınıyet de zahirdir. Aynı ahiriyet de evvel, aynı evveliyet de ahirdir.

“Evvel olan da odur, ahir, zahir, bâtın olan da odur. Ben onda öyle yok oldum ki, o mudur, ben miyim, başka şey bildiğim yok.”

Bu görüşler vahdet-i vücut görüşü ile ilgili olduğu için birçok kardeşimiz de vahdet-i vücut ile vahdet-i mevcudu birbirine karıştırarak hataya düşmüştür. Gerek Ankaravî Hazretleri’nden ve gerekse merhum ve mağfur üstadım Tahir-ül Mevlevî Hazretleri’nin 1946 senesinde basılan “Mesnevî’nin Eski ve Yeni Muterizleri” adlı risalesinden faydalanak, bütün üzerinde biraz durmak istiyorum:

Vahdet-i vucüt, vücudun, yani varlığın birliğidir.

Vahdet-i mevcut, mevcudun, yani yaratılmışların, var olanların birliği anlamına gelir.

1- Vacib-ül vücut

2- Mümkün-ül vücut

Vacib-ül vücut, mucidin icadına, yani bir yaratıcının yaratmasına muhtaç olmayan varlıktır.

Mümkün-ül vücut ise, icada muhtaç olan, bir yaratıcıya muhtaç bulunan varlıktır.

Bu izahtan anlaşılacağı üzere, Cenab-ı Hakk başka birisi tarafından yaratılmış olmadığından ötürü vacib-ül vücuttur. Allah’tan başka yeryüzünde yaşayan ve mevcut olan gözümüzün gördüğü ve görmediği canlı ve cansız sandığımız her şey, sayısız mahluklar, nihayetsiz göklerdeki yıldızlar, dünyalar ve bütün kâinat ilahî icatla meydana geldiğinden mümkün-ül vücuttur.

Vahdet-i mevcut, yani mevcudun, yaratılmışların birliği inancında olanlar ise,

“Kâinatın her zerresi Allah’ın bir parçası ve kâinat da bütünü ile Allah’tır” diye düşünürler.

Bu inanç filozofların “Panteizm” inancıdır ki, bu inancı hiç bir Müslüman kabul etmez. Hatta Hz. Mevlâna, bir beyt-i şeriflerinde bu meseleye temas eder:

“Her kim kâinatın bütünü Hakk’tır derse, o ahmaktır. Her kim de, Allah’ın eserlerini görmemezlikten gelerek batıldır derse, o da şakidir.”

Düşünürsek anlarız ki bu âlem ve burada gördüğümüz her şey Allah’ın bir eseridir. Allah her şeyi güzel yaratmıştır. Dağlar, göller, ormanlar, denizler, nehirler, çeşmeler, balıklar, kuşlar ve bütün bu varlıklarda bir sanat ve bir güzellik vardır. Kar tanelerinde bile muazzam şekiller vardır. Bütün varlıklar, Cenab-ı Hakk’ın iradesi ile vücuda gelmiştir.

Mümkün-ül vücudun, yani mukayyet varlıkların, daha doğrusu evveli ve sonu bulunan şu sonradan olma fâni cihanın icadına sebep ise Allah’ın varlığıdır. Âlemin haklı ve zuhuru, yaratıcının varlığının bilinmesi içindir. Hakk’ın varlığı ve birliği, gereği gibi onu düşünenlerin, hissedenlerin gönlüne bir huzur verir.

Vahdet-i vücut kısaca arzedildiği gibi budur. Yoksa her şey, taş, toprak, hayvan, insan, hâşâ Allah’tır demek değildir. Vahdet-i vücut mevzusunu eserlerinde en vakiane bir şekilde yazan Muhyiddin-i Arabi Hazretleri, Fütuhât-ı Mekkiyye’sinde “Cenab-ı Hakk Sübhanehu ve Teala, eşyanın aslı zuhurudur. Yoksa zevatı, eşyanın aynı değildir; Allah Allah’tır, eşya eşyadır” diye buyuruyor. Bu hakikatten habersiz olan bazı kardeşler, farkına varmadan doğru düşünüyorum, iyi hissediyorum sanarak vahdet-i mevcut (Panteizm) inancına kapılarak itikatlarını zedelemektedirler. Bazı Avrupalı müsteşrikler, panteizmi vahdeti vücut saymak hatasına düştükleri gibi Muhyiddin-i Arabi Hazretleri’nin görüşlerini yanlış anlayarak, onu vahdet-i vücut inancında sanarak tam Muhammedî yolda olan Şeyh-ül Ekber Hazretleri’ne “Şeyh-ül Ekfer” demişlerdir. Allah cümlemizi hatadan korusun ve ıslah etsin. Amin, ya Rabb-el âlemin.

Böylece Hakk ile halkı birbirinin aynı sayanlar, vahdet-i mevcudu vahdet-i vücut zannedenlerdir.

Bilindiği gibi ayan-ı sabite, her şeyin ilm-i ilahîdeki suretinden, tasarısından ibarettir. Bunların vücut kokusunu duymamaları, bu eşya ve bu varlıkların vücut-u mutlakla birleşmemeleri keyfiyetleridir.

Cüneyd-i Bağdadi Hazretleri’ne bir gün “**Allah vardı, onunla beraber hiç bir şey yoktu**” kutsi hadisini okudular. “Hâlen de öyle” diye buyurdular. Yani “Allah vardır, onunla beraber bir şey yoktur” demek istediler.

“Hakk’ın birçok ayet ve alametlerine mazhar olan varlık, keşfi açık insanların nazarında Hakk’ın bir ayinesidir. Bu sebeple onun fâni olan zahirine, dış yüzüne bakma. Bâtının iç yüzünü görmeye çalış ki, o, zat-ı Hakk’tan ibarettir.”

Bir de vahdet-i şühud vardır ki, seyir ve süluk esnasında vukua gelen bir hâldir. Erbabı olan bilir ki bu hâl, yani vahdet-i şühud hâli, ruhani bir neşe ve zevkten ibarettir. Vahdet-i şühud neşesini duyanlar, muvakkaten her şeyde Hakk’ın tecellisini görürler. Bu çok devamlı olmayabilir. Salık, mahv hâinden sehv hâline gelince, her şeyi olduğu gibi müşahade eder. Erbabı, birinci müşahedeyi denize dalan bir adamın etrafını sudan ibaret görmesine benzetmişlerdir. Yeri gelmişken şunu da arz etmek isterim ki, bazı büyüklerin sözlerinde ve şiirlerinde “Heme ost”, yani “Her şey odur” demeleri, Panteizm ve onun tercümesi olan vahdet-i mevcut inancına kapıldıkları için değildir. Muhammedî yolda olanlar, bu inancı taşımazlar. Onların bu şekildeki ifadeleri ile “Hakiki varlık Allah’ındır. Mevcudatın varlığı, Hakk’ın vücudundan feyz almaktadır. Bu sebeple her şeydeki varlığın esası onundur, o yaratmıştır” demek isterler. Bu hususun daha iyi anlaşılması için bir iki örnek vererek bu bahsi kapatalım:

Hz. Mevlâna, bir rubaisinde şöyle buyurur: “Gönlümün içi de, dışı da hep odur. Bedenim de, can da, damar da, kan da, bütünüyle odur. Artık böyle bir yere kâfirlik ya da iman nasıl sığar! Varlığım, niteliksiz bir hâle gelmiştir. Çünkü bütün varlığım, o olmuştur.”

Bu rubaiyi okurken Hz. Mevlâna’nın “Her kim her şeyin cümlesi Hakk’tır derse ahmaktır” mısrasını hatırlıyarak, Pir Efendimizin iki ayrı görüşü benimsemeyeceğini ve yukardaki rubaide “Heme ost”, yani “Her şey odur” derken, bütün mevcudatın Hakk’ın vücudundan feyz almakta olduğunu beyan buyurduğunu düşüneceğiz. Keza Abbudrahman

Camî Hazretleri'nin şu rubaisi de şöyledir:

“Komşu, dost, yol arkadaşı ancak Cenab-ı Hakk'tır. Fakir bir adamın pejmurde hırkasında, padişahın atlas dibasında bulunan da ancak Hakk'tır. Fark meclisinde, yani zahirde ve cem halvethanesinde, yani bâtında bulunan Allah üzerine yemin ederim ki, her şey odur, her şey kendisidir.”

Bu rubaiyi de yukarıda arzedilen duyguyla, yani “Her şeydeki varlığın esası onundur, her şeyi o yaratmıştır” düşüncesi ile okuyacağız.

Hiz. Ebubekir'in r.a. şu sözünü de hatırlamadan geçmeyelim: “Gördüğüm her şey bana Allah'ın varlığını anlattı. Onun yaratması dışında var olmuş bir şey görmedim.”

Aziz okuyucularım! Her şeyi Hakk görmek başka, her şeyde Hakk'ı görmek başkadır. Her şeyi Hakk görmek, her varlığı Hakk saymaktır. Bu görüş insanı küfre götürür. Her şeyde Hakk'ı görmek, her şeyde Hakk'ın sanatını, güzelliğini, müşahade etmek, onun kudretini, büyüklüğünü hissetmek, hayranlık duymak, onu sevmektir. Onu vicdanen bulmaktır. Bu hayranlık, insana manevi bir zevk verir. İşte her şeyde Hakk'ı görmek, vahdet-i vücuttur. Bu ikinci görüşse her şeyi Hakk görmektir, yani vahdet-i mevcuttur. Bu ikinci görüşe batılı âlimler Panteizm diyorlar.

Bunu iyice anlamamız için güneşi misal olarak alalım: Pencereden içeri düşen, masa üstünde bulunan içi su dolu sürahide ışıkları saçan güneş midir? Yoksa güneşin ışığı mıdır? Güneşin ışığına güneş diyebilir miyiz? Güneş güneştir, sürahi de sürahidir. İkisini bir göremeyiz. Muhyiddin Arabi Hazretleri'nin şu beyti de çok manidardır:

“Allah'ın her şeyde bir alameti, bir ayeti vardır. Her şey onun eşsiz ve tek olduğuna delalet etmektedir.”

Aziz okuyucularım! Bu bahisler çok tehlikeli ve ayak kaydırıcıdır. Onun için bu işi bilenlere ve bu inancı yaşayanlara başvurmamız gerekir. Bunları gönül yolu ile, zevk yoluyla anlamaya çalışmalı yahut teberrüken okuyup dinleyip geçmelidir. Bu hususu derinleştirmeye gerek duymuyorum, bunun için kitap tavsiyesinden bile kaçınıyorum. Bu mevzunun derinliklerine dalmak, ilimle ve kitapla olmaz. Bu bir sezîş, zevk işi, bu ilahî bir lütuf işidir. Biz, insani ve dinî vazifemizi yapalım. Belki günün birinde gönlümüzün kapısı değil de penceresi açılır, içeri ilahî nur vurur. O zaman tarif edilmez hâller meydana gelir. Gönlümüzün yumuşaması, içinde bulunan masivanın gitmesi için Allah'a yalvaralım.

بعث را جو کم کن اندر بعث بحث - هی ز چه معلوم گردد این ز بعث

21224- Yukarıdaki beyitlerde geçen “Aklın alamadığı bilgiler” nasıl öğrenilir? Manevi, ruhanî dirilişten sonra bu anlaşılır. Sen, maddi olarak ölmeden evvelki dirilmeyi ara. Öldükten sonraki dirilmenin sözünü az et.

ز انکه بعث از مرده زنده کردن است - شرط روز بعث اول مردن است

31225- Öldükten sonra dirilmenin şartı, önce ölmektir. Çünkü dirilmek, ölümden sonra olur.

Aklımızın ermediği hakikatleri nasıl öğrenebiliriz? Bazı sufilerce hadis olduğu iddia edilen “**Ölmeden evvel ölünüz**” deyişi gereğince beşerî arzularımızdan, ihtiraslarımızdan kurtularak, ecelimiz gelmeden evvel manevi ölümle ölürssek, manevi ölüm, zamanı gelince bize ruhani bir diriliş lütfedecektir. Bu bize Hakk'ın bir ihsanı olacaktır, O ruhani dirilişle biz, aklımızın ermediği bilgileri vicdani ve deruni yol ile elde edeceğiz. Bu sebeple hakikati arayan kişilerin maddeten ölmeden evvelki dirilmeyi aramaları, düşünceleri lazımdır. Bu işi kıyametteki umumi dirilmeye bırakmamalıdır. Onun sözünü az etmelidir. Asıl mesele, “**Ölmeden evvel ölünüz**” anlayışına uyarak kötü huylarımızı, ahlaki kusurlarımızı, şehvetlerimizi öldürerek manen ölmeliyiz ki, manen dirilelim. Zaten manen dirilmek için de manen ölmek lazımdır. Dirilme iki kısımdır: Biri ecelimiz gelince başımıza gelecek maddi ölümden sonra kıyamet günü herkesle beraber dirileceğimiz hâldir. İkinci diriliş, manevi diriliştir. Hakikat yolcusu, “**Ölmeden evvel ölünüz**” sözüne uyarak, ihtiyari ölüme erişmek saadetinde bulunanların dirilişidir. Bu mertebeye eren salık, mecazi olarak ten bağından, maddi arzuların ve şehvetlerin bağlarından kendini kurtardığı için ilahî nurlarla nice müddet medfun bulunduktan sonra fânîlik mertebesinde bekabillah mertebesine erişerek,

hayat-ı Rabbaniye ile dirilir. Bu mertebeye gelen kişi, her işi, her şeyi Hakk'ın emri ile işler. Cenab-ı Hakk'ı ve onun şaşırtıcı sanatını, güzelliğini büyük yaratıcının yarattığı sayısız varlıkların aynısında görür. Bu kesret birçokluk müşahade eder ki, aynı vahdettir. Mevlâna Hazretleri'nin şu rubaisi bu hakikati ifade etmektedir.

“Her nereye başımı koysam, secde edilen ancak odur. Altı cihette ve altı cihetin dışında mabut ancak odur. Bağ, gül, bülbül, güzel, hepsi birer bahanedir. Bunların hepsinden maksat, yalnız odur.”

کز عدم ترسند و آن آمد پناه - جمله عالم زین غلط کردند راه

21226- Cümle âlem yok olmaktan korktukları için yolunu şaşırmıştı. Aslında yokluk, insanları selamet ve kurtuluşa kavuşturan sığınılacak bir yerdir.

از کجا جوییم سلم از ترك سلم - از کجا جوییم علم از ترك علم

21227- Biz ancak batıl, sahte, yalancı âlemi terk ederek, hakiki, gerçek âlemi bulabiliriz; cismani arzularımızla ve şehvet duygularımızla barışmayı bırakarak da hakiki barışa, huzura kavuşuruz.

“Bildiğinden geçmeyen, irfana olmaz aşına.”

İlim, ilim bilmektir,
İlim kendin bilmektir.
Sen kendini bilmezsen,
Ya nice okumaktır.

Okumaktan mana ne?
Kişi Hakk'ı bilmektir.
Çün okudun bilmezsin,
Ha bir kuru emektir.

از کجا جوییم سیب از ترك دست - از کجا جوییم هست از ترك هست

21228- Gerçek varlığı ancak bu fâni varlığı terk etmekle bulabiliriz. Maddi arzularımızdan, şahsi menfaatlerimizden vazgeçemedikçe, hakikat elmasını yiyemeyiz.

دیده‌ی معدوم بین را هست بین - هم تو تانی کرد یا نعم المعین

21229- Ey en güzel yardımcı olan Allah! Aslında yok olan şu fâni âleme takılmış olan gözlerimizi görünmeyen gerçek âlemi görür bir hâle getirmeye senin gücün yeter.

Bir arif, “Dünya, var gibi görünen bir yokluk; Allah, yok gibi görünen bir varlıktır” demiştir. Gerçekten insanların gözleri, aslında yok olan, fâni olan şu hayal âlemini var gibi görmekte, gözümüze görünmeyen hakikat âleminde de yok sanmaktadır. Hz. Pir, bu yanlış görüşten Hakk'a sığınıyor ve ondan yardım niyaz ediyor.

ذات هستی را همه معدوم دید - دیده‌ای کاو از عدم آمد پدید

21230- Yokluktan gelen ve yokken yaratılan göz, gerçek varlığın zatını tamamıyla görmez hâle gelmiştir.

گر دو دیده مبدل و انور شود - این جهان منتظم محشر شود

21231- Allah'ın lütfuyla iki gözün görüşü değişir nurlanırsa, bu düzenli dünyayı, kıyamet kopmuş da insanlar mahşerde toplanmışlar gibi görür.

که بر این خامان بود فهمش حرام - ز آن نماید این حقایق ناتمام

21232- Mecazi ölümü tatmadan evvel, anlayışları kıt olan ham kişilere bu hakikatler noksan göründü. Bu sebeple, bu gerçekleri hayattayken görüp anlamak onlara haram oldu.

Peygamber Efendimizin, **“İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanacaklar ve hakikatleri göreceklerdir”** mealinde bir hadis-i şerifleri vardır. Bu sebeple, ölmek üzere olan bir kişinin hakikati görmeye başlayacağı ve bu sırada yapılacak tövbenin işe yaramayacağı haber verilmiştir. Resul-ü Ekrem Efendimiz, bir hadislerinde **“Namaz vakti geçmeden namazınızı kılmakta acele edin, ölüm gelmeden önce de tövbe etmeyi geciktirmeyin”** buyurmuşlardır. Mana gözleri uyanık olan kişilerin mecazi ölümden önce de hakikatleri ayan beyan gördükleri bir gerçektir. Nitekim Peygamber Efendimizin azatlı kölesi Zeyd'in r.a. ibadet ve riyazatle gözleri öyle nurlanmış ki, daha bu dünyadayken mahşeri gördü.

Hız. Ali Kerremellahü vechehü Efendimizin hayattayken mana gözü açılmış, başkalarının gözlerine örtülü kalan her şeyi görmüştü de, ölümü kastederek **“Gözümden örtü kalktığı zaman, uhrevi şeylerden ve hakikatlerden bana bir yakın hasıl olmayacaktır”** demişti.

شد محرم گر چه حق آمد سخی - نعمت جنات خوش بر دوزخی

21233- Hakk cömerttir ama güzel cennetlerin nimeti, cehennemlik kişiye haram edilmiştir.

چون نبود از وافیان در عهد خلد - در دهانش تلخ آید شهد خلد

21234- O günahkâr, ahde vefa edenlerden olmadığı için, cennetin balı ona acı gelir.

دست کی جنبد چو نبود مشتری - مر شما را نیز در سوداگری

21235- Dünya halkı, dünyaya bağlı kişiler, hakikat pazarlarında mana tüccarlarından bir şey olmak istemezler ve onlara gerçek bir müşteri olmazlarsa satışı olur mu?

آن نظاره گول گردیدن بود - کی نظاره اهل بخردن بود

21236- Bazen alıcı olmadan da mallara bakılır. Sadece mala bakmakla iktifa eden o ahmağa mal satılabilir mi? Zaten onun, sizin manevi malınızı almaya kabiliyeti de yoktur.

از پی تعبیر وقت و ریش خند - پرس پرسان کاین به چند و آن به چند

21237- “Bu kaç, şu kaç” diye sorar durur. Bu, sormakta vakit geçirmek, alay edip eğlenmek içindir.

نیست آن کس مشتری و کاله جو - از ملولی کاله می خواهد ز تو

21238- O, can sıkıntısından ötürü senden kumaş ister durur. O, ciddi bir müşteri değildir, kumaş aramıyor o.

جامه کی پیمود او پیمود باد - کاله را صد بار دید و باز داد

21239- Kumaşa yüz kere bakar, yine beğenmez geri verir. Onda kumaş alıcılık hâli yok, o rüzgâr ölçüyor.

کو مزاح گنگلی سرسری - کو قدوم و کر و فر مشتری

21240- Nerede ciddi bir müşterinin gelişi, alışverişi? Nerede bir serserinin alayı, gönül eğleyişi?

جز پی گنگل چه جوید جبهای - چون که در ملکش نباشد جبهای

21241- Cepte bir metelik bile yok, neyle cübbe alacak? O, gönül eğlendirmek

için dolaşıp duruyor.

پس چه شخص زشت او چه سایه‌ای - در تجارت نیستش سرمایه‌ای
21242- Alışveriş için bir sermayesi yok; artık onun çirkin suratı, alayı ne oluyor?

مایه آن جا عشق و دو چشم تر است - مایه در بازار این دنیا زر است
21243- Bu fâni dünya pazarında sermaye altındır. Öteki dünyanın sermayesi de aşktır, ağlayan iki gözdür.

عمر رفت و باز گشت او خام تفت - هر که او بی‌مایه‌ی بازار رفت
21244- Elinde parası olmadan pazara gidenin ömrü boşuna geçer, pazardan eli boş döner.

هی چه پختی بهر خوردن هیچ با - هی کجا بودی برادر هیچ جا
21245- Kardeşim! Sen neredeydin? Hiçbir yerde! Yemek için ne pişirdin? Hiç bir şey!

لعل زاید معدن آبست من - مشتری شو تا بجنبد دست من
21246- Gerçek bir müşteri ol da, sana manevi bir şeyler vereyim; Hakk'tan, hakikatten bahsedeyim. Ruhani cevherlere gebe olan gönlüm, sana manevi inciler, ilahî inciler doğursun.

دعوت دین کن که دعوت وارد است - مشتری گر چه که سست و بارد است
21247- Müşteri gevşek, soğuk bile olsa, sen onu dine davet et. Çünkü böyle buyrulmuştur.

در ره دعوت طریق نوح گیر - باز پران کن حمام روح گیر
21248- Doğan kuşunu uçur, mana güvercinini, ruh güvercinini yakala. İnsanları Hakk'a davet ederken Nuh'un yolunu tut. Yılmadan sırla uğraş.

با قبول و رد خلقت چه کار - خدمتی می‌کن برای کردگار
21249- Allah aşkı için çalış, Allah için hizmette bulun. Halkın kabul etmesiyle, reddetmesiyle senin ne işin var?

Aşağıdaki hikâye, âdeta yukarıdaki beyitlerin şerhi mesabesinde. Bir insana ne vazife takdir edilmişse, şunu bunu düşünmeden, o vazifeyi sadakatle, canla başla yapması gerekmektedir. Kendisine davul çalarak Ramazan'da halkı sahur yemeğine uyandırmak vazifesi verilen bir davulcu, "Evde adam var mı, yok mu?" düşüncesine girişmeksizin vazifesini yapmaktadır. Âdeta "Gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım" demektedir.

"BİRİNİN BOŞ BİR SARAYIN ÖNÜNDE GECE YARISI DAVUL ÇALMASI; KOMŞUNUN, DAHA GECE YARISI, SAHUR VAKTİ DEĞİL, BİR DE BU EVDE KİMSE YOK, KİMİN İÇİN DAVUL ÇALIYORSUN, DEMESİ; DAVULCUNUN CEVABI"

داستان آن شخص که بر در سرایی نیم شب سحوری می‌زد همسایه او را گفت که آخر نیم شب است سحر نیست و دیگر آن که در این سرای کسی نیست بهر کی می‌زنی، و جواب گفتن مطرب او را

درگهی بود و رواق مهتری - آن یکی می‌زد سحوری بر دری
21250- Biri, bir kapının önünde sahur davulu çalıyordu. Ev, büyük bir evdi.

Sahibi de, büyüklerden birisiydi.

گفت او را قائلی کای مستمد - نیم شب می‌زد سحوری را به جد

21251- Gece yarısı aşkla şevkle davulu çalarken, biri ona dedi ki "Ey bir karşılık, bir yardım bekleyen davulcu!"

نیم شب نبود که این شورو شور - اولاً وقت سحر زن این سحور

21252- Önce şu davulu sahur vaktinde çal. Gece yarısı onu bunu rahatsız etmede bir mana var mı?"

که در این خانه درون خود هست کس - دیگر آن که فهم کن ای بو الهوس

21253- Ey davul çalmaya hevesli kişi! Bir de şunu anla ki, bu evde kimsecikler yok.

روزگار خود چه یاره می‌بری - کس در اینجا نیست جز دیو و پری

21254- Burada şeytandan, periden başka kimse yok. Zamanını ne diye boş yere harcarsın?

هوش باید تا بداند هوش کو - بهر گوش می‌زنی دف گوش کو

21255- Davulu birisi duysun diye çalıyorsan, duyacak kulak nerede? Anlamak için akıl gerek, akıl kimde var?

تا نمانی در تحیر و اضطراب - گفت گفتمی بشنو از چاکر جواب

21256- Davulcu, "Sen söyleyeceğini söyledin ya" dedi, "Şimdi bu değersiz kuldan cevabını işit de, şaşırıp kalma; üzüntüden kurtul."

نزد من نزدیک شد صبح طرب - گر چه هست این دم بر تو نیم شب

21257- Şu saat, şu an senin için gece yarısı ama benim için eğlence, neşe zamanı.

Hz. Mevlâna, bir beytinde şöyle buyurur:

"Git, gönül kapısında otur, bekle. Çünkü o gizlenen sevgili, ya gece yarısı gelir yahut seher vakti..."

جمله شبها پیش چشمم روز شد - هر شکستی پیش من پیروز شد

21258- Her kırıklık, her üzüntü benim için mutluluk oldu. Bütün geceler, gözüme gündüz kesildi.

Büyük bir zat, arif ve kâmil insanın vasıflarını anlatırken aynen şöyle söylüyor: "Kâmil bir insan, hasta iken mutludur. Tehlike içinde mutludur, Can verirken mutludur. Hakaret görürken mutludur. Zemmedilirken mutludur. Çekiştirilirken mutludur. Kâmil insan, kimseden şikâyetçi değildir. O, arzularından mahrumiyet hissetmemiştir. Hiçbir şeyle yaralanmamıştır. Onun ne öfkesi, ne tamahı, ne de hasedi vardır. O, fâni vücudunda Hakk'ı bulmuş, onunla yaşamaktadır."

نزد من خون نیست آب است ای نبیل - پیش تو خون است آب رود نیل

21259- Ey akıllı kişi! Nil nehrinin suyu senin gözüne kan gibi görünür ama bana öyle görünmez. Benim gözümde o, kan değildir, sudur.

پیش داود نبی موم است و رام - در حق تو آهن است آن و رخام

21260- Bildiğin demir, tunç, senin için demir ve tunçtur. Fakat Davut Peygamber'in eline gelince onlar yumuşar, mum kesilir.

مطرب است او پیش داود اوستاد - پیش تو که بس گران است و جماد
21261- Sana göre dağ pek ağırdır, cansızdır. Fakat Davut Peygamber'in sesine ses katan usta bir çalgıcıdır.

پیش احمد او فصیح و قانت است - پیش تو آن سنگ ریزه ساکت است
21262- Sana karşı küçük, kırık taş parçaları susarlar, fakat Hz. Muhammed'in önünde fasih bir dille Allah'a hamd ederler.

Bu beyitte, yüce Peygamberimizin malum mucizesine işaret vardır. Mesnevî'nin birinci cildinin 2154. beyitinden itibaren bu muzice anlatılır: "Ebu Cehil'in avcunun içindeki her taş parçası, durmaksızın kelime-i şehadet söylemeye başladı."

Müslim'de bulunan şu hadis de manalıdır: **"Mekke'de bir taş bilirim ki, davete memur olmadan önce bana selam verirdi. O taşı şimdi de tanır ve bilirim."**

پیش احمد عاشقی دل برده ای است - پیش تو استون مسجد مرده ای است
21263- Sana göre, Medine'de Mescid-i Nebevi'deki hurma kütüğü cansızdır, ölüdür. Fakat o kütük, Hz. Muhammed'e âşık olmuştu, gönlünü kaptırmıştı.

Bu beyitte, tarihî bir hadiseye işaret vardır. Şöyle ki, Medine'deki Mescid-i Nebevi'nin ilk yapıldığı zamanlarda minberi yoktu. Peygamber Efendimiz, Cuma günleri bir hurma kütüğüne yahut direğine dayanarak hutbe irat ederlerdi. Zaman geçip de Mescid-i Nebevi'ye bir minber yapılıncaya ve Peygamber Efendimiz ilk defa minbere çıkıp hutbe iradına başlayınca, kendisine dayanarak hutbe okuduğu direk ağlamaya, feryat etmeye başladı. Mescitte bulunanların hepsi bu ağlamayı ve feryadı duydular. Aleyhisselam Efendimiz, minberden indiler ve direği okşadılar, kucakladılar. O sırada direk, kucakta susturulan bir çocuk gibi inliyordu. Resul-ü Ekrem Efendimiz, bu hadiseyi izah için **"Bu direk, işitmekte olduğu zikir ve hutbeden uzak düştüğü için ağladı"** buyurdular. Hz. Mevlâna, bu hadiseye gerek Mesnevî'de ve gerekse Divan-ı Kebir'de temas buyururlar. Mesela Mesnevî-i Şerif'in birinci cildinde 2111 numaralı beyitten sonraki başlık ve daha başka beyitlerde, insanı şaşırtan bu hadiseye işaret buyurur.

Divan-ı Kebir'in şu beytini buraya almak zorunda kaldım: "Mustafa'nın nuru Hinane direğini okşadı. Sen odundan da aşağı değilsin ya, Hinane direği ol, Hinane direği ol. Onun gibi Peygamberi sev de, gönlünü o mübareğe ver."

مرده و پیش خدا دانا و رام - جمله اجزای جهان پیش عوام
21264- Cihanın bütün cüzleri, parçaları, bilgisiz halka göre ölüdür. Fakat Hakk'a karşı canlıdır, bilgi sahibidir, ona ram olmuştur.

Bu beyitlerde, İsra Suresi'nin 44. ayet-i kerimesine işaret vardır: **"Yedi gökle yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tesbih ederler. Onu övgü ile tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur. Fakat siz, onların tesbihini anlamazsınız. O halimdir, çok başıslayandır."**

Gerek bu ayet-i kerime, gerekse Hicr Suresi'nin şu 18. ayet-i kerimesi, **"Görmedin mi, göklerde ve yerde bulunan her şey, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu, hakikaten Allah'a secde ediyor, onun kudretine tabi oluyor, onun tedbirinden ve onun iradesinden zerrece dışarı çıkmıyor, hepsi ona boyun eğiyor."**

Yukarıdaki Mesnevî beyti, bu iki ayet-i kerimeyi hatırlatmaktadır. Gerçekten de cihanda bulunan her şey halka göre ölü, Hakk'a göre diridir. Yalnız canlı ve duygulu gördüğümüz varlıkların değil, güneşin, ayın, yıldızların, dağların, ağaçların, bitkilerin, hatta cansız sandığımız şeylerin bile Cenab-ı Hakk'ı tesbih ve tenzih etmekte oldukları ayet-i kerimelerde beyan buyrulmaktadır. Bu hususta üniversite profesörlerinden merhum Muhammed Ali Ayni beyin **"Şeyh-i Ekber'i niçin severim?"** adlı kitabından alınan şu bilgileri sayın okuyucularıma aynen arz ediyorum:

"Yalnız insanlar, hayvanlar, bitkiler değil, bizim cansız sandığımız şeyler de

canlıdır, yaşamaktadır. Muhyiddin-i Arabi Hazretleri'nin düşüncesi budur. Çünkü bizim cansız sandığımız eşyanın da Allah'ın Hayy ism-i şerifine mazhar ve yaşamakta olduğunu Şeyh Hazretleri beyan buyurmuşlardır. Bizim eşyayı hareketsiz, sessiz bulmamızın ve onların büyümediklerini, çoğalmadıklarını görmemizin ehemmiyeti yoktur. O varlıklar bize göre cansız, hareketsiz görülmektedir. Şeyh-i Ekber, kalp gözü ile onların hayatta olduklarını görmüş, onların tesbihlerini duymuştur. Bugünün ilmi, bizim cansız gördüğümüz varlıkların, eşyanın zerrelerinin, yani atomlarının, akıllara hayret veren bir hareket içinde olduklarını ispat etmiştir. Herhangi şeyin en küçük bir zerresi olan atomunun her biri, gök kubbesindeki güneş manzumelerinin en küçük bir örneğidir. Lorent's, Lamot, Zeymen (Zeeman) gibi bilginlerin çalışmalarını Küri (Curie) Pezen (Perin) ve daha başka âlimler ileri götürmüşlerdir. Bunların elde ettikleri gerçekler şudur ki: Zerrelerin (atomların) çok karışık, insanı şaşırtan esrarı açığa çıkarılmıştır. Mesela üzerinde yazı yazdığım şu kağıt parçası, binlerce milyar atomdan meydana gelmiştir. Her zerre, her atom, gökteki bir yıldız gibi merkezi etrafında baş döndürücü bir hızla dönmekte, devretmektedir. Bu dönen zerreciklerin sürati, yıldızların hızından çok fazladır. Mesela bizim güneş manzumemizin içinde olan Utarit yıldızı, ki bu yıldız güneşe pek yakındır, devrini 88 günde tamamlar. Saniyede ortalama 38 metre yol alır. Hâlbuki bir oksijen atomu içindeki elektron, her saniyede ortalama 2000 kilometre mesafe almaktadır. Bu, pek az olan zaman içinde, kendi güneşi etrafında 620.000 milyar defa dönmeye muvaffak olmak demektedir.

Bu durumda cansız sandığımız eşyayı ölü ve hareketsiz saymaya imkan var mı? Almanya'nın son asırda yetiştirdiği büyük mütefekkir ve alimlerden Fehner (Fechner, 1801-1887), gökte bulunan sayısız yıldızlardan her birinin ve güneş manzumelerinden umumunun kendilerine has bir şuura malik olduklarına inanmıştı. İnsanı şaşırtan bu buluş ile İbni Arabi Hazretleri'ni büyük bir Alman mütefekkiri yirminci asrın sonunda tasdik ediyordu. Bu arada ben de, Petertompkins'in bir arkadaşı ile beraber yazdığı Türkçe'ye tercüme edilen "Bitkilerin Gizli Yaşamı" adlı kitabı sayın okuyucularıma tasviye ederim.

نیست کس چون می‌زنی این طبل را - آن چه گفتی کاندرا این خانه و سرا
21265- *"Bu evde kimse yok, ne diye davul çalıyorsun?" dedin.*

صد اساس خیر و مسجد می‌نهند - بهر حق این خلق زرها می‌دهند
21266- *Bu halk, Allah rızası için altınlar harcar, yüzlerce hayırlı eserin temelini atar, mescitler yapar.*

خوش همی‌بازند چون عشاق مست - مال و تن در راه حج دور دست
21267- *Kendinden geçmiş Hakk âşıkları gibi, pek uzun olan Hac yollarına düşerler, mallarını, bedenlerini harcarlar, Kâbe'ye varırlar.*

بلکه صاحب خانه جان مختبی است - هیچ می‌گویند کان خانه تهی است
21268- *Onlar, "Kâbe'de kimse yok!" derler mi hiç? Ev sahibi, ev içinde gizlenmiş cana benzer.*

Hayili zahmetler çekerek Kâbe'ye gelenler, "Biz malımızı, bedenimizi harcayarak buraya geldik, biz bu boş ev için mi bu kadar sıkıntılara katlandık!" derler mi? Onlar bilirler ki, hane sahibi evin içinde gizlenmiştir. Hane sahibi nerede? Hane sahibi orada hazır, fakat kendini gizlemiştir. Nasıl ki cismimiz, tenimiz görünmektedir. Fakat içindeki ruh, tenimize nazaran gizlenmiştir, görünmemektedir.

آن که از نور اله استش ضیا - پر همی‌بیند سرای دوست را
21269- *Allah nuru ile nurlanan kişi, dostun evini boş görmez, dopdolu görür.*

پیش چشم عاقبت بینان تهی - بس سرای پر ز جمع و انبهی
21270- *Adamlarla dolu, içi kalabalık nice saraylar vardır ki, işin sonunu*

görenlerin gözlerine bomboş görünür.

تا بروید در زمان او پیش رو - هر که را خواهی تو در کعبه بجو

21271- Kimi istersen Kâbe’de ara da, o hemen senin gözünün önünde belirir.

Kâbe “Beytullah” olduğundan, Hakk Teala Hazretleri’ni o Kâbe evinde basiret gözü ile hazır ve nazır müşahade ettiği için, herhangi bir kimseyi Kâbe’de ararsan, o kimse hemen senin gözünün önünde belirir.

Hakk’ı hane-i Kâbe’de hazır bulur. Çünkü asla ne bir eşya, ne de bir kimse, Hakk’tan hali ve uzak değildir. Bu sebeple kimi istersen Kâbe’de bulmak mümkündür. Böylece suret Kâbesinde her kimi istersen bulmak mümkün olunca, manevi Kâbe olan gönül evinde her kimi istersen bulmak ve onun Hazreti Hakk katında bulunan zatını ve sıfatını müşahade kılmak, insana mümkün ve müyesser olur.

او ز بیت الله کی خالی بود - صورتی کاو فاخر و عالی بود

21272- Bütün varlıkların en güzeli, en üstünü olan kâmil insanın gönlü, nasıl olur da Allah evi olmaz. Bomboş bulunur?

باقی مردم برای احتیاج - او بود حاضر منزله از رتاج

21273- Başka insanlar, dünyevi ve uhrevi bir ihtiyaç için Kâbe’ye giderler. Hâlbuki kâmil insan, daima evrada hazır bulunur, onun için Kâbe’nin kapısı daima açıktır.

Yani kâmil insanın gönlü, Allah’ın evi Kâbe olmuştur. Bu sebeple o, daima Kâbe’de hazır bulunmaktadır. Kâbe’nin kapısı ona daima açıktır. Hz. Yunus:

*İş bu vücudum şehrine bir dem giresim gelir,
İçindeki sultanın yüzün göresim gelir.*

dediği zaman, “İçinde Hakk’ın bulunduğu gönül Kâbesini kasdetmektedir.”

“Kâbe, Halil İbrahim’in yaptığı bir binadır. Ama insan gönlü, yüce ve büyük Allah’ın nazargâhıdır.”

بی ندایی می کنیم آخر چرا - هیچ می گویند کاین لیبکها

21274- Hacca gidenler, neden hiçbir ses duymadan, hiç bir cevap almadan “Lebbeyk, lebbeyk!” diye çağırırlar. Onlar, “Neden durmadan lebbeyk diyoruz” diye düşünürler mi?

هست هر لحظه ندایی از احد - بلکه توفیقی که لیبک آورد

21275- Hakikatte Hacca gidenlere, şu “Lebbeyk” demeyi nasip ediş, onlara bu lütuf ve ihsanda bulunuş, her lahza Allah’tan gelen bir sestir.

Lebbeykin lügat manası, “Buyurun efendim, ne emrin varsa onu yapmaya hazırım” demektir. Hacca gidenler ihrama girince, “Lebbeyk, Allahümme lebbeyk” diye bağırlar. Buna “Telbiye” derler. Gazali Hazretleri, İhya-ul Ulumiddin adlı eserinde, “Mikat yerinde Lebbeyk diyerek ihrama giren hacı namzedi, Allah Teala’nın davetine icabet ettiğini düşünmeli ve buna göre kendini ayarlamalıdır. Davet eden, bizzat Allah Teala’dır. Nitekim ayet-i celilede *‘İnsanları Hacca davet eyle’*” buyrulmuştur” diye yazmaktadır.

بزم جان افتاد و خاکش کیمیا - من به بو دانم که این قصر و سرا

21276- Ben de kokusundan anladım ki, bu köşk, bu saray, can meclisinin kurulduğu yerdir, bu sarayın toprağı kimyadır.

تا ابد بر کیمیایش می زنم - مس خود را بر طریق زیر و بم

21277- Bakır gibi değersiz olan varlığımı, ömrüm olmadıkça onun lütuf ve himmet kimyasıyla altına çevirmeye uğraşıyorum. Kusurlarımdan kurtulup iyi insan

olmaya çalışıyorum.

Yukarıdaki beyitler, gece yarısı sarayın kapısı önünde davul çalan davulcunun ağzından söyleniyorsa da, gerçekte bu davulcu, Kâbe'ye giden bir hacı namzedinin sembolü olmakta, köşk yahut saray da Allah'ın evi olan Kâbe'yi göstermektedir.

Hacca gidenler, hiçbir ses duymadan niçin "Lebbeyk" diyorlar. Hiçbir ses duymadan bu cevap kimedir? Evet... Onların Lebbeyk nidaları Hakk'tan gelen sesidir. İnsan, ruhunun derinliklerinden hulus ile, aşk ile, "Lebbeyk" diyebiliyorsa, bilmelidir ki bu nida onun imanlı gönlünün ötesinden, Hakk'tan gelmektedir.

Kâbe, nihayet bir evdir. Ama onun manevi büyüklüğünü ancak kalp gözü açık olanlar görebilir. Hac mevsiminde milyonlarca hacının göklere yükselen lebbeykleri, Hakk'tan gelen manevi nidaya verilen bir cevaptır.

İşte böyle manevi bir sesi irfan erbabı duymaktadır. Duymayanlar da, Hac vazifesi yapmanın huzuru içinde kalben Hakk'a yönelmekle manevi bir zevke erişirler.

Mesnevî'nin 3. cildinde 188. beyitten sonraki başlıkta, Hz. Mevlâna'nın "Yalvaranın Lebbeyk demesi, Allah'ın Lebbeyk demesinin ta kendisidir" diye buyurması manalıdır. Bu konu ile ilgili olduğu için, oradan şu üç beyti almadan geçemedim:

"Yalvarmalarına 'Buyur' diye bir cevap gelmiyor. Bu sebeple reddedileceğimden, kapıdan koyulacağımdan korkuyorum. Hızır Aleyhisselam, korkan kişiye dedi ki: Senin o Allah demen, bizim 'Buyur' dememizdir. Senin o yalvarışın, yanıp yakılışın, bizim habercimizdir. Senin telaşın, korkun, sevgin, bizim lütfumuzun kemendidir. Her "Ya Rabb" diyenin altında, bizim "Buyur" demelerimiz var."

در در افشانی و بخشایش بحور - تا بجوشد زین چنین ضرب سحور

21278- Bu çeşit sahur davulu çalınıştan denizler coşarak inciler saçacak, başışlarda bulunacak.

جان همی‌بازند بهر کردگار - خلق در صف قتال و کارزار

21279- Halk, Allah yolunda savaşa katılır, canlarını tehlikeye atar.

و آن دگر در صابری یعقوب‌وار - آن یکی اندر بلا ایوب‌وار

21280- Biri, belalara katlanmakta Eyüp'e benzer; öbürü, felaketlere sabretmekte Yakup'u hatırlatır.

بهر حق از طمع جهدی می‌کنند - صد هزاران خلق تشنه و مستمند

21281- Yüz binlerce halk susuzdur, muhtaçtır, yoksuldur. Allah için ümide düşer, çalışır, çabalar.

می‌زنم بر در به اومیدش سحور - من هم از بهر خداوند غفور

21282- Ben de suçları başışlayan Allah için bu kapıda davul çalıyorum, benim de ümidim onda.

به ز حق کی باشد ای دل مشتری - مشتری خواهی که از وی زر بری

21283- Altını kazanmak için müşteri mi istiyorsun? Allah'tan daha iyi müşteri var mı?

Mesnevî'nin 2. cildinin 1189-1190. beyitlerinde de Mevlâna, bu "Lebbeyk" konusuna temas eder:

"Kulun 'Ya Rabb' sözüne Allah'tan 'Lebbeyk', yani 'Buyur kulum' cevabı geldikten sonra, kul nasıl olur da 'Ya Rabb' demekte kusur eder. Fakat bu lebbeykler öyle bir lebbeyktir ki, onu işitemezsin ama baştan aşağı bütün vücudunda bunu tadabilirsin."

می‌دهد نور ضمیری مقتبس - می‌خرد از مالت انبانی نجس

21284- Senin malından pis bir dağarcık alır, karşılığında sana kendi nuru ile nurlanmış bir gönül ışığı verir.

می‌دهد ملکی برون از وهم ما - می‌ستاند این یخ جسم فنا

21285- Gerçekte yok olan bir teni alır, hayalimizin ve vehmimizin idrak edemeyeceği, ulaşamayacağı bir sultanlık ihsan eder.

می‌دهد کوثر که آرد قند رشک - می‌ستاند قطره‌ی چندی ز اشک

21286- Birkaç damla gözyaşı alır, şekerlerin, balların bile hissettiği Kevser'i bağışlar.

Kevser, cennette akan bir ırmak yahut bir çeşme. Bol hayır ve bereket manasına da gelir.

می‌دهد هر آه را صد جاه سود - می‌ستاند آه پر سودا و دود

21287- Sevdalarla, ızdıraplarla dolu olan ahları alır; her aha karşılık, yüzlerce yüksek mevki, faydalı makam verir.

مر خلیلی را بدان او اه خواند - باد آهی کابر اشک چشم راند

21288- Gözyaşı bulutlarını sürüp götüren ah rüzgârları yüzünden, Halil İbrahim'e "Çok ah çeken" adını verdi.

Bu beyitte, ayet-i kerimelere işaret vardır: "Gerçekten İbrahim, çok içli, (merhametli) ve yumuşak ahlaklı idi." (Tevbe Suresi, ayet14)

"İbrahim, hakikaten yumuşak huylu, bağıryanık ve kendisini tamamen Allah'a teslim etti." (Hud Suresi, ayet 75)

Hakk'a âşık olanların da çok gözyaşı dökmeleri, ah etmeleri, yumuşak huylu olmaları, Cenab-ı Hakk'a tamamiyle teslim olmaları gerekmektedir. Yahya İbni Muaz Hazretleri, "Dostun yakınlığını kazanmak isteyen, günahları için çokça ağlasın" buyurmuştur. Eşrefoğlu Rumi Hazretleri de, şöyle yazmıştır:

Bülbül gibi kıl ta seher her gece afğan
Gül vakti geçer yatma bu gülizar ele gelmez.

کهنه‌ها بفروش و ملک نقد گیر - هین در این بازار گرم بی‌نظیر

21289- Aklını başına al da, şu eşi benzeri bulunmayan, alışverişi durmayan pazarda eskileri sat, peşin olan sultanlığı elde et.

تاجران انبیا را کن سند - ورتراشکی وریبی ره زند

21290- Eğer sana bir şüphe, bir endişe, bir kaygı gelir de yolunu keserse, alışverişte bulunan peygamberleri düşün, onları kendine örnek edin.

کوه نتواند کشیدن رختشان - بس که افزود آن شهنشہ بختشان

21291- Padişahlar padişahı olan Allah, onların bahtlarını öyle yüceltti, öyle arttırdı ki, onların mallarını mülklerini dağlar bile çekemez oldu.

"BİLAL, ARABİSTAN SICAĞINDA MUSTAFA ALEYHİSSELAMIN SEVGİSİ İLE, ALLAH BİRDİR, ALLAH BİRDİR DİRDİ; EFENDİSİ, İMANSIZLIK GAYRETİYLE KUŞLUK ZAMANLARI ONU GÜNEŞ ALTINDA DİKEN DALI İLE DÖVERDİ; BİLAL'İN TENİNDE AÇILAN YARALARDAN KAN FIŞKIRIRDI, FAKAT O, KENDİSİNDE OLMAKSIZIN YİNE DE, ALLAH BİRDİR, ALLAH BİRDİR DİRDİ; NİTEKİM BAŞKA DERTLİLER DE, ELLERİNDE OLMAKSIZIN İNLERLER; BİLAL, AŞK DİRDİ İLE DOLUYDU, O YÜZDEN DİKENLERİN DİRDİNDEN KURTULMAYI AKLINA BİLE GETİRMİYORDU; FİRAVUN'UN SİHİRBAZLARI, CERCİS PEYGAMBER VE DAHA SAYISIZ ERLER GİBİ KAHRAMANCA ACILARA KATLANIYORDU"

قصه‌ی احد احد گفتن بلال در حر حجاز از محبت مصطفی علیه السلام در آن چاشتگاهها که خواجه‌اش از تعصب جهود به شاخه‌ی خارش می‌زد پیش آفتاب حجاز، و از زخم خون از تن بلال بر می‌جوشید از او احد احد می‌جست بی‌قصد او چنان که از دردمندان دیگر ناله جهد بی‌قصد، زیرا که از درد عشق ممثلی بود اهتمام دفع درد خار را مدخل نبود، همچون سحره‌ی فرعون و جرجیس و غیرهم لا یعد و لا یحصی

Hazreti Bilal, Habeşliydi. Köle olduğu için, Müslümanlığı kabul edince efendisi tarafından çok cefalar gördü. İşkencelere maruz kaldı. Peygamber Efendimizin emirleri ile satın alınıp azat edildi. Sesi pek güzeldi. Bu yüzden Resul-ü Ekrem Efendimiz, ona müezzinelik vazifesi vermişti. İlk ezanı okuyan da odur. 641 senesinde Şam'da vefat etti.

خواجه‌اش می‌زد برای گوشمال - تن فدای خار می‌کرد آن بلال
21292- Bilal, tenini dikenli kamçılara feda etmişti. Efendisi, onu yola getirmek için dövüp duruyordu.

بنده‌ی بد منکر دین منی - که چرا تو یاد احمد می‌کنی
21293- "Niçin Ahmet'i anıyorsun? Sen, kötü bir kölesin, neden benim dinimi inkâr ediyorsun?" diyordu.

او احد می‌گفت بهر افتخار - می‌زد اندر آفتابش او به خار
21294- Kızgın güneş altında onu diken dalı ile döverdi. O da, övünerek "Allah birdir" derdi.

آن احد گفتن به گوش او برفت - تا که صدیق آن طرف بر می‌گذشت
21295- Sonunda, bir gün Ebu Bekir es-Sıddık oradan geçiyordu. Onun "Allah birdir" demesi kulağına geldi.

ز آن احد می‌یافت بوی آشنا - چشم او پر آب شد دل پر عنا
21296- Gözleri yaşla doldu. Gönlüne bir ateş düştü. Onun "Allah birdir" demesi, ona yabancı gelmedi. O sözden bir dost kokusu aldı.

کز جهودان خفیه می‌دار اعتقاد - بعد از آن خلوت بدیدش پند داد
21297- Ondan sonra Bilal'i yalnız gördü. Ona nasihat etti. "İnancını Yahudilerden gizli tut" dedi.

گفت کردم توبه پیشت ای همام - عالم السر است پنهان دار کام
21298- "Allah, gizli şeyleri bilir; itikadını gizle" dedi. Bunun üzerine Bilal, "Ey büyük insan! Huzurunda tövbe ettim, buyurduğun gibi inancı açığa vurmayacağım" dedi.

آن طرف از بهر کاری می‌برفت - روز دیگر از پگه صدیق تفت
21299- Ertesi gün Sıddık, bir iş için önünden acele olarak geçiyordu.

بر فروزید از دلش سوز و شرار - باز احد بشنید و ضرب زخم خار
21300- Yine Bilal'in "Allah birdir" dediğini duydu. Dikenli dalla dövülüşünü, yaralanışını gördü. Yine gönlüne bir ateş düştü.

عشق آمد توبه‌ی او را بخورد - باز پندش داد باز او توبه کرد

21301- Ona tekrar nasihat etti. O da, yine tövbe etti. Fakat Muhammed'in aşkı geldi, onun tövbesini yedi bitirdi.

عاقبت از توبه او بیزار شد - توبه کردن زین نمط بسیار شد

21302- Bu çeşit tövbe edişi o kadar çoğaldı, o kadar tekrarlandı ki, tövbeden bıktı.

کای محمد ای عدوی توبه‌ها - فاش کرد اسپرد تن را در بلا

21303- İncını büsbütün açığa vurdu, tenini belanın ve ızdırabın kucağına attı. "Ey Muhammed! Ey tövbelerin düşmanı!" diye niyazda bulundu.

توبه را گنجا کجا باشد در او - ای تن من وی رگ من پر ز تو

21304- Ya Muhammed! Tenim, damarlarım seninle dolu. Bu bedene tövbe nasıl sığar?"

از حیات خلد توبه چون کنم - توبه را زین پس ز دل بیرون کنم

21305- Bundan böyle tövbeyi gönlümden çıkarayım, kovayım. Fakat ebedî hayattan nasıl olur da tövbe edebilirim?

چون شکر شیرین شدم از شور عشق - عشق قهار است و من مقهور عشق

21306- Aşk kahredicidir. Ben de, aşk tarafından kahredilmiş bir kimseyim. Ben, aşkın acılığı ile şeker gibi tatlılaştım.

من چه دامن که کجا خواهم فتاد - برگ کاهم پیش تو ای تند باد

21307- Ey hızlı esen rüzgâr! Ben, senin önünde bir saman çöpüyüm. Nereye düşeceğimi ne bileyim?

مقتدی آفتابت می‌شوم - گر هلالم گر بلالم می‌دوم

21308- İster hilal olayım, ister Bilal. Ben koşuyor, senin güneşine uyuyorum.

Bilindiği gibi hilal, yeni ay demek olduğu gibi, bu hikâyenin sonunda bahsedilecek olan başka bir kölenin adıdır da. Bu münasebetle, aynı kelimenin iki manaya gelmesiyle bir tevriye sanatı yapılmıştır.

در پی خورشید پوید سایه‌وار - ماه را با زفتی و زاری چه کار

21309- Ayın yuvarlak, bedir hâlinde oluşuyla, zayıflayıp eriyerek hilal hâline gelmesinin ne ehemmiyeti var? O, güneşin arkasına düşmüş gölge gibi koşar durur.

Burada hilal, ayın yuvarlak hâlde bulunuşunun bir timsali; "Hilal" da, ilerde hikâyesi gelecek olan zayıf kölenin sembolü olmaktadır. Fakat iki köle de, hakikat güneşi olan Muhammed Mustafa'nın s.a.v. âşığıdır. Onun peşine düşmüşler, onun sevgisi ile koşup duruyorlar. Ay ister bedir hâlinde olsun, ister hilal hâlinde bulunsun, Hazreti Muhammed'den nur almaktadır.

ریش‌خند سبالت خود می‌کند - با قضا هر کاو قراری می‌دهد

21310- Kazaya ve kadere karşı bir karara varmaya çalışan kişi, aczi karşısında gülünç vaziyete düşer.

رستخیزی و آنگهانی عزم کار - کاه برگی پیش باد آن گه قرار

21311- Hem bir saman çöpü olup rüzgârın önüne düşmek, hem de bir kararda durmayı istemek, kıyamet koptuğu zaman işe güce kalkışmak, bu nasıl mümkün olur?

يك دمى بالا و يك دم پست عشق - گربه در انبانم اندر دست عشق

21312- *Ben, aşkın elinde dağarcıktaki kedi gibiyim. Bir an yukarı çıkmada, bir an aşağı düşmedeyim.*

نه به زیر آرام دارم نه ز بر - او همی گرداندم بر گرد سر

21313- *O, beni başının üstünde döndürüp durmada. Ne aşağıda kararım var, ne de yukarıda.*

Semaî Muhammed Dede'nin şu beyitleri çok manalıdır:

Ne aşka sabreder oldum, ne akl ile yarım

Ne kârı başa çıkardım, ne belli bıkardım

Kemal-i lûtf ile canan vefada, bende cefa

Ne çare oldu visale, ne belli naçarım

Ne dert çekmeye razı, ne isterim derman

Ne sıhhat üzreyim elhak, ne safi bimarım

Bela-yı aşk ile Hakk'a ki nolduğum bilmem

Bu anla nur ölümünden ki âşık-ı zarım

بر قضای عشق دل بنهاده‌اند - عاشقان در سیل تند افتاده‌اند

21314- *Âşıklar, dehşetli bir sele düşmüşlerdir, aşkın kazasına gönül koymuşlardır, aşkın takdirine razı olmuşlardır.*

روز و شب گردان و نالان بی‌قرار - همچو سنگ آسیا اندر مدار

21315- *Değirmen taşı gibi gece gündüz dönüp dururlar. Ağlarlar, inlerler, bir kararları yoktur.*

تا نگوید کس که آن جو را کد است - گردشش بر جوی جویان شاهد است

21316- *Değirmen taşının dönmesi, ırmağın akışına şahittir. Hiç kimse, "Bu ır-mak duruyor" diyemez.*

گردش دولاب گردونی ببین - گر نمی‌بینی تو جو را در کمین

21317- *Arktaki ırmak suyunu görmüyorsan, gel de değirmen taşının döndüğünü seyret. Gizli sevgiliyi göremiyorsan, onun eseri olan göklerdeki dünyaların dönüşünü seyret.*

ای دل اختروار آرامی مجو - چون قراری نیست گردون را از او

21318- *Feleğin aşkı yüzünden bir kararı, bir durup dinlenmesi yoktur. Ey gönül! Sen de durup dinlenmeyi arama, yıldız gibi dön dolaş.*

Divan-ı Kebir'deki şu beyitler aynı mevzuu terennüm etmektedir:

"Âlemin bütün cüzleri, parçaları âşktır. Her parçası, buluşmanın mestidir. Fakat onlar, sırlarını sana söylemezler. Sır, layık olandan başkasına söylenemez. Eğer şu gökler âşık olmasaydı, göğsü gönlü böyle saf ve lekesiz olur muydu? Güneş âşık olmasaydı, yüzünde bir parıltı, bir ışık bulunmazdı. Yeryüzü ile dağlar da âşık olmasalardı, gönüllerinde bir ot bile bitmezdi. Eğer derya âşktan habersiz olsaydı, böyle dalgalanmazdı, bir yerde kararı olurdu. Sen de âşık ol da, aşkı bil, anla. Vefa et de, vefa bul."

هر کجا پیوند سازی بگسلد - گر زنی در شاخ دستی کی هلد

21319- *Hangi dala el atsan, aşk o dalı kırar; neye yapışsan, aşk o şeyi koparır.*

در عناصر جوشش و گردش نگر - گر نمی‌بینی تو تدویر قدر

21320- *Kaderin her şeyi döndürdüğünü görmüyorsan, unsurların coşuşunu,*

dönüşünü seyret.

Cansız sandığımız her maddenin zerrelerinin (atomlarının) dönüşünü bugünkü bilim ispat etti. Mevlâna, yedi asır önce bu hakikati nasıl keşfetmiş ve beyan buyurmuş!

باشد از غلیان بحر با شرف - ز انکه گردشهای آن خاشاک و کف

21321- O çerçöpün, o köpüklerin dönüşü, kadri yüce denizin coşup köpürmesindendir.

پیش امرش موج دریا بین به جوش - باد سر گردان ببین اندر خروش

21322- Başı dönmüş hırçın rüzgârın gürlemesini seyret de, onun emrine uymuş olan deniz dalgalarının coşup köpürüşünü gör.

گرد می‌گردند و می‌دارند پاس - آفتاب و ماه دو گاو خراس

21323- Güneşle ay, iki değirmen öküzü dönüp dururlar, çevreyi korurlar.

مرکب هر سعد و نحسی می‌شوند - اختران هم خانه خانه می‌دوند

21324- Yıldızlar da evden eve, burçtan burca koşarlar. Her kutluluğun, her kutsuzluğun bineği olurlar.

وین حواست کاهلند و سست پی - اختران چرخ گر دورند هی

21325- Gökteki yıldızlar bize çok uzak olduklarından, duygularında tembel ve gevşek olmasından ötürü onların hakikatini bilemezsin.

شب کجایند و به بیداری کجا - اختران چشم و گوش و هوش ما

21326- Bizim göz kulak, akıl fikir yıldızlarımızda gece nerede, uyanırken nerede?

گاه در نحس و فراق و بی‌هشی - گاه در سعد و وصال و دل خوشی

21327- Kimi kutluluktur, kimi sevdiği ile buluşmakta, gönül hoşluğuna ulaşmaktadır. Kimi de, ayrılık mutsuzluğunda kendinden geçmiştir.

Burada Mevlâna, geceleyin biz uyurken ruhlarımızın bazen hoş, bazen de hoş olmayan rüyalar gördüğüne işaret buyuruyor. Nitekim Pir Efendimiz, bir başka Mesnevî beytinde bu hâl işaret etmiş, “Allah’ım! Sen, her gece ruhları ten tuzağından kurtarır ve onu bağlayan levhaları, bağları koparırsın” buyurmuştu.

گاه تاریک و زمانی روشن است - ماه گردون چون در این گردیدن است

21328- Ay da gökyüzünde böyle dönüp durdukça, bazen yüzü kabarır, bazen de nurlar saçır.

گه سیاستگاه برف و زمهریر - گه بهار و صیف همچون شهد و شیر

21329- Bazen balla süt gibi tatlı hoş bahar olur, latif ve güzel yaz gelir. Bazen de ısırtıcı soğuklar, dondurucu kar, suçluları cezalandırıyormuş gibi hükmünü icra eder.

سخره و سجده کن چوگان اوست - چون که کلیات پیش او چو گوست

21330- Bütün varlıklar, onun çevganının önünde bir top gibidir. Onun çevganına uyar, o çevgana secde eder.

Bütün varlıklara “Külliyat” denir. Bunlar, dokuz gök, dört unsur, yani su, ateş, hava, toprak, ve mevalid-i selase, yani üç mevlût ki canlılar, cansızlar ve bitkilerdir. Bunların hepsine birden, eskiler “Külliyat” adını vermişlerdir. Bütün varlıklar, bu külliyat içindedir.

چون نباشی پیش حکمش بی قرار - تو که يك جزوی دلا زین صد هزار
21331- *Ey gönül! Sen de bu yüz binlerce varlığın bir parçasısın. Nasıl olur da onun hükmüne karşı kararsız bir hâle gelmezsin?*

که در آخور حبس گاهی در مسیر - چون ستوری باش در حکم امیر
21332- *Bir at gibi onun emrine uy. At bazen ahırda mahpustur, bazen gezer dolaşır.*

چون که بگشاید برو برجسته باش - چون که بر میخت ببندد بسته باش
21333- *Seni mihına bağlarsa, bağlan. Bağını çözerse, gez dolaş.*

در سیه رویی خسوفش می دهد - آفتاب اندر فلك کژ می جهد
21334- *Güneş, gökyüzünde eğri bûğrû gidince, yüzünü karartır, onu bir tutulmaya uğratar.*

تا نگردي تو سیه رو دیگوار - کز ذنب پرهیز کن هین هوش دار
21335- *Sen de aklını başına al da, zeneb noktasına gelmede kazan gibi yüzün kararmasın.*
Zeneb noktası, güneşin tutulma noktasıdır. Zeneb, aynı zamanda insanın günahının sembolüdür.

می زنندش کانچنان رو نه چنین - ابر را هم تازیانه‌ی آتشین
21336- *Buluta da "Öyle gitme, böyle git" diye ateşten kırbaç vururlar.*

گوשמالش می دهد که گوش دار - بر فلان وادی بیار این سوم بار
21337- *"Filan ovaya yağmur yağdır, buraya yağdırma, kulağını aç" diye kulağını bükerler.*

اندر آن فکری که نهی آمد مه ایست - عقل تو از آفتابی بیش نیست
21338- *Senin aklın güneşten de üstün, ondan artık değil ya, düşünemediğin fikre takılıp kalma.*

تا نیاید آن خسوف رو به پیش - کژ منه ای عقل تو هم گام خویش
21339- *Ey akıl! Adımını eğri atmada tutulmaya uğrama.*

منخسف بینی و نیمی نور تاب - چون گنه کمتر بود نیم آفتاب
21340- *Suçu az olunca, güneşin yarısını tutulmuş, yarısını tutulmamış, nur saçır hâlde görürsün.*

این بود تقریر در داد و جزا - که به قدر جرم می گیرم ترا
21341- *Cenab-ı Hakk, "Kulum, suçun ne kadarsa, seni o kadar tutarım. Suça verilen ceza, suç miktarıncadır" demek ister.*

بر همه اشیا سمیعیم و بصیر - خواه نیک و خواه بد فاش و ستیر
21342- *İster iyi olsun, ister kötü... İster açık işlensin, ister gizli... Biz her şeyi işitiriz, görürüz.*

خلق از خلاق خوش پدفوز شد - زین گذر کن ای پدر نوروز شد
21343- *Babacığım! Bunu bırak, Nevruz oldu. Halk, Allah'ın lütfuna mazhar*

oldu. Herkesin ağzına tat geldi.

باز آمد شاه ما در کوی ما - باز آمد آب جان در جوی ما

21344- *Bizim deremizde can suyu tekrar akmaya başladı. Padişahımız tekrar mahallemize geldi.*

نوبت توبه شکستن می‌زند - می‌خرامد بخت و دامن می‌کشد

21345- *Baht, salına salına gezmeye başladı. Eteğini sürüyerek dolaşıyor, "Tövbeyi bozma zamanı geldi" diye sesleniyor.*

فرصت آمد پاسبان را خواب برد - توبه را بار دگر سیلاب برد

21346- *Yine tövbeyi sel aldı götürdü. Yine bekçi uykuya daldı, fırsat elverdi.*

رخت را امشب گرو خواهیم کرد - هر خماری مست گشت و باده خورد

21347- *Her mahmur şarabı içti, mest oldu. Biz, bu gece elbisemizi rehin vereceğiz.*

لعل اندر لعل اندر لعل ما - ز آن شراب لعل جان جان فرا

21348- *O cana can katan lal rengindeki can şarabının yüzünden, lal içinde lal olduk, lal içinde lal olduk.*

خیز دفع چشم بد اسپند سوز - باز خرم گشت مجلس دل فروز

21349- *Yine gönül aydınlatan meclis şenlendi, neşelendi. Kalk! Kem gözde kimesin diye ocağa çörek otu at.*

تا ابد جاننا چنین می‌بایدم - نعره مستان خوش می‌آیدم

21350- *Neşeli sarhoşların naralarını iştirim. Ey sevgili! Ben zaten ebedî olarak böyle olmasını istiyorum, bana bu lazım.*

Dikkat edildiyse anlaşılmıştır ki, Hz. Mevlâna, yukarıdaki 8 beyitten beri Hz. Bilal'in Peygamber Efendimize karşı duyduğu aşkın coşkunuğu ile mecazi olarak can şarabından, o şarapla mest olan Hakk âşıklarından, onların neşelerinden bahsetmektedir. Aslında Mevlâna, Bilal'in hikâyesinde kendi aşkını, kendi heyecanını, kendi manevi zevkini, duygularını terennüm ettikten sonra, yine Bilal hikâyesine dönecektir.

زخم خار او را گل و گلنار شد - نك هلالی با بلالی یار شد

21351- *İşte şurada Hilal Bilal'e dost oldu. Dikenli dalların Bilal'in teninde açtığı yaralar, ona güllük gülistanlık kesildi.*

جان و جسم گلشن اقبال شد - گر ز زخم خار تن غربال شد

21352- *Tenim, diken yaralarından kalbura döndü ama canım da, bedenim de mutluluğun gül bahçesi hâline geldi.*

جان من مست و خراب آن ودود - تن به پیش زخم خار آن جهود

21353- *Tenim o Yahudinin dikenleriyle, fakat canım, seven ve sevilen Allah'ımın yerlere serilmiş, yıkılıp yıkılmış, kendinden geçmiş bir mestti.*

بوی یار مهربانم می‌رسد - بوی جانی سوی جانم می‌رسد

21354- *Canıma bir can kokusu geliyor; şefkatli, merhametli sevgilimin kokusunu alıyorum.*

بر بلال حبذا لی حبذا - از سوی معراج آمد مصطفی

21355- Mustafa Miraç'tan geldi. Ne mutlu Bilal'ine, ne mutlu.

Peygamber Efendimiz, Miraç'tan döndükleri zaman Bilal'e r.a. **"Ya Bilal! Cennette senin nalinlarının sesini duydum. Ne mutlu sana, ne mutlu?"** demiştir. Beyitte bu müjdeli hadise işaret edilmektedir.

این شنید از توبه‌ی او دست شست - چون که صدیق از بلال دم درست

21356- Ebu Bekir Sadık, bu samimi ve imanlı itirafları, doğru sözleri, doğru özlü Bilal'den duyunca, onun tövbesinden ümidi kesti.

"SİDDİK RADİYALLAHÜ ANHİN BİLAL'İN BAŞINDAN GEÇENLERİ MUSTAFA ALEYHİSSELAMA ANLATMASI; BİLAL RADİYALLAHÜ ANHİN, ALLAH BİRDİR, ALLAH BİRDİR DEDİKÇE, YAHUDİLERİN KİNLERİNİN DAHA FAZLA ARTTIĞINI VE ONA DAHA FAZLA ZULMETTİKLERİNİ HABER VERMESİ VE BİLAL'İN YAHUDİLERDEN SATIN ALINMASI İÇİN MEŞVERETTE BULUNMALARI VE KARARA VARMALARI, OLDUKÇA MÜHİM OLAYLARDAN BİRİSİDİR"

باز گردانیدن صدیق واقع‌ی بلال را و ظلم جهودان را بر وی و احد احد گفتن او و افزون شدن کینه‌ی جهودان و قصه کردن آن قضیه پیش مصطفی علیه الصلاة و السلام و مشورت در خریدن او از جهودان

Bilindiği gibi Peygamber s.a.v. Efendimizin Cenab-ı Hakk'ın emriyle Müslümanlığı yaymaya başladığı sıralarda İslamiyeti istemediler ve ilk Müslümanlara zulmettiler. Yalnız putperest Araplar değil, her zaman, her devirde, bugün bile olduğu gibi İslam düşmanı olan Yahudiler de vardı. Yahudiler, Müslümanlığın azgın düşmanıydılar. Hz. Bilal'in r.a. sahibi de bir Yahudi olduğu için, Hazreti Mevlâna, Yahudilerin kinlerinin ve zulümlerinin arttığından bahsetmektedir.

گفت حال آن بلال با وفا - بعد از آن صدیق پیش مصطفی

21357- Ondan sonra Sıddık, Mustafa Aleyhisselamin huzuruna çıktı. Vefalı Bilal'in hâlini anlattı.

این زمان در عشق و اندر دام تست - کان فلك پیمای میمون بال چست

21358- Dedi ki: "O felekleri ölçen çevik kanatlı mübarek varlık, şu anda senin aşkına düşmüş, senin tuzağına tutulmuştur."

در حدث مدفون شدست آن زفت گنج - باز سلطان است ز آن جغدان به رنج

21359- Sultanın doğanı, o kuzgunların işkencelerine maruz; o büyük define, pisliklere gömülmüş.

پر و بالش بی‌گناهی می‌کنند - جغدها بر باز استم می‌کنند

21360- Kuzgunlar, doğana cevr ediyorlar, sitemde bulunuyorlar, suçsuz olduğu hâlde kanatlarını yoluyorlar.

غیر خوبی جرم یوسف چیست پس - جرم او این است کاو باز است و بس

21361- Onun cürmü, suçu, ancak doğan kuşu olması... Zaten Yusuf'un güzel oluşundan başka ne suçu vardı?

هستشان بر باز ز آن خشم جهود - جغد را ویرانه باشد زاد و بود

21362- Kuzgunların yeri harabelerdir. Onun için de, doğana Yahudi eziyeti ederler.

یا ز قصر و ساعد آن شهریار - که چرا می یاد آری ز آن دیار

21363- Neden o diyarı hatırlıyorsun yahut niçin padişahın köşkünü, kolunu, bileğini aklına getiriyorsun?

فتنه و تشویش در می افگنی - در ده جغدان فضولی می کنی

21364- Kuzgunların köyünde boşboğazlık ediyorsun, bizi fitnelere, kargaşalıklara düşürüyorsun.

تو خرابه خوانی و نام حقیر - مسکن ما را که شد رشک اثیر

22365- Göklerin üstünde bulunan "Esir tabakası" bile bizim yükseklerdeki yuvamızı kıskanırken, sen, oraya "Harabe, yıkık yer" diyorsun, orayı hor görüyorsun.

مر ترا سازند شاه و پیشوا - شید آوردی که تا جغدان ما

21366- Galiba deli oldun da, kuzgunların seni kendilerine padişah yapmalarını, sana uymalarını istiyorsun.

نام این فردوس ویران می کنی - وهم و سودایی در ایشان می تنی

21367- Vehme, sevdaya tutulmuş, kuzgunların yuvalarında dönüp dolaşıyorsun; sonra puçunta, yıkık yer adını takıyorsun.

که بگویی ترک شید و ترهات - بر سرت چندان ز نیم ای بد صفات

21368- Ey kötü huylu! Senin başına o kadar vuracağız ki, sonunda delilikten vazgeçecek, bu saçma sözleri bırakacaksın.

تن برهنه شاخ خارش می زنند - پیش مشرق چار میخس می کنند

21369- Doğuya karşı onu çarmıha geriyorlar, çıplak bedenini diken dalları ile dövüyorlar...

او احد می گوید و سر می نهد - از تنش صد جای خون بر می جهد

21370- Teninin yüz yerinden kanlar fışkırdığı hâlde, o yine "Allah birdir" diyor, başını yere koyuyor.

سر بیوشان از جهودان لعین - پندها دادم که پنهان دار دین

21371- "Dinini gizle, sırrını bu lanetlenmiş Yahudilerden sakla" diye nasihatler ettim.

تا در توبه بر او بسته شده ست - عاشق است او را قیامت آمده ست

21372- Âşık olmuş, kıyamet kopmuş, ona tövbe kapıları kapanmıştır.

این محالی باشد ای جان بس سطر - عاشقی و توبه یا امکان صبر

21373- Hem âşıklık, hem tövbe, hem de sabredebilmek... Bu imkansız bir şeydir.

توبه وصف خلق و آن وصف خدا - توبه کرم و عشق همچون ازدها

21374- Tövbe, küçük bir kurtcağız; aşk ise, ejderha gibidir. Tövbe, halkın sıfatı; aşk ise, Allah'ın sıfatıdır.

عاشقی بر غیر او باشد مجاز - عشق ز اوصاف خدای بی نیاز

21375- Aşk, kimseye niyazı ve ihtiyacı olmayan Allah'ın sıfatlarından... Ondan başkasına âşık olmak, geçici bir hevestir.

Bu beyitlerde aşk üzerinde duruldu. Mesnevî'nin birçok yerinde geçen aşkı anlatmaya ve tarif etmeye imkan olmamakla beraber, hiç olmazsa yanlış anlaşılmasını için, bu konu üzerinde biraz durmamız gerekmektedir. Nitekim faydalandığım Mesnevî şerhlerinde de bu bölümde aşk üzerinde durulmuş, birçok şey yazılmıştır.

Sayın okuyucularım bilirler ki aşk, mecazi ve hakiki olarak iki yönden mütalaa edilmektedir.

Mecazi aşk, maddi ve cismani aşktır. Yani insanların kadın-erkek birbirlerini beğenmeleri ve sevmeleridir. Hakiki aşk ise, Hakk'a karşı duyulan sevgidir. Daha doğrusu mecazi aşk, yaratılmışlara karşı duyulan sevgidir. Hakiki aşk ise, yaratana karşı duyulan aşktır. Mecazi aşk, fânidir, gelip geçicidir. Hakiki aşk, ebedîdir, sonsuzdur.

Bu iki aşkı birbirine karıştıranlar var. Bazıları, kirlenmeyen, şehvetle lekelenmeyen mecazi aşkın da yüceldiğini, hakiki aşka ulaştığını söylemişlerdir. Eflatun'a nispetle "Eflatun'un aşkı" adı verilen bu aşk, maddi güzele değil de, güzelliğe karşı duyulan aşktır. Çünkü Eflatun'a göre güzeli görmek, ruhen güzelleşmek, manen yükselmektir. Bir güzellik karşısında hayret ve takdirle kalbimiz dolduğu zaman, biz âdeta kendi maddi varlığımızı terk ederiz, bizde bulunan mana ile birleşiriz. Daha iyi bir insan oluruz. Ruhumuz, sanki kendi maddi varlığımızın ötesine geçer ve biz, güzellik karşısında tarif edilmez bir zevk duyarız. İşte güzelliğe karşı, güzellerin güzeli olan büyük yaratıcıyı ruhumuzda, gönlümüzde hissederiz. Onun güzel eseri karşısında şaşırır kalırız.

Şehvetle kirlenmeyen, temiz kalan bu aşk, bizi hakiki, gerçek aşka geçiren bir köprü olabilir. Güzele karşı değil de, güzelliğe karşı duyulan bu aşkla, güzellerde müşahade edilen şaşırtıcı güzellikte yaratanın güzelliğini, sanatını, büyüklüğünü görmek, insanı hakiki aşka götürür. Bir şair, bunu şu beyitle ifade etmiştir:

*Kendi hüsnün hublar şeklinde peyda eyledin
Ceşm-i aşktan dönüp sonra temaşa eyledin.*

Güzel yaratıcıların en güzeli olan Allah c.c, kendi güzelliğini güzellere vermiş, sonra âşğın gözünden kendi güzelliğini temaşa etmektedir, yani seyretmektedir.

Hız. Mevlâna, bir beyitlerinde şöyle buyurmuştur:

"Yüzle ben, kaşla dudak, öyle güzel, öyle latif ki, sanki tül perdeden Allah tecelli ediyor."

İbni Fariz Hazretleri de şöyle yazmıştır:

"Kadında olsun, erkekte olsun gördüğümüz bütün güzellikler, Hakk'ın güzelliğinden muvakkaten verilmiş güzelliklerdir."

Bu mecazi sevgi insanlara niçin verilmiştir? Freud'den asırlarca evvel Hız. Mevlâna, bunu şu şekilde ifade buyurdu:

"Birleşmeleri ile dünyada hayat devam etsin diye, Allah, erkekle kadını birbirlerine karşı meylettirdi, sevdirdi."

Büyük mütefekkir Schopenhauer da "Aşkın Metafiziği" adlı eserinde "Erkekle kadının birbirlerine karşı duydukları sevgi, sadece cinsi bir sevgidir. Mesela erkekler, estetik görüşlerden ziyade, fıtratlarında bulunan bir duygunun tesiri altında kalarak, kadınların göğüslerinin kabarık, kalçalarının büyük olmalarını istemedirler. Bu istekteki gizli gaye, doğacak çocuğun cılız olmaması, ana sütü ile iyi beslenerek sağlıklı bulunmasının teminidir" demektedir.

Muhyiddin Arabi, bu mecazi sevgide bile ilahî bir hikmet bulunduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

"Buluşmanın en önemlisi, kadın ile erkeğin birleşmesidir. Çünkü Hakk'ın kendisine bir halife seçmek için kendi sureti üzere yarattığı mahlûğa karşı gösterdiği ilahî teveccühün karşılığıdır. İnsan, bu vasatta kendi nefsinı görür." (Füsüs, 27)

İslami inanca göre, erkek ve kadın kendi noksanlıklarını tamamlamaktadır. Erkeğin

sol kaburgasından yaratıldığı için kadın, erkekte kendi aslını bulmaktadır. Bu birleşme, sadece maddi bir zevk değil, ruhi bir tamamlanmadır. Eski Yunan mütefekkeri Eflatun, bu hakikati sezmiş gibi “Sevmek demek, insanın kendi yarısını araması demektir” diye yazmaktadır. Bu inanışını şöyle bir efsane ile ifade etmektedir. Eflatun’un aşk konusu üzerindeki konuşmalarını ihtiva eden “Ziyafet” adlı eserindeki görüşler, efsane olduğu ve hakikatle hiçbir ilgisi bulunmadığı hâlde, o zamanki insanların fikirlerini, inanışlarını belirtmesi bakımından ilgi çekicidir.

Bu eserin “Aristophanes’in konuşması”nı ihtiva eden bölümünde Eflatun, aynen şunları yazıyor:

“Çok eski devirlerde yaşayan insanlar, bugün gördüğümüz biçimde değillerdi. Çok farklıydılar. O zamanki insanlar, şimdi gördüğümüz gibi kadın ve erkek diye ikiye ayrılmamışlardı. Aynı vücutta hem erkek, hem de kadın cinsiyetini taşıyan Androgyn adındaki insanlar yaşıyorlardı. Bu insanlar, dört ayaklı ve dört kolluydular. Bu insanlar, aynı vücutta hem erkek, hem de kadın olarak yaşadıkları için başka eş aramaya ve evlenmeye ihtiyaçları yoktu. Bunlar çok kutlu ve mutlu varlıklardı. Çünkü herkes, kendisinin yarısı olan eşi ile beraber yaşıyordu. Zeus, bunların mutluluklarını ve kuvvetlerini kıskandı. Aynı vücutta, aynı duygularla, aynı ruhla, kavgasız gürültüsüz yaşayan bu mesut insanları, beraberinde taşıdıkları eşlerinden ayırmak istedi. Haşlanmış bir yumurtanın sarısının bir kılla ikiye bölünmesi gibi, bu dört ayaklı ve dört kollu Androgynları iki müsavi kısma ayırdı. O zamana kadar bitişik yaşayan bu varlıklar, iki ayaklı, iki kollu, biri erkek, biri dişi olarak birbirinden ayrıldılar. Yeryüzüne dağıldılar. Erkek, kaybettiği yarısı olan eşini aramaya başladı. Artık iki ayaklı, iki kollu hâlde gelen bu insanlar, kaybettikleri eşlerini bulamadıkları için başkalarının eşleri ile evlendiler. Bu eğreti eşler, yeni evlendikleri eşlerinde aynı duygu, aynı karakteri bulamadıkları için aile hayatlarında geçimsizlik, kavga, gürültü başladı. Bunlardan binde biri kaybettiği eşini buldu, onunla evlendi ve mutlu oldu!”

Bendenizin bu efsaneyi buraya alışımın sebebi, daha semavi dinler yokken bile insanlar, kadın olsun, erkek olsun kendilerini yarım saydıkları için, tamamlanmak maksadıyla evlendiklerini arz etmek istedim.

Mevlâna’nın yukarıda gördüğümüz Mesnevî beytinde “Birleşmeleri ile dünyada hayat devam etsin diye Allah, erkekle kadını birbirlerine meylettirdi, sevdirdi” buyurmuştu. Muhyiddin Arabi ise, “İnsan, erkek olsun, kadın olsun evlenmekle tamamlanmaktadır. Tek başına kadın da yarım, erkek de” demektedir. Sevişme ve birleşmede **“Ruhundan ona üfürdüm”** sırrına mazhar olan ve fâni insan vücutlarının ötesinde bulunan ve aynı yerden gelen tanınmış ruhların birbirlerine karşı duydukları hasretin ve iştiağın bir ifadesi vardır. Ancak bu sevişme ve birleşmenin hayvanlarda olduğu gibi değil de, yaratılmış varlıkların en şerefli, en üstünü olduğumuzdan nikâhla, dinin koyduğu esaslar dâhilinde yapılması gerekmektedir. Yoksa dinimiz, birbirimizi sevmemizi ve evlenmemizi menetmemektedir. Cenab-ı Hakk, bir taraftan bize şehvet duygusunu vermiş, bir taraftan da nefse hakim olmayı, şehvetle mücadele etmeyi emretmiştir.

İslam’da rahiplik yoktur. Afif kalmak, temiz yaşamak ve duygularına hakim olmak, ancak nikâhla birleşme yoluyla mümkündür. Meşru olmayan, vicdanı lekeleyen birleşme, yani zina, en büyük günahlardan sayılmıştır. Aşk haram değildir, zina haramdır. Şu hadis-i şerif bu meseleyi gayet güzel bir şekilde halletmektedir: **“Biri âşık olsa, aşkını ona buna söylemese, saklasa, iffetini muhafaza etse, yani temiz kalsa ve bu hâlde ölse, o şehit sayılır.”** (Feyz-ül Kadir, 6/179)

Bir kimsenin âşık olduğu hâlde nefsine hakim olması, şehvetini yenmesi, onu şehitlik mertebesine ulaştırmaktadır. Bu hadis, aynı zamanda zina günahından kendini koruyarak nefsi ile savaşa giren bir müminin, dini uğrunda düşmanla çarpışırken şehit olmuş gibi sayıldığını belirlemektedir. Çünkü bir Müslümanın en korkunç düşmanı, şehveti ve nefsanîyetidir. Bu duyguyu yenmek, büyük bir kahramanlıktır. Dikkat edilirse, sadece neslin devam etmesi için bütün mahlukata verilen bu ten sevgisi, muvakkat bir zamana tahsis edilmiştir. Gayeye vasil olduktan sonra bu arzular da sönmektedir. Nasıl ilkbaharda meyve ağaçları renk renk çiçeklerle süslenir, çiçeklerin renkleri ve kokuları, arıları, kanatlı böcekleri, kendilerine doğru çekmek, erkek polenlerin, çiçek tozlarının dişi çiçeklere

taşınma işi tamamlandıktan, (rüzgârların da bu işte yardımı var) bu döllenme işi bittikten sonra, çiçeklerin kunğeti gibi yerlere döküldüğü görülürse, insanların da, erkeklerin de gençlik arzularına veda etmek olayı vardır. Çünkü çocuk yapma çağı artık gerilerde kalmıştır.

Şunu da yeri gelmişken arz etmek isterim ki, nasıl ağaçlar ilkbaharda çiçekleniyor, meyvelerin olması için güneş ve arada sırada yağmur imdada yetişiyorsa, kuşlar da, hayvanlar da, yavrularını sıcak günlerde yetiştirmeleri için senenin belirli zamanlarında birleşme arzusu duymaktadırlar. Bu da, merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ın mahlukatına bir lütfu ve ihsanıdır. Bu hâl öyle bir ayarlanmıştır ki, hiçbir kuş kış ortasında kuluçka olmamaktadır. Kuş yavrularının civıltıları bahar mevsiminde duyulmaktadır. Fakat insanlar, barınma, soğuktan korunma imkânlarını buldukları için şehvi duygularını hayvanlar, kuşlar vesair böcekler gibi mevsimlere göre sınırlamamıştır. İnsan, eşref-i mahluk olduğu hâlde, her an şehvetinin esiri olabilir. Bunda da bir hikmet var. İnsan, nefsiyle, şehvetiyle mücadele etmekle, yani süfli duygularına galip olmakla insanlığını idrak edecek yahut nefesine esir olarak hayvanlaşacaktır.

Neslin devamı için verilen ten arzuları fâni olduğu ve belirli senelerde tesirli bulunduğu hâlde, bütün canlılar gibi insanları da peşinden sürüklemeye bazen korkunç cinayetlere sebep olmaktadır. Bu duygu, daha ziyade basit insanları, gönül gözleri, mana gözleri kapalı insanları daha çok etkilemektedir. Bu duygulardan içimizde bulunan nefis şeytanı yararlanmaktadır. Maddi ve cismani zevklere çekip götüren, bizi insanlıktan, esas vazifemiz olan Allah'a ibadetten, kulluktan uzaklaştırmakta, sehve kul ve köle yapmaktadır. Bu yüzden, insanlar içinde nefisle, şehvetle mücadele, büyük bir savaş hâlini almıştır. Hz. Mevlâna, der ki:

“Hiddet ve şehvet gibi hâller, insanı şaşa yapar ve ruhun istikametini değiştirir; kişiyi doğru yoldan uzaklaştırır.”

“Ten gözü, daima teni görmek ister; hâlbuki can gözü, bir çok meziyetleri bulunan ruha bakar. Onun manevi zevklerini arar.

Dikkatle bakacak olursak, görürüz ki bedene ait, tene ait zevkler gelip geçicidir. Hâlbuki manevi zevkler fâni değildir. Bu sebeple, sonsuz zevkleri fâni olan zevklere feda etmemeliyiz. Dalından koparılan bir manolyayı düşününüz, ne çabuk solar, ne çabuk güzelliğini kaybeder. Şehvetin bizi sürüklediği bedeni zevkler de böyledir. Tadıldıktan sonra çabucak sönerler. Gayri meşru ise, yerini vicdan azabına, günaha terk eder.

Evet... Zevk diye peşinde koştuğumuz şeyler, bazen vicdanımızı yaralar. Bazıları da bedenimizi, sıhhatimizi hırpalar. Sonunda yaptıklarımıza pişman oluruz.

İmanlı ve hassas bir şair olan Sully Prudhomme, “Dünya” adlı şiirinde şöyle diyor:

Bu dünyada bütün leylaklar solar,

Bütün kuşların ötüşleri devamsızdır.

Ben, ebedî sürece yazıları düşünüyorum,

Bu dünyada bütün insanlar aşklarının,

Dostluklarının zevaline, yok oluşuna ağlarlar.

Ben, ebedî sürece sevgileri düşünüyorum. (Stomces, Page 34)

Devamsız olan, fâni olan şeylere gönül vermek ne kadar manasızdır. Mevsimler hep gelip geçicidir. Hz. Mevlâna, bir bahar mevsiminde sevinç içinde yeşeren, gülümseyen çiçeklere güneşin şöyle seslendiğini düşünür: “Ey gülümseyen çiçekler, ey yeşillikler! Ben bir geçeyim de, o zaman hâlinizi görün. Şimdi pek neşelisiniz. Sonunuzu düşünmüyorsunuz. İnsanlar da, gençlik de, güzellik de böyledir. Güzeller, çimenlikler gibi açar, vücutlarının güzellikleri ile övünürler, aynaya bakar sevinirler. Çünkü içlerinde gizlenen ruh onlara kuvvet verir, onları canlandırır, neşelendirir. Ruh, maddi güzellikleri ile gurura kapılan güzellerin bedenine şöyle seslendi: “Sen, benim ışığımla yaşıyorsun, bu gurur nedir? Bir iki gün benim verdiğim güçle hareket ediyor, neşeleniyor, bu maddi hayatı bitmeyecek sanıyorsun. Nazın, işven dünyaya sığmıyor. Hele dur, bekle, ben seni terk edeyim, seni bırakıp gideyim de, sonunu gör! Seni pek sevenler, seni mezara gömerler, karıncalara, yılanlara gıda ederler. Çok defalar, senin önünde ölüme razı olan yok mu? O da, senin pis

kokundan burnunu tıkar.”

Adanalı Ziya merhum da, şöyle demiştir:

“Güzellerin güzellik güneşi sonunda batar, kaybolur. Ben, batanları sevmem; ben batmayan, yok olmayan Hakk’ın aşığıyım.”

Bu bahsi fazla uzatmamak için mecazi aşkı burada bırakalım da, hakiki aşk, yani Allah aşkı üzerinde, Risale-i Kuşeyriye, Taarruf, İhya-ül Ulum, Keşf-ül Mahbup gibi kitaplardan büyük İslam mütefekkirlerinin görüşlerini anlamaya çalışalım. Sonra yine Mesnevî’ye dönelim.

Burada sayın okuyucularıma şunu arz etmek isterim... Yukarıda mecazi aşk üzerinde düşünürken, eski Yunan mütefekkirlerinden, batılı filozof ve şairlerden misaller alışıma garip görülmesin. Büyük Peygamberimiz, **“Hikmet müminin yitirdiği bir şeydir. Nerede bulursa alır”** diye buyurmuyor mu? **“İlim Çin’de bile olsa arayınız”** diye emretmiyor mu? Naçizane bendeniz, her türlü gösterişten uzak, sadece büyük Peygamberimin emrine uyuyorum.

İnsan göremediği, bilemediği ve niteliğini layıkıyla anlayamadığı Hakk’ı nasıl sevebilir? Çünkü Peygamber Efendimiz s.a.v. bile, **“Allah’ım! Seni tam hakikatinle ve şanına yaraşır bir irfanla bilemedik”** diye münacatta bulunmuştur. Büyük Peygamberimizin gereği gibi bilemediği, tanıyamadığı Cenab-ı Hakk’ı bizim gibi âciz insanlar nasıl tanırlar.

Abdullah Nebaci, “Yaratılmışlara karşı beslenen sevgi insana zevk verir. Yaratıcıya karşı duyulan muhabbet ise, insanı yok eder” demiştir. Burada “Yok eder”, kulun Hakk’ı sevmesinde bir menfaat ve bir sebep bulunmaması manasındadır. Yunus Hazretleri’nin Cenab-ı Hakk’a yalvarışı da:

*Cennet cennet dedikleri,
Bir kaç köşkle birkaç huri,
İsteyene ver onları,
Bana seni gerek seni.*

diye niyazda bulunurken, bir menfaat ve bir sebep için değil; sadece Hakk’ı Hakk olduğu için sevdiğinin ve kendinin Hakk’ta yok olmasını arzu ettiğinin bir ifadesi vardır.

Sehl Hazretleri de “Kim Allah’ı severse, asıl hayat, onun yaşadığı hayattır. Hakk’ı sevmeyen bir kimse, hayatın ne olduğunu bilemeyecektir. Çünkü kim Allah’ı severse, birçok insanın yaşadıklarını sandıkları hayat onun için artık yoktur” demiştir. “Asıl hayat, onun yaşadığı hayattır” sözü, “Allah’ı sevenin hayatı hoş olur” manasındadır. Zira ister lütuf olsun, ister kahr olsun, sevgiliden gelen her şey Hakk âşığına manevi bir zevk verir. Âşık, Hakk’ına karşı “Lütfun da hoş, kahrın da hoş” der.

“Hakk âşığı için hayat yoktur” demenin manası da “Seven daima, sevgilisine kavuşmak ister, ondan ayrı bulunmaktan korkar. Yaşamak onun için manasız olur; o, Allah’ına ulaşmak için ölmek ister. Hayat onun için âdeta zehir olur” demektir. Büyük sufilerden biri, “Muhabbet zevktir, lezzettir. Hâlbuki Hakk, bundan lezzet almaz. Çünkü hakikatin bulunduğu yerde sadece hayret, şaşkınlık ve şahsi nitelikleri kaybetme hâli vardır” demiştir. Bu duruma göre Allah sevgisi, kulun kalbine doğan saygı hissidir. Şu hâlde içinde bu his bulunan bir kimsenin, Hakk’tan başkasına hürmet etmesi caiz olmaz. Allah’ın kulunu sevmesi, başka bir şeyle meşgul olmayacak derecede onu kendisine müptela kılmasıdır. Sevendeki gayret ve kıskançlık bunu gerektirir. Zaten **“Ben seni kendim için seçtim”** (Taha Suresi, ayet 41) ayetinin manası da budur. Başka bir şeyle meşgul olmayacak derecede sözü başkalarını gözetecek, hâllerini düşünecek kadar dahi fazla vakti olmayacaktır manasına gelir.

Sufilerden başka birisi de, “Muhabbetin iki şekli vardır. Biri ikrar, yani sevgisini itiraf etmek, diğeri vecd, yani kendinden geçiş şeklindeki muhabbettir. Birinci muhabbet hem halkta, hem de havasta, yani kemal sahibi insanlarda bulunur. Buna iman ve tevhit muhabbeti denir. İkinci çeşit muhabbet, ispat yolu ile olan vecddir. Tam vecd hâlinde ibaret olan bu şekildeki muhabbetin içinde bulunan kimse, ne kendini, ne halkı, ne de sebepleri, ne de hâlleri görür. Çünkü bu durumda o, Allah’ta ve Allah için olan şeyleri

temaşa hâli içine garkolmuştur. Bu makamda Rabiât-ül Adeviye Hazretleri'nin şu şiirini okurlar: "Allah'ım! Seni iki sevgi ile seviyorum. Biri benim aşkım, diğeri de sevmeye layık oluşun. Sana olan sevgim, masivayı bırakıp sadece seni zikretmeye sebep oldu. Sevmeye layık oluşun, seni görmedikçe, seni hissetmedikçe kâinatı görmeme durumuna soktu beni. Benim ne o, ne de bu sevgiden dolayı övülecek bir gönlüm yok. Hem o, hem de bu sevgiden dolayı övülecek sadece sensin Allah'ım!"

İbni Abdusselam şöyle der: "Muhabbet, seni hem kör, hem de sağır eden bir şeydir. Kör olursan, sevgiliden başkasını göremezsin. Ondan başka bir maksat müşahade edemezsin."

Resulullah s.a.v. Efendimiz, **"Bir şeyi sevmen, seni kör ve sağır eder"** buyurmuştur.

İbni Abdusselam'ın bu konudaki beyitleri ise şöyle:

"Sevgi, beni sağırlaştırdı; hiçbir şeyi işitemiyorum, sevginin fısıldaması hariç."

"Sevgilisinin sevgisinin seveni sağır ettiğini kim görmüş?"

"Bir kendisi müstesna, başkalarını görmeyi gözüme yasakladı. Sevgi insanı ağlatır ve kör eder. Eğer gizli tutulursa, öldürür." (Taarruf, 163)

Kuşeyri Hazretleri de, risalesinde şöyle yazıyor: "Kulun Allah'a olan sevgisi nedir? Bu hâl, kulun kalbinde bulunduğu ve duyduğu bir şey olup kelimelerle ifade edilmeyecek kadar latif, hoş, ince, temiz bir duygudur. Bu hâl, bu duygu, insanı Allah Teala'ya tazim etmeye, onun rızasını her şeye tercih etmeye, ondan ayrı kalınca da sabırsızlanmaya, onsuz edememeye, onsuz kalınca da kararsız bir hâl getirir. Kulun Cenab-ı Hakkla ünsiyeti ve ülfeti nedir? Devamlı suretle abdestli olarak onu düşünmek, kalp ile onu anarak, zikrederek, onu gönlünde hissetmek, ona karşı içinde bir heyecan bulmaya çalışmaktır. Kul, her şeyde yaratıcının kudretini, sanatını bularak, ona hayran olmalıdır. Çiçekleri mi kokluyor? Renklerinde, kokularında Hakk'ı bulmak... Meyve mi yiyor? Şu kara topraktan biten çeşitli tattaki meyvelerdeki lezzet ve güzellik karşısında şaşırıp kalmak... Her bakımdan bize lütuf ve ihsanlarda bulunan Hakk'a muntazır olmak gerekir. Toplumda haksızlık gibi görünen hadiselerin ötesinde gizlenen adaleti hissetmesi, ve Hakk'ın Adil-i Mutlak olduğuna inanması, onun er geç adaletinin gerçekleşeceğinden şüpheye kapılmaması lazımdır."

Kulun Cenab-ı Hakk'ı sevmesi meyl, hududu ihata gibi şeyler ihtiva etmez. Bu nasıl bahis konusu olabilir ki? Zat-ı samediyet, ilhak ve ihata gibi şeylerden münezzehtir. Âşık, bir çember gibi ihata edilme tarzında vasfedilmekten ziyade, maşukta yok olma şeklinde anlatılır. Âşık, bir vasıfla vasfedilemez, anlatılamaz. Bir hudutla tahdit edilemez. Aşk, tarif edilemez. Bununla beraber gönlünde hissetmek, idrak etmek için, aşktan daha belirli, daha vazih ve daha yakın bir şey yoktur. İfade ve ibarede bir müphemlik, anlaşılmazlık, muallaklık hasıl olduğu zaman, sözü şerh ve izah etmeye girişmek ihtiyacı doğar. Müphemlik ve muallaklık zail olunca, aşk meselesini ve sözünü şerh ve izah etme ihtiyacı ortadan kalkar. Bu sebeptendir ki Hz. Mevlâna, o âşıkların sultanı, her şeyi ne güzel ifade buyurur:

"Âşkın şerhi için ne türlü açıklamada bulunsam diye düşünürken, aşkın tesirine kapılınca söylediklerimden utanırım. Kalemim kağıt üzerinde koşup duruyordu. Âşkın açıklanması bahsine gelince, heyecana kapıldı, dayanamadı, ortasından yarıldı. Âşkın da, âşıklığın da şerhini yine aşk söyledi."

Yine Hazreti Mevlâna, Mesnevî'nin 2. cildinin mukaddimesinde, "Biri, âşıklık nedir diye sordu. Ona, benim gibi olursan, anlarsın cevabını verdim" diye cevap verdiğini bildirmektedir. Hz. Mevlâna gibi, Keşf-ül Mahcup sahibi de "Aşktan bahsetmek, aşk değildir. Sebebi de, aşk yaşanan bir hâldir. Tarife gelmez, sözle ifade edilemez. Eğer bütün insanlar sevgiyi elde etmek için uğraşsalar, elde edemezler. Sevgiye tutulanlar da, kendilerini ondan kurtaramazlar. Çünkü sevgi Allah vergisidir. Hakk'ın sevdiği kuluna bir lütfu, bir ihsanıdır. Çalışmakla elde edilemez. Bütün insanlar bir araya gelseler, bir kişiyi gerçek sevgiye, Allah sevgisine kavuşturmak isteseler, başaramazlar. Aksine, Hakk'ın kendisine sevgiyi nasip ettiği bir kimseyi de, sevgisinden caydıramazlar. Çünkü gerçek sevgi ilahidir, beşerî değildir. Beşerî duygularla ilahî duygu idrak edilemez, vesselam." (Keşf-ül

Mahbup, sahife 300)

Yahya bin Muaz, “Hardal tanesi kadar muhabbet, muhabbetsiz yetmiş sene ibadetten daha çok hoşuma gider” demiştir. Derler ki: Bir delikanlı, bir bayram günü yüksek bir damdan kendisini halka gösterdi ve “Aşktan ölen böyle olmalı, insanı öldürmeyen aşta hayır yoktur” diyerek kendisini damdan aşağı attı ve can verdi.

Ebu Bekir el-Kettani Hazretleri, diyor ki: Bir Hac mevsiminde Mekke’de bulunuyordum. Bir gün şeyhler arasında ilahî aşk mevzu üzerine bir konuşma olmuştu. Orada bulunan şeyhler içinde, o zaman yaşça hepsinden küçük olan Cüneyd de bulunuyordu. Şeyhler, ona “Ey Bağdatlı! Haydi sen de bu mevzu üzerine fikrini söyle” dediler. Bu söz üzerine Cüneyd, heyecana kapıldı, “Ben kimim ki bu büyük şahıslar arasında söz söyleyeyim” diye düşündü. Başını önüne eğdi, ağlamaya başladı. Biraz sonra şunları söyledi: “Bir kul ki, nefsinden geçer, zikirle Rabbini bulur. Onun emrettiği şeyleri yapmaya çalışır. Kalbiyle Allah’ı ile meşgul olursa, onun mana nurları ile kalbini aydınlatır. İlahî aşkın kadehinden içerse, Cenab-ı Hakk, gayb perdelerinin ötesinden ona tecelli eder. Böyle bir kulun konuşması Allah iledir, söz söylemesi Allah’tandır. Hareket etmesi Allah’ın emriyledir, bir yerde durması da Allah iledir. Bu hâlde olan bir kul Allah iledir, Allah içindir, Allah ile beraberdir.” Cüneyd Hazretleri’nin bu sözlerini duyan şeyhler ağladılar, “Ey ariflerin başı! Bu mevzu üzerine bundan daha fazla bir şey söylenemez” dediler. (Risale-i Kuşeyri, 2/623)

Aslında insanın Allah’ı sevmesi, onun Rabbine karşı bir şükran borcudur. Çünkü etraflıca düşünersek, görürüz ve hissederiz ki: Allah, insanı sevmektedir. Şu dünya üzerinde gördüğümüz irili ufaklı sayısız mahlukat içinde, insan en başta gelmektedir. Her yaratığın kendine göre idraki, anlatışı, sezişi, maddi ve manevi meziyetleri vardır. Fakat hiç birisinde Hakk’ın insana lütfettiği akıl ve izan yoktur. En zeki sayılan bir köpek, bir at, bir maymun en basit bir şeyi, mesela şu yazı yazdığımız kalem icat edebilir mi? Hâlbuki insan, ata göre cüssesiz bir mahluk olduğu hâlde neler icat etmiştir ve etmektedir. Sirklerde gördüğümüz, hayvanlara yaptırılan ve akılları hayrete düşüren marifetleri, hünerleri, insan öğretmektedir ve yaptırmaktadır. Her şey gelir, insana dayanır. Hz. Mevlâna, “İnsanın meziyetlerini kıyamete kadar anlatsam bitiremem” diye buyurmuştur. Gerçekten insan, üstün bir varlıktır. Radyolar, televizyonlar, gökyüzünde dolaşan uydular, hep insanın icadıdır. Çünkü insan, **“Ruhumdan ona üfürdüm”** sırrına mazhar olmuştur. İnsanda ilahi bir emanet vardır. Bu bakımdan, insanın yaratana karşı şükran borcu vardır. İnsanın yaratıcısını sevmemesi nankörlük olur. Aslında, insanda sevmek ve inanmak ihtiyacı vardır. Bu vazifesini yapmadığı takdirde, yalnız nankör olarak kalmayacak, yaratılışı icabı vazifesini yapmadığı için ruhunda bir boşluk, bir eksiklik hissedecektir. Fikret, “İnanmak İhtiyacı” şiirinde bu hakikati çok güzel ifade etmektedir.

*Bütün boşluk, zemin boş, asuman boş, kalp ve vicdan boş,
Tutunmak isterim, bir nokta yok, pişniğâhımda...*

Gerçekten inanmayan, Hakk’ı hissetmeyen, onu sevmeyen insan, çok zavallı ve acınacak bir varlıktır. Çok mutsuzdur. Onun vicdanı da boştur. Önünde tutunacak bir nokta da yoktur. Muhammed Akif, “İmansız olan paslı yürek sinede yüküdür” diye yazmaktadır.

Hakk’ın bizim şükran borcumuzu ifa etmemize ihtiyacı yoktur. Ama gerek vicdani bir vazife olarak, gerek kendi ruhi saadetimiz ve mutluluğumuz için, onu sevmek mecburiyetinde olduğumuzu unutmamalıyız. Büyük Sadi, Gülistan’ında ne güzel söyler:

“Bulut, rüzgâr, ay, güneş ve gök, sen eline bir ekmek alâsın da, gafletle yemeyesin, onu vereni düşünerek şükredesin diye çalışmaktadırlar. Sana hizmette bulunmak için hepsi dönerek, dolaşarak, Allah’ın koyduğu şaşmaz konulara boyun eğerek çalışırlarken, sen emre uymayasın! Bu insafa sığar mı?”

Cenab-ı Hakk, **“Ben bilinmek istedim, insanı yarattım”** buyuruyor. Bu bilinmekte sevgi gizlidir. Cenab-ı Hakk’ın bilinmeye ve sevmeye ihtiyacı yoktur ama bilinmek ve sevmek istediği de gerçektir. Peki, biz Allah’ı nasıl bileceğiz? Nasıl seveceğiz? Gazali Hazretleri, İhya-ül Ulum adlı kitabında bu konu üzerinde uzun uzun durmaktadır. Fazla bilgi edinmek isteyenler, bu mübarek kitaba bakabilirler. Gazali’ye göre, “Bilip anlamadan sevgi

tahakkuk edemez. İnsan, ancak bildiğini sever. Aslında sevgi, gönlün zevk aldığı şeye meyletmesidir. Bu meyl kuvvetlenirse, buna aşk denir.”

Biz, maddi şeyleri gözümüzle görürüz. Bizim bilinen beş duygumuzdan başka, bir altıncı duygumuz daha vardır ki, Cenab-ı Hakk’ı ancak o duygu ile idrak ve hissedebiliriz. İnsan, akıl, nur, kalp veya basiretle hayvanlardan ayrılır. Bizde bulunan bâtını göz, yani gönül gözü, basiret, başımızdaki gözden çok daha kutludur. Hz. Mevlâna, bir beyitlerinde şöyle diyor:

“Sizin iki başınız vardır. Biri dünyaya ait toprak baş, öbürü göğe ait, tertemiz ruhani baş.” (Divan-ı Kebir, 464)

İşte biz, bu ruhani başla, ruhani gözle hakikati idrak ederiz. Bu sebeptendir ki, beş duygu ile idrak edilemeyen şeyler, ruhani başla, mana gözüyle, kalp gözüyle anlaşılır ve zevk duyulur. Allah sevgisini, ancak insanlık derecesinden hayvanlık derekesine düşen ve beş duygudan başka bir şey bilmeyenler inkâr edebilirler. Güzelliği anlayan herkes, güzeli sever. Güzelliği sevmek de, güzelliğin zatındandır. Zira onda güzelliği anlamak, zevkin kendisidir. Güzellik, zatı için sevilir. Güzel, sırf güzel olduğu için sevilir. Hatta güzeli anlamak da bir zevktir.

Akarsular, yeşillikler, mutlak olarak yemek içmek için değil, güzel oldukları için sevilirler. Sırf gözün onları güzel görmesinden ötürü sevilirler. Akarsular ve yeşillikler, Resul-ü Ekrem’in de hoşuna giderdi, Peygamberimiz s.a.v. onları severdi. Masmavi gökyüzü, yıldızlar, dağlar, dereler, ormanlar, çiçekler, kelebekler, uçan kuşlar, denizlerin dibindeki renkli balıklar, mehtap, güneşin doğuşu ve batışı, güzel nakışlar, tablolar, bütün bunlara bakmaktan zevk alındığı, hatta bunları seyretmenin üzüntüleri, kederleri dağıttığı herkesçe bilinir.

Bu güzellikleri seyretmek zevklidir. Zevkli olan her şeyse, sevimlidir. İdrak edilen her güzel yüzde de bir zevk vardır. Bunu kimse inkâr edemez. Bütün bu gözümüzün gördüğü güzelliklerin ötesinde, bu güzellikleri yaratan, yeryüzünde ve gökyüzünde biz fânilere bunları sergileyen, güzeller güzeli olan Hakk Teala düşünülürse, onu sevmemek imkânsız bir hâl alır. Nitekim Allah Teala hakkında Resul-ü Ekrem Efendimiz, **“Allah güzeldir, güzeli sever”** buyurmuştur.

İnsanlara göre güzellik, gözün güzel gördüğü şeylerdir. Onlar, umumiyetle şahısların dış görünüşüne, yüzüne, boylarına poslarına iltifat ederler. Görülmeyen, tahayyül edilemeyen, şekil ve rengi olmayan herhangi bir şeyin güzelliğinin düşünülmemeyeceğini sanırlar. “Güzelliği düşünülmemeyen şeyde zevk yoktur, zevk olmadığı gibi, sevmek de yoktur” derler. Bu görüş, hatalı bir görüştür. Çünkü güzellik, yalnızca gözün anlamasına bağlı değildir. Bunun gibi boya-posa da, renge de bağlı değildir. Mesela şu yazı güzel, şu ses güzel, bu at güzeldir deriz. Güzellik yalnız surette, dış yüzde aranırsa, yazı, ses ve diğer şeylerin güzelliklerinin ne manası kalır? Hâlbuki gözün güzel yazıdan zevk aldığı, kulağın güzel sestten hoşlandığı, herkesin bildiği bir gerçektir. İdrak edilen her şey ya güzeldir yahut çirkin.

Bir şair, “Güzel bulduğumuz birinin güzelliğini, yüzünün hatlarını, düşüncemizin, hayalimizin aynasında görürüz ve onu severiz. Hakikati hâlde güzellik, ancak gören gözdedir. Bu sebeptendir ki, fâni olan bu baş gözünün gördüğü güzellik solduğu, yok olduğu zaman, sevgi de yok olmaktadır” demektedir. Aslında güzel bulduğumuz şeyin bütün güzellikleri kendisinde topladığı vakit, güzelliğin zirvesine ulaşmışız demektir. Mesela güzel bir at dediğimiz zaman, bu bir atta bulunması gereken heyet, şekil, renk, güzel burun, güzel eda, iyi koşma, kaçana ulaşabilme kabiliyeti gibi bütün vasıfları kendisinde toplamış bir at demektir. Demek ki, güzel denmesi için kendisine layık olan her vasfı toplamış olacaktır. Her şeyin güzelliği, kendisine mahsus kemalâttır. Mesela atı güzelleştiren vasıflar, insanı güzelleştirmez. Görülüyor ki, bütün güzellikler, fâni olan bu baş gözü ile görülemez, bu beş duygu ile idrak edilemez. Mesela şu güzel ahlak, bu derin ilim, bu hoş karakter, akıl, iffet, yiğitlik, ibadet zevki, iman, cömertlik ve daha başka iyi hâller gibi... Bunların hiçbirisi beş duygu ile bilinemez. Bu baş gözü ile görülemez. Ancak kalp gözü ile, basiret gözü, yani gönül gözü ile görülür hissedilirler.

Yukarda sayılan bu güzel hâllerin hepsi sevimli, bu vasıfları kendinde toplayan

insan da sevilmelidir.

Biz peygamberleri, sahabeyi, velileri, iyi insanları niçin seviyoruz? Mesela asırlarca evvel gelen Hz. Mevlâna'yı, Yunus Emre'yi niçin seviyoruz? O devirlerde yaşasaydık, bu sevdiğimiz, gönül verdiğimiz büyük insanları görseydik, onları boyları posları, vücut tenasüpleri, maddi güzellikleri için mi sevecektik?

Demek ki, bizim sevgimizin madde ile ilgisi pek yok. Şu anda çürümüş, toprak olmuş ne kadar çok sevdiğimiz vardır ki, onlar bizim kalbimizde yaşamaktadırlar. Onları bu beş duygumuzla sevmiyoruz. Onları iç gözümüzle, bâtını duygumuzla görüyor ve seviyoruz.

Bir misal daha arz edeyim... Hz. Ebu Bekir'i sevmemiz de onun etinden, kemiğinden, şeklinden, saçından, sakalından ötürü değildir. Manevi gönülden Peygamber Efendimizin en fedakâr, en sadık dostu ve İslamiyet'in yerleşmesinde, yayılmasında büyük rolü olduğu için onu seviyoruz. Onda bulunan güzel huylar, onu bize sevdirebilir. İlimsiz, manasız güzel ahlak da bir şey ifade etmez. Bütün manevi vasıflar bir araya gelmelidir ki, sevgi doğsun; güzel huylar, faziletler, ilim ve mana güzellikleri bizi büyülemektedir. Bunlar, hislerimizle görülmediği hâlde sevilmektedir. Bunların bize maddi bir menfaati de yoktur. Bir çıkarımız olduğu için onları sevmiyoruz. Geçmiş zamanlarda yaşadıkları, hatta bizden olmadıkları hâlde adaleti seven, insanlık için kendilerini feda eden büyük insanları da, onları görmememize rağmen severiz.

Bazen sevgi sevginin de ötesine geçer. Bir şairin şu rubaisi dikkat çekicidir:

*Yalnız ne çocuklar gibi vahi sevmek
Hem sade, ne maddi, ne ilahî sevmek
Ömrümce süren tek ve uzun rüyada
Sevmek, sevmek na tenahî sevmek*

Muası Arap şairlerinden Halil Cibran'ın aşkı ifadesi de manalıdır:

*Aşk, size kılavuzluk edince, peşinden gidiniz.
Aşkın yolları dik ve sarp olsa da...
Aşkın kanatları sizi kucaklayınca, ona ram olunuz,
Kanatlarının altındaki kılıç sizi yaralasa da...
Aşk size söz söyleyince, ona inanınız.
Sizi şimal rüzgarlarının bahçeleri perişan etmesi gibi olsa da...
Rüyalarınızı alt üst etse de...
Aşk, kendinden bir şey vermez ve kendinden başka bir şey almaz.
Siz, aşka yol göstereceğinizi sanmayın,
Çünkü aşk sizde değer görürse, her yolu gösterir.*

Yunus Emre Hazretleri'nin şu şiiri de aşkı terennüm etmektedir:

*İşitin ey yaranlar! Kıymetli nesnedir aşk,
Değmelere sunulmaz, hürmetli nesnedir aşk.
Hem cefadır, hem sefa, hemzeyi attı Kaaf'a,
Aşk iledir Mustafa, devlet-i nesnedir aşk.
Dağa düşer, gül eyler, gönüllere yol eyler,
Sultanları kul eyler, cüretli nesnedir aşk.
Kime ki aşk urdu ok, gussa ile kaygı yok,
Feryat ile ahı çok, firkatlı nesnedir aşk.
Denizleri kaynatır, mevce gelir oynatır,
Kayaları söyletir, kuvvetli nesnedir aşk.*

Şeyh Galip Hazretleri'nin şu beyitlerini de hatırlamamak mümkün mü?

*Dert ve mihnettir, beladır, adı aşk
Bir marazdır, iptiladır, adı aşk
Andadır razı âdem, sırr-ı vücut
Hiçtir, yoktur, bekadır, adı aşk*

Sevgi ve aşka dair bu şiirleri okuduktan sonra, bir de seven ile sevilen arasında gizli bir münasebet var mıdır, onu düşünelim. Peygamber Efendimiz, bir hadis-i şeriflerinde **“Ruh âleminde tanışan ruhlar dünyada buluşacak, tanışmayanlar da, birbirlerinden ayrı kalacaklardır”** buyurmaktadır. İnsan düşünürse, kendi varlığının devam ve kemalinin Allah’tan olduğunu anlar. İnsanı yoktan var eden, yaşatan, kemal sahibi kılan, zamanı gelince de ruhunu alıp geldiği yere götüren hep Allah’tır. Varlıklar arasında bizzat kendisi hiçbir vasıtaya ihtiyacı olmadan var olan, kaim olan, yalnız Allah Teala’dır. Ondan başka var olan her şey, onun emri ile, onun koyduğu şaşmaz kanunlarla var olmaktadır. Hakk’ı sevmemek küfran-ı nimet olur, nankörlük olur. Sevgi, Allah’ı tanımanın meyvesidir.

Hasan-ı Basri Hazretleri, “Rabbini bilen, onu sever; dünyanın ne olduğunu idrak eden de, dünyadan nefret eder” diye buyurdu.

İnsanın kendisini sevdiği bir hakikattir. Kendini sevenin, kendini yaratanı sevmemesi düşünülemez. Mehmet Akif, şöyle diyor:

*Beşerin taptığı bir kendisinin heykelidir;
Sade ilanı çekilmez bu acaib aşkın.*

Kendini seven, kendinin âşığı olan insanın, kendini nimetlere garkeden, kendine lütuflarda ve ihsanlarda bulunan, bu dünyada insanı çeşitli nimetlerle ağırlayan Allah’ını sevmesi bir vicdan borcudur. Cenab-ı Hakk, **“Allah’ın verdiği nimetleri sayacak olursanız, bitiremezsiniz”** (Nahl Suresi, ayet 18) buyurmaktadır.

Düşünürsek anlarız ki, kul ile Allah arasında bâtını, gizli bir münasebet vardır. Bu, açıklanması ve anlatılması çok zor bir haldir. Sülukun bütün şartlarını tamamlayıp Allah’ı çok zikredenler, insanlık yolunda yürüyenler, çok iyilik edenler, çok ibadet edenlerden kurbiyet makamına ulaşan mutlu kişiler bu hâli anlarlar. İnsani ve dinî faziletlerle insan Allah’ına yaklaşır. Bu yaklaşma, mekân ve mesafe bakımından değildir. Vasıflar, duygu ve sevgi bakımındandır.

“Ruhumdan ona üfledim” (Hicr Suresi, ayet 29) bu sebeple Hakk, melekleri Âdem’e secde ettirmiştir. **“Muhakkak ki biz, seni yeryüzüne halife yaptık”** (Sad Suresi, ayet 26) gibi ayetler, **“Sen olmasaydın, kainatı yaratmazdık”** hitab-ı izzetine nail olan yüce Peygamberimiz, insanlığın benzeri olmayan eşsiz bir örneği değil miydi?

Âdem’in Allah’ın halifesi olması, onun en mükerrem, en üstün bir varlık olarak yaratılmasının da, insanın Hakkla olan gizli yakınlığı ile bir ilgili değil midir?

Resul-ü Ekrem s.a.v. Efendimiz, **“Allah Teala, Âdem’i kendi sureti üzerine yarattı”** diye buyurmuştur. Bu hadisi yanlış tefsir edenler, yanlış anlayanlar görülmüştür. Allah’ı herhangi bir şeye benzetmek, cisim yahut suret olarak düşünmek büyük bir hatadır. Allah Teala, tüm bunlardan münezzehtir.

Kâinattaki bütün varlıkları, en mükemmel, en güzel şekilde yaratan, şaşmaz kanunlarla onları idare eden, yaşatan büyük varlığı düşünmekten daha şerefli, daha büyük ilim ne olabilir? Kemalde, güzellikte, değerde, celalde, Allah’tan üstün ne olabilir? Bu anlayış, bu seziş, marifetlerin en üstünü, en zevklisi, en güzeli, en çok arzu edilenidir. Bunları duymak, hissetmek, insanın en çok sevineceği bir duygudur.

Bu açıklamalardan ilmin zevkli olduğu ve bütün ilimlerin de insanı en çok sevindireni, zevk vereni, Allah Teala’nın sıfat, efal ve arşının üstünden yerin dibine kadar, mülküdeki tedbirini bilmek olduğu anlaşılmıştır. Onun yarattığı harikaları görerek hayran olmak, onun kudretini, büyüklüğünü hissetmek, sanatını müşahade etmek, insanı âdeta güzel bir musikinin tesiri altında kalmış gibi başka bir âleme götürür. Denizlerin dibindeki renk renk, çeşit çeşit balıkların ve başka mahlukların yaşayışlarını inceleyen Costeau ve aya ilk ayağını basan Amerikalı astronot Armstrong’un Müslüman oluşlarındaki sebepler bunlardır.

Şu bir hakikattir ki, bilginin verdiği zevk, şehvet, hiddet ve diğer duygulardan temin edilen zevklerden çok daha kudretlidir, çok daha hoş gidenidir.

Gerçekten Cenab-ı Hakk’ı bilmek, onun yarattıklarının sırlarına vakıf olmak, onun güzelliğini, onun büyüklüğünü yarattığı güzel varlıklarda müşahade etmek, onun şaşmaz kanunlarının işleyişini görmek, zevklerin ve heyecanların en büyüğüdür.

Halktan ayrılıp yalnız kalmakla değil, halk içinde yaşarken Hakk'ı bulmakla, Onu düşünmekle, onu çok zikretmekle, marifet deryasına dalmakla, insan yine Allah'ın lütfu ile onu bulmak, onu bilmek ve hissetmek zevkine ulaşabilir.

Bir kutsi hadiste, **“Kulum nafile ibadetlerle durmadan bana yaklaşır, beni severse, ben de onu severim. Onu sevdiğim vakit, onun işiten kulağı, gören gözü ve konuşan dili olurum”** buyrulmuştur. Bu hâle ulaşan kul, ne mutlu bir kuldur, ne şerefli bir kuldur. Böyle bir insan, mevki hırsını hiçe sayar; o bilir ki, en yüksek mevki bile bir gün sona erecektir. Hakk'ı bulan insan, en yüksek makamlara, zenginliklere, şehvetlere yukarıdan bakar. O bilir ki, en yüksek mevkiler, sıkıntılardan hâli değildir. O bilir ki, ne kadar zengin olursa olsun insanın gözü açtır ve ölümün elinden hiç kimse kurtulamayacaktır.

Cenab-ı Hakk'ı düşünmenin, onu gönlünde hissetmenin zevki, bütün zevklerin üstündedir. Bu zevke erenler, ölümden korkmazlar. Çünkü ölüm, Allah'ı bileni, Allah'ı tanıyanı yok edemez. Çünkü bu bilmenin ve tanımanın mahalli gönüldür, ruhtur. Ruh ise, ilahî bir emirdir. Ölüm onun hâlini değiştirir. Meşgale ve gailelerini sona erdirir. Bedene ait ızdıraplardan onu kurtarır. Daha doğrusu, onu beden kafesinde mahpus olmaktan kurtarır. Allah'ı bilmeyenler, tanımayanlar, sonlarının toprak olduğunu düşünerek korkarlarken, Allah'ı sevenler, ölümlerle yok olmak şöyle dursun, ölümü bir kurtuluş, Allah'a kavuşma olarak bilirler. Hatta ölüme seve seve giderler.

Allah'ı tanıma ve sevme işi, ancak zevkle bilinir. Tarif edilemez, anlatılamaz. İlim talebinde bulunanlar, her ne kadar ilahî hakikatleri aramakla meşgul olmasalar bile, çözümlenmesinde haris oldukları müşküllerini hallettikleri zaman çocuklar gibi sevinirler de, öğrenme zevkinin kokusunu alırlar. Hâlbuki Cenab-ı Hakk'ı tanımak için, onu gönlümüzde bulmak için sarf ettiğimiz gayretler, uzun tefekkürler neticesinde az da olsa bir iğnenin deliğinden gelebilecek bir ışık dahi olsa, ilahî sırlardan kendisine biraz bir şey duyurulan bir kimse, bu keşfin husulü anında büyük bir zevke ulaşır, tarif edilmez ruhi bir neşe duyar. Bu bakımdan diyebiliriz ki, gerçekten Allah'ı bilmenin, tanımanın, onu sevmenin verdiği zevk, bütün zevklerin üstündedir. Bu sebeptendir ki, şu hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz, bu hâli müjdelendiği: **“Salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve insanın hatırına getiremediği şeyler hazırladım.”** Kul, Allah'ı bilme, tanıma ilminde gayeye ulaştığı vakit, herkes onu taşlamaya başlar. Çünkü onun dediğini anlayamadıkları için, onu deli veya sapık sayarlar. (İhya, 4/561)

Bütün ariflerin maksadı, yalnız ona ulaşmaktır. Kimsenin bilmediği manevi zevk buradadır. Bu yüzdendir ki, bu hâli duyanların, bu mertebeye erenlerin sıkıntı ve istekleri mahvolur; kalpleri, bu manevi nimetin zevki ile meşgul olur, hatta ateşe bile atsalar, o sevgi deryasında yaşadığı için ateşten bile haberi olmaz. Kendilerine cennet nimetleri de arz edilse, dönüp bakmazlar. Hz. Mevlâna'nın şu şiiri, işte bu hâlin ifadesidir:

“Ey dertli zamanımda canımın rahatı, ey yoksulluk acılığında ruhumun hazinesi olan Rabbim! Vehmin elde edemediği, anlayışın eremediği güzellikler senden canıma ulaştığı için, sen benim kıblem oldun. Senin keremin ve lütfun sebebiyle ben, âleme nazla bakarım. Ey Rabbim! Fâni olan devlet, varlık hiç beni aldatabilir mi? Allah'ım! Bitmez tükenmez cömertliğine bana hesapsız mülkler versen, ne kadar gizli hazinelerin varsa önüme koysan, ben candan secde ederek yüzümü toprağa korum da, derim ki: Ey Rabbim! Benim için senin aşkın, bunların hepsinden daha değerlidir.” (Divan-ı Kebir, 1/207)

Şairin biri de, şunları söylüyor:

“Daha önce dağınık sevgilerim vardı. Seni bulup sevdiğim vakit, hepsi bir araya toplandı. Kalbim, bütün mevcudiyeti ile sana yöneldi ve başkalarını unuttu. Sen Mevlam olunca, yalnız seni Mevla kabul edince, ben başkalarının Mevlası oldum. Ey hem dinim, hem dünyam olan Allah'ım!”

Yine Mevlâna Hazretleri'nin şu beyti akla geliyor:

“Allah'ım! Sen, bana şahdamarımdan daha yakınsın. Sana nasıl seslenebilirim? Ey diye sesleniş, uzaklarda bulunan için kullanılır.”

Cenab-ı Hakk'ı sevmenin, onu vicdanında, gönlünde bulmanın birinci şartı, dünyaya gönül vermemektir. Bu da yanlış anlaşılmasın... Gereği gibi ibadet edebilmek, insanlık

vazifemizi yapabilmek için, elbette kimseye muhtaç olmayacak şekilde maddi varlığa, dünyalığa ihtiyacımız vardır. Mevlâna, bu meseleyi de gayet güzel cevaplandırıyor:

“Dünya nedir? Dünya, Allah’tan gafil olmaktır. Yoksa zenginlik, çoluk çocuk ve kadına malik olmak değildir.” Paramız cüzdanımızda bulunacak, kalbimizde bulunmayacaktır. Kalbimizde, yalnız ve yalnız Allah sevgisi olacaktır. Nitekim şu ayet-i kerime, bu hakikati ifade buyurmaktadır: **“Allah, insanın göğsüne iki kalp koymamıştır.”** (Nisa Suresi, ayet 33)

Cenab-ı Hakk’ı bilme, tanıma ve sevmeye hususunda insanlar, kutlu ve zayıf diye ikiye ayrılırlar. Kutlu olanlar, önce Allah’ı bilirler, sonra yarattıklarına bakarlar ve Hakk’ın kudretini müşahade ederler. Zayıf olanlar ise, önce Cenab-ı Hakk’ın yarattıklarına bakarlar. Hakk’ın eserlerini görürler, o eserlerden yaratıcısını idrak ederler. Yani zayıflar, önce eşyayı tanırlar, sonra Allah’a yükselirler. İnsanların Allah’ı bilme, tanıma ve sevmelerinde zayıf olmalarının sebebi, yukarıda da arz edildiği gibi dünyevi iştiaqlardır. Kişinin Hakk’ı bilmeye olan iştiaqlarının yanında, dünyevi meşgaleler, gamlar, kederler, makam hırsı, zenginlik hırsı, şehvet, hiddet gibi şeyler de vardır. Bütün bunlar, kişiye Hakk’a giden yolu kapatır. Hakk’a giden yolda eşkıya gibi önüne çıkar, onun yolunu vurur. Hakk sevgisi, böylece mağlup olur. Fakat Hakk’ın inayeti ile bu engeller aşılacak Hakk yine Hakkla bilinecektir. Bu sebeple “Rabbini ne ile bildin?” diye sordukları zaman, “Rabbimi, Rabbim ile bildim. Rabbim olmasaydı, Rabbimi bilemezdim” diye cevap verilmiştir. Şu ayet-i kerime, bu hususu ifade buyurmaktadır: **“Gerçeği anlamalarına kadar, varlığımızın belgelerini onlara hem dış dünyada, hem de kendi içlerinde göstereceğiz.”** (Necm Suresi, ayet 41)

Aklımızı, vicdanımızı kullanarak, en büyük düşmanlarımız olan şehvet ve hiddetin elinden kendimizi kurtararak, her zerrede yaratıcının kudretine ve sonsuzluğuna delalet eden delilleri, belgeleri müşahade ederek, ona olan hayranlığımızı, sevgimizi arttırabiliriz; böylece nefsanî duygulardan kendimizi arındırabiliriz. Şu ayet-i kerime, bize ışık tutmaktadır: **“De ki: Rabbinin ilim ve hikmetlerine, yarattığı acayip mahlukatına ait sözlerini yazmak için bütün denizlerin suyu mürekkep olsa, o denizlere bir o kadar daha denizleri yardımcı olarak katsak, Rabbinin sözleri tükenmeden o denizler tükenirdi.”** (Kehf Suresi, 109)

Allah’ın yarattıkları, sayılamayacak kadar çoktur. Biz, onun yarattıklarının ufak bir kısmını en hakir, en küçük, en azını incelesek bile şaşırır kalırız. Gökler, göklerin melekut ve meleklerine nispetle yarattıklarının en azı yer ve yeryüzünde olanlarıdır. İnsan, gökte olanlara cisim ve şahsiyetleri itibarıyla baktığı vakit, güneşi küçük bir zerre olarak görür. Hâlbuki bu güneş, üzerinde yaşadığımız dünyadan yüzlerce defa daha büyüktür. Güneş kendi mihverinde, kendi âleminde, diğer yıldızlara nispetle kıyas kabul etmeyecek kadar küçüktür. Gazali Hazretleri’nin asırlarca evvel yazdığı yukarıdaki satırlarını burada bırakarak, devrimizin tanınmış fizik ve matematik bilginlerinin en büyüklerinden olan Sir James Jean’ın “Esrarlı Kâinat” adlı kitabının ikinci sayfasından aynen aldığım şu paragrafı da sayın okuyucularıma arz ediyorum: “Yıldızlar arasında, dünyamız büyüklüğünde yıldız pek az olup çoğu yüz binlerce dünyayı içine alabilecek dev yıldızlara da rastlıyoruz. Bunların arasında milyon kere milyonlarca dünyayı içine alabilecek dev yıldızlara da rastlıyoruz. Kâinattaki bütün yıldızların sayısını, yeryüzünün bütün denizlerinin kumsallarındaki kum zerrelerinin sayısı ile gösterebiliriz. Bu büyük yıldız kalabalığı, uzay içinde başıboş gibi dolaşırlar. Bunların birkaçı, teşkil ettikleri grup hâlinde dolaştıkları hâlde, çoğu yalnız kalmış seyyahlara benzer. Bu yıldızların içinde dolaştıkları kâinat pek büyüktür. Çünkü ışığı bize elli milyon senede gelebilen yıldız var. O kadar ki, bir yıldızın diğerine yaklaşması, tasavvuru çok güç olan nadir bir vakiydir. Bunların her biri, boş bir okyanusta giden bir gemi gibi başıboş yolculuk yaparlar. Bizler, kumlar sayısınca çok olan bu yıldızlar arasında, bir kum tanesinin mikroskobun parçası üzerinde oturarak, etrafımızı, uzayı ve zamanla çevrilen kâinatın maksat ve mahiyetini keşfe çalışıyoruz.”

Dünyamız bu evren içinde bir kum tanesi gibi kalırsa, onun üzerinde yaşayan biz insanlar ne oluruz? Eski şairlerimizden biri, “Bir zerre demekse, şu semavata göre arz; nispetle beşer, etmelidir kendini yok farz” demiştir. Biz, bugünkü ilmin ışığında kendi

mahiyetimizi öğrenmiş bulunuyoruz. Dünyadaki bütün denizlerin kenarlarında bulunan kumsallardaki kumlar sayısı kadar çok olan yıldızlar arasında, bir kum zerresinin milyonda bir parçası gibi olan maddi hiçliğimizi görüyoruz. Şairin dediği gibi, kendimizi yok mu farz edeceğiz? Hayır! Hazreti Ali, bir şiirinde şöyle buyurmuştur:

“Sen, kendini küçük bir zerre sanıyorsun. Hâlbuki sende büyük bir âlem gizlidir.”

Şeyh Galip de, diyor ki: “Hoşa bak zatına kim zübde-i âlemsin sen.” Kendine iyi bak, kendini iyi tanı ki, ey insan! Sen, cüsse itibarıyla küçük görülüyorsun ama âlemin, kâinatın özüsün.

Biz, kâinatın sonsuzluğunu ve kendi hiçliğimizi, bizi ve bütün varlıkları yaratan büyük yaratıcının kudretini, kuvvetini, ona hayran kalmak ve onu sevmek için düşünüyoruz. İnsan kendi zavallılığını, küçüklüğünü anlasın diye, mabetler çok ihtişamlı ve çok büyük yapılagelmektedir. Kâinatın içinde dünyamızın durumu da böyledir.

Düşünürsen, insan file göre maddeten küçük bir varlıktır ama file hükmetmekte, ona istediği hareketleri yaptırmaktadır. Çünkü insan, eşref-i mahluktur, âlemin özüdür. İnsanda, başka hiçbir varlıkta bulunmayan bir mana cevheri, bir ilahî kıvılcım vardır. Bu ilahî kıvılcım, aslına kavuşmak için hasretle, iştiaqla çırpınmakta, maddi varlığımızın ötesinde titreyerek, yanarak, sıçrayarak, koşmakta ve manen yaratıcısını aramaktadır.

Mevlâna Hazretleri, “Sende bir şey var ki, o şey, sensiz onu arar. Senin toprağının içinde öyle bir inci vardır ki, o inci onun madenindendir” diye, insanda onun madeninden bir inci olduğunu haber veriyor. Yine Mevlâna’mız başka bir beytinde der ki:

“Şunu anladık ki biz, şu görünen tenden ibaret değiliz. Bu tenin ötesinde manen bizi yaratanla beraber yaşıyoruz.”

İşte maddi varlığımızın ötesinde bulunan halikımızı hissettiğimiz zaman, onu tanımak ve sevmek mutluluğuna ermekteyiz.

Yazmakla bitmeyecek olan aşk mevzusunu burada keserek, Mesnevî’mize dönelim.

ظاهرش نور اندرون دود آمده ست - ز انکه آن حسن زر اندود آمده ست

21376- Çünkü mecazi aşk dıştan süslüdür, güzel görünür, dışı nur saçar; içi dumanla doludur.

بفسرد عشق مجازی آن زمان - چون رود نور و شود پیدا دخان

21377- Nur gitti de duman meydana çıktı mı, mecazi aşk solar, donuverir.

جسم ماند گنده و رسوا و بد - وا رود آن حسن سوی اصل خود

21378- O mana güzelliği döner, aslına gider. Beden, ten, kokmuş bir hâlde, rezil ve rüsva olur kalır.

وا رود عکسش ز دیوار سیاه - نور مه راجع شود هم سوی ماه

21379- Ayın nuru, döner aya gider; duvara vuran ışığı aslına gidince, duvar simsiyah kesilir.

گردد آن دیوار بی‌مه دیوار - پس بماند آب و گل بی‌آن نگار

21380- Duvar nursuz kalınca, onunla bir güzellik ve o ışık olmayınca sudan, topraktan başka bir şey değildir; o nursuz kalınca, şeytana döner.

باز گشت آن زر به کان خود نشست - قلب را که زر ز روی او بجست

21381- Kalp altının üstündeki altın yaldız, döner, madenine gider, orada birleşir.

زو سیه روتر بماند عاشقش - پس مس رسوا بماند دودوش

21382- Rezil rüsva olan bakır da, duman gibi ortaya çıkar. Bu sebeple, ona

gönül verenin yüzü kararır.

لاجرم هر روز باشد بیشتر - عشق بینایان بود بر کان زر

21383- *Mana gözleri açık olanlar, altın madenine âşık olurlar. Bu yüzden, aşkları her gün bir kat daha artar.*

مرحبا ای کان زر لا شک فیک - ز انکه کان را در زری نبود شریک

21384- *Çünkü altın madeninin haysiyetini tefrik ve temyiz hususunda, ona kimse karışamaz; altınlıkta ona ortak yoktur. Merhaba ey katkısız, hilesiz, şüphesiz altın madeni!*

وا رود زر تا به کان لامکان - هر که قلبی را کند انباز کان

21385- *Kim kalp altını, has olmayan, karışık ve hileli olan altını, altın madenine eş sayarsa; altın, mekânsızlık madenine dönüp giderse...*

مانده ماهی رفته ز آن گرداب آب - عاشق و معشوق مرده ز اضطراب

21386- *Âşık da, maşuk da, ızdıraptan ölü hâline gelir. İkisi de, suyu çekilmiş göldeki balığa döner.*

Hazreti Mevlâna, yukarıdaki beyitlerde mecazi aşk ile hakiki aşkı çeşitli sembollerle ifade buyurmaktadır.

Altın madeni, güzeller güzeli olan Hüsn-ü Mutlak'ın, yani Hakk'ın sembolüdür. Kalp gözü açık olanlar, Hakk'a âşık olurlar. Aşkları zeval bulmaz, her gün bir kat daha artar. Cenab-ı Hakk'ın yüceliğini, büyüklüğünü gereği gibi kimse anlayamaz. Peygamberimiz bile, "Allahım! Biz, seni layıkıyla anlayamadık" diye Hakk'a tazarruda bulunmuştur. Kim maddi bir varlığa, fâni bir insana gönül verir de, ondaki gelip geçici güzelliği Hüsn-ü Mutlak'ın güzelliği ile karıştırırsa, hüsrana uğrar. Çünkü fâni bir varlıkta görülen güzellik eğreti ve ödünçtür. Muvakkat bir güzelliiktir. Zevalsiz değildir. O güzellik, zamanla solacaktır. O zaman âşık da, maşuk da, aşklarının zevaline ağlayacaklardır.

امر نور اوست خلقان چون ظلال - عشق ربانی است خورشید کمال

21387- *Allah aşkı, Rabbe ait olan aşk, yücelik ve kemal güneşidir. Emir, onun nurudur. Halk ise, gölgelere benzer.*

Beyitte geçen "Emir" kelimesi, emir âlemini, zamanla ve mekanla ilgisi olmayan Hakk'ın "Ol" emri ile yaratılan ruhlar âlemini ifade etmektedir.

Şu hâlde, beyitte geçen emirden murat ruhtur. Nitekim "Habibim! Sana ruhtan, ruhun hakikatinden soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir; onun bildiği bir şeydir." (İsra Suresi, ayet 85)

"Dikkat ediniz ki, hem yaratma, hem de emretmek Allah'a mahsustur" (Araf Suresi, ayet 54) ayetleri ile de "Ruhlar âlemi" kastedilmiştir.

رغبت افزون گشت او را هم به گفت - مصطفی زین قصه چون خوش بر شکفت

21388- *Peygamber Efendimiz, çok yukarılarda geçen Bilal-i Habeşî'nin hikâyesini duyunca bir hoş oldu, içi ferahlıkla doldu. Ebubekir de, Peygamberimizin hoşlandığını görünce daha fazla söz söylemeye başladı.*

هر سر مویش زبانی شد جدا - مستمع چون یافت همچون مصطفی

21389- *Mustafa s.a.v. gibi bir dinleyiciyi bulunca, bedenindeki her kıl, ayrı bir dil kesildi.*

گفت این بنده مر او را مشتری است - مصطفی گفتش که اکنون چاره چیست

21390- *Mustafa s.a.v. "Peki" dedi, "Şimdi buna bir çare bulalım. Ne yapalım?"*

Ebubekir, “Bendeniz, onu satın almak istiyorum” dedi.

در زیان و حیف ظاهر ننگرم - هر بها که گوید او را می‌خرم
21391- *Bilal'in efendisi, sahibi, ne paha biçerse biçsin, zarara ziyana bakmadan parasını verip onu alacağım.*

سخره‌ی خشم عدو الله شده ست - کاو اسیر الله فی الارض آمده ست
21392- *Çünkü Bilal, yeryüzünde Cenab-ı Hakk'a gönül vermiş, onun kulu kölesi olmuş, bu yüzden de Allah düşmanlarının hışmına uğramış, onların işkencelerine tabi tutulmuştur.*

“MUSTAFA ALEYHİSSELAMIN EBUBEKİR SİDDİK RADİYALLAHU ANHUYA, SEN BİLAL'E MÜŞTERİ OLUNCA BENİM VEKİLİM OL, ONLARIN İSTEYECEKLERİ PARANIN YARISINI BENDEN AL, DEMESİ”
وصیت کردن مصطفی علیه السلام صدیق را که چون بلال را مشتری می‌شوی هر آینه ایشان از ستیز بر خواهند فروز بهای او را، مرا در این فضیلت شریک خود کن وکیل من باش و نیم بها از من بستان

اندر این من می‌شوم انباز تو - مصطفی گفتش که ای اقبال جو
21393- *Mustafa, Ebu Bekir'e “Ey çok sevap kazanmak, manevi derecelere ulaşmak isteyen aziz dost! Bu alışta ben de sana ortak oluyorum” dedi.*

مشتری شو قبض کن از من ثمن - تو وکیل من باش نیمی بهر من
21394- *Benim vekilim ol, müşteri ol, onu satın al; paranın yarısını ben sana vereyim.*

سوی خانه‌ی آن جهود بی‌امان - گفت صد خدمت کنم رفت آن زمان
21395- *Ebu Bekir, “Canla başla size hizmetlerde bulunmak isterim” dedi; vakit geçirmeden, hemen o merhametsiz Yahudi'nin evine yollandı.*

بس توان آسان خریدن ای پدر - گفت با خود کز کف طفلان گهر
21396- *Yolda giderken, kendi kendine düşünüyor, “Çocukların elindeki inci, onlar kıymetini bilemedikleri için kolay alınır” diyordu.*

می‌خرد با ملک دنیا دیو غول - عقل و ایمان را از این طفلان گول
21397- *Yol yanlıtan şeytan, dünya mülkünü vererek, bu ahmak çocukların akıllarını da, imanlarını da satın alıyor.*

که خرد ز ایشان دو صد گلزار را - آن چنان زینت دهد مردار را
21398- *Kokmuş, pis bir leş gibi olan dünyayı süslüyor, onların gözlerini öyle güzel gösteriyor ki, onlardan bu dünya vasıtasıyla yüzlerce gül bahçesi elde ediyor.*

کز خسان صد کیسه بریاید به سحر - آن چنان مهتاب پیماید به سحر
21399- *Büyü yaparak öyle bir ay ışığı gösteriyor, onların gözlerini öyle boyuyor ki, bu değersiz kişilerden sayısız para kapıyor.*

پیش ایشان شمع دین افروختند - انبیاشان تاجری آموختند
21400- *Peygamberler, maneviyat pazarında onlara alışveriş etmeyi öğretmişler, onların önlerine din mumunu, hakikat ışığını uyandırıp koymuşlardır.*

انبیا را در نظرشان زشت کرد - دیو و غول ساحر از سحر و نبرد
21401- *Fakat şeytan ve yol azdıran büyü, sihirle, hileyle peygamberleri onlara çirkin gösterdi, gözlerinden düşürdü.*

تا طلاق افتد میان جفت و شو - زشت گرداند به جادویی عدو
21402- *Düşman büyü yaparak, koca ile karısını birbirine çirkin gösterir de, sonunda koca karısını boşar. Böylece, aralarına ayrılık düşer.*

تا چنین جوهر به خس بفرختند - دیده‌هاشان را به سحری دوختند
21403- *Onların da gözlerini büyü ile bağlarlar da, böyle değerli bir inciye, kıymet bilmez aşâğılık insanlara satarlar.*

هین بخر زین طفل جاهل کاو خر است - این گهر از هر دو عالم برتر است
21404- *Bu inci, değer bakımından iki dünyadan da üstündür. Aklını başına al da, eşeğe benzeyen şu bilgisiz çocuktan onu satın al.*
Burada, "Bu inci" diye tavsif edilen kişi Bilal-i Habeşî'dir. Hasıl olan ve eşeğe benzeyen Yahudi, onun değerini bilmemektedir.

آن اشك را در در و دریا شکی است - پیش خر خر مهره و گوهر یکی است
21405- *Eşeğe göre katır boncuğu ile inci birdir. Zaten o eşek, inci ile denizin varlığından şüphededir; incinin değerini anlamaktan âcizdir.*

کی بود حیوان در و پیرایه جو - منکر بحر است و گوهرهای او
21406- *O, denizi de inkâr eder, denizde bulunan incileri de inkâr eder. Hayvan, hiç incide süsü arar mı?*

کاو بود در بند لعل و در پرست - در سر حیوان خدا ننهاده است
21407- *Allah, hayvanın kafasına lal ve inciye gönül versin diye bir istek, bir arzu koymamıştır.*

گوش و هوش خر بود در سبزه زار - مر خران را هیچ دیدی گوشوار
21408- *Sen, eşeklerde hiç küpe gördün mü? Eşegin kulağı da, akli da hep yeşillikte, çayırıktadır.*
İnsanlıktan nasibi olmayan hayvan tabiatlı kişi, ruhani ve manevi zevklerden mahrumdur. O, ancak yemek içmek ister ve belden aşağı duygularını düşünür.

که گرامی گوهر است ای دوست جان - احسن التقویم در و التین بخوان
21409- *Tin Suresi'ndeki "Biz, insanı en güzel şekilde yarattık" ayetini oku. Ey dost! En değerli inci candır.*

Bu beyitte Tin Suresi'nin şu 4. ayetine işaret edilmektedir: "*Biz, insanı en güzel bir biçimde yarattık.*" (Tin Suresi, ayet 4) Takvim, eğriyi doğrultmak, en güzel şekilde yaratmak manasına gelir. Bu ayeti açıklarken bazı müfessirler, insanı "Sureti güzel, kâinatın bütün hassalarını kendinde toplamış, iki ayak üstünde yürüyen, başı yukarıda, diğer hayvanlar gibi dört ayakla yüz üstü yürümeyen bir varlık" olarak tefsir ettikleri gibi; bazıları da, bu ayetten insanın düşünmek, anlamak, idrak etmek, söz söylemek ve akıl almaz şeyleri ibda ve icat etmek gibi vasıflarla yaratılmış olduğu manasını çıkarmışlardır.

Necmeddin Kübra ise, bu ayeti "Biz, insanda melekutiyet âlemi gaybın, bâtını âlemin, ruh âleminin inceliklerini, ceberutiyetin kudret, azamet ve celal âleminin derinliklerini, lahutiyet, uluhiyet, Rabbaniyet hakikatlerini bir araya getirdik" diye tefsir

etmiştir.

احسن التقویم از فکرت برون - احسن التقویم از عرش او فزون

21410- *İnsan, değer bakımından arştan daha üstündür. İnsan, düşünceye sığmayacak kadar büyüktür.*

Hazreti Ali Kerremellahu vechehunun “Sen kendini küçük bir şey sanıyorsun. Hâlbuki sende büyük âlem gizlidir” veciz düşüncesini açıklarken, merhum Mehmed Akif, şöyle yazar:

*Haberdar olmamışsın kendi zatından da hâlâ sen,
Muhakkar bir vücudum dersin ey insan, fakat bilsen...
Senin mahiyetin hatta meleklerden de ulvidir;
Avalim sende pinhandır, cihanlar sende matvidir.*

من بسوزم هم بسوزد مستمع - گر بگویم قیمت این ممتنع

21411- *Bu paha biçilmez insanın gerçek değerini, hakikatini söylesem, ben de yanarım, dünya da yanar.*

رفت این صدیق سوی آن خران - لب ببند اینجا و خر این سو مران

21412- *Ağzını kapa, dudaklarını yum, fazla ileri gitme! Sıddık, o kıymet bilmeyen eşeklerin, Yahudilerin yanına gitti.*

رفت بی‌خود در سرای آن جهود - حلقه‌ی در زد چو در را بر گشود

21413- *Kapının halkasını çaldı. O Yahudi kapıyı açınca, üzgün ve kendinden geçmiş bir hâlde içeriye girdi.*

از دهانش بس کلام تلخ جست - بی‌خود و سر مست و پر آتش نشست

21414- *Kendinde değildi; Bilal'e yapılan işkencelerden ötürü aklı başından gitmiş gibiydi. İçi ateş doluydu, ağzından birçok acı sözler çıktı.*

این چه حقد است ای عدوی روشنی - کاین ولی الله را چون می‌زنی

21415- *Ey hiddetten gözü kararmış! Bu Allah dostunu nasıl doğuyorsun? Bu ne kin, bu ne garaz?*

ظلم بر صادق دلت چون می‌دهد - گر ترا صدقی است اندر دین خود

21416- *Eğer senin dinin, imanın olsaydı, dinine bağlı olan bu Bilal'e zulmetmeyi, işkencede bulunmayı reva görür müydün?*

کاین گمان داری تو بر شه زاده‌ای - ای تو در دین جهودی ماده‌ای

21417- *Ey Yahudi dininde kadınlaşan, erkekliğini kaybeden alçak! Dinine bağlı bir mana şehzadesi olan Bilal'i sen ne zannediyorsun?*

منگر ای مردود نفرین ابد - در همه ز آیین‌های کژ ساز خود

21418- *Ey ebedî olarak kovulmuş, nefret edilmiş kişi! Sen kendini adam mı sanıyorsun? İnsan kılığındasın ama insan değilsin!*

گر بگویم گم کنی تو پای و دست - آن چه آن دم از لب صدیق جست

21419- *O anda Hz. Ebu Bekir'in ağzından çıkan, dudaklarından dökülen sözleri söylesem, ayağını da, elini de kaybedersin.*

از دهان او دوان از بی‌جهات - آن ینابیع الحکم همچون فرات

21420- *O hikmet kaynakları, ağzından Fırat gibi kaynayıp akmakta, hiçbir yöne bağlanmadan dökülüp durmaktaydı.*

نه ز پهلوی مایه دارد نه از میان - همچو از سنگی که آبی شد روان

21421- *Ne içinde, ne de yanında su olmadığı hâlde, bazı kayalardan su fışkırdığı görülür.*

Bu beyitte, Bakara Suresi'nin 60. ayetine işaret vardır: *"Bir zaman da Musa, kavmi için su (yağmur) istemişti; ona, asan ile taşla vur, demiştik."*

بر گشاده آب مینا رنگ را - اسپر خود کرده حق آن سنگ را

21422- *Hakk, o taşı kendine uşak edinmiştir de, o taştan gök renkli su fışkırmıştır.*

او روان کرده ست بی‌بخل و فتور - همچنانک از چشمه‌ی چشم تو نور

21423- *Ey insanoğlu! Senin gözünün kaynağından da, hiç eksilmeden, aralıksız nur fışkırır durur.*

روی پوشی کرد در ایجاد دوست - نه ز پیه آن مایه دارد نه ز پوست

21424- *O nur, o ışık, ne yağdan meydana gelir, ne de deriden. O, perde arkasında gizlenen dostun lütf-u ihsanıdır.*

مدرک صدق کلام و کاذبش - در خلای گوش باد جاذبش

21425- *Kulak boşluğunda da çekici bir rüzgâr vardır. Söyleyenin yalan olsun, doğru olsun, sözlerini duyar ve anlar.*

کاو پذیرد حرف و صوت قصه خوان - آن چه باد است اندر آن خرد استخوان

21426- *O küçük gemindeki rüzgâr, nasıl bir rüzgardır ki, söz söyleyenin sözlerini almada, anlamadadır?*

در دو عالم غیر یزدان نیست کس - استخوان و باد رو پوشست و بس

21427- *Gemin de, rüzgâr da, ancak bir perdedir. İki dünyada da Allah'tan başka hiç kimse yok.*

ز آنک الاذن من الرأس ای مثاب - مستمع او قائل او بی‌احتجاج

21428- *Perdesiz, örtüsüz işiten de odur, söyleyen de o... Ey Allah'a yalvararak sevap kazanan kişi! Bunu böyle bil.*

Burada bir hadise işaret vardır. Peygamber Efendimiz, abdest alırken başa mesh edilen su ile kulakları da mesh ederdi. Aynı suya ihtiyaç yoktur. Çünkü *"Kulaklar, başın bir kısmıdır; kulaklar, baştan sayılır"* buyurdu. Hazreti Mevlâna, beyte bu hadisi aynen alırken *"İşiten de, söyleyen de, ancak Hakk'tır"* mecazi manasını ifade buyurmuşlardır. Bu sebepledir ki, hakikate ermiş bir kişi *"Ben söylerim, ben işitirim, evde bizden başka kimse yoktur"* demiştir.

زر بده بستانش ای اکرام خو - گفت رحمت گر همی‌آید بر او

21429- *Bilal'in sahibi olan Yahudi, "Eğer ona acıyorsan, ey iyilik etmeyi huy edinen kişi, altınları ver, onu satın al" dedi.*

بی‌مئونت حل نگرده مشکلات - از منش و آخر چو می‌سوزد دلت

21430- Ona gönlün yanıyorsa, onu benden al. Parasız hiçbir şey olmaz. Müşkülün, zorun çözülmez.

بنده‌ای دارم نکو لکن جهود - گفت صد خدمت کنم پانصد سجود

21431- Hazreti Ebu Bekir, "Yüzlerce hizmette bulunur, Cenab-ı Hakk'a karşı da beş yüz kere şükür secdesine kapanırım. Benim güzel yüzlü, beyaz tenli bir Yahudi kölem var..."

در عوض ده تن سیاه و دل منیر - تن سپید و دل سیاهستش بگیر

21432- Onun teni bembeyaz, fakat Müslüman olmadığı için gönlü kapkara. Sen, siyah tenli ama gönlü nurlu olan Bilal'i bana ver; ben de, benim Yahudi kölemi sana vereyim.

بود الحق سخت زیبا آن غلام - پس فرستاد و بیاورد آن همام

21433- Hz. Ebu Bekir, o büyük varlık, birini gönderip kölesini getirtti. Gerçekten de o Yahudi köle çok güzeldi.

آن دل چون سنگش از جا رفت زود - آن چنان که ماند حیران آن جهود

21434- O köle o kadar güzeldi ki, onun güzelliği karşısında Yahudi şaşırıp kaldı. Taş gibi merhametsiz olan yüreği eridi, su olup aktı.

سنگشان از صورتی مومین بود - حالت صورت پرستان این بود

21435- Surete, maddi görünüşe tapanların hâli budur. Taş gibi olan yürekleri, güzel bir yüz görünce mum gibi eriyiverir.

که بر این افزون بده بی‌هیچ بد - باز کرد استیزه و راضی نشد

21436- Ama gene de dayandı, inat etti. Ebu Bekir'in zaafını görünce, razı olmadı; "Bir şeyler daha ver" dedi.

تا که راضی گشت حرص آن جهود - يك نصاب نقره هم بر وی فزود

21437- Hazreti Ebu Bekir, o Yahudi'nin aç gözü doyuncaya kadar gümüş verdi. Sonunda o haris yahudi, razı oldu.

"O YAHUDİ'NİN, BU ALIŞ VERİŞTE HAZRETİ EBU BEKİR'İN ALDANDIĞINI SANARAK GÜLMESİ"

خندیدن جهود و پنداشتن که صدیق مغبون است در این عقد

از سر افسوس و طنز و غش و غل - قهقهه زد آن جهود سنگ دل

21438- O taş yürekli Yahudi, alay ederek, eğlenerek bir kahkaha attı.

در جواب پرسش او خنده فزود - گفت صدیقش که این خنده چه بود

21439- Hz. Ebu Bekir "Ne gülüyorsun?" diye sorunca, Yahudi, cevap yerine daha fazla gülmeye koyuldu.

در خریداری این اسود غلام - گفت اگر جدت نبودی و غرام

21440- Sonra dedi ki, "Bu simsiyah köleyi satın almak için bu kadar üstüme düşmeseydin..."

خود به عشر اینش بفروشد می - من ز استیزه نمی‌جوشید می

21441- Ben de inat etmez, ayak diremezdim. Verdiğin paranın onda biri ile onu satın alırdın.

تو گران کردی بهایش را به بانگ - کاو به نزد من نیرزد نیم دانگ

21442- Çünkü o, bence yarım pula bile değmez. Ama sen, bağıra çağıra pahasını arttırdın.

گوهری دادی به جوی چون صبی - پس جوابش داد صدیق ای غبی

21443- Ebu Bekir Hazretleri, cevap verdi ve dedi ki: "Ey ahmak! Sen, çocuk gibi bir cevize karşılık bir inci verdin, haberin yok."

من به جانم ناظرستم تو به لون - کاو به نزد من همی ارزد دو کون

21444- Bence o, iki dünyaya değer. Ben onun ruhuna bakıyorum, sen rengine bakıyorsun.

از برای رشک این احمق کنده - زر سرخ است او سیه تاب آمده

21445- O, bir kızıl altındır. Fakat şu ahmaklar yurdunda oturanların hasedi yüzünden, onun parıltısı kararmıştır.

درنیابد زین نقاب آن روح را - دیده‌ی این هفت رنگ جسمها

21446- Cisimlerin yedi rengini gören baş gözü, bu perde arkasında gizlenmiş o büyük ruhu göremez.

دادمی من جمله ملک و مال خویش - گر مکیسی کردی در بیع بیش

21447- Satışta biraz daha aksi davransaydın, bütün malımı mülkümü verirdim.

دامنی زر کردمی از غیر وام - ور مکاس افزودی من ز اهتمام

21448- Daha da aksilikte ileri gitseydin, başkalarından bir etek dolusu altın alır, borca girerdim.

در ندیدی حقه را نشکافتی - سهل دادی ز انکه ارزان یافتی

21449- Onu değersiz buldun da, kolayca ucuza satıverdin. Hokkayı açıp da, içindeki inciye göremedin.

زود بینی که چه غنبت اوفتاد - حقه‌ی سر بسته جهل تو بداد

21450- Senin bilgisizliğın, bana ağzı kapalı bir hokka verdi. Ne kadar aldatıldığını, ziyana düştüğünü çabukça anlarsın.

همچو زنگی در سیه رویی تو شاد - حقه‌ی پر لعل را دادی به باد

21451- İnci dolu kutuyu elinden kaçırdın. Başına gelen kazaya, düştüğün zarara seviniyorsun. Çünkü işin farkında değilsin.

بخت و دولت را فرو شد خود کسی - عاقبت وا حسرتا گویی بسی

21452- Sonunda çok hayıflanacaksın, eyvahlar edeceksin. İnsan hiç bahtını, devletini satar mı?

چشم بد بختت بجز ظاهر ندید - بخت با جامه‌ی غلامانه رسید

21453- Sana devlet ve baht, köle elbisesini giyerek geldi. Kötü talihli gözün, dışa, görünüşe takıldı kaldı.

خوی زشتت کرد با او مکر و فن - او نمودت بندگی خویشتن
21454- O, sana köleliliğini gösterdi. Fakat senin çirkin huyun, onunla hileye, düzene girdi.

بت پرستانه بگیر ای ژاژخا - این سیه اسرار تن اسپید را
21455- Ey boş ve manasız sözler söyleyen! Bu teni beyaz, gönlü kara köleyi puta taparcasına al, kendine put yap.

هین لکم دین و لی دین ای جهود - این ترا و آن مرا بردیم سود
21456- Bu senin, o da benim. İkimiz de kârlıyız. Ey Yahudi! "Sizin dininiz size, benim dinim de bana" olsun...
Burada Kâfirun Suresi'nin şu ayetinden iktibas vardır: "Sizin dininiz sizin, benim dinim de benimdir."

جلش اطلس اسب او چوبین بود - خود سزای بت پرستان این بود
21457- Puta tapanlara layık olan da budur. Gerçeği bulamayan, hayal peşinde koşanların atı tahtadır, atının çulu da atlastandır.

وز برون بر بسته صد نقش و نگار - همچو گور کافران پر دود و نار
21458- Allah'a inanmayanların mezarları da böyledir. O mezarların içi, dumanla ve ateşle doludur; dışı da, yüzlerce süs ve nakışla süslenmiştir.

و ز درونش خون مظلوم و وبال - همچو مال ظالمان بیرون جمال
21459- Zalimlerin malları da böyledir. Dışardan güzel görünür. Herkesin dikkatini çeker. Ama içi, zulüm görenlerin kanı ve vebali ile doludur.

و ز درون خاك سیاه بی نبات - چون منافق از برون صوم و صلات
21460- Münafık gibi görünüşte oruç tutar, namaz kılar ama içerisi otsuz, kapkara topraktır.

نه در او نفع زمین نه قوت بر - همچو ابری خالی پر قر و قر
21461- Körleyip duran, yağmur yağdırmayan bulut gibi, ne yere faydası var, ne bitkiye kuvvet verir, ne onu yeşertir.

آخرش رسوا و اول با فروغ - همچو وعدهی مکر و گفتار دروغ
21462- Hileli ve yalan vaat gibi, önu parlak ve aydın görünür. Sonunda rezil olmak, rüsva olmak vardır.

آن ز زخم ضرر محنت چون خلال - بعد از آن بگرفت او دست بلال
21463- Ondan sonra mihnetin dişlerine, ızdırabın pençesine düşmüş, yaradan, bereden, işkenceden hilale dönmüş Bilal'in elinden tuttu, yola düştü.

جانب شیرین زبانی می شتافت - شد خلالی در دهانی راه یافت
21464- O, diş karıştırılan hilale dönmüş, ağzı sığacak kadar zayıflamıştı. Tatlı dilli Peygamber'e doğru hızla gitmedeydi.

خر مغشیا فتاد او بر قفا - چون بدید آن خسته روی مصطفی
21465- Bilal, hasta ve bitkin bir hâldeydi. Peygamberimizin mübarek yüzünü

görünce, sırt üstü düşüp bayıldı.

چون به خویش آمد ز شادی اشك راند - تا به دیری بی خود و بی خویش ماند
21466- Peygamberimizi görünce kendinden geçti; kendine gelince de, sevincinden ağlamaya başladı.

کس چه داند بخششی کاو را رسید - مصطفایش در کنار خود کشید
21467- Peygamberimiz onu kucakladı. Kim ne bilir ki, ona ne bağışta bulundu?

مفلسی بر گنج پر توفیر زد - چون بود مسی که بر اکسیر زد
21468- İksire kavuşan bakır ne hâle gelir? Altınla, mücevherlerle dolu bir hazine bulan müflis ne olur?

کاروان گم شده زد بر رشاد - ماهی پژمرده در بحر اوفتاد
21469- Susuzluktan perişan olan, ölmek üzere bulunan balık, denize düştü. Yolunu kaybetmiş kervan, yolu buldu.

گر زند بر شب بر آید از شبی - آن خطاباتى که گفت آن دم نبی
21470- O anda Peygamber, Bilal'e öyle sözler söyledi ki, o sözler geceye söylense, gece gecelikten çıkıverir.

من نتانم باز گفت آن اصطلاح - روز روشن گردد آن شب چون صبح
21471- Sabah gibi apaydın bir gün olurdu. Ben, o sözleri anlatamam, söyleyemem ki...

تا چه گوید با نبات و با دقل - خود تو دانی کافتابی در حمل
21472- Sen de bilirsin ki, Hamel burcundaki güneş, bitkilere, olmamış hurmalara neler yapar!

می چه گوید با ریاحین و نهال - خود تو دانی هم که آن آب زلال
21473- Sen de bilirsin ki, o duru su, çiçeklere ve fidanlara neler söyler!

چون دم و حرف است از افسونگران - صنع حق با جمله اجزای جهان
21474- Allah'ın sanatı, âlemin bütün cüzlerine efsuncuların nefesi gibi tesir eder.

صد سخن گوید نهان بی حرف و لب - جذب یزدان با اثرها و سبب
21475- Ancak Allah'ın tesiri, çekişi, eserlere, sebeplerledir. Allah, harfsiz, dudaksız, yüzlerce söz söyler.

لیک تاثیرش از او معقول نیست - نه که تاثیر از قدر معمول نیست
21476- Tesir ediş de kader icabı değil midir? Fakat nasıl tesir ettiğine akıl ermez.

دان مقلد در فروعش ای فضول - چون مقلد بود عقل اندر اصول
21477- Akıl, asıllarda mukallit olduğu için, bil ki ferlerin de mukallididir.

گو چنان که تو ندانی و السلام - گر بپرسد عقل چون باشد مرام
21478- Akıl "Peki meramı nedir?" diye sorarsa, dedi ki "Sen bilmezsin"

vesselam.”

“MUSTAFA ALEYHİSSELAMIN SİDDİK RADİYALLAHU AHNA, SATIN ALMA İŞİNE BENİ DE ORTAK ET DEMEMİŞ MİYDİM, NEDEN YALNIZ SEN ALDIN, DİYE DARILMASI; ONUN DA ÖZÜR DİLEMESİ”

معاتبه‌ی مصطفی علیه الصلاة و السلام با صدیق که ترا وصیت کردم که به شرکت من
بخر تو چرا بهر خود تنها خریدی و عذر او

که مرا انباز کن در مکرمت - گفت ای صدیق آخر گفتمت

21479- Peygamber Efendimiz, “Ey Sıdık! Bu ikramda, bu iyilikte beni de ortak et demedim miydi?” buyurdu.

کردمش آزاد من بر روی تو - گفت ما دو بندگان کوی تو

21480- Sıddık Hazretleri, “İkimiz de senin kapının köleleriyiz. Ben onu senin aşkınla azat ettim” dedi.

هیچ آزادی نخواهم زینهار - تو مرا می‌دار بنده و یار غار

21481- Sen beni bir köle olarak kabul et. Senin mağara dostun değil miyim? Senden hiç mi hiç azatlık istemem.

Hazreti Mevlâna'nın olduğu söylenen şu rubai, aynı fikri terennüm ediyor. Ama bu rubaiyi Hazreti Mevlâna'nın divanında bulamadım. Buraya alamadan da geçemedim:

“Ben kul oldum, ben kul oldum, kul oldum. Utancımdan başımı önüme eğiyorum. Azat edilen her kul sevinir ama ben, sana kul olduğum için seviniyorum ve azatlık istemiyorum.”

بی‌تو بر من محنت و بی‌دادی است - که مرا از بندگیت آزادی است

21482- Benim hürriyete kavuşmam, azat olmam nedir? Sana kul köle olmamdır. Çünkü sensiz yaşayış bana mihnettir, ızdıraptır. Ben sensiz hürriyeti ne yapayım?

خاص کرده عام را خاصه مرا - ای جهان را زنده کرده ز اصطفای

21483- Ey insanlar arasında Hakk'ın seçtiği eşsiz varlık! Bu seçilişle cihanı dirilttin. Halkın geri kalanlarını ileri götürdün. Bilhassa gerilerde kalan beni de öyle yaptın.

که سلامم کرد قرص آفتاب - خوابها می‌دید جانم در شباب

21484- Gençliğimde rüyalar görürdüm. Güneş bana selamlar verirdi.

همره او گشته بودم ز ارتقا - از زمینم بر کشید او بر سما

21485- Güneş, beni yerden göğe çeker, yükseltirdi. Yükseklerde ona arkadaş olurdum.

هیچ گردد مستحیلی وصف حال - گفتم این ماخولیا بود و محال

21486- Bu rüya olmayacak bir şey, malihülyadan ibaret bir hâl, derdim... Hiç olmayacak şey, benim halime uyar mı, benim vasfım olur mu, diye düşünürdüm...

آفرین آن آینه‌ی خوش کیش را - چون ترا دیدم بدیدم خویش را

21487- Seni görünce kendimi gördüm. Aferin bana beni gösteren o güzel aynaya!

جان من مستغرق اجلال شد - چون ترا دیدم محالم حال شد

21488- *Seni görünce muhal olan olmayacak durum, bana hâl oldu. İmkânsız gibi görünen şey, imkân dâhiline girdi. Ruhum ululuklara gark oldu.*

مهر این خورشید از چشمم فتاد - چون ترا دیدم خود ای روح البلاد

21489- *Ey kâinatın ruhu! Seni görünce, dünyaları aydınlatan güneşe karşı beslediğim sevgi söndü, güneş gözümde düştü.*

جز به خواری ننگرد اندر چمن - گشت عالی همت از تو چشم من

21490- *Gözüm senin lütfunla, ihsanıyla yüce himmet sahibi oldu. Şimdi artık, dünya nimetlerine hor gözle bakıyorum.*

حور جستم خود بدیدم رشک حور - نور جستم خود بدیدم نور نور

21491- *Nur arıyordum, nurun nurunu buldum. Huri arıyordum, hurilerin kıskandıkları huri karşıma çıktı.*

یوسفستانی بدیدم در تو من - یوسفی جستم لطیف و سیم تن

21492- *Güzel, gümüş tenli bir Yusuf arıyordum. Ben sende bir Yusuf ülkesi gördüm.*

جنتی بنمود از هر جزو تو - در پی جنت بدم در جستجو

21493- *Cennet peşindeydim. Nerede bulurum diye arayıp duruyordum. Seni bulunca, senin her cüzün bana bir cennet gösterdi.*

Cenneti ikiye ayıranlar vardır. Biri, "Cennet-i acile"dir. Acil cennet, gelecekte, yani ahirette Allah'a inananların girecekleri cennettir. Herkes yaptığı işlere göre, işlediği hayırlı amellere göre, istidadı nispetinde, bu cennette yerini alacaktır.

Öteki cennet, "Cennet-i âcile"dir. Acil cennet, kıyamet kopmadan, ahirete gitmeden önce, daha bu dünyada yaşarken, Cenab-ı Hakk'ın arif kullarına nasip ve müyesser kıldığı ruhani cennettir. Bu cennete nefislerine hâkim olan, kaideli işler yapan, insanlara yararlı olan iyi insanların (Marifetullah) Allah'ı bilme ve tanıma yolu ile girecekleri söylenmektedir. Cennet-i âcile, vakitsiz olarak Allah'ın has kullarına verilen cennettir.

هست این نسبت به تو قدح و هجا - هست این نسبت به من مدح و ثنا

21494- *Seni övmem bana göredir, sana nispetledir. Sen öyle yüksek, öyle eşsiz bir varlıksın ki, bu övmelerim sana göre bir kınamadır, bir hicivdir.*

مر خدا را پیش موسای کلیم - همچو مدح مرد چوپان سلیم

21495- *Bu övmeler, saf çobanın Hazreti Musa'nın yanında Hakk'ı övmesine benziyor.*

Bu beyit ve bundan sonraki üç beyit, Mesnevî'nin 2. cildinin 1720 numaralı beyitlerinden sonra geçen hikâyesini hatırlatmaktadır.

چارقت دوزم من و پیشت نهم - که بجویم اشپشت شیرت دهم

21496- *Senin bitlerini kırayım, sana süt vereyim, çarığınızı dikeyim de önüme koyayım, demesi gibi...*

گر تو هم رحمت کنی نبود شگفت - قدح او را حق به مدحی بر گرفت

21497- *Hakk, onun kınamasını övüş saydı. Sen de acır da, sözlerimi övüş sayarsan şaşılmaz.*

ای و رای عقلها و وهمها - رحم فرما بر قصور فهمها

21498- *Ey akılların ve fikirlerin ötesinde bulunan Allah! Anlayışlarımızdaki kusurlarımızı affet, bize acı!*

از جهان کهنه‌ی نو کن رسید - ایها العشاق اقبال جدید

21499- *Ey âşıklar! Her şeyi yenileyen, canlandıran eski âlemden, hakikat âleminden uğurlu haberler geldi, saadetler ulaştı.*

صد هزاران نادره‌ی دنیا در اوست - ز آن جهان کاو چاره‌ی بی‌چاره جوست

21500- *Bu saadetler, o hakikat âleminden geldi. O âlem, çaresizlere çare arar. Bu dünyamızda eşi bulunmayan yüz binlerce güzellikler, iyi şeyler arada vardır.*

افرحوا یا قوم قد زال الحرج - ابشروا یا قوم إذ جاء الفرج

21501- *Ey insanlar! Müjdelersun. Huzur ve ferahlık nuru geldi, sıkıntı gitti, darlık geçti; artık iğiniz rahat etsin.*

در تقاضا که ارحنا یا بلال - آفتابی رفت در کازه‌ی هلال

21502- *“Ey Bilal, bizi ferahlandır” demek için bir güneş, Hilal’in evine gitti.*

Burada, *“Ey Bilal! Kalk namaza; ezan oku da, bizi ferahlandır”* mealindeki hadise işaret var. Beyitte geçen güneş, Peygamber Efendimizi ifade etmektedir. Hilal, ileride hikâyesi gelecek faziletli bir kölenin adıdır.

کوری او بر مناره رو بگو - زیر لب می‌گفتی از بیم عدو

21503- *Ey Bilal! Ezanı düşman korkusundan ötürü dudak altından okuyordun. Şimdi onun inadına, körlüğüne karşılık minareye çık da, yüksek sesle oku.*

خیز ای مدبر ره اقبال گیر - می‌دمد در گوش هر غمگین بشیر

21504- *“Ey bahtsız adam! Kalk, artık mutluluk yoluna gir!” diye her gamlı insanın kulağına Bilal’in müjdeli haberleri gelmeye başladı.*

هین که تا کس نشنود رستی خمش - ای در این حبس و در این گند و شپش

21505- *Ey bu hapiste, şu kokmuş yerde bitler içinde kalan! Kendine gel. Kimse duymasın, kurtuldun. Ses çıkarma, sus!*

کز بن هر مو بر آمد طبل زن - چون کنی خامش کنون ای یار من

21506- *Her zerre, lisan-ı hâliyle Hakk’ın birliğini söyleyip dururken, ey dost, sen beni nasıl susturursun? Âdeta vücudumdaki her kılımin dibinde bir davul çalan var.*

گوید این چندین دهل را بانگ کو - آن چنان کر شد عدوی رشک خو

21507- *O kötü huylu düşman, o kıskanç tabiatlı, öyle bir sağır olmuş ki, bu kadar davul sesine karşı, yine de “Ses nerede?” deyip duruyor.*

او ز کوری گوید این آسیب چیست - می‌زند بر روش ریحان که طری است

21508- *“Bak bu reyhan çiçeği ne kadar da taze” diye yüzüne reyhan çiçeğini sürüyorlar da, o, körlüğünden “Bu eziyet de nedir?” demektedir.*

کور حیران کز چه دردم می‌کند - می‌شکنجد حور دستش می‌کشد

21509- Huri elini sıkar da, kör memnun olacağı yerde, şaşkın bir hâlde “Ne diye bana eziyet ediyor, elimi acıtıyor?” diye elini çeker.

خفته‌ام بگذار تا خوابی کنم - این کشاکش چیست بر دست و تنم

21510- “Bu çekişme de nedir? Neden elimi çekiyor, tenimi sarsıyorsun? Benden ne istiyorsun? Ben uyuyorum, bırak da daha güzel dalayım, bir rüya göreyim” der.

چشم بگشا کان مه نیکو پی است - آن که در خوابش همی‌جویی وی است

21511- Rüyada arayıp durduğun güzel burada, karşında; gözünü aç da, o uğurlu ay yüzünü gör.

کان تجمش یار با خوبان فزود - ز آن بلاها بر عزیزان بیش بود

21512- Faziletli insanlara, iyi kimselere, üstün varlıklara daha fazla belalar gelir. Çünkü sevgili, güzellere daha fazla cilvelenir.

“İnsanların en zor, en şiddetli belaya uğrayanları peygamberlerdir. Sonra iyi insanlar, salih kişiler, sonra onlara benzeyenler, benzeyenlere benzeyenlerdir” mealinde bir hadis vardır. (Feyz-ül Kadir, 1/519) Eski şairlerden biri de, “Erbab-ı kemalin yeri virane-i gamdır; hak üzere düşer meyve, eğer puhte olursa”, yani kemal sahiplerinin yeri keder, gam harabesidir; meyve olgunlaşınca toprağa düşer demiştir.

نیز کوران را بشوراند گهی - لاغ با خوبان کند در هر رهی

21513- Her fırsatta o güzellere şakalaşır, onlara latifeler eder. Fakat bazen körleri de bir coşturur.

تا غریو از کوی کوران بر جهد - خویش را یک دم بدین کوران دهد

21514- Bir an için kendini körlere de verir. O zaman körlere mahallesinden müthiş bir feryat kopar.

“HİLAL, ALLAH'IN HALİS KULLARINDAN BİRİYDİ, GÖNÜL GÖZÜ AÇIKTI, TAKLİT PEŞİNDE DEĞİLDİ; KENDİNİ GİZLEMELİK İÇİN MAHLUKLARA KULLUK EDERDİ; BU HÂL ONUN ACZİNDEN, ZAVALLILIĞINDAN DEĞİLDİ; NİTEKİM LOKMAN DA, YUSUF DA, GÖRÜNÜŞE KUL OLMUŞLARDI; HİLAL DE, BİR BEYİN KÖLESİ VE SEYİSİYDİ; O BEY MÜSLÜMANDI AMA GÖNÜL GÖZÜ KÖRDÜ; KÖR DE BİLİR Kİ, BİR ANASI VARDIR, VARDIR AMA NASILDIR? VEHMİNE, HAYALİNE BİLE GİRMEZ; BU BİLGİSİ İLE ANASINI YÜCELTİR, ÜSTÜN GÖRÜRSE KÖRLÜĞÜNDEN KURTULUR; ÇÜNKÜ ALLAH BİR KULUNA HAYIR İHSAN ETMEK DİLERSE, ONUN GÖNLÜNDE İKİ GÖZ AÇAR; O KUL, O GÖZLERLE GİZLİ ÂLEMDE NE VARSA GÖRÜR; BU YOLU GÖNÜL CANLILIĞIYLA ELDE ET, ÇÜNKÜ TEN CANLILIĞI HAYVAN SIFATIDIR”

قصه‌ی هلال که بنده‌ی مخلص بود خدای را، صاحب بصیرت بی‌تقلید، پنهان شده در بندگی مخلوقان جهت مصلحت نه از عجز، چنان که لقمان و یوسف از روی ظاهر و غیر ایشان، بنده‌ای سبایس بود امیری را و آن امیر مسلمان بود اما کور،
لیک چونی به وهم درنارد داند اعمی که مادری دارد

اگر با این دانش تعظیم این مادر کند ممکن بود که از عمی خلاص یابد که إذا اراد الله بعد خیرا فتح عینی قلبه لیبصره بهما الغیب

“Bu yolu gönül canlılığıyla elde et. Çünkü ten canlılığı, hayvan sıfatıdır.”

Peygamber Efendimizin sahabelerinden beş altı tanesinin adı Hilal idi. Yukarıda geçen Hilal bunlardan hangisidir? Bu kati olarak bilinmemektedir. Hazreti Mevlâna, evliya menkıbelerinde geçen ve halk arasında söylenegelen bir menkıbeyi, belki de kısaltarak

buraya almıştır.

Ebu Hureyre Hazretleri'nden rivayet edilen bir hadise göre Hilal, sahabeden Muğire Hazretleri'nin bir kölesi idi. Bu da, Bilal Hazretleri gibi Habeşistanlıydı. Bu Hilal'in bir gün mescide girdiğini gören Resulullah Efendimiz, **"Mescide cennet ehlinden bir kişi geldi. Onun duası, bütün insanlar için hayırlı ve makbuldür"** buyurmuşlardır.

Acaba Mevlâna'mızın şimdi anlatacağı Hilal, bu Hilal midir? Yoksa başkası mı? Doğrusunu Allah bilir.

Yukarıda geçen "Kör de bilir ki..." Farsça beyti, Senai Hazretleri'nin Hadika adlı eserinden alınmıştır.

Başlığın içinde geçen Arapça cümleler, şu hadis-i şerifin âdetâ kısaltılmış bir şeklidir: **"Cenab-ı Hakk, bir kula hayır vermeyi murat ederse, onun kalbinin kilidini açar. Kalbine yakın ve gerçeklik ihsan eder. Tuttuğu yolu görür, gideceği yeri bilir bir hâle kor. Kalbini kötü duygulardan temizler, dilini doğru söyler yapar. Huyunu doğrultur. Kulağını gerçeği işitir bir hâle sokar. Gözünü hakikati görür bir duruma getirir."** (Feyz-ül Kadir, 1/259)

İlk paragrafın sonundaki beyit, Hz. Mevlâna'nın şu rubaisinin ikinci beytidir: "Hakikat yolunun sonu yoktur ama sen korkma, ayağını bu yola koy. Uzaktan seyrediş, korkakların, insan olmayanların işidir. Bu yolu gönül canlılığıyla elde et. Çünkü şu ten canlılığı, hayvan sıfatıdır."

بشنو اکنون قصه‌ی ضعف هلال - چون شنیدی بعض اوصاف بلال

21515- Bilal'in bazı hâllerini duydun, bazı vasıflarını işittin. Şimdi de Hilal'in zayıflığını dinle.

خوی بد را بیش کرده بد کشش - از بلال او پیش بود اندر روش

21516- O, Hakk yolunda Bilal'i geçmişti. Kötü huylarından daha çok arınmıştı.

سوی سنگی می‌روی از گوهری - نه چو تو پس رو که هر دم پس‌تری

21517- Ey Hakk yolunda yürüdüğünü sanan kişi! Hilal, bu yolda senin gibi geri geri gidenlerden değildi. Zavallı, her nefeste sen, biraz daha geri gidiyorsun da haberin yok. Sen çok değerli olan mana incilerini bırakıyorsun da, maddi, dünyevi nesnelere gönül veriyorsun.

خواجه از ایام و سالش بر رسید - آن چنان کان خواجه را مهمان رسید

21518- Şunun gibi: Birine bir konuk geldi. Ev sahibi, konuğa yaşını sordu.

باز گو و در مدزد و بر شمر - گفت عمرت چند سال است ای پسر

21519- "Oğlum" dedi, "Kaç yaşındasın? Saklama, açıkça söyle."

یا که پانزده ای برادر خوانده - گفت هجده هفده یا خود شانزده

21520- Konuk, "On sekiz, on yedi yahut on altı... Yahut ta ey kardaşığım, onbeş!" dedi.

باز می‌رو تا به کس مادرت - گفت واپس واپس ای خیره‌سرت

21521- Ev sahibi, "Haydi bakalım ey şaşkın, biraz daha geri geri git de, ananın karnına gir."

"BU SÖZÜ ANLATAN BİR HİKÂYE"

حکایت در تقریر همین سخن

گفت رو آن اسب اشهب را بگیر - آن یکی اسبی طلب کرد از امیر
21522- *Biri, bir beyden bir at istedi. Bey, "Yürü git de, o güzel atı al" dedi.*

گفت او واپس رواست و بس حرون - گفت آن را من نخواهم گفت چون
21523- *Adam, "Ben o atı istemem" dedi. Bey, "Neden istemiyorsun?" deyince adam, "O at, ileri gitmekte inatçı, huysuz... Hep geri geri gitmek ister."*

گفت دمش را به سوی خانه کن - سخت پس پس می‌رود او سوی بن
21524- *"Durmadan geri geri gitmek sevdasında..." Bey, "Öyleyse" dedi, "Sen de onun kuyruğunu eve doğru çevir."*

زین سبب پس پس رود آن خود پرست - دم این استور نفست شهوت است
21525- *Senin bu nefis atının kuyruğu da şehvettir. Bu sebeptir ki, o kendini beğenen, kendine tapan, hep geri geri gitmektedir.*

ای مبدل شهوت عقبیش کن - شهوت او را که دم آمد ز بن
21526- *Nefsindeki şehvet, mademki aslında sana kuyruk oldu da seni çekip çevirmekte, seni istediği tarafa götürmektedir... Ey hâli başka hâle çeviren! Sen de, o şehveti mana tarafına çevir de, iyiye ve kurtuluşa doğru git.*

سر کند آن شهوت از عقل شریف - چون ببندی شهوتش را از رغیف
21527- *Şehvetini yemeden içmeden kestir mi? O şehvet, yüce ve şerif olan akıl tarafına yönelir, seni o tarafa doğru çeker götürür.*

سر کند قوت ز شاخ نیک بخت - همچو شاخی که ببری از درخت
21528- *Nasıl ki ağacın lüzumsuz bir dalı budanınca, kuvvet öteki dallara gider, öteki dallar canlanır, güzelleşir.*

گر رود پس پس رود تا مکتف - چون که کردی دم او را آن طرف
21529- *Sen de o şehvet atının kuyruğunu o tarafa çevirdin mi, geri geri gitse bile seni kurtaracak mana tarafına doğru gider, oraya dayanır.*

نه سپس رو نه حرونی را گرو - حبذا اسبان رام پیش رو
21530- *Binicisine ram olan, doğru yolda giden atlar, ne mutlu atlardır. Onlar ne geri giderler, ne de huysuzluk ederler.*

تا به بحرینش چو پهنای گلیم - گرم رو چون جسم موسای کلیم
21531- *Hiz. Musa (Allah'ın Kelimi) gibi hızlı hızlı giderler. Geniş bir kilim gibi, iki denizin birleştiği yere varıp yayılırlar.*

Bu beyitte Kur'an-ı Kerim'in Kehf Suresi'ndeki şu 60. ayet-i kerimesine işaret vardır: *"Bir zaman Musa, hizmetinde bulunan gence şöyle demişti: Ben, iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayıp gideceğim yahut maksadıma erişinceye kadar uzun bir zaman geçireceğim."*

İki denizden maksat, bazılarına göre Hızır Aleyhisselam ile Musa Aleyhisselamın buluşmalarıdır. Çünkü Musa Aleyhisselam, zahir ilminin denizi; Hızır ise, ledün ilminin denizi sayılmaktadır. Bazılarıysa, burada sadece Hızır Aleyhisselamın kastedildiğini ifade ederler. Çünkü Hızır, insan-ı kâmilin sembolüdür. O, hem suret, hem de mana denizini kendinde toplamıştır. "O iki deniz, can ve beden denizleridir" diyenler de var. Onlara göre bu iki denizin birleştiği yer, kâmil insanın varlığıdır.

که بکرد او عزم در سیران حب - هست هفصد ساله راه آن حقب

21532- Musa'nın gittiği yol, tam yedi yüz yıllık bir yoldu. Aşkla, imanla bu kadar uzun yolu aştı.

Bir evvelki beytin şerhi münasebetiyle alınan ayet-i kerimede geçen ve Hz. Mevlâna'nın bu beyte aldığı "Hukub" hakkında, ulema ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları, "Hukub, yetmiş yıllık bir mesafedir", diğer bazısıysa "Seksen yıllık bir mesafedir" demişlerdir. Bazıları, "Bu kelime dehrdir ve çok uzun zaman manasına gelir" diye yazmışlardır. Bazıları, hukubu, "Yedi yüz yıllık bir mesafedir" diye tavsif etmişlerdir. Hz. Mevlâna, bu görüşü benimsemiş, böylece, "Musa Aleyhisselam, Hızır'a karşı beslediği sevgiden ötürü yedi yüz yıllık yolu göze aldı" demek istemiştir. Hızır'a giden bu uzun yol, insan-ı kâmile ulaşmanın ne kadar zor, ne kadar sabır ve tahammül istediğini belirtmesi bakımından dikkat çekicidir.

سیر جانش تا به علین بود - همت سیر تنش چون این بود

21533- Hz. Musa'nın bedenindeki gidişi, yol alış gayreti bu kadar olursa, ya ruhundaki gayreti ne olur? Canındaki gayreti, onu illiyyuna kadar çekti götürdü.

İlliyyun: Göğün ve cennetin en yüksek yeri. Müminlerin ruhu orada karar kılacaktır.

خر بطن در پایگه انداختند - شہسواران در سباق تاختند

21534- İyi biniciler, birbirlerini geçmek için atlarını sürdüler. Koca kazlar ve karınları şiş battallarsa, ahırda kaldılar.

Muhabbet meydanının ileri gelenleri, peygamberler, veliler en yüksek derecelere ulaştılar. Fakat yalnız midelerine ve belden aşağı duygularına düşkün olanlar, aşağılarda kaldılar.

"ÖRNEK"

مثل

در دهی آمد دری را باز دید - آن چنان که کاروانی می‌رسید

21535- Bir kervan bir köye ulaştı, orada bir açık kapı gördü.

تا بیندازیم اینجا چند روز - آن یکی گفت اندر این برد العجوز

21536- Kervandakilerden biri, "Şu kocakarı soğuşunda burada birkaç gün kalalım" dedi.

و آنگهانی اندر آ تو اندرون - بانگ آمد نه بینداز از برون

21537- "Hayır" diye içerden bir ses geldi, "Ne yük varsa önce onları dışarı at, ondan sonra içeri gir!"

در میا با آن که این مجلس سنی است - هم برون افکن هر آنچ افکندنی است

21538- Atılacak ne varsa hepsini dışarı at. Onlarla içeri girmeye kalkışma. Bu meclis, pek yüce bir meclistir.

سایس و بندهی امیر مومنی - بد هلال استاد دل جان روشنی

21539- Hilal, gönlü uyanık ve ruhu aydın bir kişiydi. Bir mümin emirin seyisi ve kölesiydi.

لیک سلطان سلاطین بنده نام - سایسی کردی در آخور آن غلام

21540- O köle, ahırda seyislik ederdi ama onun sadece adı köleydi. Yoksa kendisi padişahlar padişahıydı.

که نبودش جز بلیسانه نظر - آن امیر از حال بنده بی‌خبر
21541- *O emirin, kölesinden haberi bile yoktu. Mümindir ama, İblisçe görüşten öteye geçemiyordu. Hakikati göremiyordu.*

پنج و شش می‌دید و اصل پنج نه - آب و گل می‌دید و در وی گنج نه
21542- *Hilal'de bulunan manevi hazineyi göremiyordu da, onun maddi varlığını görüyordu. Beşi, altıyı görüyordu da, beşin, altının aslını görmüyordu.*

هر پیمبر این چنین بد در جهان - رنگ طین پیدا و نور دین نهان
21543- *İnsanın maddesinin aslı olan balçığın rengi meydanda, din ve iman nuru ise gizli... Dünyada, her peygamber de böyledir.*

بر مناره شاه بازی پر فنی - آن مناره دید و در وی مرغ نی
21544- *O minareyi gördü de, minaredeki kuşu göremedi. Hâlbuki o minarede hünerlerle dolu iri bir doğan var.*

لیک موی اندر دهان مرغ نی - و آن دوم می‌دید مرغی پر زنی
21545- *İkinci kişi, kanat çırpın kuşu gördü ama kuşun gagasındaki tüyü görmedi.*

هم ز مرغ و هم ز مو آگاه بود - و آن که او ينظر بنور الله بود
21546- *Allah nuru ile bakan kişi ise, hem kuşu gördü, hem tüyü.*

تا نبینی مو بنگشاید گره - گفت آخر چشم سوی موی نه
21547- *"Sen tüyü gör, tüyü" dedi, "Tüyü görmedikçe, düğüm çözülmez."*

و آن دگر گل دید پر علم و عمل - آن یکی گل دید نقشین در وحل
21548- *Biri, insanı nakışlarla süslenmiş balçık gördü. Öbürü, bilgi ve ibadetle dolmuş, nurlanmış balçık gördü.*

خواه سیصد مرغ گیر و یا دو مرغ - تن مناره علم و طاعت همچو مرغ
21549- *Ten, minaredir; bilgi ile ibadet ise, kuşa benzer. Onu ister üç yüz kuş olarak gör, ister iki kuş olarak...*

غیر مرغی می‌نبیند پیش و پس - مرد اوسط مرغ بین است او و بس
21550- *Vasat görüşlü kişi, görüşü orta olan, yalnız kuşu görebildi. Önde ya da artta kuştan başka bir şey göremez.*

که بد آن پاینده باشد جان مرغ - موی آن نوری است پنهان آن مرغ
21551- *Gagasındaki tüy, kuşta gizli olan bir nurdur. Kuşun canı onunla kaimdir, onunla durur.*

هیچ عاریت نباشد کار او - مرغ کان موی است در منقار او
21552- *Zaten kuş, kuşun gagasındaki tüyden ibarettir. Onun işi, hiç de iğreti değildir.*

پیش او نه مستعار آمد نه وام - علم او از جان او جوشد مدام
21553- *Onun bilgisi daima canından coşar. O bilgi, ne iğretidir, ne de borç*

alınmıştır.

Bu beyitlerde geçen “Tüy”, kâmil insanda bulunan nur-u ilahî, sırr-ı Rabbanidir. Kâmil insanın bilgisi, devamlı olarak onun canından coşar. Bu sebeple onun ilmi, ne borç alınmıştır, ne de iğretidir.

“HİLAL HASTALANDI; EFENDİSİ ONU HOR GÖRÜR, TANIMAZDI; HASTALIĞINI DA DUYMADI; MUSTAFA ALEYHİSSELAMIN GÖNLÜNE DOĞDU; HİLAL’İN HATIRINI SORMAYA, ONA GEÇMİŞ OLSUN DEMEYE GİTTİ”

رنجور شدن این هلال و بی‌خبری خواجهی او از رنجوری او از تحقیر و ناشناخت، و واقف شدن دل مصطفی علیه الصلاة و السلام از رنجوری و حال او و افتقاد و عیادت رسول علیه السلام این هلال را

مصطفی را وحی شد غماز حال - از قضا رنجور و ناقص شد هلال

21554- Hilal, kaza ve kader icabı hastalandı. Durum vahiy ile Peygamber Efendimize bildirildi.

که بر او بد کساد و بی‌خطر - بد ز رنجوریش خواجهش بی‌خبر

21555- Hilal’in hastalığından efendisinin haberi yoktu. Çünkü onu değersiz buluyor, onun hiçbir işe yaramayacağını sanıyordu.

هیچ کس از حال او آگاه نی - خفته نه روز اندر آخور محسنی

21556- Allah’ın kendisine birçok ihsanlarda, lütuflarda bulunduğu bu değerli kişi, tam dokuz gün ahırda yattı. Hâlinden hiç kimsenin haberi olmadı.

عقل صد چون قلزمش هر جا رسان - آن که کس بود و شهنشاه کسان

21557- Tam bir insan olan ve insanlara padişahlar padişahı kesilen, kendisini her yerde uçsuz bucaksız deniz gibi yüzlerce akıllar kaplayan Hilal, kimsesizdi ve hasta yatıyordu.

که فلان مشتاق تو بیمار شد - وحیش آمد رحم حق غم خوار شد

21558- Peygambere vahiy geldi. Allah’ın merhameti tecelli etti. “Sana müştak olan, seni çok seven filan kişi hastadır” diye duyuruldu.

رفت از بهر عیادت آن طرف - مصطفی بهر هلال با شرف

21559- Mustafa Aleyhisselam, kadri yüce Hilal’i görmek ve ona geçmiş olsun demek için, o tarafa doğru gitti.

و آن صحابه در پیش چون اختران - در پی خورشید وحی آن مه دوان

21560- Peygamber Efendimiz, vahiy güneşinin peşine düşmüş koşuyordu. Sahabe de, yıldızlar gibi o mübareğin ardından gidiyordu.

للسری قدوه و للطاغی رجوم - ماه می‌گوید که اصحابی نجوم

21561- Peygamberimiz, buyurmuştur ki: “Sahabem yıldızlara benzer, iyilere doğru yolu gösterirler; azgınları da taşlarlar.”

Bu beyitte, Peygamberimizin şu hadisine işaret vardır: “Sahabem yıldızlara benzer. Hangisine uysanız, doğru yolu bulursunuz.”

او ز شادی بی‌دل و جان بر جهید - میر را گفتند کان سلطان رسید

21562- Hilal’in efendisi emire, kâinatın sultanı olan Peygamber Efendimizin

teşrifini haber verdiler. O da, neşesinden kendinden geçti, yerinden sıçradı.

کان شهنشه بهر آن میر آمده ست - بر گمان آن ز شادی زد دو دست
21563- *O emir, sultanlar sultanının kendisi için geldiğini sanarak sevinçten ellerini cırpı.*

جان همی افشاند پا مزد بشیر - چون فرود آمد ز غرفه آن امیر
21564- *Emir, odasından çıktı ve aşağı indi. Müjdecîye müjde olarak nerdeyse canını vermeye hazırlanıyordu.*

کرد رخ را از طرب چون ورد او - پس زمین بوس و سلام آورد او
21565- *Yer öptü, selam verdi. Yüzü neşeden gül gibi kızarmıştı.*

تا که فردوسی شود این انجمن - گفت بسم الله مشرف کن وطن
21566- *Bismillah, "Evimizi şereflendirin de, burası bir cennet kesilsin" dedi.*

که بدیدم قطب دوران زمان - تا فزاید قصر من بر آسمان
21567- *Benim köşküm, göklerden de yüce olsun. Çünkü ben, zamanın kutbunu gördüm.*

من برای دیدن تو نامدم - گفتش از بهر عتاب آن محترم
21568- *O muhterem Peygamber, âdeta emiri azarlar gibi "Ben, buraya seni görmeye gelmedim" dedi.*

هین بفرما کاین تجشم بهر کیست - گفت روحم آن تو خود روح چیست
21569- *Emir, "Canım senin olsun" dedi. Zaten can da nedir ki? "Şu hâlde emret, söyle... Bu geliş kimin için?"*

که به باغ لطف تستاش مغرسی - تا شوم من خاک پای آن کسی
21570- *Söyle de, senin lütfuna mazhar olmuş o büyük zatın ayaklarına toprak olayım.*

(Farsçası yok)

21571- *O, böyle söyleyip büyüklük taslamayı bırakınca, Mustafa Aleyhisselam da ona hitap etmedi, çıkışmaktan vazgeçti.*

همچو مهتاب از تواضع فرش کو - پس بگفتش کان هلال عرش کو
21572- *Sonra emire, "Arşı aydınlatan, gökleri nurlandıran Hilal nerede? O tevazusundan ötürü yerlere düşmüş ay ışığı ne oldu?" diye sordu.*

بهر جاسوسی به دنیا آمده - آن شهی در بندگی پنهان شده
21573- *O öyle bir padişah ki, kul köle kılığına girmiş, gizlenmiş. O, bu dünyaya dünya sırlarını anlamaya gelmiş.*

این بدان که گنج در ویرانه هاست - تو مگو کاو بنده و خورچی ماست
21574- *Sen, ona "Bizim kölemiz, ahırcımız" deme! Şunu bil ki, define yıkık yerlerde, viranelerde gizlenmiştir.*

که هزاران بدر هستش پای مال - ای عجب چون است از سقم آن هلال
21575- *Binlerce bedir halindeki ayın ayakları altına döşenmiş olan Hilal ne âlemde? Hastalığı nasıl oldu? Acaba o ne hâlde?*

لیک روز چند بر درگاه نیست - گفت از رنجش مرا آگاه نیست
21576- *Emir, "Onun hastalığından haberim yok" dedi, "Yalnız birkaç gündür ortalarda görünmedi..."*

سایس است و منزلش این آخور است - صحبت او با ستور و استر است
21577- *O, atlarla, katırlarla düşer kalkar; o bir seyistir. Oturduğu yer de şu ahırdır.*

"MUSTAFA ALEYHİSSELAMIN HİLAL'E GEÇMİŞ OLSUN DEMEK, HÂLİNİ VE HATIRINI SORMAK İÇİN, O EMİRİN AHIRINA GİRMESİ VE HİLAL RADİYALLAHU ANHI OKŞAMASI"
در آمدن مصطفی علیه السلام از بهر عیادت هلال در ستورگاه آن امیر و نواختن مصطفی هلال را

اندر آخور و آمد اندر جستجو - رفت پیغمبر به رغبت بهر او
21578- *Peygamber, onu görmek için ahıra girdi, aramaya koyuldu.*

وین همه برخاست چون الفت رسید - بود آخور مظلوم و زشت و پلید
21579- *Ahır karanlıktı, pis ve berbat bir hâldeydi. Fakat Hilal görülünce, bu kötülüklerin hepsi ortadan kalktı.*

همچنان که بوی یوسف را پدر - بوی پیغمبر ببرد آن شیر نر
21580- *O Allah arslanı, oğlu Yusuf'un kokusunu alan Yakup gibi Peygamber'in mübarek kokusunu aldı.*

بوی جنسیت کند جذب صفات - موجب ایمان نباشد معجزات
21581- *Mucizeler imana sebep olmaz. Aynı cinsten, aynı ruhtan oluş kokusu, duygusu, sıfatları çeker; insanları birbirine yaklaştırır, sevdirebilir.*

بوی جنسیت پی دل بردن است - معجزات از بهر قهر دشمن است
21582- *Mucizeler, din düşmanlarını kahretmek içindir. Aynı cinsten oluş kokusu, gönül almayı ve sevmeyi sağlar.*

دوست کی گردد ببسته گردنی - قهر گردد دشمن اما دوست نی
21583- *Mucizeler, düşmanı kahreder ama dostu kahretmez. Hiç dostun boynu bağlanır mı?*

Yukarıda geçen üç beytin üzerinde düşündüğümüz zaman, mucizeler ve aynı cinsten oluş konuları ile karşılaşacağız. Hazreti Mevlâna, "Mucizeler, imana sebep olmaz" buyuruyor. Eğer böyle olsaydı, Peygamberimizin gösterdiği mucizeler karşısında Ebu Cehil ve Ebu Lehep imana gelirlerdi. Nemrut, Hz. İbrahim'e; Firavun, Hz. Musa'ya inanırdı. Şu hâlde iman, mucizelerden ziyade aynı cinsten oluş, aynı ruhtan bulunuşa dayanır. Cinsiyet, suretlerin ve maddi görünüşlerin birbirinin aynısı olması değildir. Hz. Mevlâna'nın bahsettiği cinsiyet, erkeklik yahut dişilik de değildir. Sadece varlıkların aralarındaki ruhi yakınlığı, gönül birliğini ifade etmektedir.

Ebu Cehil de, Hz. Muhammed Aleyhisselam gibi maddi varlığa sahipti. Fakat Peygamberimizi anlayacak, onun cazibesine kapılacak ruhtan mahrumdu. Bunun yanı sıra

Bilal r.a. ile Hilal r.a. Peygamber Efendimizle aynı cinsten, aynı ruhtandılar. Ruhları arasında ezeli aşinalık vardı.

گفت سرگین دان درون زین گونه بو - اندر آمد او ز خواب از بوی او
21584- Hilal, Peygamber Efendimizin kokusu ile uykudan uyandı. "Bu gübrelik içinde, bu güzel koku nedir?" dedi.

دامن پاک رسول بی‌ندید - از میان پای استوران بدید
21585- O, atların ve katırların ayakları arasında eşsiz Peygamber'in tertemiz eteğini gördü.

روی بر پایش نهاد آن پهلوان - پس ز کنج آخور آمد غزغان
21586- O üstün varlık, ahırın bir köşesinden sürüne sürüne geldi. Yüzünü Peygamber'in ayaklarına sürmeye başladı.

بر سر و بر چشم و رویش بوسه داد - پس پیمبر روی بر رویش نهاد
21587- Peygamber, mübarek yüzünü onun yüzüne koydu. Sonra başını, gözünü, yanaklarını öptü.

ای غریب عرش چونی خوشتری - گفت یا ربا چه پنهان گوهری
21588- Ya Rabbi! Ne de gizli incisin! De ki: "Ey arş garibi! Nasılsın? Daha iyice misin?"

که در آید در دهانش آفتاب - گفت چون باشد خود آن شوریده خواب
21589- Hilal, uykusu kaçmış bir âşığın yüzüne güneş doğarsa, o ne hâle gelir?

آب بر سر بنهدش خوش می‌برد - چون بود آن تشنه‌ای کاو گل چرد
21590- "Toprak çiğneyen bir susuzu, su başının üstüne alır da götürürse, ne hâl alır?" dedi.

"PEYGAMBER EFENDİMİZİN, İSA ALEYHİSSELAMIN SU ÜSTÜNDE YÜRÜDÜĞÜNÜ DUYUNCA, İSA'NIN YAKİNİ DAHA FAZLA OLSAYDI, HAVA ÜSTÜNDE YÜRÜRDÜ, BUYURMASI"
در بیان آن که مصطفی صلی الله علیه و آله شنید که عیسی علیه السلام بر روی آب رفت فرمود لو از داد یقینه لمشی علی الهواء

Yukarıda ki başlıkta geçen hadis-i şerifi, Gazali Hazretleri'nin İhya-ül Ulum'undan aynen aldım: Peygamber Efendimize, Hz. İsa'nın a.s. su üstünde yürüdüğü söylenince, "Yakini daha fazla olsaydı, havada da yürürdü" buyurmuşlardır.

کایمنی از غرقه در آب حیات - همچو عیسی بر سرش گیرد فرات
21591- Hz. İsa'yı Fırat nehri başı üstünde tutardı da, o, ab-ı hayat içinde batmadan, emin olarak yürürdü.

خود هوایش مرکب و مأمون بدی - گوید احمد گر یقینش افزون بدی
21592- Hz. Peygamber, bunu duyunca "İsa'nın yakini daha fazla olsaydı, havayı binek edinir, emin olarak havada yürür giderdi" buyurdu.

Evvelce de birçok yerde geçen yakinin lügat manası, "Bir şeyi kesin olarak bilmek" demektir. Tasavvufi manası, "Hüccet ve delil olmadan, sadece iman kuvveti ile bir şeyi açıkça görmek"tir. Bir şeyi şüpheye düşmeden bilmek, hakikatini tasdik etmek manasına da

gelir.

در شب معراج مستصحب شدم - همچو من که بر هوا راکب شدم

21593- Ben de, Miraç gecesi havaya bindim, havada yürüyüp gittim.

Burada “Havaya bindim”den maksat, “Burağa bindim” yahut “İlahî sevgi ile yükseldim; Miraç gecesinde Hakkla buluştum”dur.

جست او از خواب خود را شیر دید - گفت چون باشد سگی کور پلید

21594- Hilal, “Pis bir köpek uykudan uyanır da, kendisini arslan gibi görürse ne hâle gelir? Ben de öyle oldum” dedi.

بل ز بیمش تیغ و پیکان بشکند - نه چنان شیری که کس تیرش زند

21595- Ama insanların ok ile vurdukları arslan değil, heybetinden kılıçların kırıldığı, temrenlerin parçalandığı arslan...

چشمها بگشاد در باغ و بهار - کور بر اشکم رونده همچو مار

21596- Mahiyet ve keyfiyetten kurtulan, (nelikten, niteliksizlikten) keyfiyetsizlikten ebedî hayat yurduna ulaşan biri nasıl olur?

در حیاطستان بی‌چونی رسید - چون بود آن چون که از چونی رهید

21597- Yılan gibi yerlere sürünen bir körün gözleri açılır da, bağı ve baharı görürse ne hâle gelir.

گرد خوانش جمله چونها چون سگان - گشت چونی بخش اندر لامکان

21598- Mekansızlık âleminde nelik ve nitelik bağışlarsa... Bütün nelikler ve nitelikler, onun sofrasının etrafında köpekler gibi toplanırsa...

در جنابت تن زن این سوره مخوان - او ز بی‌چونی دهدشان استخوان

21599- Onlara neliksiz ve niteliksiz olan Hakk’tan kemikler bağışlarsa ne hâle gelir? Cenabetken sus, bu sureyi okuma!

تو بر این مصحف منه کف ای غلام - تا ز چونی غسل ناری تو تمام

21600- Ey genç! Keyfiyetten gusledip, tamamıyla yıkanmadıkça, temizlenmedikçe mushafa el sürme.

Yukarıdaki beyitlerde, açıklanması gereken bazı hususlar vardır: Heybetinden kılıçların kırıldığı, temrenlerin parçalandığı arslan, veliyi, yani kâmil insanı göstermektedir. Vakıa Suresi’nin 79. ayet-i kerimesinde, “Ona dış ve iç pislikler den temizlenenlerden başkası dokunamaz” diye emredilmiştir. Bu ayet-i kerimede kastedilen kitap levh-i mahfuz ise, mana “Ona cismani pisliklerden temizlenmeyenlerden başkası muttali olamaz” demektir.

Eğer Kur’an-ı Kerim ise, “İnsanı kirleten olaylardan temizlenenlerden başkası el süremez” manası çıkarılmaktadır. Bu ayete göre, abdestsiz olarak Kur’an’a el sürülemez. Fakat ezbere okunabilir. Ama cünüp ken, ne Kur’an’a el sürülür, ne de ezbere okunur.

Bu ayet-i kerimeyi, yukarıda izah edildiği gibi ayetin bâtını anlamını düşünerek, benlik ve varlık kirlerinden kurtulamayanların, içlerini manen temizlemeyenlerin Kur’an’a dokunmamaları yazılmış ve düşünülmüşse de, bu yorum, bu tevil, bu izah, ayetin zahirî anlamının hükmünü kaldıramaz.

Esasen abdestin de bir zahirî, bir de bâtını manası vardır. Abdest almakla sadece maddi kirlerimizden arınmıyoruz, manevi ve ruhi bir temizlikten de geçiyoruz. Şöyle ki, usulüne göre abdest alan bir kimse, iki temizliği birden yapmaktadır. Nitekim su bulunmayan yerde teyemmüm emredilmiştir. Tozla, toprakla temizlik olur mu? Bu temizlik,

tamamıyla manevi temizliği ifade eder. Teyemmüm eden bir kimse, su ile abdest almış gibi temizlendiğine inanacak ve içinde ruhi bir huzur duyacaktır.

Dikkat edilirse, bu hakikatin farkına varılır. Şöyle ki: Abdest aldıktan sonra gönülde duyulan huzur, bu temizliğin bir ifadesidir. Evet, sayın okuyucularım... Allah'ın kelamını ancak temiz olarak okuyabiliriz. Nitekim Maide Suresi'nin şu 6. ayet-i kerimesi de bu hakikati ifade buyurmaktadır: **"Eğer cünüp olduysanız boy abdesti alınız."** Böylece, cünüp olanların cenabetten temizlenmeleri emredilmektedir. Buna da bâtını mana vererek "Benim kalbim temiz, bende benlik yok" diye gusletmeden, yani boy abdesti almadan Kur'an'ı elimize alabilir miyiz?

این نخوانم پس چه خوانم در جهان - گر پلیدم ور نظیفم ای شهان

21601- Ey mana sultanları! İster pis olayım, ister temiz, dünyada bu ilahî sırlara ait sözleri okumayayım da, neyi okuyayım?

غسل ناکرده مرو در حوض آب - تو مرا گویی که از بهر ثواب

21602- Sen bana diyorsun ki "İlahî mukafata ermek için, bu manevi kirlilikten temizlenmedikçe su bulunan havuza girme."

هر که او در حوض ناید پاک نیست - از برون حوض غیر خاک نیست

21603- Fakat havuzun etrafında, çevresinde topraktan başka bir şey yok. Havuza girmeyen temizlenemez.

Bu beyitte geçen "Havuz", kâmil insanın gönlüdür. Kâmil insanın gönlü ise, ilahî sırlarla doludur. Ey hakikati arayan mürit! Manevi kirlilerden, pisliklerden yıkanıp temizlenmedikçe, kâmil insanın ab-ı hayat ilahî sır havuzu olan gönlüne girme. Fakat insan-ı kâmilin gönlü, yani bâtını yönü topraktan yaratılmış olan ten ile, cisim ile çevrilmiştir. O manevi havuza girip temizlenmek için, önce müridin kirliliklerinden arınması, ondan sonra mana havuzuna girmesi ve böylece tamamıyla temizlenmesi gerekmektedir.

کاو پذیرد مر خبث را دم به دم - گر نباشد آبها را این کرم

21604- Sularda Allah'ın bu lütfu olmazsa, her an pisleri, pislikleri kabul edip temizlemese...

حسرتا بر حسرت جاوید او - وای بر مشتاق و بر اومید او

21605- Vay ona özlem çekene! Vay ona ümit bağlayana! Vay o kişinin sonsuz hasretine!

که پلیدان را پذیرد و السلام - آب دارد صد کرم صد احتشام

21606- Suyun yüzlerce lütfu vardır, yüzlerce keremi vardır; pisleri, pislikleri kabul eder vesselam.

Beyitlerde geçen sular, insan-ı kâmilin, velilerin gönüllerindeki ilahî lütufları, ilahî nurları göstermektedir. Onların gönüllerindeki bu Rabbani lütuflar, ihsanlar, taliplerin kalplerini yıkar, nefislerdeki kirlilikleri giderir.

پاسبان تست از شر الطیور - ای ضیاء الحق حسام الدین که نور

21607- Ey hak ışığı Hüsameddin! İlahî nur, hakikati göremeyenlerin şerrinden seni korur.

ای تو خورشید مستر از خفاش - پاسبان تست نور و ارتقاش

21608- Ey! Yarasalardan gizlenmiş güneş, ilahî nur ve onun yükselişi, senin gözcündür, bekçindir.

جز فزونی شعله و تیزی تاب - چیست پرده پیش روی آفتاب
21609- *Güneşin yüzündeki perde, ancak parıltısının çokluğundan, hararetinin, yakışının fazlalığındandır.*

بی‌نصیب از وی خفاش است و شب است - پرده‌ی خورشید هم نور رب است
21610- *Güneşin perdesi de kendi ışığıdır. Ondan nasipsiz olan yarasadır, gecedir.*

یا سیه رو یا فسرده مانده‌اند - هر دو چون در بعد و پرده مانده‌اند
21611- *Her ikisi de güneşten uzakta, perde arkasında kalmışlardır; bu yüzden de, ya yüzleri karadır, ya donmuş kalmışlardır.*

داستان بدر آر اندر مقال - چون نبشتی بعضی از قصه‌ی هلال
21612- *Hilal hikâyesinin bir kısmını yazdık. Şimdi de dolunaya ait bir şeyler yaz.*

Hilal, bilindiği gibi aynı zamanda yeni ay, genç ay manasına gelir. Dolunay ise, ayın bedir halidir. Ayın on dördüncü gecesindeki görünüşüdür. Burada, Peygamber Efendimizin ziyaretine gitmek lütfunda bulunduğu kölenin kemal derecesine işaret var.

از دویی دورند و از نقص و فساد - آن هلال و بدر دارند اتحاد
21613- *O Hilal ile ayın bedir hâli birdir. Onlar ikilikten, eksilmeden, bozulmadan uzaktır.*

آن به ظاهر نقص تدریج آوری است - آن هلال از نقص در باطن بری است
21614- *O Hilal, gökteki Hilal gibi noksanlığı, küçülmeyi kabul etmez. Görünüşte noksanlaşmak, eksilmek, yavaş yavaş dolunay olmak ve kemale gelmektir.*

Burada Hilal'dan murat, mana göğünde yeni doğmuş mürittir. Mürit, yavaş yavaş ilerler, kemale gelir. Nasıl ki genç ay bedir hâline gelmek için birçok safhalardan geçer, azar azar terakki eder, sonunda dolunay olur. Bedir de, mürşid-i kâmilî göstermektedir.

در تانی بر دهد تفریح را - درس گوید شب به شب تدریج را
21615- *Hilal göklerde dolaşırken, geceden geceye yavaşlık hususunda ders verir, sıkıntının yavaş yavaş açılacağını gösterir.*

پایه پایه بر توان رفتن به بام - در تانی گوید ای عجل خام
21616- *Ey tez canlı, aceleci ham kişi! Bir dama bile basamak basamak merdivenle çıkılır.*

کار ناید قلیه‌ی دیوانه جوش - دیگ را تدریج و استادانه جوش
21617- *Tencereyi yavaş yavaş ustaca kaynatmak gerekir. Delice kaynayan yemekten hayır gelmez.*

در یکی لحظه به کن بی‌هیچ شك - حق نه قادر بود بر خلق فلك
21618- *Cenab-ı Hakk'ın, gökleri bir kere "Ol" demekle yaratmaya gücü mü yetmezdi?*

کل یوم الف عام ای مستفید - پس چرا شش روز آن را در کشید
21619- *Neden yaratılışı altı gün sürdü? Ey durumu öğrenmek isteyen kişi! Her gün, bin yıl kadardı.*

ز انکه تدریج از شعار آن شه است - خلقت طفل از چه اندر نه مه است
21620- *Çocuğun yaratılışı neden dokuz ay sürüyor? Çünkü Hakk'ın âdeti yavaş yavaş yaratmaktır.*

اندر آن گل اندك اندك می‌فزود - خلقت آدم چرا چل صبح بود
21621- *Neden Hazreti Âdem'in yaratılışı kırk sabah sürdü? O, balçığı yavaş yavaş insan hâline getirdi.*

طفلی و خود را تو شیخی ساختی - نه چو تو ای خام کاکنون تاختی
21622- *Ey ham adam! Sen şimdi at sürdün, ileri gittin. Hakk senin gibi aceleci değil. Çocuk olduğun hâlde, kendini şeyh göstermedesin.*

کو ترا پای جهاد و ملحمه - بر دویدی چون کدو فوق همه
21623- *Kabak gibi herkesin üstüne çıktın ama sende savaşıacak ayak nerede?*

بر شدی ای اقرعك هم قرعوار - تکیه کردی بر درختان و جدار
21624- *Ey keleş adam! Sen ağaçlara, duvarlara dayandın da, kabak gibi yücelere çıktın.*

لیك آخر خشك و بی‌مغزی تهی - اول ار شد مرکبت سرو سهی
21625- *Önce, bittiğin şey selvi oldu ama sonunda kupkuru, içi boş hâle gelirsin.*

ز انکه از گلگونه بود اصلی نبود - رنگ سبزت زرد شد ای قرع زود
21626- *Ey su kabağı! Yeşil rengin sarardı; çünkü o renk, iğreti bir renkti, senin asıl rengin değildi.*

Yukarıdaki beyitlerde Hz. Mevlâna, olgun olmadığı hâlde, halka kendini mürşit gibi gösteren zavallılara işarette bulunuyor. Aşağıda gelecek hikayede de, kendini güzel sanan, süsleyen çirkin ihtiyar kadının çirkinliğinin meydana çıkışını, tatlı, kendine has ifade ile anlatacak ve kendini mürşit sananlara ders verecektir.

“BİR İHTİYAR KADIN, ÇİRKİN YÜZÜNÜN KILLARINI YOLAR, ALLIK SÜRERDİ AMA BİR TÜRLÜ BECEREMEZDİ; ONUN YÜZÜ BOYAYI KABUL ETMEZDİ”

داستان آن عجوزه که روی زشت خویشان را جندره و گلگونه می‌ساخت و ساخته نمی‌شد و پذیرا نمی‌آمد

پر تشنج روی و رنگش زعفران - بود کمپیری نود ساله کلان
21627- *Doksan yaşında ihtiyar bir kadın vardı. Yüzü buruşuktu, rengi safran gibi sarıydı.*

لیك در وی بود مانده عشق شوی - چون سر سفره رخ او توی توی
21628- *Yanağı, sofraya altına serilen bezin baş tarafları gibi kırıştı. Fakat onda hâlâ koca hırsı, erkek isteği vardı.*

قد کمان و هر حسش تغییر شد - ریخت دندانهایش و مو چون شیر شد
21629- *Dişleri dökülmüş, saçları süt rengine dönmüştü. Beli bükülmüş, her duygusu değişmişti.*

عشق صید و پاره پاره گشته دام - عشق شوی و شهوت و حرصش تمام

21630- Koca isteği ve aşkı, şehveti, hırsı tamamdı. Tuzağı ve ağı paramparça olmuştu ama onun erkek avlama hırsı sönmemişti.

آتشى پر در بن دیگ تهی - مرغ بی‌هنگام و راه بی‌رهی

21631- O, vakitsiz öten bir horozdu, yolcusuz bir yoldu. Boş tencerenin altında yanan kızgın bir ateşti.

عاشق زمر و لب و سرنای نی - عاشق میدان و اسب و پای نی

21632- Meydana âşıktı ama ne atı vardı, ne de ayağı... Düdük çalmaya hevesliydi ama ne zurnası vardı, ne de zurna çalacak dudağı...

ای شقی که خداهش این حرص داد - حرص در پیری جهودان را مباد

21633- İhtiyarlıktaki hırs, Yahudilerde bile olmasın; Allah'ın bu hırsı verdiği kişi, ne kötü ve talihsiz kişidir.

ترك مردم کرد و سرگین گیر شد - ریخت دندانهای سگ چون پیر شد

21634- Köpek kocar da, dişleri dökülürse, insanlara saldırmayı bırakır, tezeğe, gübreye saldırır.

هر دمی دندان سگشان تیزتر - این سگان شصت ساله را نگر

21635- Ama şu altmış yaşındaki köpeklere bak! Her an dişleri biraz daha keskinleşmede.

این سگان پیر اطلس پوش بین - پیر سگ را ریخت پشم از پوستین

21636- Kocamış köpeğin derisinden tüyleri dökülür. Sen bir de atlaslara bürünen şu kocamış köpeklere bak.

دم‌بدم چون نسل سگ بین بیشتر - عشقشان و حرصشان در فرج و زر

21637- Belden aşağı duygulara, paraya olan aşkları, hırsları her an köpek soyu gibi artmakta.

مر قصابان غضب را مسلخ است - این چنین عمری که مایه‌ی دوزخ است

21638- Böyle bir ömür, cehennem sermayesi, gazap kazaplarına salhane...

می‌شود دل خوش دهانش از خنده باز - چون بگویندش که عمر تو دراز

21639- "Ömrün uzun olsun" denince gönlü hoş olur, gülererek ağzını açar.

چشم نگشاید سری برنارد او - این چنین نفرین دعا پندارد او

21640- O, böyle bir bedduayı dua sanır. Gözünü açmaz, kafasını bir türlü kaldırmaz.

اوش گفتی این چنین عمر تو باد - گر بدیدی يك سر موی از معاد

21641- O, ahiretten kıl payı kadar bir şey görseydi eğer, "Böyle ömür senin olsun!" derdi.

"BİR YOKSULUN, GEYLANLI BİRİSİNE, ALLAH SENİ SELAMETLE EVİNE BARKINA
KAVUŞTURSUN, DİYE DUA ETMESİ"

داستان آن درویش که آن گیلانی را دعا کرد که خدا ترا به سلامت به خان و مان باز رساند

نان پرستی نر گدا زنبیلی - گفت يك روزی به خواجهی گیلی

21642- *Ekmeği çok seven bir dilenci adam, bir elinde zembil dilenirken Geylanlı bir zengin rastladı.*

خوش به خان و مان خود بازش رسان - چون ستد زو نان بگفت ای مستعان

21643- *Ondan ekmek alınca, dedi ki: "Ya Rabbi! Bu iyilik seven kulunu evine barkına sağ salim kavuştur."*

حق ترا آن جا رساند ای دژم - گفت اگر آن است خان که دیده‌ام

21644- *Geylanlı, bu duaya kızdı da "Ey sersem adam" dedi, "Eğer ev bark benim gördüğüm ev barksa, oraya Allah seni kavuştursun!"*

حرفش ار عالی بود نازل کنند - هر محدث را خسان بد دل کنند

21645- *Basit ve kusurlu insanlar, her söz söyleyeni hor ve hakir bir hâl sokarlar. Söz kıymetli ve anlamlı bile olsa, o sözün kadrini düşürürler.*

بر قد خواجه برد درزی قبا - ز انکه قدر مستمع آید نبا

21646- *Çünkü söz, dinleyene göre söylenir. Terzi, elbiseyi adamın boyuna göre diker.*

Bir kimse ne kadar güzel ve manalı söz söylerse söylesin, dinleyenler anlayışlı değilse, o güzel sözler yanlış anlaşılır, kötü bir şekilde yorumlanır. Bu sebeptendir ki, Peygamber Efendimiz *"İnsanlara anlayışları derecesinde hitap ediniz"* buyurmuştur.

"KOCAKARI"

صفت آن عجوز

از حدیث پست نازل چاره نیست - چون که مجلس بی‌چنین پیغاره نیست

21647- *Mademki meclisteki dinleyiciler basit, anlayışsız kimselerdir. Onlara uygun gelecek söz söylemekten başka çare yok.*

سوی افسانه‌ی عجوزه باز رو - واستان هین این سخن را از گرو

21648- *Bu sözü burada bırak da, yine o ihtiyar kadının hikâyesine dön.*

تو بنه نامش عجوز سال خورد - چون مسن گشت و در این ره نیست مرد

21649- *Bir insan çok ihtiyarladı, kocadı da, Hakk yolunda bir er olamadıysa, onun adına "Yaşlanmış kocakarı" diyeceğiz.*

نه پذیرای قبول مایه‌ای - نه مر او را راس مال و پایه‌ای

21650- *Ne sermayesi var, ne değeri, ne de sermaye kabul edecek hâli.*

نه در او معنی و نه معنی کشی - نه دهنده نه پذیرنده‌ی خوشی

21651- *Ne hoş bir şey verir, ne de alır. Ne bir manası, anlamı var, ne de manayı anlayacak hâli.*

نه هش و نه بی‌هشی و نه فکر - نه زبان نه گوش و نه عقل و بصر

21652- *Ne dili var, ne kulağı; ne akli var, ne de gözü. Ne kendinde, ne kendinden geçmiş, ne de bir düşünceye sahip.*

تو بتویش گنده مانند پیاز - نه نیاز و نه جمالی بهر ناز

21653- Ne niyazı, yalvarışı var, ne nazlanacak güzelliği var. Soğan gibi kat kat olmuş, her katı da pis pis kokmada.

نه تبش آن قحبه را نه سوز و آه - نه رهی ببریده او نه پای راه

21654- Ne Hakk'a doğru yürümüş, yol almış, ne o yola gidecek gücü kalmış... O hayâsızın, ne bir manevi yönü ve yanışı var, ne harareti var, ne de ah edişi.

“BİR YOKSUL, EVİN BİRİNDEN NE İSTEDİYSE, YOK, CEVABI ALDI”

قصه‌ی درویش که از آن خانه هر چه می‌خواست می‌گفت نیست

خشك نانه خواست یا تر نانه‌ای - سائلی آمد به سوی خانه‌ای

21655- Bir dilenci, bir eve geldi. Bir dilim kuru ekmek yahut taze nane istedi.

خیره‌ای کی این دکان نانباست - گفت صاحب خانه نان اینجا کجاست

21656- Ev sahibi, “Burada ekmek ne arar? Şaşırdın mı sen? Burasını ekmek dükkânı mı sandın?” dedi.

گفت آخر نیست دکان قصاب - گفت باری اندکی پی هم بیاب

21657- Dilenci, “Hiç olmazsa biraz yağ ver” dedi. Adam, “Burası kasap dükkânı değil” dedi.

گفت پنداری که هست این آسیا - گفت پاره‌ی آرد ده ای کدخدا

21658- Dilenci, “Ey ev sahibi! Bari birazcık un ver” deyince, ev sahibi “Burasını değirmen mi sandın?” dedi.

گفت آخر نیست جویا مشرعه - گفت باری آب ده از مکرعه

21659- Dilenci, “Hiç olmazsa bir bardak su ver” deyince, “Burası ne dere, ne de çeşme” dedi.

چربکی می‌گفت و می‌کردش فسوس - هر چه او درخواست از نان تا سبوس

21660- Ekmeğinden kepeğine kadar ne istediye, ev sahibi “Yok” dedi. Onunla âdeta alay etti.

اندر آن خانه به حسبت خواست رید - آن گدا در رفت و دامن بر کشید

21661- Bunun üzerine, o dilenci eve girip eteğini kaldırdı ve evin içine abdest bozmak istedi.

تا در این ویرانه خود فارغ کنم - گفت هی‌هی گفت تن زن ای دژم

21662- Ev sahibi “Hey! Hey! Ne yapıyorsun?” deyince, derviş “Ey vicdansız adam! Sus, bir şey söyleme” dedi, “Bari içinde hiçbir şey bulunmayan bu yıkık yere abdest bozayım da, rahata kavuşayım, içim ferahlasın.”

بر چنین خانه ببايد ريستن - چون در اینجا نیست وجه ريستن

21663- Mademki burası yaşanacak bir yer değil, böyle eve ancak abdest bozulur.

دست آموز شکار شهریار - چون نه‌ای بازی که گیری تو شکار

21664- Doğan değilsin ki, av yakalayasın; padişah elinde beslenmedin ki, avlamayı bilesin!

که به نقشت چشمها روشن کنند - نیستی طاوس با صد نقش بند

21665- *Tavus kuşu değilsin, yüzlerce nakışın, süslü rengin olsun da, bakan gözler senden hoşlansın.*

گوش سوی گفت شیرینت نهند - هم نه‌ای طوطی که چون قندت دهند

21666- *Papağan değilsin ki, sana şeker versinler, şirin sözlerini dinlesinler.*

خوش بنالی در چمن یا لاله‌زار - هم نه‌ای بلبل که عاشق‌وار زار

21667- *Bülbül değilsin ki, bahçelerde güllere karşı âşıkçasına ötesin, feryat edip şakıyasın.*

نه چو لکلك که وطن بالا کنی - هم نه‌ای هدهد که پیکها کنی

21668- *Hüdhüd de değilsin ki, çavuşluk edesin; leylek değilsin ki, yüksek yerlerde yuva yapasın.*

تو چه مرغی و ترا با چه خورند - در چه کاری تو و بهر چت خرنند

21669- *Ne iş yaparsın? Seni ne diye satın alsınlar? Sen nasıl bir kuşsun? Seni ne diye yesinler?*

تا دکان فضل کالله اشتری - زین دکان با مکاسان برتر آ

21670- *Şu kıymet bilmeyenlerin dükkânından vazgeç de, değerini artsın. "Allah satın alır" dükkânına gel!*

Burada Tevbe Suresi'nin şu 111. ayetine işaret vardır: *"Allah yolunda savaşır düşmanları öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını Allah, cennet kendilerinin olmak karşılığında satın almıştır."*

از خلافت آن کریم آن را خرید - کاله‌ای که هیچ خلقش ننگرید

21671- *O kerem sahibi, eskiliğinden hiç kimsenin beğenmediği, satın almadığı kumaşı satın alır.*

ز انکه قصدش از خریدن سود نیست - هیچ قلبی پیش او مردود نیست

21672- *O, hiçbir kalp parayı geri çevirmez; çünkü onun satın almaktan maksadı kâr etmek değildir.*

Cenab-ı Hakk, kulu ne kadar günahkâr olursa olsun, günahlarından tövbe edip ona sıdk ve samimiyetle iltica ederse, onu kabul eder. O, affedicidir. O, kerim ve rahim olan Allah kulunun ayıplarına, kusurlarına bakmaz. Hiç kimse onun dükkânından geri çevrilmez. O, keremini göstermek için günahkâr kulu affeder. Burada Zümer Suresi'nin şu 53. ayet-i kerimesi hatıra gelir: *"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Çünkü Allah, bütün günahları mağfiret buyurur. Şüphesiz ki o, gafurdur, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."*

"KOCAKARININ HİKÂYESİNE DÖNÜŞ"

رجوع بداستان آن کمپیر

موی ابرو پاک کرد آن مستخیف - چون عروسی خواست رفتن آن خریف

21673- *Yukarıda hikâyesine başladığımız o ihtiyar kadın, gelin gibi sokağa çıkmak istedi. O hafif meşrep kadın, güzel görünmek için kaşlarını yoldu.*

تا بیاراید رخ و رخسار و پوز - پیش رو آینه بگرفت آن عجز
21674- *Aynanın karşısına geçti. Yüzünü, yanağını, ağzını güzelleştirmeye, kendine çeki düzen vermeye koyuldu.*

سفره‌ی رویش نشد پوشیده‌تر - چند گلگونه بمالید از بطر
21675- *Yüzüne sevine sevine bir kaç kere allık sürdü. Fakat pörsümüş suratı bir türlü boya tutmadı.*

می‌چسبانید بر رو آن پلید - عشرهای مصحف از جا می‌برید
21676- *O çirkin kadın, Kur'an-ı Kerim'in aşır başlarındaki tezhipleri kesti, suratına yapıştırmaya başladı.*

Eskiden yazılmış Kur'an-ı Kerimlerin her on ayetinin sahife kenarına, altın yaldızlı boyalarla gayet güzel nakışlar yapıldı. Şeklin içine de, çok defa yine altın yaldızla aşır yazıldı. Bunların hizasındaki ayete, "Aşır başı" denir. Sure başları, Kur'an'ın ilk iki sahifesi ve en sonu, altın yaldızlarla, boyalarla süslenirdi.

تا نگین حلقه‌ی خوبان شود - تا که سفره‌ی روی او پنهان شود
21677- *Yüzünün buruşuklarını örtmek, çirkinliğini gizlemek ve bu suretle güzellerin başı olmak istiyordu.*

چون که بر می‌بست چادر می‌فتاد - عشرها بر روی هر جا می‌نهاد
21678- *O, güzelleşmek ümidiyle aşır başlarını kesip yüzüne yapıştırıyordu ama çarşafını giyince, yapıştırdığı yaldızlar, kağıt parçaları yerlerinden kopup düşüyordu.*

می‌چسبانید بر اطراف رو - باز او آن عشرها را با خدو
21679- *Düşenleri yine alıyor, tükürükleyip yüzünün orasına burasına yapıştırıyordu.*

عشرها افتادی از رو بر زمین - باز چادر راست کردی آن نگین
21680- *Yine çarşafı başına örtünce, yapıştırdıklarının hepsi de yere dökülüyordu.*

گفت صد لعنت بر آن ابلیس باد - چون بسی می‌کرد فن و آن می‌فتاد
21681- *Çok çalıştı, çabaladı. Onlar da boyuna düştüler. Kızdı, şeytana lanet yağırdı.*

گفت ای قحبه‌ی قدید بی‌ورود - شد مصور آن زمان ابلیس زود
21682- *Şeytana lanet yağdırınca, şeytan karşısına dikildi de "Ey kurumuş, iskelet olmuş utanmaz kadın!" dedi.*

نه ز جز تو قحبه‌ی ای این دیده‌ام - من همه عمر این نیندیشیده‌ام
21683- *Ben bunu ömrüm boyunca ne düşünmüşüm, ne de senin gibi bir hayâsızdan başkasının böyle bir iş yaptığını görmüşüm.*

در جهان تو مصحفی نگذاشتی - تخم نادر در فضیحت کاشتی
21684- *Kötülükte görülmemiş bir tohum ektin; cihanda Mushaf bırakmadın, kestin, doğradın.*

ترك من گوی ای عجزه‌ی در دبیس - صد بلیسی تو خمیس اندر خمیس

21685- Sen, şeytan ordusunda yüzlerce şeytana bedelsin. Ey kokmuş ihtiyar kadın! Ey pis hırsız! Beni bırak.

تا شود رویت ملون همچو سیب - چند دزدی عشر از علم کتاب
21686- Yüzün elma gibi kızarsın diye, Kur'an'dan ne kadar aşırılar çaldın.

تا فروشی و ستانی مرچبا - چند دزدی حرف مردان خدا
21687- Halktan iltifat görmek, menfaat sağlamak için, velilerin sözlerini ne kadar da çok aşırıdın.

شاخ بر بسته فن عرجون نکرد - رنگ بر بسته ترا گلگون نکرد
21688- Fakat iğreti renk, yüzünü kızartmadı. Hurma ağacına bağlanmış dal, hurma vermedi.

Kendilerini ermiş sayan bazı kişiler, velilerin sözlerini öğrenmişler, gerektiği zaman onları söyleyerek, etrafa yayarak, halkın teveccühünü çekmeye, menfaat sağlamaya çalışmaktadırlar. Fakat hikâyede geçen ihtiyar kadının yüzüne sürdüğü allık gibi, bu sözler de iğretidir. Kuru bir hurmanın dalını getirip hurma ağacına bağlamakla, ondan asıl dalın verdiği meyve alınır mı? Bunun gibi, velilerin sözlerini değil, onların vasıl oldukları hâli kazanmak, onlar gibi olmak lazımdır. İğreti renk, süs, ziynet çabuk düşer, zail olur.

از رخت این عشرها اندر فتد - عاقبت چون چادر مرگت رسد
21689- Sonunda ölüm çarşafı gelip seni bürüyünce, yanağına yapıştırdığın senin olmayan yaldızlar ve süsler düşer gider.

گم شود ز آن پس فنون قال و قیل - چون که آید خیز خیز آن رحیل
21690- Öteki âleme göç zamanında "Kalk, kalk" sesi gelince, her şey biter. Artık dedikodu hünerleri, güzel sözler ve edebiyat kalmaz.

وای آن که در درون انسیش نیست - عالم خاموشی آید پیش بیست
21691- Sessizlik âlemi gelir çatar. Susma başlar. O âlemle uzlaşmayanın, ölümden korkanın vay hâline!

دفتر خود ساز آن آینه را - صیقلی کن يك دو روزی سینه را
21692- Bir iki gün olsun gönlünü kötülüklerden temizle, günah kirlerini sil; ayna gibi tertemiz gönlünü kendine kitap edin, orada ilahî sırları oku.

شد زلیخای عجوز از سر جوان - که ز سایه‌ی یوسف صاحب قران
21693- Çünkü ilahî güzelliğe malik olan Yusuf'un gölgesine sığındı da, ihtiyar Zeliha, yeni baştan gençleşti.

Nefse uyan Zeliha'yı ihtiyar olarak tavsif ediyor. Nefsaniyetten kurtulunca, Zeliha, gerçek güzelliğini buldu. Günahkâr bir insan da, kemal sahibinin ülfetinden, yakınlığından manen faydalanır. Hafız Şirazi'nin şu beyti, bu hakikati belirtmektedir:

"Ben her ne kadar ihtiyarsam da, sen beni bir gece olsun yanına al; o zaman, seher vakti, senin yanından bir genç olarak kalkarım."

آن مزاج بارد برد العجوز - می‌شود مبدل به خورشید تموز
21694- Onun kocakarı soğuşuna benzeyen mizacı, Temmuz güneşine döndü. Gönlü masiva ile donmuş bir kimse kâmil bir insana ulaşınca, mizacı derhal değişir.

شاخ لب خشکی به نخلی خرمی - می‌شود مبدل به سوز مریمی

21695- Dudağı kurumuş dal, Meryem'in gönlünün yanışı ile kutlu bir hurma ağacı oldu.

Bu beyitte, Meryem Suresi'nin 23. ayetindeki "Doğum sancısı, onu bir hurma ağacının dibine çekti de, keşke, dedi, bundan önce ölseydim de, unutulup gitseydim. Ona uzaktan bir ses geldi: Mahzun olma! Rabbin, ayağının altında bir ırmak akıttı. Hurma ağacını silk! Sana ter-ü taze hurmalar dökülecek..." emr-i münifine işaret var.

نقد جو اکنون رها کن ما مضی - ای عجزه چند کوشی با قضا

21696- Ey ihtiyar kadın huylu olan kişi! Kaza ve kaderle ne zamana kadar uğraşacaksın? Olan olmuştur; aklını başına al da, ömrün nakdini Hakk'a ibadete sarfet.

خواه گلگونه نه و خواهی مداد - چون رخت را نیست در خوبی امید

21697- İster allık sür, ister mürekkep sür, yüzünün güzelleşmesinin imkânı yoktur.

"HEKİMİN İYİLEŞMESİNDEN ÜMİT KESTİĞİ HASTA"

حکایت آن رنجور که طبیب در او امید صحت ندید

گفت نبضم را فرو بین ای لبیب - آن یکی رنجور شد سوی طبیب

21698- Biri hastalandı ve hekime gitti: "Ey hünerli hekim! Şu nabzıma bir bak!"

که رگ دست است با دل متصل - که ز نبض آگه شوی بر حال دل

21699- Nabızdan kalbin hâlini anlarsın. Çünkü nabızdan geçen damar kalbe ulaşır.

زو بجو که با دل استش اتصال - چون که دل غیب است خواهی زو مثال

21700- Çünkü kalp içindedir, görünmez. Onun hâli nabızdan anlaşılır. Çünkü nabzın kalple ilgisi vardır.

در غبار و جنبش برگش ببین - باد پنهان است از چشم ای امین

21701- Dostum, rüzgâr da gizlidir. Onu, tozların yükselişinde ve yaprakların savruluşunda seyret.

جنبش برگت بگوید وصف حال - کز یمین است او وزان یا از شمال

21702- Rüzgâr, bazen sağdan eser, bazen soldan. Yaprakların oynayışı, bu hâli anlatır.

وصف او از نرگس مخمور جو - مستی دل را نمی‌دانی که کو

21703- Gönlün kendini yitirmesi bizdedir. Nedendir bilemezsin ama onun o hâlini mahmur gözlerde ara.

Hakk yolunda yürüyenlerin içlerinde duydukları ilahî neşeyi, gönüllerinin kendinden geçmesinin sebebini anlamak istersen, onların gözlerine bak. Eğer gözleri manevi bir zevkle mahmursa, içlerindeki neşenin, huzurun ifadesini bulmuş olursun. Çünkü gönüllerinde duydukları ilahî neşe, onların yüzlerinin, bakışlarının nurundan anlaşılır. Nitekim Fetih Suresi'nin şu 29. ayeti ile **"Secde eserinin belirtileri yüzlerindedir"** Hakk âşıklarının seher vaktinde kimseye göstermeden kıldıkları namazların, yaptıkları ibadetin izlerinin yüzlerinden belli olacağı haber verilmiştir.

باز دانی از رسول و معجزات - چون ز ذات حق بعیدی وصف ذات

21704- Hakk'ın zatından uzaklarda bulunuyorsun ama onun zatının vasfını da, kudretini de, Peygamber'den ve gösterdiği mucizelerden öğrenebilirsin.

بر زند بر دل ز پیران صفی - معجزاتی و کراماتی خفی

21705- Gizli mucizeler, gizli kerametler, gizli manevi güzellikler, o tertemiz insan-ı kâmilden gönle akseder.

کمترین آن که شود همسایه مست - که درونشان صد قیامت نقد هست

21706- Çünkü pirlerin, kamil insanların gönüllerinde hazır yüzlerce kıyamet vardır. En az belirtisi, onlara komşu olanı kendinden geçirmeleridir."

Yukarıdaki beyitlerde açıklanması gereken hususlar var: Cenab-ı Hakk, ruh âleminden bu görünen âleme (zahir âlemine) gelen kullarına, kendisini bildirmek için peygamberler gönderdi. Onlara şaşırtıcı manevi güçler, kuvvet ve kudret verdi. Bu şaşırtıcı güçlere mucize dendi. Başkalarının yapmaktan âciz kaldıklarını, daha doğrusu yapamadıklarını, peygamberler yaptılar. Ey hakikati arayan kişi! Sen, Allah'ın zatını ve sıfatlarını, nicelik ve niteliklerini, ondan uzak düştüğün için bilemezsin. Bunları ancak peygamberlerin mucizelerinden sezebilirsin. Şimdi mucizeler devri geçti, peygamberlik son buldu. Bir de, velilerin Allah'ın lütfu olan kerametleri vardır.

Evliyanın asıl makbul olan kerameti, gizli olan keramettir. Nitekim Ahmed er-Rufai Hazretleri, Burhan-ül Müeyyed adlı kitabında beyan buyurdıkları gibi, veliler açıkça keramet göstermekten kaçınmışlardır. Hz. Mevlâna da, bu beyitlerde gizli ve manevi kerametın makbul olduğuna işaret buyurmaktadır. Velilerin gönüllerindeki gizli kerametın eseri, kabiliyetli olan müridin kalbine tesir eder. Velilerin gönüllerinde, bence, yüzbin kıyametlerin en az görünen etkisi şudur ki, veliye komşu olan, ona yakın bulunan kişi, tarif edilmez ruhanî ve manevi bir zevke ulaşır. Yukarıdaki beyitte, Hac Suresi'nin kıyametten bahseden şu 22. ayetine işaret vardır: **"O gün insanları hep sarhoş görürsün. Hâlbuki onlar sarhoş değildirler. Fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir."**

کاو به پهلوی سعیدی برد رخت - پس جلیس الله گشت آن نیک بخت

21707- Varını yoğunu kâmil bir insanın yanına çekip götüren bahtlı kişi, âdetâ Hakk'a ulaşmış gibidir.

Kendini gerçek bir mürşide teslim eden mürit, Hakk'ı bulmuş olur. Bu münasebetle "Bir kimse Hakk'ı bulmak, Hakkla beraber olmak isterse, gerçek mutasavvıflarla, Hakk'ı bulmuş kişilerle beraber oturup kalsın" diye buyrulmuştur.

یا عصا یا بحر یا شق القمر - معجزه‌ی کان بر جمادی زد اثر

21708- Onların mucizeleri cansıza bile tesir etmiş de, asa ejderha olmuş, deniz bölünmüş yol olmuş, ay da ikiye ayrılmıştır.

متصل گردد به پنهان رابطه - گر اثر بر جان زند بی واسطه

21709- Senin ruhuna vasıtasız tesir ederse, gizli olarak seni Hakkla rabıtalı yapar. Dolayısıyla, onun etkisi ile Hakk'ı bulursun.

آن پی روح خوش متواریه ست - بر جمادات آن اثرها عاریه ست

21710- Onların cansızlara etkisi eğretidir, göçüp gider. Ama ruha tesiri daimidir, bu yönde sürer, birbirini takip eder durur.

حبذا نان بی هیولای خمیر - تا از آن جامد اثر گیرد ضمیر

21711- Mucizeler, cansız şeyden görünmez olan gönle tesir eder. O ekmek, ne mutlu, ne mübarek ekmektir ki, onu yapacak nesne yokken, çamuru bulunmazken yoğrulmuş, meydana getirilmiştir.

حبذا بی باغ میوهی مریمی - حبذا خوان مسیحی بی کمی

21712- Ne hoştur, İsa Aleyhisselamın eksilmeyen sofrası... Ne hoştur, Meryem'in bağı olmayan meyvesi...

Peygamberlerin gösterdikleri mucizeler, cansız varlıklara tesir etti. Asa, ejderha oldu. Denizde yol açıldı, ay ikiye ayrıldı. O devirde yaşayan insanlar da, bu mucizeleri görerek tesir altında kaldılar. Dikkat edilirse anlaşılır ki, mucizeler gibi insanların dışında olan sebeplerden etkilenecek varılan iman, gaybe imandan ziyade görgüye imandır. Hâlbuki peygamberlerin manevi tesiri vasıtasız olarak ruha tesir ederse, insan onun etkisi ile Hakk'ı bulur. Mucizeleri görmeksizin Hakk'ı tasdik eder. Gaybe iman eden bir mümin olur. Aslında gerçek iman, dıştan gelen sebepler neticesi değil de, içten gelen ruhani bir görüş ve seziş neticesidir. Sonra mucizelerin tesiri, cansızlar üzerinde muvakkat, yani iğretidir. Mucizeleri tasdik etmek, onların getirdikleri esaslara inanmak için, mucizeler insanları etkilemiştir. Mucizelerin cansızlar üzerindeki tesirleri muvakkat, yani iğreti oldu. Fakat mucizelerin insan ruhu üzerindeki tesiri daimidir. Şöyle ki, Hz. Musa'nın elindeki asa, iğreti olarak ejderha oldu. Denizde muvakkat bir zaman için yol açıldı. Ay, az bir zaman için ikiye bölündü, tekrar birleşti. Fakat o büyük nebilerin cansızlar üzerindeki tesiri, muvakkat olan mucizelerinin bugün bile ruhlar üzerinde manevi tesiri vardır ve daima da olacaktır. Peygamberler, geldikleri zamanlarda mucizeleri ile zamanında yaşayan insanlar üzerinde tesir bırakmışlardır. Peygamberlerin mucizelerini görenler, onların manevi kudret ve kuvvetlerini anlamışlar, kabiliyetli olanları Allah'ın lütfu ile imana gelmişlerdir. Fakat o mucizeleri görmedikleri hâlde gaybe iman ederek onların tesirini gönülde hissetmek, yani mucize görmediği hâlde mucizeye inanmak, büyük bir mazhariyettir.

İsa Aleyhisselamın eksilmeyen sofrası ile, Maide Suresi'nin **"Allah'ım! Rabbimiz! Bize gökten bir sofraya indir"** (Ayet 114) ayetine işaret edilmektedir. Bilindiği gibi, Hz. İsa'nın yukarıdaki ayette geçen duası kabul edilmiş, gökten bir sofraya indirilmiş, ona bağlı olanlar, o sofrada karınlarını doyurmuşlardı. Fakat sofraya bir türlü eksilmemişti.

Burada Hazreti İsa'nın eksilmeyen sofrası ile, mucizesiz olarak kalbe gelen ruhani gıda ve manevi sofraya düşünülmemektedir. İrfan ve iman, bu manevi sofranın yemekleridir.

Meryem'in bağı olmayan meyvesi ile Hazreti Meryem, vasıtasız olarak Hakk Teala tarafından ihsan buyrulmuş yiyecek hatıra gelmektedir. Al-i İmran Suresi'nin şu 37. ayetinde buna işaret vardır: **"Zekerîya ne zaman Meryem'in bulunduğu mihraba girdiyse, onun yanında yiyecek buldu. Ey Meryem! Bu yiyecek sana nereden geliyor, diye sordu. O da, Allah tarafından geliyor, dedi."**

Bu beyitteki Meryem'in bağı olmayan meyvesinden murat, ruhani rızıktır. Bu beyitlerin özü şöyle olsa gerek: Resul-ü Ekrem'in s.a.v. mucizesini görüp imana gelen kimsenin imanından, Resul-ü Ekrem'i görmeyen, yani Peygamberimizin mutlu asrından (Asr-ı saadet) sonra gelen müminin imanı daha kıymetlidir, daha makbuldür.

Hz. Mevlânâ'nın bu anlaşılması ve anlatılması zor olan beyitlerinin ötesinde, görünmeyen kerametlere de işaret vardır. Şöyle ki, vaktiyle görünen mucizelerin devri geçmiş, Hz. Muhammed s.a.v. Efendimizden sonra da peygamber gelmez olmuştur. Fakat

varis-i Muhammedî olan insan-ı kâmil hâlâ yaşamaktadır ve bundan sonra da dünya durduğu müddetçe gelecektir. Peygamberin vaktiyle görünen mucizesi, yerini velinin, yani insan-ı kâmilin gizli kerametine bırakmıştır. Şimdi kâmil insanın, müşşidin mürit üzerindeki hayret verici tesiri de, Cenab-ı Hakk'ın gizli gelen ve doğrudan doğruya gönle tesir eden ilahî bir lütfudur, ihsanıdır.

بر ضمير جان طالب چون حیات - بر زند از جان کامل معجزات

21713- İnsan-ı kâmilin canından kopup gelen mucizeler, isteklinin (Talip-mürît) gönlüne hayat gibi tesir eder.

مرغ آبی در وی ایمن از هلاک - معجزه بحر است و ناقص مرغ خاک

21714- Mucize denize benzer. Hatalı, noksan bulunan kişi de kara kuşu gibidir. Mucize denizinde, ancak su kovası helak olmaktan emin olur.

Bu beyitte geçen noksan kişi: İman ve irfan vadisinde ilerleyemeyen, kusurlu, hatalı insandır. Su kuşu ise, manevi zevki olan, iman ve irfan sahibi müridi göstermektedir.

لیک قدرت بخش جان هم دمی - عجز بخش جان هر نامحرمی

21715- Mucize, kabiliyetsiz, ehliyetsiz kişinin canını sıkar, ona âcizlik verir. Fakat duygulu ve ehliyetli dosta kuvvet verir, kudret verir, canına güç bağışlar.

İki beyit yukarıda Hz. Mevlâna, "Kâmil insanın canından kopup gelen mucizeler" diyor. Bu nasıl olur? Mucize peygamberlere mahsus değil mi? Kâmil insandan mucize zuhur eder mi, diye tereddüde düşülmemesi için şunu arz etmek isterim ki: Kâmil insandan, yani veliden zuhur eden kerameti, peygamberlerin mucizesi gibi dış âlemde, madde âleminde görünen bir mucize değil de, ruhlar, gönüller üzerinde etki yapan gizli, görünmez bir mucize -Buna bâtinî mucize de diyebilirsiniz- diye alıyor. Ondan sonra gelen beyitlerde kullanılan mucize kelimesini, yalnız peygamberlere mahsus bir lütf olarak verilen ve bizim anladığımız manada değil, başkalarının göstermekte âciz kaldıkları bir manevi kudret, görünmez bir güç olarak kullanmaktadır.

Peygamberin varisi olan veliden zuhur eden keramet, başka kişilerin göstermekte âciz kaldıkları bir manevi kuvvet ve kudret olduğu için, onu da âdeta "Gizli bir mucize" olarak vasıflandırmaktadır. Müşşidin mürit üzerindeki şaşırtıcı tesiri ile gösterdiği keramet, bir çeşit manevi mucizedir. Veliden zuhur eden keramet, mucizeler gibi cansızlar üzerinde tesir yaparak görünen bir kudret ifadesi değildir.

پس ز ظاهر هر دم استدلال گیر - چون نیابی این سعادت در ضمیر

21716- Gönlünde bu saadeti bulamıyorsan, her an görünen mucizeleri delil, rehber edinerek işin iç yüzünü anlamaya çalış.

وین اثرها از موثر مخبر است - که اثرها بر مشاعر ظاهر است

21717- Tesirler, insanın duygularında kendini gösterir. Bunlar da, o tesiri meydana getireni haber verir.

Ey hakikati arayan istekli! Kendi gönlünde bir velinin kerametini, onun manevi kuvvet ve kudretini hissedemiyorsan, bu mutluluktan mahrumsan, o zaman onun zahirine, dış hâline bak. Onun dışında gördüğün hâllerden iç yüzünü anlamaya çalış. Çünkü tesirler, insanın duygularında kendini gösterir. Bunlar da, o tesiri meydana getireni haber verir. Veli diye Allah dostuna derler. Bir kimsenin Allah dostu olduğunu, onun görünen hâlleri haber verir. Allah dostu, Allah'ın emirlerine tam uyuyor mu? Peygamberin sünneti üzerinde midir? O veli hiddetini yenmiş midir? Nefsine hakim olmuş mudur? Şu dünyanın herkesi peşinden sürükleyen maddi varlığını, parayı, mevkiyi, şöhreti, ayaklar altına almış mıdır? Bu görünen hâllerden onun bâtinî yönünü anlamaya çalış.

همچو سحر و صنعت هر جادویی - هست پنهان معنی هر دارویی

21718- Her büyücünün sanatı, büyüğü gibi, her ilacın da hassası gizlidir.

گر چه پنهان است اظهارش کنی - چون نظر در فعل و آثارش کنی

21719- Fakat onun yaptığı işe ve tesirine bakınca, o her ne kadar gizli ise de, onu meydana çıkarırsın.

چون به فعل آید عیان و مظهر است - قوتی کان در درونش مضمحل است

21720- Onda gizli olan kuvvet, iş hâlinde göründü mü meydana çıkar, kendini gösterir.

چون نشد پیدا ز تاثیر ایزدت - چون به آثار این همه پیدا شدت

21721- Bütün bunlar, sana eserleri ile görünüyor. Şu hâlde, nasıl oluyor da Allah'ı eserleri ile görmüyorsun?

چون بجویی جملگی آثار اوست - نه سببها و اثرها مغز و پوست

21722- Sebepler de, eserler de, içten ve kabuktan ibaret değil mi? Araştırırsan, hepsi de Allah'ın eseridir.

پس چرا ز آثار بخشی بی خبر - دوست گیری چیزها را از اثر

21723- Bazı şeyleri eserleri yüzünden seviyorsun. Peki, neden eserleri başıslayandan habersizsin?

چون نگیری شاه غرب و شرق را - از خیالی دوست گیری خلق را

21724- Bir hayale kapılıp halkı seviyorsun da, batının da, doğunun da padişahını nasıl oluyor da sevmiyorsun?

حرص ما را اندر این پایان مباد - این سخن پایان ندارد ای قباد

21725- Ey ulu kişi! Bu sözün sonu yoktur. Dilerim bu manevi bilgilere karşı beslediğimiz hırsın ve arzunun da sonu olmasın.

“HASTA HİKÂYESİNE DÖNÜŞ”

رجوع به قصه‌ی رنجور

با طبیب آگه ستار خو - باز گرد و قصه‌ی رنجور گو

21726- Hastanın hikâyesine geri dön de, ayıpları örten hekimle o hastanın hikâyesini anlat.

که امید صحت او بد محال - نبض او بگرفت و واقف شد ز حال

21727- Hekim, hastanın nabzını tuttu ve onun iyileşme ümidinin kalmadığını anladı.

تا رود از جسمت این رنج کهن - گفت هر چت دل بخواهد آن بکن

21728- Ona dedi ki: “Gönlün ne isterse onu yap. Bedenindeki bu eski hastalık geçsin gitsin.

تا نگردد صبر و پرهیزت زحیر - هر چه خواهد خاطر تو وامگیر

21729- Hatırına ne gelirse onu yap da, sabır, perhiz sana rahatsızlık vermesin.

هر چه خواهد دل در آرش در میان - صبر و پرهیز این مرض را دان زیان

21730- Şunu iyi bil ki sabır ve perhiz, bu hastalığa iyi gelmez. Canın neyi isterse, gönlün neyi dilerse onu yap.

حق تعالی اَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ - این چنین رنجور را گفت ای عمو

21731- Amca! Hakk Teala, bu çeşit hastaya “Ne isterseniz yapınız” buyurdu.

Burada, Fussilet Suresi’nin şu 40. ayetine işaret vardır: “Ne isterseniz yapın. Çünkü Allah, bütün yaptıklarınızı görendir.”

من تماشای لب جو می‌روم - گفت رو هین خیر بادت جان عم

21732- Hasta, “Peki” dedi, “Hayra karşı, haydi sen git. Ben de ırmak kenarına seyre gidiyorum.”

تا که صحت را بیابد فتح باب - بر مراد دل همی‌گشت او بر آب

21733- Kendisine bir sağlık kapısı açılsın, iyileşsin diye, gönlünün istediği gibi ırmak kıyısında gezinip duruyordu.

دست‌ورو می‌شست و پاکی می‌فزود - بر لب جو صوفی بنشسته بود

21734- Irmak kıyısında bir sufi oturmuştu. Elini yüzünü yıkıyor, temizlendikçe temizleniyordu.

کرد او را آرزوی سیلی - او قفایش دید چون تخیلی

21735- Hasta, sufinin ensesini gördü. İçine bir sille vurma isteği düştü.

راست می‌کرد از برای صفع دست - بر قفای صوفی حمزه پرست

21736- Boğazına düşkün sufinin ensesine bir tokat vurmak için elini kaldırdı.

آن طبیب گفت کآن علت شود - کآرزو را گر نرانم تا رود

21737- Hekim, ona “İçinden geleni yapmazsan sana dert olur” demişti.

ز انکه لا تلقوا بایدی تهلکه - سیلی‌اش اندر برم در معرکه

21738- Cenab-ı Hakk da, “Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayınız” buyurdu. Ama şu adama bir sille aşk edeyim.

Burada, Bakara Suresi’nin 195. ayetinden iktibas var: “Ellerinizi kendinizi tehlikeye atmayın.”

خوش بکوبش تن مزن چون دیگران - تهلکه‌ست این صبر و پرهیز ای فلان

21739- Kendi kendine, “Vur bakalım... Bu sabır, bu perhiz tehliktir. Başkaları gibi çekinme, iyice bir vur” diyordu.

گفت صوفی هی‌هی ای قواد عاق - چون زدش سیلی بر آمد یک طراق

21740- Sufinin ensesine vurunca, enseden bir şırak sesi çıktı. Sufi, “Hey hey! Ey ahlaksız adam! Ne yapıyorsun?” diye bağırdı.

سبلت و ریشش یکایک بر کند - خواست صوفی تا دو سه مشتش زند

21741- Sufi, adama iki üç yumruk vurmak, sakalını bıyığını bir bir yolmak istedi.

و ز خداع دیو سیلی‌باره‌اند - خلق رنجور دق و بی‌چاره‌اند

21742- İnsanlar, ilacı olmayan bir manevi hastalıktan muzdariptir, çaresizlik

İçindedir. Şeytanın hilesine uyarlar da, böyle silleler vururlar, birbirlerini hırpalılar.

در قفای همدگر جویان نقیص - جمله در ایذای بی جرمان حریص

21743- *Hepsi de suçsuzları incitmeye haristir. Birbirlerinin hatalarını, noksanlarını araştırır dururlar.*

در قفای خود نمی بینی جزا - ای زننده بی گناهان را قفا

21744- *Ey suçsuzların başına vuran kişi! Karşılığını göreceğini, senin de kafana vurulacağını düşünmüyor musun?*

بر ضعیفان صفع را بگماشته - ای هوا را طب خود پنداشته

21745- *Ey nefsinin hevasına uymayı hekimlik sanıp zayıfların başlarına sille vuran!*

اوست کآدم را به گندم رهنماست - بر تو خندید آن که گفتت این دو است

21746- *"Bu şifadır, bu ilaçtır" diyen, seninle alay etmiş, sana içinden gülmüş. Bunu diyen, Hz. Âdem'e de kılavuzluk etmiş, buğdaya yol göstermişti.*

بهر دارو تا تکونا خالدين - که خورید این دانه ای دو مستعین

21747- *Ey Allah'ın yardımını dileyen! Âdem ile Havva'ya "İlaç için şu buğday tanesini yiyin de, ebedî hayata kavuşun" demişti.*

Bu beyitte, Araf Suresi'nin şu mealde olan 20. ayetine işaret vardır: *"Nihayet şeytan, onların örtülü avret yerlerinin açılması için, vesvese verip şöyle dedi: Rabbiniz size bu ağacı, iki melek olacağınız yahut da devamlı cennette kalıcılardan bulunacağınız için yasak etti..."*

آن قفا واگشت و گشت این را جزا - اوش لغزانید و او را زد قفا

21748- *Şeytan, Âdem'in ayağını kaydırды, kafasına vurdu ama o vuruş geriye döndü, kendisine vuruldu.*

لیک پشت و دستگیرش بود حق - اوش لغزانید سخت اندر زلق

21749- *O, Âdem'in ayağını adamakıllı kaydırmıştı ama Âdem, Cenab-ı Hakk'a güveniyordu. Onun elinden tutanı Hakk'tı.*

کان تریاق است و بی اضرار شد - کوه بود آدم اگر پر مار شد

21750- *Âdem bir dağ idi. Yılanla dolsa bile ne çıkar? O, panzehir madenidir. Ona bir zarar gelmez.*

Hazreti Âdem, vakar ve sebatta, ilim ve marifette kuvvetli bir dağ gibiydi. Her ne kadar işlediği zelle ile yılanlarla dolmuş gibiyse de, ilim ve marifet madeniydi. Bu sebeple, zelle ona zarar vermedi. Yılanlar, bulundukları dağa bir zarar veremezler. Bilgi, iman ve Allah sevgisi, en kuvvetli bir panzehir madenidir.

از خلاص خود چرای غره ای - تو که تریاقی نداری ذره ای

21751- *Hâlbuki senin bir zerre bile panzehirin yok. Nasıl oluyor da kurtulacağını umuyor, aldanıyorsun?*

و آن کرامت چون کلیمت از کجا - آن توکل کو خلیلانه ترا

21752- *Nerede sende Halilcesine Allah'a tevekkül? Nerede sende Kelim'deki keramet?*

Nemrut, Hz. Halil'i a.s. ateşe attı. O, Hakk'a tevekkülünden ötürü Cibril'den yardım istemedi. Musa Kelimullah da, deryada kendisine yol buldu. Firavun'un şerrinden kurtuldu. Ey talib-i Hakk! Sende bu tevekkül, bu keramet yokken, neden benliğe kapılıp kendini kurtulmuş, kemal sahibi olmuş sanıyorsun?

تا کنی شه راه قعر نیل را - تا نبرد تیغت اسماعیل را

21753- Kılıcın İsmail'i kesmesin, Nil'in dibini ana yol hâline getiresin, bunlar sende var mı, ey gafil?

بادش اندر جامه افتاد و رهید - گر سعیدی از مناره اوفتید

21754- Said bir kişi minareden düşse, elbisesine rüzgâr dolar da, parçalanmaktan kurtulur.

تو چرا بر باد دادی خویشتن - چون یقینت نیست آن بخت ای حسن

21755- Değil mi ki sende o baht yok! O tevekküle, o inanca sahip değilsin. Ne diye kendini rüzgârın önüne atıyorsun?

در فتادند و سر و سر باد داد - زین مناره صد هزاران همچو عاد

21756- Bu minareden Ad kavminin yüz binlercesi düştü de, başlarından ve canlarından oldular.

Ad, Yemen taraflarında eskiden yaşayan ve Arapların aslı sayılan kavimdir. Bunlara Hud a.s. peygamber olarak gönderilmişti. İmana gelmedikleri için, rüzgârlarla helak edilmişlerdi. Ankaravî Hazretleri, minareden düşmeyi, mutluluk mertebesinden baş aşağı düşmek diye şerhetmiş. Mutluların her sabah okudukları evrad, yani dua kitaplarında bulunan bu dua, bu hâlin ifadesidir: "Allah'ım! Huzura ve mutluluğa kavuştuktan sonra, bu mutluluğu kaybetmekten, perişan olmaktan sana sığınırım."

Bir evvelki beyitte geçen "Rüzgârın önüne atılmak" ihtiraslarına, kötü huylarına kurban olmak manasına gelmektedir.

می‌نگر تو صد هزار اندر هزار - سر نگون افتادگان را زین منار

21757- Bu minareden tepesi üstü düşen sayısız insanı seyret.

Sayısız insan, ihtiraslarına kapılmış da, saadet mertebesinden esfel-i safilin zeminine düşmüşler, kötü insan olarak helak olup gitmişlerdir.

شکر پاها گوی و می‌رو بر زمین - تو رسن بازی نمی‌دانی یقین

21758- Sen, ipte oynamayı gerektiği gibi bilemiyorsun. Ayakların olduğuna şükret de, yeryüzünde yürü.

İpte oynamakla, cambazlıkla Hz. Mevlâna, hakikat yolunda yürüyen evliyalari kastediyor. Onlar, en zor işleri başarırlar. "Ey talip! Sen, onların gittikleri hakikat yolunda gereği gibi ilerlemediğine göre, yeryüzünde yürü. Bunun nimetini, şükrünü bil" demek istiyor.

که در آن سودا بسی رفته ست سر - پر مساز از کاغذ و از که می‌پر

21759- Kağıttan kanat yaparak dağdan uçmaya kalkışma! Bu sevda yüzünden nice başlar gitti.

Hz. Mevlâna, bu beytinde kağıt kanat yaparak uçmaktan bahsediyor. Demek ki insanlar, o türde de uçmayı denemişlerdir. Firuzanfer merhum, Mecmuat-ül Udeba'dan naklen, birisinin kollarına iki kapı kanadı takarak, Nişabur Camii'nin yüksek yerinden uçacağım diye kendisini aşağı attığını ve düşüp öldüğünü anlatıyor.

Evliya Çelebi merhum da, Hezarfen (Minareci, minare yapan) Ahmet Çelebi'nin, taktığı kartal kanatları ile Galata kulesinin üstünden Üsküdar'a kadar uçtuğunu

yazmaktadır.

Yine Evliya Çelebi, Hasan Çelebi adında bir adamın, 50 okka barut macunundan yaptığı yedi kollu pişenge binip barutu ateşlediğini, padişaha “İsa Peygamberle görüşmeye gidiyorum” diyerek havalandığını, barut bitince de, taktığı kartal kanatlarını açıp denize indiğini, yüzerek çıplak bir hâlde 4. Murat’ın huzuruna çıktığını, “Padişahım! Size Hz. İsa’nın selamı var” dediğini yazmaktadır. Bu haber, yeni devrin füzelerini hatıra getirmez mi? Ankaravî Hazretleri, bu beyitle Hazreti Mevlâna’nın “Velilerin eriştikleri makama ulaşmadan zahirî bilgiye sarılıp uçmaya kalkanlar, gerçek ilim ve amel kanatlarından mahrum oldukları için, yüksek bir makama ulaşsalar bile uçmaya muktedir olamazlar. Şehvet ve ihtiras çukuruna düşüp helak olurlar” manasını kasdettiğini yazmaktadır.

لیک او بر عاقبت انداخت چشم - گر چه آن صوفی پر آتش شد ز خشم
21760- Gerçi ensesine sille vurulan sufi, ateşlendi, kızdıysa da, işin sonunu düşünerek öfkesini yendi.

کاو نگیرد دانه بیند بند دام - اول صف بر کسی ماند به کام
21761- Tuzağı gören kişi, ilk adımda durur, yeme kapılmaz.

که نگه دارند تن را از فساد - حبذا دو چشم پایان بین راد
21762- İşin sonunu gören gözler, ne mutlu gözlerdir. Onlar, bedenlerin çürüyüp dağılmasını seyreder dururlar.

دید دوزخ را همین جا مو به مو - آن ز پایان دید احمد بود کاو
21763- Hz. Muhammed’in gözü de, sonu görmüş, cehennemi daha bu dünyadayken her yönü ile inceden inceye seyretmişti.

تا درید او پرده‌ی غفلات را - دید عرش و کرسی و جنات را
21764- Arş-ı kürsiyi, cennetleri gördü de, gaflet perdelerini yırttı.

چشم از اول بند و پایان را نگر - گر همی‌خواهی سلامت از ضرر
21765- Zarardan kurtulmak istiyorsan, işin önüne bakma, sonuna bak.

هست‌ها را بنگری محسوس پست - تا عدم‌ها را ببینی جمله هست
21766- Sona bak da, bütün yokları var gör. Varları duygularla hissedilen değersiz şeyler, âdeta hayal mahsulü olarak bul.

Çünkü bu dünyada baş gözü ile göremediğimiz şeyler, en son olan ve ebedî bulunan şeylerdir. Bu gözlerimizin gördüğü her şey, fânidir, gelip geçicidir.

روز و شب در جستجوی نیست است - این ببین باری که هر کش عقل هست
21767- Eğer bunu yapamıyorsan, hiç olmazsa akıllı olan herkesin, bu dünyada gece gündüz yoku, yokluğu aradığını gör.

Mevlâna’nın şu beyti yokluğu ne güzel ifade buyuruyor:

“Biz yokuz. Varlıklarımız, fâni suretler gösteren, mutlak varlık olan sensin.”

Şeyh İbrahim Efendiye, yokluğu şöyle tavsif eder:

Yokluk bir ayinedir
Varlık görünür andan
Yokluktaki varı gör
Ayine-i âdemden.

Akif Paşa da, meşhur “Âdem kasidesi”nde şöyle yazar:
Var ise andadır ancak, yok ise yoktur yok,

Rahat istersen eğer, eyle temennayı âdem,
Ne gam ve gussa, ne renç ve elem ve bîm ve ümid
Olsa şayan-ı cihan can ile çü yay âdem.

بر دکانها طالب سودی که نیست - در گدایی طالب جودی که نیست
21768- *Yoksulluğa düşüp de cömertliği kim aramaz? Dükkânlarda bir kâr elde etmeyi kim istemez?*

در مغارس طالب نخلی که نیست - در مزارع طالب دخلی که نیست
21769- *Tarlalardan mahsul almak istemeyen çiftçi var mıdır? Fidanlıklardan kim bir fidan ummaz?*

در صوامع طالب حلمی که نیست - در مدارس طالب علمی که نیست
21770- *Medreselerde bilgi elde etmek istemeyen kim vardır? İbadethanelerde Allah'ın lütfunu, ihsanını niyaz etmeyen bulunur mu?*

نیستها را طالبند و بندهاند - هستها را سوی پس افکندهاند
21771- *Bu akıllı kişiler, bu dünyada görünen şeyleri, var olan şeyleri arkalarına atmışlar, vardan yüz çevirmişler; yok olan şeyleri, görünmeyen gerçek varları aramakta, onlara kul olmaktadır.*

نیست غیر نیستی در انجلا - ز انکه کان و مخزن صنع خدا
21772- *Çünkü Allah'ın sanatının mahzeni ve kaynağı, yokluktan başka yerde görünmez.*

Akif Paşa'nın şu beyti düşündürücüdür:

Arifan yokluk ile etmede isbat-ı vücud
Ben ise varlık ile eyledim inşa-yı âdem.

Arif insanlar, varlığı yoklukla ispat etmeye çalışıyorlar. Ben ise, varlık ile yokluğu ortaya koydum.

این و آن را تو یکی بین دو مبین - پیش از این رمزی بگفتستیم از این
21773- *Bu husustan söz açmıştık. Sen, bu sözü de, o sözü de bir gör, iki görme.*

در صناعت جایگاه نیست جست - گفته شد که هر صناعت گر که رست
21774- *Demiştik ki: Her sanat sahibi, sanatını göstermek için yokluğu arar.*

گشته ویران سقفها انداخته - جست بنا موضعی ناساخته
21775- *Mimar, bina yapılmamış bir arsa, yıkılmış ve tavanları çökmüş harap bir ev yeri arar.*

و آن دروگر خانه‌ای کش باب نیست - جست سقا کوزه‌ای کش آب نیست
21776- *Saka, içinde su bulunmayan kap arar; dülgere, kapısı olmayan ev araştırır.*

از عدم آن گه گریزان جمله شان - وقت صید اندر عدم بد حمله شان
21777- *Bir gayeye doğru giderken, daha doğrusu hakikati araştırırken, herkes önce yokluğa doğru koşar, sonra da yokluktan kaçar.*

Beyitte geçen yoklukla, maddi gözlerimizle görmediğimiz için bizce "Âlem-i gayb" olan yokluk âlemine işaret vardır. Bu âlemin adı, yokluk âlemidir ama aslında aynı varlık

âlemidir. Bütün hakikati arayanların amili, var gibi görünmeyen, fakat aslında var olan Allah'ı idrak etmektir. Bu sebeple herkes, gayb âlemine, Hakk'a doğru koşmaktadır. Sonra Hakk'ı idrak edememekten, onun adem-i vücudundan, yokluk düşüncesinden kaçıp kurtularak, onu bulmak ve onda yok olmak (Fenafillah) mertebesine ermek ister.

با انیس طمع خود استییز چیست - چون امیدت لاست زو پرهیز چیست
21778- Mademki senin ümidin yokluktur, neden ondan kaçyorsun. Ümit bağladığın, uzlaştığın şeyle neden çekişyorsun?

از فنا و نیست این پرهیز چیست - چون انیس طمع تو آن نیستی است
21779- Mademki ümidin o yoklukla uzlaşmış, yoktan ve yokluktan ne diye kaçyorsun?

در کمین لا چرایی منتظر - گر انیس لانه‌ای ای جان به سر
21780- Ey aziz ruh! Sen, mana bakımından yoklukla gizlice anlaşmadınsa, ne diye yokluk pususuna yatmış bekliyorsun?

شست دل در بحر لا افکنده‌ای - ز آن که داری جمله دل بر کنده‌ای
21781- Neyin varsa gönlünü hepsinden çekmişsin de, gönül oltanı yokluk denizine atmışsin.

که به شستت صد هزاران صید داد - پس گریز از چیست زین بحر مراد
21782- Şu hâlde, oltana yüz binlerce av veren şu ümit denizinden ne diye kaçyorsun?

جادویی بین که نمودت مرگ مرگ - از چه نام مرگ را کردی تو مرگ
21783- Senin ruhi gıdan olacak, sana hayat bağışlayacak şeye ölüm adını takmışsin. Şu büyüçülüğe bak ki hayat, sana ölüm gibi görünüyor.

Yukarıdaki beyitlerde, hülasa olarak şu demek isteniyor: "Ey insanoğlu! Neden dünyevi ihtiraslar, bitmez tükenmez arzular peşinde koşuyorsun? Düşüncelerini, ümitlerini, mevcut gibi görünen fakat aslında bir hayalden ibaret olan âleme bağlamışsin. Varlık âlemini yokluk, yokluk âlemini de varlık gibi görüyorsun. Âlemi ters seyrediyorsun. Hayatın adını ölüm koymuşsun. Ölümü de hayat sanıyorsun."

تا که جان را در چه آمد رغبتش - هر دو چشمست بست سحر صنعتش
21784- Onun sanatındaki sihir iki gözünü de bağladı da, can, ihtiras kuyusuna rağbet etti, ona düştü?

جمله صحرا فوق چه زهر است و مار - در خیال او ز مکر کردگار
21785- Hakk sanatının büyüğü ile bir hayale kapılmışsin da, kuyunun dışındaki ovayı zehirlerle, yılanlarla dolu sanıyorsun.

تا که مرگ او را به چاه انداخته ست - لاجرم چه را پناهی ساخته ست
21786- Bu yüzden insan, felaket kuyusunu sığınacak yer sanmıştır. Sonunda ölüm, onu bu kuyuya atar gider.

هم بر این بشنو دم عطار نیز - آن چه گفتم از غلطهات ای عزیز
21787- Aziz dostum! Ben senin yanlışlarını söyledim, düştüğün hataları gösterdim. Bunları bir de Attar'ın ağızından dinle.

Ey hakikati öğrenmek isteyen insan! Cenab-ı Hakk'ın şu dünyada gördüğün sayısız

varlıkları yaratmaktaki gücü, onun akılları şaşırtan sanatı seni şaşırtmış, gözlerini kamaştırmış. Seni büyülemiş de, sana bu hayal âlemini hoş göstermiş. Ölümü sana nefret edilen bir hâl gibi hissettirmiş. Böylece, senin canın, bu fâni dünyanın arzu ve ihtiras kuyusuna düşmüş. Bu tabiat zindanında hapsolup kalmıştır.

Sen şaşırmışsın da, bu tabiat kuyusunun dışında bulunan (Ruh âlemi) mana âlemi ovasının, ahiret sahrasının zehirlerle dolu olduğunu sanıyorsun. O mutlu, o mübarek âlemi (Ruh âlemini) tehlikelerle dolu zannederek, yanlış bir hayale düşüyor, bu dünyayı, bu madde âlemini, bu felaket kuyusunu kendine sığınacak bir yer olarak görmek vehmine kapılıyorsun. Bu ters görüşe bağlanarak, gerçek hayatı, manevi yaşayışı kendine zehir ediyorsun. Senin için aslında hayat olan, kurtuluş olan ölüm korkusundan kaçıp, ihtiras kuyusuna düşüp dünyevi arzuların esiri oluyorsun. Dünya zindanında hapsolup kalıyorsun. Ben, senin düştüğün hataları gösterdim, yanlışları söyledim. Şimdi, aşağıda bulunan Nişaburlu Şeyh Attar Hazretleri'nin Musibetname adlı eserinden aldığım şu hikayeyi dinle. Bu hakikatleri bir de Attar'ın ağzından işit, öğren!

“SULTAN MAHMUT İLE HİNTLİ KÖLENİN HİKAYESİ”

قصه‌ی سلطان محمود و غلام هندو

ذکر شه محمود غازی سفته است - رحمه الله علیه گفته است

21788- Allah rahmet etsin, Şeyh Attar Hazretleri, Musibetname adlı kitabında gazi padişah Gazneli Mahmut'u anarak, çok nükteli ve güzel şeyler yazmıştır.

در غنیمت او فتادش يك غلام - كز غزای هند پیش آن همام

21789- O büyük sultana, Hint savaşında elde edilen ganimetten bir köle düştü.

بر سپه بگزیدش و فرزند خواند - پس خلیفه‌ش کرد و بر تختش نشاند

21790- O köleyi kendine oğul edindi, halife yaptı, tahta oturttu, orduya kumandan tayin etti.

در کلام آن بزرگ دین بجو - طول و عرض و وصف قصه تو به تو

21791- Bu hikâyeyi uzun uzadıya etraflıca öğrenmek istersen, Şeyh Attar'ın, o büyük insanın kitabını oku.

شسته پهلوی قباد شهریار - حاصل آن کودک بر این تخت نزار

21792- Hâsılı o çocuk, o güzelim tahtın üstünde, o yüce sultanın yanında yer almıştı.

گفت شه او را که ای پیروز روز - گریه کردی اشک می‌راندی به سوز

21793- O Hintli köle, bu lütfâ mazhar olduğu hâlde yana yana ağlamakta, gözyaşları dökmekteydi. Sultan Mahmut, ona “Ey kutlu çocuk!” dedi.

فوق املاکی قرین شهریار - از چه گریی دولتت شد ناگوار

21794- Neden ağlıyorsun? Elde ettiğin devlet, ululuk neden tatsızlaştı? Sen padişahlardan üstünsün, padişahlar padişahı ile dost olmuşsun, aynı tahta oturmuşsun...

پیش تختت صف زده چون نجم و ماه - تو بر این تخت و وزیران و سپاه

21795- Sen, bu tahtın üstünde oturuyorsun. Vezirle askerler, tahtının önünde ay gibi, yıldızlar gibi saf saf dizilmişler.

که مرا مادر در آن شهر و دیار - گفت کودک گریه‌ام ز آن است زار
21796- Benim yana yana ağlamamın sebebi şu ki, ben kendi yurdunda, kendi şehrimdeyken annem...

بینمت در دست محمود ارسلان - از توام تهدید کردی هر زمان
21797- Beni her zaman seninle korkuturdu. "Seni arslan Mahmut'un eline düşmüş göreyim" derdi.

جنگ کردی کاین چه خشم است و عذاب - پس پدر مر مادرم را در جواب
21798- Babam da, annemin bu korkutmalarına kızar, "Bu ne hiddet, bu ne kötü dilek" diye söylenirdi.

زین چنین نفرین مهلك سهلتر - می‌نیابی هیچ نفرینی دگر
21799- Çocuğuna başka bir beddua bulamıyor musun ki, böyle kötü, böyle kahredici bir dilekte bulunuyorsun?

که به صد شمشیر او را قاتلی - سخت بی‌رحمی و بس سنگین دلی
21800- "Hanım! Sen pek merhametsiz ve taş yüreklisin. Bu sözlerinle, sanki çocuğu yüzlerce kılıçla öldürmedesin" diye sızlanırdı.

در دل افتادی مرا بیم و غمی - من ز گفت هر دو حیران گشتمی
21801- Ben ise, annemle babamın bu sözlerine şaşırır kalırdım. Gönlüme bir vehim, bir korku düşerdi.

که مثل گشته ست در ویل و کرب - تا چه دوزخ خوست محمود ای عجب
21802- Acaba Sultan Mahmut nasıl cehennem huylu, yakıcı, kinci bir adam ki, ölümle, belalarla adı anılıyor? Örnek olarak gösteriliyor?

غافل از اکرام و از تعظیم تو - من همی‌لرزیدمی از بیم تو
21803- Daima senin korkunla titrerdim; kereminden, insanlığından, büyüklüğünden gafildim, haberim yoktu.

مر مرا بر تخت ای شاه جهان - مادرم کو تا ببیند این زمان
21804- Ey dünya padişahı! Annem nerede? Gelsin de, beni şimdi taht üstünde görsün.

طبع از او دایم همی‌ترساندت - فقر آن محمود تست ای بی‌سعت
21805- Ey anlayışsız kişi! Senin yoksulluğun, yokluğun, senin Mahmut'undur. Cismani duyguların, seni daima Mahmutla korkutmaktadır.

Beyitte geçen "Fakr", maddi fakirlik değil, manevi yoksulluk, yani ruhi fakirliktir. Bunlar adem, yani yokluk; fena, yani hiçlik ile aynı manaya gelmektedir. Maddi zenginlik duygusundan yakasını kurtarmak, ölmeden evvel ölmek, hiçlikte hiç olmak, daha doğrusu yoklukta yok olmaktır.

خوش بگویی عاقبت محمود باد - گر بدانی رحم این محمود راد
21806- Bu yüce Mahmut'un merhametini bilseydin, "İşin sonu hayır ola" derdin.

کم شنو زین مادر طبع مزل - فقر آن محمود تست ای بیم دل
21807- Ey korkak gönüllü! Yokluk senin Mahmut'undur. Seni Mahmutla

korkutan, seni doğru yoldan çıkaran anneni pek dinleme.

همچو كودك اشك بارى يوم دين - چون شكار فقر گردى تو يقين

21808- Sen, fakirliğe av olur ve kendini ona kaptırırsan, o Hintli çocuk gibi, kıyamet günü sevinç gözyaşları dökersin.

Yukarıdaki hikâyede, annesi, Hintli çocuğu Sultan Mahmut ile korkutuyordu. Hâlbuki Sultan Mahmut, çocuğu evlat edindi. Onu tahtına oturttu, nimetlere garketti. Hikâyede geçen anne, bizi yoldan çıkaran nefsin, cismani duyguların; Sultan Mahmut da, yokluğun ve hiçliğin sembolüdür. İnsan, yokluğunu bilmekle kemale ermektedir. Aslında şu maddi âlem bir hayalden, bir görüntüden ibarettir. Bizler, var gibi görünen yoklarız. Var olan, ancak Allah'tır.

ليک از صد دشمنت دشمن تر است - گر چه اندر پرورش تن مادر است

21809- Şu maddi vücudumuz, tenimiz, bizi besleyip yetiştirmede anamız gibidir. Fakat bu ana, bize yüzlerce düşmandan daha çok düşmandır.

ور قوی شد مر ترا طاغوت کرد - تن چو شد بیمار دارو جوت کرد

21810- Ten hastalanınca, seni ilaç aramaya zorlar; kuvvetlenince de, seni şeytanlaştırır.

نى شتا را شايد و نه صيف را - چون زره دان اين تن پر حيف را

21811- Sıkıntı ve kederlerle dolu olan bu teni bir zırh bil; ne kışın bir işe yarar, ne de yazın.

كه گشايد صبر كردن صدر را - يار بد نيكوست بهر صبر را

21812- Fena huylu biri ile arkadaş olmak, bizi sabra alıştırdığı için iyidir. Çünkü sabır, insanın içini açar, gönlünü ferahlandırır.

Burada “Fena huylu arkadaş” ile bedenimiz kastedilmektedir. Bedenimizin bizden istediklerini vermemekte, onun hevasına uymamakta, sabır imdadımıza yetişir. “Sabır, ferahlığın anahtarındır” denmiştir.

صبر گل با خار اذفر داردش - صبر مه با شب منور داردش

21813- Ayın karanlık geceden kaçmaması, sabretmesi onu nurlandırır, aydınlandırır. Gülün dikene sabretmesi de, ona güzel bir koku verir.

Hız. Mevlâna, şu güzel rubaisinde de aynı düşünceleri ifade buyurur:

“Dostla anlaşılan, dostsuz kalmaz. Alıcı ile beraber olan tüccar iflas etmez. Ay, geceden kaçmadığı için nur saçmaktadır. Gül, dikenin cefasına katlandığı için güzel kokuya sahip olmuştur.”

کرده او را ناعش ابن اللبون - صبر شیر اندر میان فرث و خون

21814- Sütün ana karnında, kan ve pislik içinde sabretmesi, onu deve yavrusuna gıda yapmıştır.

کردشان خاص حق و صاحب قران - صبر جملهی انبیا با منکران

21815- Bütün peygamberlerin kendilerine inanmayanların ezalarına ve cefalarına katlanmaları, sabretmeleri, onları Hakk'ın has kulları yapmış, zaferler kazanmış manevi sultanlar hâline getirmiştir.

Bir evvelki beyitte geçen “Sütün ana karnında, kan ve pislik içinde sabretmesi” Nahl Suresi'nin 66. ayet-i kerimesini hatırlatmaktadır: **“Gerçekten (süt veren) hayvanlarda da size bir ibret vardır. Size onların karnında yarı sindirilmiş gıdalar ile kan arasından halis bir süt içiriyoruz (ki, içenlerin boğazından afiyetle geçer.)”**

Hazreti Mevlâna, bu ayetten iktibasta bulunmuştur.

دان که او آن را به صبر و کسب جست - هر که را بینی یکی جامه‌ی درست

21816- Kimin üstünde yeni bir elbise görürsen, bil ki o elbiseyi sabredip çalışarak, kazanarak elde etmiştir.

هست بر بی‌صبری او آن گوا - هر که را دیدی برهنه و بی‌نوا

21817- Kimi çıplak ve zavallı görürsen, bil ki bu hâle düşmesinin sebebi sabırsızlığıdır. Onun bu perişan hâli, sabırsızlığının şahididir.

کرده باشد با دغایی اقتران - هر که مستوحش بود پر غصه جان

21818- Kim derde düşmüşse, kimin canı gussalar, üzüntüler içindeyse, mutlaka o, uygunsuz, fena biri ile arkadaşlık etmiştir.

از فراق او نخوردی این قفا - صبر اگر کردی و الف با وفا

21819- Sabredip onunla uzlaşsaydın, ona vefa gösterseydin, ayrılığı yüzünden başına vurmazdın.

با لب‌ن که لا اُحِبُّ الآفلین - خوی با حق ساختی چون انگبین

21820- Balla süt gibi Hakk huyu ile huylansaydın, "Ben batanları sevmem" derdin.

کاتشی مانده به راه از کاروان - لاجرم تنها نماندی همچنان

21821- Böyle kervandan arda kalmış ateş gibi, yol üstünde yalnız başına kalmazdın.

Bir evvelki beyitte, Hz. İbrahim'in "Ben batanları sevmem" sözüne işaret var. (Enam Suresi, ayet 79)

در فراقش پر غم و بی‌خیر شد - چون ز بی‌صبری قرین غیر شد

21822- Sabırsızlığı yüzünden Allah'tan başkasına gönül veren kişi, sonunda Hakk'tan ayrı düştüğü için ızdıraplara, kederlere, acılara müptela olur, iyilikten mahrum kalır.

پیش خاین چون امانت می‌نهی - صحبتت چون هست زر ده دهی

21823- Hakk dostları ile sohbet, halis altın gibi kıymetlidir. Sen, bu değerli şeyi, nasıl oluyor da onun kıymetini bilmeyen hainlere, kalpazanlara emanet ediyorsun?

Hakk yolunda gidenlerin olgunlaşmaları için sohbet çok önemlidir. Velilerin yazmış oldukları değerli, manalı kitaplar var. Bunları okumak da, insana velilerin sohbetinde bulunmuş gibi feyz verir. Gönüllerine hitap eder. Mesnevî-i Şerif gibi Abdulkadir Geylani Hazretleri'nin Feth-ür Rabbani, Mevlâna Cami Hazretleri'nin Nefahat-ül Üns, Muhammed Nuri Şemseddin Hazretleri'nin Miftah-ül Kulub gibi kitapları okumak, bu velilerle sohbette bulunuyormuş gibi bizi duygulandırır. Fakat herkes, velilerin yazdıkları bu gibi güzel kitapları okuyarak faydalanamaz. Bu gibi anlayış, bir seviye meselesidir. Bir mürşidin sohbeti, bizi velilerin kitaplarını anlama seviyesine yükseltir. Bu kitaptan dinlenen hakikatler, müridin gönül gözünü açar. Onu Hakk'ın yoluna götürür. Seyrani ne güzel söylemiş:

Hakk yoluna gidenlerin

Asa olsam ellerine.

Er, pir vasfın edenlerin

Kurban olsam dillerine.

Bir İranlı şair de, şöyle demiştir:

“Bir iki kişi, çok az bir zaman için olsun bir araya gelip de, haktan, hakikatten bahsederlerse, onların sohbet ettikleri yere gökler secde eder.”

Ancak bu sohbeti yapanların, bu ilahî hakikatleri, ham kişilere, anlayışsız insanlara tevdi ve emanet etmemeleri lazımdır. Hz. Mevlâna, yukarıdaki beyitte bu hakikati ifade buyuruyorlar. Nefislerine düşkün, şehvetleri önünde boyun eğmiş, hiddetlerine yenilmiş kişilere, manevi değeri çok üstün olan hakikatler verilemez. Horoza inci saçılmaz, ite ot, ata et verilmez.

ایمن آید از افول و از عتو - خوی با او کن کامانتهای تو

21824- Allah'ın istediği huy ile huylan da, sana verilen emanetler, eksilmeden kalsın, kaybolmadan kurtulsun.

خویهای انبیا را پرورید - خوی با او کن که خو را آفرید

21825- İnsan huyunu yaratanla anlaş, peygamberlerin huylarını besleyen, onları olgunlaştıran büyük varlıkla uzlaş, onun huyları ile huylan.

پرورندهی هر صفت خود رب بود - بره‌ای بدهی رمه بازت دهد

21826- Ona bir kuzu verirsen, o, karşılığında sana bir koyun sürüsü verir. Zaten her sıfatı besleyip geliştiren Allah'tır.

Ey Hakk talibi! Sen Allah yolunda bir iyilik yapsan, onun karşılığında bol bol ihsanlara, lütuflara nail olursun. Burada şu ayet-i kerime hatıra gelmektedir: “Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, her başağa yüz taneli yedi başak bitiren bir tohumun hâli gibidir. Allah, dilediği kimseye daha kat kat verir. Allah'ın lütfu çok geniştir, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Bakara Suresi, ayet 261)

گرگ و یوسف را مفرما مهرهی - بره پیش گرگ امانت می‌نهی

21827- Sen, kuzuyu kurda emanet ediyorsun. Kurdu Yusuf'a yol arkadaşı yapma!

هین مکن باور که ناید زو بهی - گرگ اگر با تو نماید روبهی

21828- Kurt sana tilkilik eder, seni aldatmak isterse, aklını başına al da, aldanma; ondan iyilik gelmez.

Ey talip, ey hakikati arayan kişi! Her sıfatı besleyip geliştiren âlemlerin Rabbini bırakır da, kendini kuzu gibi kurdun önüne atarsan, parçalanırsın. Burada, insanın iyi huyları kuzuya benzetilmiştir. Nefsine, şeytanına, heva ve hevesine kapılmış kişiler de, kurt olarak gösterilmiştir.

Sakın kurdu Yusuf'a yol arkadaşı olarak verme derken, burada aynı zamanda Hz. Yusuf'un hikâyesine de işaret vardır. Nasıl kardeşleri onu kıskandılar, babasını “Yusuf'u kurt parçaladı” diye kandırdıysalar, bunun gibi gönlü kurt gibi olan bir kimse de, tilkilik yaparak, kurnazlıkla seni kandırır ve seni felakete sürükler.

Hız. Mevlâna'nın “Kurt sana tilkilik eder, seni aldatmak ister” mısrası, bendenize senelerce evvel Ardahan'da dinlediğim şu kurt hikâyesini hatırlattı. Büyük Mevlâna, her hikâyeden bir ibret dersi çıkarır. Bizim ihtiraslarımız, nefsimiz, birer kurt gibi bizi aldatmakta ve felakete sürüklemektedir. Arz edeceğim bu hikâyeyi bir köylü anlatmıştı:

Bir ilkbahar mevsiminde bizim köyün civarında, bir kurdun bir atı kurnazlıkla nasıl yere vurduğunu hayretle seyretmiştim. Bizim Carishyu'nun yanından geçen derenin öte tarafında bir at yayılıyordu. Birdenbire nereden geldiğini anlayamadığım bir kurt peyda oldu. Arada dere vardı. Ben de uzaktaydım. Ama durumu çok iyi görüyordum. Kurt, ata doğrudan doğruya saldıramıyordu. Tekmesinden, cüssesinden korkuyordu. At da tehlikeyi sezmiş, kurdu dikkatle takip ediyordu. Kurt, kocaman atı nasıl yere vururum diye, herhâlde

kafasında bir plan kuruyordu. Kurt, önce, atla hiç ilgilenmiyormuş gibi onun etrafında munis bir köpek edası ile dolaştı. Sonra çayıra yattı ve yuvarlanmaya başladı. Zavallı at, onun hilesinden habersiz, yuvarlanan kurdu seyrediyordu. Bir aralık kurt yere uzandı, uyuyormuş gibi hareketsiz kaldı. Bu sırada at, onu koklayacak yahut ısıracaktı gibi ona yaklaştı, başını ona doğru eğdi. O anda uyur gibi yatan kurt, bir çelik yay misali sıçradı. Atı burnundan yakaladı. Kocaman çenesi ile at, onu havaya kaldırdı. Kurt yusuvarlak bir hâlde, atın ağzını ve burnunu keskin çenesinin arasına almıştı, onu bırakmıyordu. At çırpındı, uğraştı, kurttan kurtulamadı. Kurt, onu can alacak yerinden yakalamıştı. Biraz sonra, hava alamadığı için at yere yıkıldı. İş işten geçmişti. Kurt, kurnazlıkla, kocaman cüsseli atı mağlup etmişti.

Bir çobandan dinlediğim şu vakıa da, kurdun tilki gibi kurnaz olduğunu anlatır:

Bilindiği gibi Anadolu'da kışların çok şiddetli geçtiği senelerde aç kurtlar, köylere saldırır. Bulabildikleri hayvanları parçalarlar. Köpeklerin bile korkularından sindikleri bir sırada, bir kurdun yakaladığı bir koyunu orada öldürüp yemeye vakti olmadığı ve öldürdüğü takdirde koyunu sürükleyip götürmeye gücü yetmediği için, hayvanı öldürmeyecek şekilde boğazından yakalıyor, ensesini dişleri arasına alarak onu uzaklara koşturarak kaçırıyor. Öyle ki, zavallı sakın koyun, can korkusundan kendisinden beklenmedik şekilde kurt ile beraber koşuyordu. Kurt, koyunu daha hızlı koşturmak için kuyruğu ile kırbaçlıyordu.

عاقبت زخم زند از جاهلی - جاهل ار با تو نماید هم دلی

21829- Bilgisiz kişi, bir müddet seninle gönül arkadaşlığı etse bile, sonunda bilgisizliğinden ötürü seni yaralar.

فعل هر دو بی‌گمان پیدا شود - او دو آلت دارد و خنثی بود

21830- Bilgisiz kişi, hünsa gibi hem erkek, hem dişidir. Onun ne olduğu, şüphe yok ki sonunda belli olur.

Hünsa, gayri tabii bir varlıktır. Onda hem erkek, hem kadın aleti vardır. Böyle acayip mahluklarda bazı kere erkeklik, bazı kere kadınlık duygusu galip gelirse, bunlara "Hünsa-i müşkil" derler. Böyle kişilerde hem ere varmak, hem de bir kadınla evlenmek arzusu uyanır ki, bu sebeple bu gibi anormal kişilere "İdrah edilmesi zor hünsa" adını vermişlerdir.

Burada cahiller, iki alete sahip anormal insanlara benzetilmişlerdir. Hünsalar, nasıl kadına erkek, erkeğe kadın gibi görünüyorsa, cahiller de belirli bir karaktere sahip değillerdir. Bugün böyle, yarın şöyle görünürler. İnsanı aldatırlar, yoldan çıkarırlar.

تا که خود را خواهر ایشان کند - او ذکر را از زنان پنهان کند

21831- Hünsa, erkeklik aletini kadınlardan saklar. Onlara kız kardeşleriymiş gibi görünür.

تا که خود را جنس آن مردان کند - شله از مردان به کف پنهان کند

21832- O, erkeklerden de kadınlık aletini eliyle saklar. Kendini, o erkeklerin cinsinden gösterir.

شله‌ای سازیم بر خرطوم او - گفت یزدان ز آن کس مکتوم او

21833- Cenab-ı Hakk, hünsanın gizli ayıbını meydana çıkarır, gizlediği kadınlık aletini burnunun üstüne kor.

درنیاوند از فن او در جوال - تا که بینایان ما ز آن ذو دلال

21834- Böylece onu gören kullar, onun hilesi ve şeytanlığı yüzünden tuzağa düşmezler.

Bir evvelki beyitte geçen burun kelimesi, Kalem Suresi'nin 16. ayetinden iktibas edilmiştir: "Biz, (yakında) onun burnunun üzerine damga vurup işaretleyeceğiz." Bu

ayetin Muğire oğlu Velid hakkında nazil olduğu rivayet edilmektedir. Velid, Peygamber Efendimize, insanları hak dinine davetten vazgeçmesi için mal mülk teklif etmek küstahlığında bulunmuştu. Bu sebeple, ayette haber verildiği gibi Velid'in burnunun üstünde iğrenç bir yara çıkmış, o yara ölünceye kadar kapanmamıştı. Bu suretle onun fena ahlakı, iyi olmaz bir yara şeklinde yüzüne vurulmuş oldu.

هين ز جاهل ترس اگر دانشوری - حاصل آنک از هر ذکر نايد نری

21835- Sözün kıyası, her erkeklik aleti, erkeği erkek etmez; aklını başına al da, eğer bilgiliysen, cahil kişiden kork.

کم شنو کان هست چون سم کهن - دوستی جاهل شیرین سخن

21836- Tatlı sözlü bilgisizin dostluğuna aldanma, sözüne de pek kulak asma. O, çok eskimiş, yıllanmış zehire benzer.

جز غم و حسرت از آن نفزویت - جان مادر چشم روشن گویدت

21837- O tatlı sözlü cahil, sana "Ey anasının canı, ey gözümün nuru!" der. Fakat bu hoş sözlerin ötesinde ızdırap vardır, hırs vardır, acılar vardır.

Dikkat edilirse anlaşılır ki, cahil kişi, çocuğunu tatlı diller dökerek aldatan, onu oyalayan bir anneye benzetilmiştir.

که ز مکتب بچہام شد بس نزار - مر پدر را گوید آن مادر چهار

21838- O ana babaya açıkça, "Çocuğum mektepten bıktı, usandı" der.

بر وی این جور و جفا کم کردیی - از زن دیگر گرش آوردیی

21839- Başka bir hanımdan doğsaydı, ona bu kadar cefada bulunmazdın, onu bu kadar sıkımsazdın.

این فشار آن زن بگفتی نیز هم - از جز تو گر بدی این بچہام

21840- "Bu çocuğum senden olmasaydı, bunu ben doğurmasaydım, yine anası bu sözü söylerdi" der.

سیلی بابا به از حلوای او - هین بجه زین مادر و تیبای او

21841- Kendine gel, bu anadan kaç, merhameti kendinin olsun! Babanın sillesi, onun helvasından daha tatlıdır.

اولش تنگی و آخر صد گشاد - هست مادر نفس و بابا عقل راد

21842- Nefis, anadır; akıl ise, baba gibidir. Akla ayak uyduran, önce sıkıntı çeker ama sonunda rahata kavuşur, yüzlerce ferahlık bulur.

تا نخواهی تو نخواهد هیچ کس - ای دهندهی عقلها فریاد رس

21843- Ey akılları ihsan eden Allah'ım! Feryada yetiş. Sen bir şey dilemezsen, hiç kimse dileyemez.

ما کییم اول تویی آخر تویی - هم طلب از تست و هم آن نیکویی

21844- İstek de sendendir. Biz kim oluyoruz? Evvel de sensin, ahir de sensin.

Bu beyitlerde, şu ayetlere işaret var: "Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe, siz dileyemezsiniz." (Tekvir Suresi, ayet 29)

"O, evveldir ve ahirdir. Zahirdir ve bâtıdır. O, her şeyi bilendir." (Hadid Suresi, ayet 3)

ما همه لاشيم با چندين تراش - هم بگو تو هم تو بشنو هم تو باش

21845- Hem sen söyle, hem sen işit, hem sen ol. Biz var gibi görünen bu kadar varlığımızla, yine de yoktan ibaretiz.

Hız. Mevlâna, Divan-ı Kebir'inden aldığım şu beyti ihtiva eden gazellerinde, bu konuyu çok hoş bir şekilde ifade buyurmuşlardır:

“Bizim bedenlerimiz birer evdir. Ruhlarımız da, o evlere konmuş birer misafirdir. Ey Allah'ım! Biz yokuz; tenlerimiz de, canlarımız da senin gölgenden ibarettir. Aslında tenlerimizde misafir olan canlarımızın canı da sensin.”

کاهلی جبر مفرست و خمود - زین حواله رغبت افزا در سجود

21846- Allah'ım! Bize emirler verdin, tekliflerde bulundun, kullukta bulunmamızı diledin. Lütfe de, secde rağbetimizi arttır, bize ibadet zevki ver. Cebir inancının tembelliğinden bizi koru! Cebir tembelliği ile şevkimizi söndürme.

Cebir inancı, Mesnevî'nin birçok yerinde geçmişti. Bilindiği gibi cebre inanan kişi, her şeyi Cenab-ı Hakk yaptırıyor diye ibadette tembellik eder.

Hatta suç işlediği zaman da, “Benim elimde birşey yok ki” diye işin içinden sıyrılmak ister. Evet... Her şey Hakk'tandır. Amenna. Fakat bizim, cüzi de olsa, bir irademiz vardır. Eğer böyle olmasaydı, peygamberler gönderilmezdi. Yolunu sapıtmış insanlara kurtuluş yolları gösterilmezdi. Allah'ın inayeti ile, ibadet ve gayretle, iyiliklerle insanın kurtulacağı, iyi yolu bulacağı bir gerçektir. “Takdir-i ezeli gayrete âşık olduğunu” unutmamamız gerekir. Şunu da bilmeliyiz ki, kendi irade ve ihtiyarını, Hakk'ın irade ve ihtiyarına tamamiyle bırakan bir kimsede, “Her şeyi yapan ve halkeden Allah'tır” inancı yerleşir. Bu inanç onu kurtarır yahut felakete sürüklemeyebilir. Fakat cebir inancı, kendi varlığından kurtulmamış olanları yoldan çıkarır. Bu cebir, “Cebr-i mezmum”dur.

جبر هم زندان و بند کاهلان - جبر باشد پر و بال کاملان

21847- Cebir, kâmil insanların kolu kanadıdır. Tembellik ise, ayak bağıdır, zindanıdır.

Cebir, Cenab-ı Hakk'tan başka kimsede kuvvet ve kudret olmadığına, her şeyin, her hadisenin onun emriyle, onun takdiriyle olduğuna inanmaktır. Cenab-ı Hakk'ın iradesi dışında hiçbir şeyin meydana gelmediğini bilmektir. İnsanın kendi cüz-i iradesini, gerek hayra ve gerekse şerre yöneltmesi de, Cenab-ı Hakk'ın irade ve ihtiyarından olduğunu anlamaktır. Bu çeşit cebir, “Cebr-i mahmud”dur. Bu cebir, kâmil ve ariflere kol kanat olur, onları daha çok iyilik yapmaya, kulluk etmeye yaklaştırır, teşvik eder.

Bu cebr-i mahmud, beğenilen, rağbet edilen, makbul bir cebir inancıdır. Bir de cebr-i mezmum, hoş olmayan, insanı fena yollara saptıran bu cebir inancı vardır. Bu inancı benimseyenler, nefsanî zevklere düşkün ve ruhen tembel olanlar, her şeyi Hakk'tan bilerek “Benim elimde bir şey yok” düşüncesine kapılırlar, mezmum yollara, hoş görülme, kötü davranışlara düşerler. Bu yollarda yürümeye devam ederler. Kurtuluş çaresi aramazlar. Kendilerini sakat inançlarının zindanına atarlar. Bu zavallılar, tekliflerden, ilahi emirlerden kendilerini kurtulmuş sanarak, nefislerine hoş gelen bu yolda yürürler. Bu inanç, onların her türlü fenalıkları işlemelerine sebep olduğu için, bu cebir inancına arifler “Cebr-i mezmum” demişlerdir. Bu inanca kapılan tembeller, “Mademki kudret ve kuvvet Allah'ındır, cüz-i irademiz de külli iradenin mağlubu olmuştur. Bu sebeple biz, kendi cüz-i irademizi istediğimiz tarafa yöneltmekten de aciziz. Bizim elimizde hiç bir şey yoktur” derler. Bu yanlış inanç, onların meşreplerine uygun gelir de, kendilerini tembellik zindanına atar. Onların ellerini ve ayaklarını bağlar.

آب مومن را و خون مر گبر را - همچو آب نیل دان این جبر را

21848- Bu cebir inancını, sen Nil suyu gibi bil. İnanan kişiye su, inanmayana da kandır.

Bu cebir inancı da Nil suyu gibi iki yönlüdür: İnananlara, Allah'a ve peygambere uyanlara “Cebr-i mahmud”, yani beğenilen, rağbet edilen cebir olur. Onlara, Nil suyu gibi

hayat bağışlar. Cebr-i mezmum, yani insanı kötü yollara sürükleyen cebir gibi, nefsi Firavun'a tabi olanlara, şeytana kan gibi olur. Onları felakete sürükler. Nil'in inananlara su, inanmayanlara kan olduğu, birinci cildin dibacesinde anlatılmıştı.

بال زاغان را به گورستان برد - بال بازان را سوی سلطان برد

21849- Kanat vardır, doğanları padişaha götürür. Kanat vardır, kuzgunları mezarlığa, leşe uçurur.

Bu beyitte kanat, cebir inancını; doğan, kâmil insanı; kuzgun, nefsine düşmüş, rahatını düşünen tembelleri göstermektedir. Demek isteniyor ki cebir inancı, mahbup ve makbul olursa, kâmilleri hakikat sultanına, Hakk'a ulaştırır. Tembel ve nefsine düşkün olanları da, ölümler makamı olan dünya kabristanına, dünyevi isteklere doğru çeker, götürür. Bazı veliler, cebir inancını Nisan yağmuruna benzetmişlerdir. Eski bir inanca göre, Nisan yağmuru sedef ağzına düşerse inci, yılan ağzına düşerse öldürücü zehir olur.

Yağmur, bağlara ve bahçelere yağınca, laleler, çiçekler bitirir. Aynı yağmur, çorak yerlerde dikenler yetiştirir.

“Yağmurun tabiatının güzelliğinde, rahmet oluşunda ihtilafa düşülmemiştir. Ama yağmur, bağlarda lale bitirir, çorak yerlerde diken.”

Bir kimse, Cüneyd-i Bağdadi Hazretleri'ne gelerek “Ya şeyh!” dedi, “Zatın birisi, biz insanlar birer kapı gibiyiz, açarlarsa açılırız, açmazlarsa kapalı kalırız, dedi. Bu söze ne buyrulur?” diye sordu. Cüneyt Hazretleri, “Bu sözü söyleyen ya kâmil insandır yahut itikadı bozuk bir tembeldir” diye cevap verdi.

Sen, bu benzetiş yapan kişiye dikkatle bak. Eğer Hakk yolunda şeriat ehli ise, ona uy! Dediği doğrudur. Eğer kendini koyvermiş tembellerden ise, ondan yüz çevir.

که چو پازهر است و پنداریش سم - باز گرد اکنون تو در شرح عدم

21850- Şimdi sen, yokluğu açıklama bahsine tekrar dön. Şunu bil ki, yokluk panzehirdir ama sen onu zehir sanıyorsun.

رو ز محمود عدم ترسان مباش - همچو هندو بچه هین ای خواجهتاش

21851- Ey Hakk dostu! Aklını başına al da, o Hintli çocuk gibi yokluk mahmudundan korkma, yürü ilerle.

آن خیالت لاشی و تو لاشیی - از وجودی ترس کاکنون در ویی

21852- Sen, şimdi içinde bulunduğun vücuttan, varlıktan kork. Aslında sen, bir hayalden ibaretsin. O hayalin de hiçbir şey değil, sen de hiçbir şey değilsin.

هیچ نی مر هیچ نی را ره زده ست - لاشیی بر لاشیی عاشق شده ست

21853- Ne şaşılacak şey! Hiçbir şey olmayan, hiçbir şey olmayana âşık olmuş. Hiç var olmayan, hiç var olmayanın yolunu kesmiş.

Bu beyitlerde geçen vücuttan (Varlık) maksat, fena ahlakımızı, kötü huylarımızı temsil eden maddi varlığımızdır. Hâlbuki bu mecazi varlığımız, aslında var gibi görünen yokluktan ibarettir.

Ey Hakk'ı, hakikati arayan kişi! Sen öyle bir vücuttan kork ki, şimdi sen ona bürünmüşsün, onun içinde yaşıyorsun. Senin en büyük düşmanın, işte bu varlığındır. Şu anda, içinde yaşadığın varlıktan, hayalden ibaret olan mecazi vücudundan, en büyük düşmanından kork. Sen, onun içinde hapsedilmişsin. Sen, bu mecazi vücutta hayallere kapılıyorsun. Bir hayalden, bir vehimden ibaret olan varlığın hayal kuruyor. Daha doğrusu bir hayal, hayal kuruyor. Aslında sen de yoksun, hayalin de yok. Gerçek varlık, ancak Allah'tır. Ondan başka olan her şey, var gibi görünmekte ama gerçekte yoktur. Bu fânî âlemde hiçbir şey olmayan, hiçbir şey olmayana âşık olmuştur. Yok olan şey, yok olan şeyin yolunu kesmiştir.

گشت نامعقول تو بر تو عیان - چون برون شد این خیالات از میان

21854- *Bu hayaller ortadan kalkınca, aklının ermediği şeyler sana apaçık görünür.*

Ethem Pertev Paşanın şu tercüme beyitleri, Hz. Mevlâna'nın bu beytine tercüman oluyor:

*Sıyrılıp ruh, zulmeti tenden
Süzülüp eyledikte azm-u ten
O zaman hallolur bu şüphe-u zan
Bilinir hasılı nedir mana?*

“MAZİYE KARIŞANLARA ÖLÜM SIKINTISI YOKTUR; HAYATTAYKEN İYİ İŞLER VE İBADETLER YAPAMADIKLARINDAN ÖTÜRÜ ÜZÜNTÜ VE HASRET ÇEKMEK VARDIR”

لیس للماضین هم الموت انما لهم حسره الفوت

Yukarıda, Peygamber Efendimizin şu mealdeki hadisine işaret vardır: *“Hiçbir insan yoktur ki, ölünce pişmanlık duymasın, nedamete düşmesin. İyilik etmişse, ne olur da daha fazla yaşasaydım, daha çok iyilik etseydim, diye üzülür. Hayattayken günahlar işlemiş, kötülükler etmişse, keşke daha erken ölseydim de, günah işlemeseydim, kötülük etmeseydim, diye hayıflanır.”*

که هر آن که کرد از دنیا گذر - راست گفته ست آن سپهدار بشر

21855- *Bütün insanların en yücesi olan Hz. Muhammed s.a.v. çok doğru söylemiştir. Dünyadan geçip giden kişinin...*

بلکه هستش صد دریغ از بهر فوت - نیستش درد و دریغ و غین موت

21856- *Ölüm yüzünden bir derdi, üzüntüsü yoktur. Elindeki fırsatı kaçırdığından ötürü yüzlerce kederi vardır.*

مخزن هر دولت و هر برگ را - که چرا قبله نکردم مرگ را

21857- *O, kendi kendine der ki: “Neden ölüme gereken önemi vermedim. Bütün nimetlerin, bütün servetlerin kaynağı olan ölümü, neden her zaman düşünmedim, göz önünde tutmadım.”*

آن خیالاتی که گم شد در اجل - قبله کردم من همه عمر از حول

21858- *Bütün ömrüm boyunca, şaşkınlığımdan, gerçeği göremediğimden, ecel gelince kaybolup giden o hayallerin peşinde koştum. O hayalleri daima göz önünde tuttum.*

ز آنست کاندن نقشها کردیم ایست - حسرت آن مردگان از مرگ نیست

21859- *Ölmüş gitmiş kişilerin hasreti ölümden değildir. “Neden hayallere, nakışlara, suretlere kapılıp kaldık” diye hayıflanırlar, üzülürler.*

کف ز دریا جنبید و یابد علف - ما ندیدیم این که آن نقش است و کف

21860- *“O nakışların, o görünüşlerin birer köpük olduğunu göremedin” derler. Köpük nedir? Köpük, denizin çırpınmasından meydana gelir ve denizle beslenir.*

تو به گورستان رو آن کفها نگر - چون که بحر افکند کفها را به بر

21861- *Deniz, köpüklerini kıyıya atınca, sen mezarlığa git de, o köpükleri orada seyret.*

Denizin sahile bıraktığı köpükler, mezarlıkta bulunan ölülerin cesetlerinin

sembolüdür. Ariflerin nazarında, bu dünyada gördüğümüz, canlı cansız sandığımız bütün varlıklar, insanlar, hayvanlar, bitkiler, bütün maddeler, cisimler, hepsi vahdet ve hakikat deryasının köpükleri gibidir. Esas var olan, daimi olan vahdet deryasıdır.

بحر افکنده ست در بحرانتان - پس بگو کو جنبش و جولانتان

21862- *Denizin sahile bıraktığı köpüklere de ki: "Çırpınmanız, oynaşmanız, gezip tozmanız ne oldu? Neden sessizce kıyıda uyuyorsunuz? Deniz sizi yok olmanız için mi kenara attı?"*

که ز دریا کن نه از ما این سؤال - تا بگویندت به لب نی بل به حال

21863- *Sahilde kumlar üzerinde sessizce uyuyan köpükler de, sana dille dudakla değil de, hâl diliyle "Bu soruyu bize sorma, denize sor" desinler.*

خاک بی‌بادی کجا آید بر اوج - نقش چون کف کی بجند بی‌ز موج

21864- *Köpüğe benzeyen nakışlar, şekiller, varlıklar, dalgaların coşması, oynaşması olmasa nasıl meydana gelir? Rüzgâr esmeden tozların yükseldiğini kim görmüştür?*

کف چو دیدی قلزم ایجاد بین - چون غبار نقش دیدی باد بین

21865- *Ey hakikat arayan kişi! Şekil, nakış, toz ve nur gördün ya, rüzgârı da gör... Köpüğü gördün ya, köpüğü meydana getiren uçsuz bucaksız denizi de müşahede et.*

Hiz. Mevlâna, bir şiirinde yukarıdaki beyitlerin ifade ettiği hakikatleri açıklar:

"Ağaçların dalları, yaprakları, rüzgâr esmeyince oynamaz. Saman çöpü de, kehribar olmayınca uçmaz. Saman çöpü bile rüzgâr olmadıkça hareket etmezken, koca bir dünya nasıl olur da bir oynatanı, bir hareket ettireni olmadan döner durur?" (Divan-ı Kebir, 6/2674)

باقیت شحمی و لحمی پود و تار - هین ببین کز تو نظر آید به کار

21866- *Ey insanoğlu! Bunları düşünerek müşahade et, gör! Çünkü sende işe yarayan, ancak bu görüştür. Bu görüşten başka neyin varsa, onlar yağdır, ettir, iliktir, damardır, sinirdir.*

Hiz. Mevlâna, aynı düşünceyi Mesnevî'nin 2. cildinde geçen şu beyitte ifade buyurmuştu:

"Ey birader! Sen, ancak düşünceden ibaretsin; bu düşünceden başka neyin varsa, kemikten ve kıldan ibarettir."

Bu beyitlerle Hiz. Mevlâna, düşüncenin, aklın ve fikrin kaynağı olan görüşü, bakışı, sözü kasetmektedir.

لحم تو مخمور را نامد کباب - شحم تو در شمعها نفزود تاب

21867- *Ey insanoğlu! Senin yağın, mumları ışıklandırmaz; etinden, şarap içenlere kebab yapılmaz.*

در نظر رو در نظر رو در نظر - در گداز این جمله تن را در بصر

21868- *Bütün şu tenini, baştan başa bakışta yok et, erit; bakışa git, bakışa git, bakışa...*

يك نظر دو کون دید و روی شاه - يك نظر دو گز همی‌بیند ز راه

21869- *Bir bakış var, birkaç kilometrelik yolu görür. Bir bakış daha var, iki dünyayı da görür, padişahın yüzünü de görür.*

سر مه جو و الله اعلم بالسرار - در میان این دو فرقی بی شمار

21870- Bu iki bakış arasında yazılamayacak kadar çok fark var. Gözüne bakışını derinleştirecek, görüşünü kuvvetlendirecek sürme ara. Gizli şeyleri Allah daha iyi bilir.

کوش دایم تا بر این بحر ایستی - چون شنیدی شرح بحر نیستی

21871- Yokluk denizinin ne olduğunu anlattık. Bunları duydun ya, sen şimdi hep o denizde bulunmaya gayret sarf et, buna çalış.

Ey talib-i Hakk! Yokluk denizinin ne olduğunu işittin. Şimdi sen, bu yokluk denizine dalarak benlikten kurtulmaya çalış. Çünkü var gibi görünen bir şeyin aslı yokluktur.

که خلا و بی نشان است و تهی است - چون که اصل کارگاه آن نیستی است

21872- İş yerinin, eser ortaya koyma yerinin aslı, o yokluktur. Orada hiçbir şey yoktur. Oranın nişanı, belirtisi de yoktur. Orası bomboştur.

نیستی جویند و جای انکسار - جمله استادان پی اظهار کار

21873- Bütün ustalar, eser ortaya koymak ve işlerini göstermek için, kırık dökük yer isterler, yokluğu ararlar.

کارگاش نیستی و لا بود - لاجرم استاد استادان صمد

21874- Bütün sanatkârların ve ustaların ustası olan, hiçbir şeye ihtiyacı bulunmayan, herkesin kendisine muhtaç olduğu Allah'ın da yaratma yeri yokluktur.

کار حق و کارگاش آن سر است - هر کجا این نیستی افزون تر است

21875- Nerede bu yokluk daha fazlaysa, Hakk'ın işi ve yaratma yeri oradadır.

بر همه بردند درویشان سبق - نیستی چون هست بالاین طبق

21876- Yokluk en yüce mertebe olduğundan ötürüdür ki, dervişler, o yoksul kişiler, oraya varmışlar, mükâfatlarını almışlardır.

Hız. Mevlâna, Mesnevî'nin birçok yerinde yokluk üzerinde durur. Bir beyitte, "Varlık, ancak yoklukta görünür" buyurur. Diğer bir beytinde de "Varlık aynası nedir? Yokluktur. Eğer abdal değilsen, sen de öbür tarafa yokluk götür" der.

کار فقر جسم دارد نه سؤال - خاصه درویشی که شد بی جسم و مال

21877- Hele bedenini ve malını yok etmiş derviş, hepsinden de ileridir. Fakat iş, beden yokluğundadır, dilencilikte değil.

Yine Mevlânamız bu hususta şöyle buyurur:

"Dünya nedir? Dünya, Allah'tan gafil olmaktır. Kumaş, para, çocuk, kadın değildir."

Beyitte geçen beden yokluğu, "Ölmeden evvel ölme" sırrına eren, cismani arzulardan kurtulan kişiye aittir. Yoksa yoksulluk ve fakirlik, dilencilik değildir. Çünkü Cenab-ı Peygamber, zenginlikten olduğu gibi, fakirlikten de Allah'a sığınmıştır: "Allah'ım! Fakirlikten, yoksulluktan sana sığınırım" buyurmuşlardır.

قانع آن باشد که جسم خویش باخت - سائل آن باشد که مال او گداخت

21878- Dilenci, malını mülkünü yemiş, maddi varlığını tüketmiş kişidir. Kanaat sahibi ise, Allah'a güvenerek varlığına kıyan, bedenini, rahatını düşünmeden iyilik için çırpınan insandır.

کاوست سوی نیست اسبی راهوار - پس ز درد اکنون شکایت بر مدار

21879- Öyle ise, ey hakikati arayan kişi, artık dertten şikâyet etme. Çünkü dert, insanı yokluğa götüren rahvan attır.

Yukarıdaki beyitleri özetleyecek olursak, şunu anlarız ki, Hazreti Mevlâna, her var olanın ve var gibi görünenin, yani her şeyin aslının yokluk olduğunu beyan buyurmaktadır. Dünya, dünya hayatı, dünyada bulunan her şey, var gibi görünen yokluktan ibarettir. Böylece, her şeyin aslı yokluktur. Hakk da, her şeyi yoktan yaratmıştır. Kim maddi varlığından fedakârlık yaparsa, tenini beslemekten, bedenine ait zevklerden, benliğinden kurtulursa, gerçek varlığı bulur. İlahî huzura kavuşur. Bu yüzdendir ki, Allah’a tam manasıyla gönlünü veren kişi, cisimden, maldan yüz çevirmiş, kendini cismani arzuların esaretinden kurtarmış, hürriyete kavuşmuş, mutluluğa ermiştir. Bu dünyada dertten, maddi ihtiyaçlar içinde kıvranmaktan, huzursuzluktan şikâyet ve bütün bunlar, insanı yokluğa, kurtuluşa götüren birer rahvan at gibidir.

فکر اگر جامد بود رو ذکر کن - این قدر گفتیم باقی فکر کن

21880- Biz bu kadar söyledik, ötesini sen düşün. Eğer fikrinde bir durgunluk varsa, iyi düşünemiyorsan, Allah’ı zikrederek fikrini uyandır, harekete geçir.

ذکر را خورشید این افسرده ساز - ذکر آرد فکر را در اهتزاز

21881- Çünkü zikir, düşünceyi harekete getirir. Sen, zikri şu uyuşmuş, donmuş düşünceye güneş yap da, onu canlandır.

“Mevleviler, esma (Cenab-ı Hakk’ın isimleri) zikretmek yerine, aşk ve cezbeyi süluk esası olarak almışlardır” görüşünün gerçeğe uymadığını, Mevlâna’nın bu beyitleri açıkça göstermektedir. İlahî aşk ve cezbeye yalnız sohbetle varılabilir mi? Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde “*Beni zikredin, ben de sizi zikredeyim*” (Bakara Suresi, ayet 152), “*Onlar ki, ayakta, yatarken ve otururken Allah’ı zikrederler*” (Al-i İmran Suresi, ayet 119), “*Ey iman edenler! Allah’ı çok zikredin, akşam ve sabah onu tesbih edin*” (Ahzab Suresi, ayet 41-42), “*Onlar ki, iman eder ve kalpleri Allah’ı zikirle mutmain olur. İyi bilin ki, Allah’ı zikirle kalpler huzura kavuşur ve mutmain olur*” (Rad Suresi, ayet 28) gibi...

“Allah’ı çok zikrediniz” mealinde ayetler var. Bu hususta birçok hadisler de bulunmaktadır. Mevlâna da, tam Muhammedî yolda bir kâmil veli olduğuna ve ilk zamanlarda yapılan resimlerinde bile elinde tesbih bulunduğuna göre, nasıl zikirden varestedir?

Son zamanlarda çıkan bir Mesnevî şerhinde, bu iki Mesnevî beyti şerh edilirken, Mesnevî’nin 1. cildinde geçen bir beyit tek başına ele alınmış ve ondan yanlış manalar çıkarılmıştır. Bu beyte dayanılarak, sözde Hz. Mevlâna’nın “Zikrin vehmi arttırdığı ve saliki Zat’a ulaştırmadığı” fikri çıkarılmıştır. Bendeniz, yanlış yorumlanan bu beytin aslını, tercümelerini ve şerhini sayın okuyucularıma arz etmeyi faydalı buldum:

“Eğer salik, Allah’ın zatına âşık olduğunu vehmetse bile, onun aşkı Allah’ın zatına olan aşk değildir. Esmâ ve sıfat vehmidir.” (Mesnevî, 1/2768)

“Esmâ ve sıfat vehmi” sözünden Hz. Mevlâna’nın “Zikrin vehmi arttırdığını ve saliki zata ulaştırmadığını” söylediği manasını çıkarmak, yukarıda arzedilen ayetlere, bilhassa Rad Suresi’nin 28. ayetine aykırı düşmektedir.

“Ben, yaşadığım müddetçe Kur’an’ın kölesiyim” diye buyuran Mevlâna, böyle bir söz söyler mi? Bu hususun iyice anlaşılması için arzettiğim yanlış yorumlanan beyitten evvelki beyti de almak ve beraber mana vermek gerekmektedir. Bu beyitler, Mesnevî’nin 1. cildinin “Allah’a muhtaç ve Allah’a teşne olanla, Allah’tan mahrum ve başkasına susayan kişi arasındaki fark” başlığını taşıyan bahiste geçmektedir. Daha doğrusu “Lokma fakiri ile “Allah fakiri”ni ayırt etmek için söylenen bu beyitten evvel gelen beyit şöyle:

“Lokma fakiri, yemek içmek için Allah’a âşıktır. Yoksa onun canı, Hakk’ın güzelliğine ve cemaline âşık değildir.”

Muhterem hocam merhum Tahir-ül Mevlevî Hazretleri, bu beyitleri şu şekilde şerh etmişti: “Allah’ın zatına olan aşk, ilahî muhabbette çok ileriye gitmektir. Bu ifrat derecedeki aşk, âşığın şekl-i zatisinden gayrı cümle varlığını yok eder. Nazarında hakiki sevgiliden başka bir şey bırakmaz. Nerde kaldı ki, kendine nevale (yemek ve içmek)

verdiği, kendini rızıklandığı için Hakk'ı seve. Belki bu gibileri, Allah'ın zatını değil "Münim", yani "Nimetleri veren" ve o tecelliyatın aksi zuhur edecek olursa, onların muhabbeti de tersine döner. Böylece nakıs bir mertebedeysen, muhabbet-i zatiye iddiasına kalkışmak, vehimden başka bir şey değildir." Önceki beyti almadan ikinci beyti alarak, "Muhabbet-i zatiye iddiasına kapılmak, vehimden başka bir şey değildir" sözünden, "Zikrin vehmi arttırdığı ve saliki zata ulaştırmadığı" manası çıkarılmıştır. Bunlar üzerine dikkatle düşünmeyi ve bir hükme varmayı okuyucularımın akl-ı selimlerine ve vicdanlarına bırakıyorum.

Daha yukarıda arzedilen beyti kendi görüşüne göre yorumlayan şarih, daha sonra "Mevleviliğin, esma ile süluku kabul eden bir tarikat olmadığı, Mevlevilikte yalnız ism-i celalin, yani Allah adının zikredildiğini de kaydetmemiz gerekmektedir" diye yazmıştır. Bu görüşü ile Mevlâna'nın zikrin vehmi arttırdığı görüşü arasında da bir tezat, bir çelişki var. Allah ism-i celali, esmaya dâhil değil midir? Bu mübarek kelimenin, Cenab-ı Hakk'ın bütün isimlerini camii "İsm-i azam" olmadığı ne malum? Şu hâlde, Allah'ı zikretmek hususunda, Mevlevileri diğer Muhammedî yolda olan tarikat mensuplarından (Sufi tarikatlarından) ayırma hakkımız var mıdır?

کار کن موقوف آن جذبه مباش - اصل خود جذب است لیک ای خواجه تاش

21882- İşin aslı cezbedir. Ama aziz dostum, çalışmayı, gayreti bırakıp sakın cezbe beklemeyi. Cezbe kendi kendine gelmez.

ناز کی در خورد جان بازی بود - ز انکه ترک کار چون نازی بود

21883- Çünkü çalışmayı, ibadeti, iyilik etmeyi bırakmak, nazlanmaya benzer. Hakk yoluna canını ve başını koyan bir kimse hiç nazlanabilir mi?

Hakk yolunda yürüyen kişinin Hakk'a ulaşması ve hakikat makamına erişmesinin aslı cezbedir. İlahî cezbe nedir? Cenab-ı Hakk'ın bir kulunun kalbini ve ruhunu, sevgi ile kendine çekmesidir. Kulunun kalbine sevgi ateşini düşürmesidir. Bu hâle gelen bahtiyar kul, elinde olmadan cümle ağyar ve masivadan geçer, kendi mecazi varlığından kurtulur. Fakat kulun "Hakk'ın cezbesi gelsin, beni benden alsın" diye cezbe beklemesi doğru değildir. Mümkün olduğu kadar Hakk yolunda gayret sarfetmesi, ibadet etmesi, nefsiyle mücadelede bulunması, hiddetini, şehvetini yıkmaya çalışması lazımdır. Kah zikir ile, kah hamd ile, kah şükür ile dini ve insani vazifelerini yaparak, Cenab-ı Hakk'ın sevgisini kazanmalıdır. Çünkü Allah'ın cezbesi, kuluna olan sevgisinin derecesi nispetinde tecelli edecektir.

امر را و نهی را می بین مدام - نه قبول اندیش نه رد ای غلام

21884- Oğlum! Ne Allah'ın lütfuna mazhar olacağını, ne de kakra uğrayacağını düşünme. Sadece daima onun emirlerine uymayı, nehyettiği, yapma dediği şeylerden kaçınmayı göz önünde tut.

چون بدیدی صبح شمع آن گه بکش - مرغ جذبه ناگهان پرد ز عش

21885- Derken, cezbe kuşu, ansızın, beklediğin bir zamanda yuvasından sana doğru uçar gelir; sabah olduğunu, nura kavuştuğunu görünce, artık mumu söndür.

Cezbe kuşu gelince, tam bir huzura varınca, imkânlar yakın derecesine erişince mumu söndürmek lazımdır. Öyle bir kimse Hazreti Mevlâna'nın şu beyitlerinde ifade buyurduğu mertebeye ulaşmıştır:

"Allah'ın sevdiği en makbul kul o kişidir ki, bu âleme nispetle ölü gibidir, Allah yanında diridir. Böyle bir kimse, olanca iradesini ve arzusunu Hakk'ın rızasına karşı yok eylemiş, ilahî diriliğe nail olmuştur."

"Cenab-ı Hakk, böyle bir kulunu bir takım sırlara vakıf kılar. Onu kendinden alır, ona başka ihsanlarda bulunur. Artık o kişinin muma ihtiyacı kalmamıştır. Buradaki mum, Hakk'ı bulmak için sarfedilen emek, külfet, zahmet ve ibadet sembolüdür."

"Sana yakın, ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et, (ibadet et)" (Hicr Suresi, ayet 99) ayet-i kerimesinin delalet ettiği manaya göre ibadetin sonu, yakın sabahının

zuhurudur.

Yakin, hüccet ve delil olmaksızın mücerret iman kuvvetiyle açıkça görmek, hakikati bilmek ve tasdik etmek manasına gelir. Yakin sabahı ağarınca, ibadet ubudiyete tedbil olur. İbadet ile ubudiyet arasındaki farkı merhum Ankaravî şu şekilde izah buyuruyor:

“İbadet, bir vazife ile yapılan, bir takım zahmet ve külfete bağlı olan hizmet ve vazifedir. Bu, abitlerin ve zahitlerin işidir. Ubudiyet ise, bir vazife sayılarak külfet ve zahmetle yapılan hizmet değil, Hakk’a karşı duyulan sevgi ve zevkle, canla başla yapılan kulluktur. Bu ibadet, âşıkların ibadetidir. Birinci ibadette korku esas olurken, ikincisinde, yani ubudiyette aşk esastır. Çünkü bir âşığın maşukuna hizmeti bir külfet, bir zahmet değil, bir zevktir. Bu sebeple, beyitte geçen “Sabah olunca mumu söndür” demek, Allah’a kulluğu bırak demek değildir. “Taklit ibadetini tahkike götür, zoraki ibadetten ubudiyete, aşk ibadetine geç” anlamına gelmektedir.

Hz. Mevlâna, “Mumu söndürme” tabirini şu mısrasında da kullanmıştır:

“Bakıştan, görüşten, hayalden kurtulunca, gece yarısı buluşma mumunu söndürmüş olursun.”

مغزها می‌بیند او در عین پوست - چشمها چون شد گذاره نور اوست

21886- Gözler, örtülerden, perdelerden geçince göreceği nur, onun nurudur. Bu görüşe mazhar olan, Hakk’ın nuru ile bakan mutlu kişi, dirilere baktığı zaman içi görür.

بیند اندر قطره کل بحر را - بیند اندر ذره خورشید بقا

21887- Hakk’ın nuru ile bakan kişi, zerrede ebediyet ve sonsuzluk güneşini görür, katrede bütün denizi seyrederek.

Perdelerin ötesine geçen gözler, yakın sahibinin nurunu, daha doğrusu Hakk’ın nurunu görür. Hakk’ın nuru ile bakan gözler, görünen bütün maddi varlıklarda onun sanatını, onun büyüklüğünü müşahade eder. Zerrede sonsuzluk, yani ebediyet güneşinin parladığını hayranlıkla seyrederek.

Beyitte geçen zerre, maddi varlıkların sonsuzluk güneşi Hakk’ın sembolüdür. Damla manasına gelen katre, bir insanın vücudunu bütün denizde, cemi esma ve sıfatı kendisinde toplamış bulunan hakikat mertebesi göstermektedir. Bir şeyde Cenab-ı Hakk’ın kudretini, sanatını, yaratma gücünü müşahade etmek, zerrede güneşi görmeye; bir kimsenin katre-i vücudunda Hakk’ı esma ve sıfatıyla görebilmek, bir damlada denizi görmeye benzetilmiştir. Abdurrahman Cami Hazretleri, “Cihan, bizim sevgilimizin güzelliğini aksettiren bir aynadır” demiştir. İbrahim Gülşeni Hazretleri de şöyle diyor:

Nedir bu katrelerde bahr-i umman olduğun, cana
Nedir bu zerrelerde şemsi taban olduğun, cana
Çusun sen zahir ve bâtın hakikatte olan mevcud
Nedir bu nakş-ı güna günde pünhan olduğun, cana.

Bu bahisle ilgili olduğu için, Şeyh Mahmut Şebüsteri Hazretleri’nin Gülşen-i Raz adlı eserinden bu beyitleri almayı faydalı buldum.

“**Ben gizli hazine idim**” hadisini tekrar oku da, o gizli sırları açıkça gör. Yokluk aynadır. Âlem, insanın aksidir. Çünkü insan, fihrist-i kâinattır. Bu sebeple insan, aksin (hayalin) gözü gibi, âlemin içinde gizlenmiştir. Sen, aynadaki hayalin gözüdür. Allah ise, o gözün nurudur. Allah, bu gözle o gözün nurunu, bu nurla kendini görür. Bu işin aslına iyice bir bakarsan, anlarsın ki, gören de odur, göz de o, görünen de o. Âlem insan olmuştur. İnsan da âlem olmuştur. Bundan daha temiz bir ifade, anlatış olamaz. Hadis-i kutsi “**Benimle görür, benimle işitir**” diye bu manayı anlatmıştır. Cihanı baştan başa bir ayna olarak gör. Her zerrede yüzlerce güneş parlamakta. Bir katrenin, bir damlanın yüreğini yarsan, ondan yüzlerce saf, temiz deniz coşar, köpürür. Toprağın her cüzüne eğer dikkatle bakacak olursan, onun içinde binlerce insanın gizlendiğini görürsün. Aza (organ) bakımından sivrisinekle fil arasında fark yoktur. Onun da başı, eli, kolu var, ötekinin de. Ad bakımından bir damla su ile Nil arasında bir ayrılık yok. İkisi de su. Bir tanenin içinde

yüzlerce harman var. Bir buğday tanesinin içine bir cihan sığmış, sivrisinek kanadında bir can deryası gizlenmiş. Gözbebeğinin içinde ise, kocaman gökyüzü var.”

“TEKRAR SUFİ İLE KADI HİKÂYESİNE DÖNÜŞ”

بار دیگر رجوع کردن به قصه‌ی صوفی و قاضی

سر نشاید باد دادن از عمی - گفت صوفی در قصاص يك قفا

21888- Sufi, “Bir sillerin kazası için başımı belaya sokmam doğru değil” dedi.

بر من آسان کرد سیلی خوردنم - خرقة‌ی تسلیم اندر کردنم

21889- “Ben tevekkül ve teslim hırkası giymişim. O hırka, bana sille yemeyi kolaylaştırır” dedi.

گفت اگر مشتت ز من خصم وار - دید صوفی خصم خود را سخت زار

21890- Sufi, düşmanını pek zayıf görünce, “Ben de düşmanca bir yumruk vursam” diye düşündü.

شاه فرماید مرا زجر و قصاص - او به يك مشتم بریزد چون رصاص

21891- Bir yumruk atarsam, kalay gibi eriyip akıverecek. Padişah da kisası emredecek, beni öldürtecek.

او بهانه می‌جود تا در فتد - خیمه ویران است و بشکسته و تد

21892- Çadırı yıkılmış, direği kırılmış bu zavallı, yere düşmeye, yıkılmaya bir bahane arıyor.

که قصاصم افتد اندر زیر تیغ - بهر این مرده دریغ آید دریغ

21893- “Şu ölü adam için kısasa razı olup kılıç altına yatmaya değer mi? Yazıktır. Doğrusu yazıktır” dedi.

عزمش آن شد کش سوی قاضی برد - چون نمی‌تانست کف بر خصم زد

21894- Elini kaldırıp düşmanına vuramayınca, onu kadıya şikâyet etmeyi düşündü.

مخلص است از مکر دیو و حيله‌اش - که ترازوی حق است و کیله‌اش

21895- Çünkü kadı, Hakk’ın terazisidir. Onun ölçüsü, tartısı, şeytanın hilesinden kurtulmuştur.

قاطع جنگ دو خصم و قیل و قال - هست او مقراض احقاد و جدال

21896- O, birbirini çekemeyenlerin, birbirleriyle uğraşanların makasıdır. O, iki hasmın kavgasını ve dedikodularını keser.

فتنه‌ها ساکن کند قانون او - دیو در شیشه کند افسون او

21897- Kadı, yolunu sapıtmış en azgın kişileri yola getirir. Kanunu ile fitneleri yatıştırır.

سرکشی بگذارد و گردد تبع - چون ترازو دید خصم پر طمع

21898- Kalbi tamah ile dolu olan düşman, kadının adalet terazisini görünce serkeşliği bırakır, ona uyar.

از قسم راضی نگردد آگهیش - ور ترازو نیست گر افزون دهیش
21899- *Eğer ortada Hakk terazisi bulunmazsa, hakkından çok bile versen, 'karşındaki payına razı olmaz, çok verildiğini anlamaz bile.*

قطره‌ای از بحر عدل رستخیز - هست قاضی رحمت و دفع ستیز
21900- *Kadı rahmettir. İnadı, aksiliği giderir. Hakk'ın kıyamet günündeki adalet denizinden bir damladır.*

لطف آب بحر از او پیدا بود - قطره گر چه خرد و کوتاه پا بود
21901- *Damla küçüktür, değersizdir, fakat deniz suyunun güzelliği, letafeti ondan doğar, ondan meydana gelir.*

تو ز يك قطره ببینی دجله را - از غبار ار پاك داری كله را
21902- *Kalp gözünün tozlarını siler ve içini kirlilikten temizlersen, bir damla suda Dicle nehrini görürsün.*

تا شفق غماز خورشید آمده ست - جزوها بر حال کلها شاهد است
21903- *Cüzler, küllerin hâline şahitlik etmektedir. Tan yerinin kızarması, şafak sökmesi, güneşin doğmasını haber verir.*

آن چه فرموده ست كلا و الشفق - آن قسم بر جسم احمد راند حق
21904- *Cenab-ı Hakk, "Güneş battıktan sonra ufukta beliren kızılığa andolsun!" buyurduğu zaman, Ahmet'in cismine yemin etmiştir.*

Bu beyitte, İnşikak Suresi'nin şu ayetlerine işaret edilmiştir: "And olsun o (gurubdan sonra batı ufkunda görülen karanlığa) geceye ve onun sinesinde (derleyip topladığı) şeylere, dolunay şeklini alan aya ki: Siz ey insanlar! Mutlaka tabakadan tabakaya bineceksiniz. (Öyle ise) onlara ne oluyor ki iman etmiyorlar. Ve karşılarında Kur'an okunduğu zaman secde etmiyorlar. Bilakis o kâfirler, tekzip ederler. Hâlbuki Allah, onların yüreklerinde neler saklıyorlar, pek iyi bilendir. Bunun için sen (Habibim), onları elem verici bir azap ile müjdele. İman edip de güzel amel ve hareketlerde bulunanlar müstesnadır. Onlar için bitip tükenmeyen bir mükâfat vardır." (İnşikak Suresi, ayetler 16 ve 25 arası)

İnşikak Suresi'nin son ayetleri olan bu ayetlerden 19. ayette tabakadan tabakaya geçiş, Peygamber Efendimizin mi'acında derece derece Cenab-ı Hakk'a manevi yakınlığına, keza ahirette herkesin hâlden hâle uğrayacağına işarettir. Hayattan ölüme, ölümden sonra dirilişe, hayatta iken hâlden hâle geçiş, yani zenginlikten fakirliğe, neşeden kedere uğrayışa, yaratılırken nutfe hâlinden kan pıhtısına, sonra et parçası, deri ve kemik hâline dönüşeceğine, sonra dünyaya gelişe, çocukluktan erginlik çağına, erginlikten yaşlılığa geçişe işaretler vardır.

Son beytin ilk mısrasında Cenab-ı Hakk, "Güneş battıktan sonra ufukta beliren kızılığa and olsun" diye buyurduğu zaman, bu andı Peygamber Efendimizin mübarek cismine buyurmuş olmasının sebebi, hakikat güneşinin, vahiy ve risalet nurunun daha evvel gelen bütün peygamberlerde gurub ettikten sonra, peygamberlerin en sonuncusu olan Hz. Muhammed s.a.v. Efendimizin mübarek varlığında tecelli ettiğine de işaret vardır.

Dikkat buyurulsun! Burada şafak, Peygamber Efendimizin aslında ilahî cevher ve hakikat güneşi mündemiç bulunan mübarek vücutlarının bir sembolü olmuştur.

گر از آن يك دانه خرمن دان بدی - مور بر دانه چرا لرزان بدی
21905- *Karınca, çekip götürdüğü bir buğday tanesinin harmanını bilseydi, o tanenin üstüne hiç titrer miydi?*

در مکافات جفا مستعجل است - بر سر حرف آ که صوفی بی‌دل است
21906- *Sen yine hikâyeye gel: Sufi sabırsızlanıyordu. Yediği sillerin cezasını verdirmedi acele ediyordu.*

از تقاضای کافی غافل - ای تو کرده ظلمها چون خوش دلی
21907- *Ey zulümler eden kişi! Nasıl oluyor da gönlün hoş bir hâlde bulunuyor? Yaptıklarının karşılığını görmeyecek misin? Bu ne gaflet?*

که فرو آویخت غفلت پرده‌ها - یا فراموش شده ست از کرده‌ها
21908- *Yahut da yaptıklarını unuttun. Gaflet, senin önüne perdeler gerdi.*

جرم گردون رشک بردی بر صفات - گر نه خصمیه‌استی اندر قفات
21909- *Arkanda düşmanların olmasaydı, sen de kimseye vaktiyle kötülükler etmeseydin, herkes senin insanlığını kıskanırdı.*

اندک اندک عذر می‌خواه از عقوق - لیک محبوسی برای آن حقوق
21910- *Yaptığın haksızlıklardan, kötülüklerden ötürü, kendini hapse koymuşsun. Yediğin haklardan ve kırdığın gönüllerden dolayı, azar azar özür dilemeye bak da...*

آب خود روشن کن اکنون با محب - تا به یک بارت نگیرد محتسب
21911- *Sorguya çekecek seni birden yakalamasın, hakkını çiğnediğin dostla şimdiden anlaş, suçlarını bağışlat, aranı düzelt.*

دست زد چون مدعی در دامنش - رفت صوفی سوی آن سیلی زنش
21912- *Sufi, kendisine sille vuranın yanına gitti. Davacı gibi, eliyle eteğine sarıldı.*

کاین خر ادبار را بر خر نشان - اندر آوردش بر قاضی کشان
21913- *Çeke çeke onu kadiya götürdü. "Bu eşeği eşeğe bindir de, halka göstererek rezil et" dedi.*

آن چنان که رای تو بیند سزا - یا به زخم دره او را ده جزا
21914- *Yahut onu döverek cezalandır. Neyi uygun görürsen, onu yap.*

بر تو تاوان نیست آن باشد جبار - کان که از زجر تو میرد در دمار
21915- *Senin vereceğin ceza yüzünden ölse bile, ölsün! Kimse bir şey sormaz.*

نیست بر قاضی ضمان کاو نیست خرد - در حد و تعزیر قاضی هر که مرد
21916- *Kadı birini dövdürürse, dövülen kişi de ölse, kadiya bir şey sorulmaz, ceza verdirilmez. Kadı kadıdır, rastgele bir adam değildir ki!*

آینه‌ی هر مستحق و مستحق - نایب حق است و سایه‌ی عدل حق
21917- *Kadı, Hakk'ın naibidir. Hakk'ın adaletinin gölgesidir. Her hak sahibi ile cezayı hak edenin aynasıdır.*

نه برای عرض و خشم و دخل خود - کاو ادب از بهر مظلومی کند
21918- *O, zulme uğrayan birinin hakkını almak için ceza verir. Kendi öfkesi, kendi menfaati, kendi geliri için değil.*

گر خطایی شد دیت بر عاقله است - چون برای حق و روز آجله ست
21919- Onun verdiği ceza Hakk içindir. Kıyamet günü içindir. Bir hataya düşse bile, diyet vermez.

وان که بهر حق زند او آمن است - آن که بهر خود زند او ضامن است
21920- Birini kendisi için döven borçlu çıkar. Hakk için döven kişi ise emandadır.

آن پدر را خون بها باید شمرد - گر پدر زد مر پسر را او بمرد
21921- Bir baba oğlunu dövse, oğlu ölse, o babaya kan pahası vermek gerekir.

خدمت او هست واجب بر ولد - ز انکه او را بهر کار خویش زد
21922- Çünkü oğlunu kendi menfaati için dövdü. Oğlunun da babaya itaat etmesi gereklidir, vaciptir.

بر معلم نیست چیزی لا تخف - چون معلم زد صبی را شد تلف
21923- Fakat çocuğu öğretmeni dövse ve çocuk bu dayaktan ölse, öğretmene hiçbir şey yapılmaz, korkma!

هر امین را هست حکمش همچنین - کان معلم نایب افتاد و امین
21924- Çünkü o öğretmen, Hakk'ın naibidir, emindir. Her emin kişiye verilen hüküm böyledir.

پس نبود استا به زجرش کار جو - نیست واجب خدمت استا بر او
21925- Ustaya itaat, çocuğa vacip değildir. Bu sebeple usta, ona, kendisi için bir ceza vermeyi araştırılmaz.

لاجرم از خون بها دادن نرست - ور پدر زد او برای خود زده ست
21926- Baba döverse, kendisi için döver. Hakk yolunda dövmediği için, kan pahasından kurtulamaz.

بی خودی شو فانیی درویشوار - پس خودی را سر ببر ای ذو الفقار
21927- Ey Zülfikar! Kendi varlığının, benliğinin başını kes! Dervişçesine varlığından geç, yok ol.

Zülfikar, ağzının iki çatal olduğu rivayet edilen, Peygamberimizin kılıçlarından birinin adıdır. Peygamber Efendimiz, bu kılıcı Hz. Ali'ye hediye etmişti. Hz. Ali'nin muharebelerde bu kılıçla gösterdiği kahramanlık, bu kılıcı namılı kılmıştır. Bu beyitte Zülfikar, "Ey hakkı, hakikati aramak yolunda gayret sarfeden, keskin olan, asabi olan kişi! Benlikten kurtulmak için Zülfikar gibi ol da, kendi nefsinin başını kes" manasında kullanılmıştır.

ما رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ ايمَنی - چون شدی بی خود هر آن چه تو کنی
21928- Varlığından ve benliğinden kurtulunca, ne yaparsan "Attığın zaman sen atmadın" sırrına erersin, emin olursun."

Burada Enfal Suresi'nin 17. ayetine işaret vardır: "**Habibim! Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.**"

Bu beyitten "Varlığından, benliğinden kurtulan kâmil insanın yaptıkları, kendinin değildir" manası çıkarılmaktadır.

هست تفصیلش به فقه اندر مبین - آن ضمان بر حق بود نه بر امین

21929- Bu borç, bu diyet Hakk'a aittir, emin olan kişiye ait değildir. Bu bahis, fıkıh bilgisinde etraflıca anlatılmıştır.

مثنوی دکان فقر است ای پسر - هر دکانی راست سودایی دگر

21930- Her dükkânda ayrı bir alışveriş, ayrı bir kâr var. Oğlum! Mesnevî de yokluk dükkânıdır.

قالب کفش است اگر بینی تو چوب - در دکان کفشگر چرم است خوب

21931- Kunduracı dükkânında güzel deriler bulunur. Eğer orada tahta görürsen, bil ki onlar, ayakkabı kalıbıdır.

بهر گز باشد اگر آهن بود - پیش بزازان قز و ادکن بود

21932- Kumaş satanların dükkânında kumaşlar, ipekliler bulunur. Demir bulunursa o arşın, kumaş ölçüsü olarak bulunur.

غیر واحد هر چه بینی آن بت است - مثنوی ما دکان وحدت است

21933- Bizim Mesnevîmiz vahdet dükkânıdır. Orada birden başka ne görürsen, o puttur.

Mesnevî'de bulunan hikâyelerden, fıkralardan hoşlanan, bu hikâyelerin ötesinde bulunan hakikatleri göremeyen, sezemeyen, onların gerçek manalarını anlayamayan kimse, hikâyelerin, fıkraların cazibesine kapılmış, ileri gidememiş, ötelere geçememiştir. Çünkü Mesnevî, aslında gerçek hakikatlerin, ledün ilminin, yakın bilgisinin hazinesidir. Bu mübarek kitapta Hakk'ın sırlarından gayrı, ilahî tevhidin ifadesinden başka ne görürsen, onlar, Mesnevî'yi okuyanların yahut dinleyenlerin anlayışlarını kolaylaştırmak için getirilmiş misaller, nakledilmiş fıkralardır. Mesnevî, bu hikâyelerden, fıkralardan ibaret değildir. Mesnevî, gerçekten vahdetin, Allah'ın birliğini belirten bilgilerin, iman ve ilahî aşk birliğinin kaynağıdır.

همچنان دان کالغرانیق العلی - بت ستودن بهر دام عامه را

21934- Okuyanları yahut dinleyenleri avlamak için put yapmayı, "Onlar, beyaz ve uzun boyunlu kuşlara benzerler" sözü gibi bil.

Bu ve bundan sonraki beyitlerde Hz. Mevlâna, "Garanık Vakıası" diye baştan başa uydurma olan bir hadiseye işaret etmektedir. Şöyle ki, rivayete göre Peygamber Efendimiz, Kureyş büyüklerinin de bulunduğu bir cemaate Necm Suresi'ni okurken, surenin 19. ve 20. ayetlerini, "**Lat, Uzza, üçüncüsü olan Menat'ı bize haber verin**", okuduktan sonra, daha 21. ayeti okumaya başlamadan, o sırada "Onlar, beyaz ve uzun boyunlu kuşlardır. Şüphe yok ki onların şefaati umulur" diye bir söz duyulmuş, sonra Peygamberimiz tarafından geri kalan ayetleri okunmuş, surenin sonundaki secde ayeti gelince müminler secde ettikleri gibi, müşrikler de biraz evvel duyulan sözlere dayanarak "Artık Muhammed de bizim putlarımızı kabul etti. Biz de ulu bir Tanrıya inanıyorduk, fakat bizim putlarımızın da ulu Tanrı yanında bize şefaate edecekleri anlaşıldı" diyerek secdeye kapandıkları söylenmiştir.

Bu rivayet tamamıyla uydurmadır. Böyle bir hadise olmamıştır. Bu uydurma hadiseyi, yani Peygamberimizin ağzından müşriklerin putlarının şefaate edecekleri haberinin verilmesini çeşitli yünden yorumlayanlar bulunmuştur. En tanınmış müfessirler bunu reddetmişlerdir. Hz. Mevlâna da, bu rivayetin doğruluğuna inanmadığı hâlde, "Halkı avlamak için put yapmayı" açıklamak maksadıyla, uydurma olan beyaz ve uzun boyunlu kuşlara benzeyen putları hatırlayarak bir evvelki beyitte geçen "Bizim Mesnevîmiz vahdet dükkânıdır. Orada birden başka ne görürsen puttur" beytini açığa kavuşturmak için, bilhassa putla ilgili olduğu için, Garanık Vakıası'nı bu son beyitte ifade buyurmuşlardır. Hz. Mevlâna Kuddise sırrahu, telkin etmek istediği hakikatleri daha açık, daha anlaşılır bir hâlde duyurabilmek için, her rivayetten, her fıkradan, hatta halk arasında anlatılan acayip

hikâyelerden de faydalanır. Bu sebeple, İbni Abbas'tan zayıf bir yolla gelen bu uydurma rivayetin doğruluğuna inanmadığı hâlde, put mevzusu ile alakalı olduğu için misal olarak almaktan çekinmemiştir.

لیک آن فتنه بد از سوره نبود - خواندش در سوره‌ی و النجم زود

21935- O kalabalıktan okunan söz, “Vennecm” suresinin ayetleri arasında okundu ama çabuk yok oldu. Çünkü o söz, fitneydi, fesattı; okunan sureden değildi.

هم سری بود آن که سر بر در زدند - جمله کفار آن زمان ساجد شدند

21936- Bütün müşrikler, surenin sonunda secde ettiler. Bu bir sırdı. Bu yüzden onlar da yere baş koydular.

Bu beyitte bahsedilen sır neydi? Her şekilde, her ibadet tarzında, ilahî birliği (Vahdet) müşahade edenlere göre put nedir? Her zerrede Hakk'ın kudreti tecelli ettiğine göre, putun hakikati nereye varır? Şebüsteri Hazretleri, Gülşen-i Raz adlı eserinde put meselesine temas eder ve der ki:

“Eğer müşrik, putun hakikatini bilseydi, hiç dininde yolunu şaşırır, sapık olur muydu? Müşrik, taptığı putu bir suretten, bir şekilden ibaret gördü de, bu yüzden şeriatta kâfir sayıldı. Bütün eşya, bütün görünen şeyler, var olan her şey, varlığa mazhar, varlığa ayna olmuştur. Bu şeylerden biri de puttur. Ey akıllı kişi! İyi düşün... Put, varlık yönünden batıl değildir.”

Hz. Mevlâna da, şöyle buyurur:

“Batıl, hakikati görenin gözüne batıl olarak görünmez.”

با سلیمان باش و دیوان را مشور - بعد از این حرفی است پیچا پیچ و دور

21937- Bundan sonra da anlaşılması güç, manası karışık ve derin bir söz vardır. Bu söz üzerinde müşavere etmek için, Süleyman'ın yanına git, şeytanlara danışma.

Yukarıdaki beyitlerde geçen sırları ve bu beyitte bahsedilen anlaşılması zor, karışık ve derin manalı meseleleri konuşmak için kâmil insanı ara. Şeytan tabiatlı kişilerle bu sırları konuşma. Onlar, bu sırları anlayacak kişiler değildir. Onların idrakları dardır. Sözün hakikatini, ancak gönül gözleri açık kişiler anlar.

“SUFİ VE KADİ HİKÂYESİNE DÖNÜŞ”

و آن ستمکار ضعیف زار زار - هین حدیث صوفی و قاضی بیار

21938- Sen şimdi bunları bırak da, sufi ile kadının hikâyesine dön. O zavallı, zayıf kişinin hâlini anlat.

تا بر او نقشی کنم از خیر و شر - گفت قاضی ثبت العرش ای پسر

21939- Kadı, dedi ki “Oğlum! Önce sen durumu iyice açıkla, meseleyi etraflıca anlat. Ben de ona göre bir hükme varayım. Müspet menfi bir karar vereyim.”

این خیالی گشته است اندر سقام - کو زننده کو محل انتقام

21940- Vuran nerede? Vurduğu yer neresi? Senin şikâyet ettiğin adam, hasta ve perişan bir hâlde, âdeta hayale dönmüş.

شرع بر اصحاب گورستان کجاست - شرع بهر زندگان و اغنیاست

21941- Şeriat, dirilerle zenginler içindir. Mezardaki ölümlere şeriat hükümleri tatbik edilebilir mi?

Bu ve bundan sonraki beyitlerde, sufiyi döven adamın hasta, âdeta ölü gibi olduğu belirtilmekte, şeriat hükümlerinin ise, ancak dirilere ve durumu müsait olan kişilere ait

olduğu için, şikayet edilen adama bir şey yapılamayacağı ifade edilmektedir. Bu şikayet edilen adam “Ölmeden önce ölmüş” ve varlığından geçmiş olduğundan, onun iradesi kendinin olmadığı, Hakk’a raci olduğu anlatılmaktadır.

صد جهت ز آن مردگان فانی‌ترند - آن گروهی کز فقیری بی‌سرنند

21942- Benlikten geçmiş, yoklukta başlarını vermiş kişilere gelince... Onlar, mezarlıktaki ölülerden yüz kat daha ölüdürler.

صوفیان از صد جهت فانی شدند - مرده از يك روست فانی در گزند

21943- Tabii olarak ölen kişi, bir yönden bir defa ölür gider. Sufiler ise, yüz yönden ölmüşler, yok olmuşlardır.

هر یکی را خونبهای بی‌شمار - مرگ يك قتل است و این سیصد هزار

21944- Tabii ölüm, insanı bir defada öldürür. Hâlbuki sufilerin ölümü, üç yüz ölümdür. Her bir öldürülmede sayısız kan pahası vardır.

ریخت بهر خونبها انبارها - گر چه کشت این قوم را حق بارها

21945- Hakk, sufileri defalarca öldürmüştür ama kan pahası olarak ambarlar dökmüştür.

کشته گشته زنده گشته شصت بار - همچو جرجیس‌اند هر يك در سرار

21946- Bunların her biri Cercis'e benzer. Altmış defa öldürülmüştür, altmış defa diriltilmiştir.

Cercis, bir rivayete göre Filistinde (Remle), bir rivayete göre de Anadolu'da (Kapadokya) Sivas havalisinde doğmuş ve 303'te şehit edilmiştir. Bir Hristiyan azizidir. Nebilerden sayanlar da var. Saint George adıyla anılmaktadır.

می‌بسوزد که بزن زخمی دگر - کشته از ذوق سنان دادگر

21947- Adalet sahibi Hakk'ın sevgi kılıcı ile öldürülen kişi, şikâyet şöyle dursun “Vur, vur! Bir daha vur” diye yanar, sızlanır durur.

کشته بر قتل دوم عاشق‌تر است - و الله از عشق وجود جان پرست

21948- Allah'a yemin ederim ki, can bağışlayan Hakk'ın aşkıyla öldürülen, şehit edilen kişi, ikinci defa öldürülmeye daha çok âşıktır.

حاکم اصحاب گورستان کی‌ام - گفت قاضی من قضا دار حی‌ام

21949- Kadı, “Ben, diri olan kişiye hüküm veririm. Ben, mezardaki ölülere kadılık edemem.”

گورها در دودمانش آمده ست - این به صورت گر نه در گور است پست

21950- Senin şikâyet ettiğin bu zavallı adam, görünüşte diri, mezarda değil ama onun bütün duyguları ölmüş, sanki mezarlar onun vücudunda gizlenmiştir.

گور را در مرده بین ای کور تو - بس بدیدی مرده اندر گور تو

21951- Mezarda çok ölü gördün, bir de ölüde mezarı gör, ey kör kişi!

عاقلان از گور کی خواهند داد - گر ز گوری خشت بر تو او فتاد

21952- Senin üstüne, bir mezardan bir kerpiç düşse kızar mısın? Akıllı kişiler, mezardan davacı olurlar mı?

هین مکن با نقش گرمابه نبرد - گرد خشم و کینه‌ی مرده مگرد
21953- *Ölüye kızıp kin gütmeye kalkışma, aklını başına al, hamamdaki resimle savaşa girişme.*

کان که زنده رد کند حق کرد رد - شکر کن که زنده‌ای بر تو نزد
21954- *Şükret ki, bir diri sana vurmamış. Çünkü dirinin reddettiğini, Hakk da reddeder.*

که به حق زنده ست آن پاکیزه پوست - خشم احیا خشم حق و زخم اوست
21955- *Dirilerin hiddeti, Hakk'ın hiddetidir, Hakk'ın yarasıdır. Çünkü o tertemiz insan, o kâmil insan, Hakkla diridir.*

Bu beyitlerde geçen diri, beyitlerin manalarından da sezildiği gibi, Hakkla diri olan kâmil insandır. Hakkla diri olmak ne demektir? Beşerî duygulardan kurtulmak, şehvetini ve hiddetini yenmek, maddi varlıkları, malı mülkü isteklerinin başına geçirmemek, Allah'tan gafil olmamak... Daha kısacası, ölmeden evvel ölmek, Hakk'ta yok olmaktır. Şu hadisin beyan buyurduğu hâli yaşamaktır: *"Dünyada garip gibi yahut konup göçen bir yolcu gibi ol ve kendini kabristandaki ölülerden say."*

Bu inançta olmayanlar, bu inancı yaşamayanlardan, maddeten diri de olsalar, ölü gibidirler. Gafletle, bilgisizlikle Hakk'ı unutan, dünyaya dalan, ahireti düşünmeyen kişinin cesedi, onun mezarı olmuştur. Zavallının bundan haberi yoktur. Böyle kişiler için büyük Peygamberimiz, şu hadisi ifade buyurmuşlardır: *"Hakk'ı idrak eden âlimlerden, ariflerden başka, bütün insanlar ölüdür."*

زود قصابانه پوست از وی کشید - حق بکشت او را و در پاچه ش دمید
21956- *Hakk, onu öldürmüş, sonra kasap gibi ayağından üflemiş, derisini soymuştur.*

نفخ حق نبود چو نفخه‌ی آن قصاب - نفخ در وی باقی آمد تا مآب
21957- *Hakk'ın üfürüşü, onda ebedî olarak kalır. Hakk'ın üfürüşü, kasabın üfürüşüne benzemez.*

این همه زین است و آن سر جمله شین - فرق بسیار است بین النفختین
21958- *İki üfürüş arasında çok fark vardır. Hakk'ın üfürüşü bize lütuftur, ihsandır; öteki üfürüş ise, lekedir, ayıptır.*

و آن حیات از نفخ حق شد مستمر - این حیات از وی برید و شد مضر
21959- *Kasabın üfürüşü, hayatı ondan alır götürür, öldürür. Hakk'ın üfürüşü ise, ona hayat verir, onu ebedî olarak yaşatır.*

Yukarıdaki beyitlerde Hz. Mevlâna, Hakkla diri olan kâmil insandan bahsederken, bir beyitte "Hakk onu öldürmüş, sonra kasap gibi ayağından üflemiş, derisini soymuştur" diye buyurdu. Konunun daha kolayca anlaşılması için yapılan bu teşbih üzerinde biraz düşünelim. Bilindiği gibi kasaplar, koyunları önce keserler, sonra kolayca soyulması için ayağına yakın bir yerden üfleyerek, koyunun derisi ile eti arasını nefesleriyle doldururlar. Sonra, postunu tulum gibi zahmetsizce soyup çıkarırlar. Hz. Mevlâna, herkesin bildiği bu basit hadiseden bir teşbih yolu ile anlaşılması güç bir hakikatin anlaşılmasını sağlamaktadır. Şöyle ki, nasıl kesilmiş bir koyun kasabın üfleyişi ile derisinden kolayca soyuluyorsa, insan da Hakk'ın ilahî üfleyişi ile ilhamı ve ihsanı ile beşeriyet hâline, ihtiraslardan, kötü huylardan kurtularak kemale ermekte ve kâmil insan olmaktadır. Ancak, Hakk'ın ilahî nefhası kasabın üfleyişi gibi olamaz. Hakk'ı tenzihten asla gaflete düşmemek lazımdır.

Hakk'ın nefhasının, tamamıyla manevi ve ruhani bir ifade taşıdığını, lütuf, ihsan ve

ilham ifade ettiğini unutmamamız gerekmektedir. Bu sebeptendir ki, Hakk'ın ilahî nefhasıyla, Allah'ın lütfuyla, insanıyla, ölü gibi insan dirilirken, kasabın üfleyişi ile biraz önce diri olan hayvanın büsbütün ölmeden derisini bedeninden ayırmaktadır. Bu bahsi, şu şekilde daha iyi anlayabiliriz: Cenab-ı Hakk, gönlü diri olan kâmil insanı önce sevgi bıçağı ile keser, onu beşeriyet hâinden kurtarır, hayvani duyguların kaynağı olan bedenini öldürür. Sonra ilahî nefha, manevi ihsan ve lütufla onu diriltir. Böylece o mutlu kişi, "Beka bedel fena" sırrına mazhar olur. Yani öldükten sonra dirilmek, yok olduktan sonra hayat bulmak saadetine erer.

Bu sebeptendir ki, Hakk'ın ilahî nefhası, insanı ebedî hayata ulaştırdığı için bir lütuftur, ihsandır. Kasabın üfleyişi ise, hayvana felaket ve ölüm getirmektedir.

هين بر آ زين قعر چه بالای صرح - اين دم آن دم نيست کاید آن به شرح

21960- Bu nefha, bu ilahi üfleyiş, anlatılabilecek, tarif edilecek bir üfleyiş değildir. Ey hakikati arayan kişi! Aklını başına al da, gaflet ve cehalet kuyusunun dibinden çık. Marifet ve ilim köşküne gir, yüksel!

نقش هيضم را کسی بر خر نهد - نيستش بر خر نشانندن مجتهد

21961- Suçlu olduğunu halka göstermek için, bu adamı eşeğe bindirmenin kanunda yeri yok. Odundan yapılmış bir nakşı, bir şekli, biri çıkar da eşeğe bindirir mi?

Eski devirlerde suç işleyeni bir eşeğe bindirirler, biri de yanında yürüyerek, onun işlediği suçu herkese haber verirdi. Burada suçluyu adam yerine koymayan, onu odundan yapılmış bir insan heykeli saymak gerekir demek isteniyor.

پشت تابوتيش اوليتر سزد - بر نشست او نه پشت خر سزد

21962- Onu eşeğe değil, tabuta bindirmek daha doğru, daha yerinde olur.

هين مکن در غير موضع ضايعش - ظلم چه بود وضع غير موضعش

21963- Zulüm nedir? Bir şeyi gerektiği yere koymamaktır. Sen, onu layık olduğu bir yere koymayarak adaleti zedeleme.

سیلی ام زد بی قصاص و بی تسو - گفت صوفی پس روا داری که او

21964- Sufi, "Peki" dedi, "Hiçbir suçum yokken, bu adamın bana sille vurmasını doğru buluyor musun?"

صوفیان را صفع اندازد به لاش - اين روا باشد که خر خرسی قلاش

21965- Ortada hiçbir suç yokken, bu pis ayının sufilere sille vurması reva mıdır?

گفت دارم در جهان من شش درم - گفت قاضی تو چه داری بیش و کم

21966- Kadı, suçluya "Az çok bir şeyin var mı?" diye sorunca o, "Altı kuruştan başka param yok" dedi.

آن سه دیگر را به او ده بی سخن - گفت قاضی سه درم تو خرج کن

21967- Kadı, "O paranın üç kuruşunu kendin harca. Üç kuruşunu da, hiç ses çıkarmadan ona ver" dedi.

سه درم در بایدش تره و رغیف - زار و رنجور است و درویش و ضعیف

21968- O adam pek zavallı, perişan, hasta, zayıf... Ekmek ve katık alması için üç kuruş ona kâfi.

از قفای صوفی آن بد خوبتر - بر قفای قاضی افتادش نظر
21969- *O sırada, hasta adamın gözü kadının ensesine ilişti. Onun ensesi, sufinin ensesinden daha güzeldi.*

که قصاص سیلی‌ام ارزان شده است - راست می‌کرد از پی سیلش دست
21970- *"Vurduğum sillenin cezası pek ucuz" diyerek, kadının hoşuna giden ensesine vurmak için elini kaldırdı.*

سیلی آورد قاضی را فراز - سوی گوش قاضی آمد بهر راز
21971- *Kadının yanına gitti ve kulağına bir şey fısıldayacakmış gibi, ona doğru eğildi. Derken, ensesine kuvvetli bir sille aşketti.*

من شوم آزاد بی‌خرخاش و وصم - گفت هر شش را بیارید ای دو خصم
21972- *"Siz, iki hasım olarak altı kuruşu bölüşün. Ben de hırıltıdan, gürültüden kurtulayım" dedi.*

"KADININ, DERVİŞİN SİLLESİNE KIZMASI; SUFİNİN DE, KADIYA DOKUNAKLI SÖZLER SÖYLEMESİ"

طیره شدن قاضی از سیلی درویش و سرزنش کردن صوفی قاضی را

حکم تو عدل است لا شک نیست غی - گشت قاضی طیره صوفی گفت هی
21973- *Kadı, öfkelenince "Sufi, hey!" dedi, "Şüphe yok ki, senin hükmün adalete uyar, hükmünde haksızlık olamaz."*

چون پسندی بر برادر ای امین - آن چه نپسندی به خود ای شیخ دین
21974- *Ey din şeyhi! Kendine yapılmasını istemediğin şeyi kardeşine nasıl yapıyordun?*

Şu hadis-i şerif çok manalıdır: *"Bir kimse, kendi nefesine hoş gelen şeyleri din kardeşine layık görmedikçe, mümin olamaz."*

هم در آن چه عاقبت خود افکنی - این ندانی که پی من چه کنی
21975- *Bunu bilmiyor musun ki, benim için kuyu kazıyorsun. Ama sonunda, kazdığın kuyuya sen düşeceksin!*

Şu hadis-i şerif, bu beyte uygun düşmekte ve Hz. Mevlâna da aynı hadisi hatırlatmaktadır: *"Kim kardeşi için bir kuyu kazarsa, o kuyuya kendi düşer."*

آن چه خواندی کن عمل جان پدر - من حفر بئرا نخواندی از خبر
21976- *"Kim bir kuyu kazarsa" hadisini okumadın mı? Ey babasının canı! Okuduğuna göre hareket etsene.*

که ترا آورد سیلی بر قفا - این یکی حکمت چنین بد در قضا
21977- *Kaza ve kader, bu hüküm yüzünden ensene bir sille vurdu.*

تا چه آرد بر سر و بر پای تو - وای بر احکام دیگرهای تو
21978- *Eyvahlar olsun! Öbür hükümlerin de böyleyse, senin başına, ayağına neler gelecek?*

که برای نفقه بادت سه درم - ظالمی را رحم آری از کرم

21979- Bir zalim kişiye acırsın, “Sana üç kuruş harçlık lazım” diye ikramda bulunursun...

که به دست او نهی حکم و عنان - دست ظالم را ببر چه جای آن

21980- Zalime acıyacak yerde, onun elini kesmek gerek. Hâlbuki sen, hükmü, idareyi zalimin eline teslim ediyorsun.

که نژاد گرگ را او شیر داد - تو بدان بز مانی ای مجهول داد

21981- Ey adaletten haberi olmayan kişi! Sen, kurt yavrusuna süt veren keçiye benziyorsun.

Yukarıdaki beyitlerde Hz. Mevlâna, hikâyede geçen kadının sille yemesini, yanlış verdiği hükmün cezası olarak yorumluyor ve kadıya, “Eyvahlar olsun! Hükümlerin de böyleyse, senin başına neler gelecek?” diye, insanların yaptıklarının karşılığını mutlaka göreceklerini ifade buyuruyor. Eski şairlerimizden biri, şöyle demiş:

Oğlum, ayneye benzer dünya
Ne yaparsan, o olur çehre nûma

Yani “Oğlum! Dünya aynaya benzer. Ne yaparsan, o karşına çıkar, onu görürsün” demek istiyor. Fakat yukarıdaki hikâyede ifade buyurulduğu gibi, insan kendi yaptığını görmez de, kendine yapılanı görür.

Hümayunname’de geçen şu masal, bu hakikatin ifadesidir: Bir çiftlikte, sabahleyin ahırdan çıkan bir at bir horozun ayağına basmış. Horoz, “Eyvah, ayağım kırıldı” diye bağırırken, o sırada horozun ayağının altında kalan bir karınca da “Ezildim, mahvoldum” diye inlemekteymiş. Fakat horoz, kendi ayağı altında ezilen karıncanın iniltilerini, feryadını duymadığı gibi, at da ayağını kırdığı horozun haykırışını işitmemişti.

Evet... İnsanlar da, kendi yaptıklarını görmezler, kendilerine yapılanları görürler. Herhangi bir vakıda, gadre ve haksızlığa uğrayan, zulüm gören bir kimseyi aradığınız zaman, zalim ortaya çıkar, kendisinin zulüm gördüğünü, haksızlığa uğradığını iddia eder. Bu sebeple şair, şöyle demiştir:

“Sorsalar mağdurunu, gaddar kendin gösterir.”

Zerre kadar kötülük cezasız kalmayacaktır. **“Kim zerre miktarı bir kötülük işlese, onun cezasını görecektir”** (Zilzal Suresi, ayet 8) ayetiyle sabit olduğu hâlde, insan zalim ve cahil olduğu için haksızlık etmede, can yakmaktadır.

İşte bu yüzdendir ki Hz. Mevlâna, **“Kim kardeşi için bir kuyu kazarsa, o kuyuya kendi düşer”** hadisini bize hatırlatarak, kötülükten kaçınmamızı tavsiye buyurmaktadır. Şu hâlde, kadıların, amirlerin, patronların, yüksek mevkilerde bulunan kişilerin adaletten ayrılmamaları, maiyetindekilere zulmetmemeleri, insani ve İslami bir vazifedir. Şu da bir gerçektir ki, adaletle idare, Allah’ın indinde ibadet yerine geçmektedir. Ankaravî Hazretleri, bu beyitleri şerh ederken şöyle bir hikâyeye nakletmektedir: Harun Reşit’in kardeşi Behlül Dana, bilgili, akıllı ve arif bir zat olduğu hâlde, herkese kendini kaçık, deli gibi gösterirdi. Behlül, bir gün biraderi Harun Reşit’in sarayına geldi. Onun oturduğu taht odasına girdi. Ortada bekçiler, muhafızlar görünmüyordu. Halifenin kardeşi olduğu için tahtı üzerine oturdu. Halifeymiş gibi, tahtın üzerinde rahatça bağdaş kurdu. O sırada muhafızlar geldi. Onu tanımadıkları için yahut da saygısızlık yapıp halifenin tahtı üzerine kurulduğu için kendisini sopayla dövdüler ve tahttan aşağı indirdiler. Behlül, sopayı yiyince haykır haykır ağlamaya başladı. Bir taraftan da “Yazıklar olsun, yazıklar olsun vah vah” diye feryat ediyordu. Harun, sesleri duydu ve istirahat ettiği odadan dışarı çıktı. Saray adamlarına Behlül’ün neden ağladığını ve feryat ettiğini sordu. Onlar da, “Ey Emir-el Müminin! Bu Behlül, küstahlık edip geldi, şerefli tahta oturdu. Biz de, onu terbiye etmek için döverek aşağı indirdik. Onun için haykır haykır ağlıyor” dediler. Behlül, bu sözleri duyunca Harun’a dönüp dedi ki: “Aziz kardeşim! Cenab-ı Hakk’a yemin ederim ki, ben onların beni dövdüklerinden ötürü ağlamıyorum.” Bunun üzerine Harun, kaçık kardeşine “O hâlde ne için feryat ederek gözyaşı döküyorsun?” diye sorunca, Behlül “Senin halifelik makamında bir an için oturdum, bu kadar sopa yedim. Sen, senelerden beri bu makamda

bulunuyorsun. Allah bilir, öteki âlemde ne kadar sopa yiyeceksin. Ben, seni düşünerek, sana acıdığım için ağlıyorum” cevabını verdi.

“KADININ SUFİYE CEVAP VERMESİ”

جواب دادن قاضی صوفی را

هر قفا و هر جفا کارد قضا - گفت قاضی واجب آیدمان رضا

21982- Kadı, “Kazadan ve kaderden gelen her silleye, her cefaya razı olmamız icap eder...”

گر چه شد رویم ترش کالحق مر - خوش دلم در باطن از حکم زبر

21983- Alnımın yazısına, başıma gelene razıyım. Yüzüm asıksa da, gönlüm hoştur. Çünkü biliyorum ki, gerçek acıdır. Alın yazısı, levh-i mahfuza işaretidir.

ابر گرید باغ خندد شاد و خوش - این دلم باغ است و چشمم ابروش

21984- Şu gönlüm bağıdır, bahçedir. Gözlerim de buluta benzer. Bulut ağlar, bağı bahçe sevinir, güler.

Eski şairlerden biri de, “Gökler ağlamadıkça, yeryüzü gülemez” manasına gelen “Cerh ağlamadıkça, gülemez ruy-i zemin” demiştir.

باغها در مرگ و جان کندن رسند - سال قحط از آفتاب خیره خند

21985- Kıtık yılında ise gülen, neşelenen güneş yüzünden, bağlar ve bahçeler ölüm hâline girerler, can çekişirler.

چون سر بریان چه خندان مانده‌ای - ز امر حق و ابکوا کثیرا خوانده‌ای

21986- Kur'an-ı Kerim'de “Çok ağlayın” ayetini okumuşsundur. Okudunsa, ne diye pişmiş kelle gibi sırtıp duruyorsun?

Bu beyitte Tevbe Suresi'nin 82. ayet-i kerimesinden lafzi iktibas vardır: “Artık az gülsünler, çok ağlasınlar.” Peygamber Efendimiz de, bir hadislerinde “Çok gülmek, gönlü öldürür” buyurmuşlardır. Gerçekten çok gülmek, gönlün paslı oluşuna alamettir. Çok gülenin gönlü ölür. Bir şair, “Şu dünyada bizim neşelenmemiz, gülmemiz neye benzer? Kasap dükkânında kuzunun oynamasına!” demiştir. Zavallı kuzu, kasap dükkânında oynayıp dururken biraz sonra kesileceğini düşünebilir mi?

گر فرو پاشی تو همچون شمع دمع - روشنی خانه باشی همچو شمع

21987- Mum gibi gözyaşı dökersen, evin aydınlanmasına sebep olursun? Evin aydınlığı olursun.

Bu beyit bendenize muasır İran şairlerinden birinin şu beytini hatırlattı:

“Mum, etrafı aydınlatırken kendi yanmasından, tükenmesinden korkmaz. Onun gayesi, gözyaşı dökerek, kendini yok ederek cemiyeti nura kavuşturmaktır.”

Memleketi, milleti için kendini feda eden idealist insanların sembolü olan mumu, Hz. Mevlâna, şu Mesnevî beytinde ne güzel ifade buyurmuşlardır:

“Faziletli insan, mumun yağını yiyen alev gibi kendini yer, tüketir; fakat cemiyetin nurunu arttırır.”

حافظ فرزند شد از هر ضرر - آن ترش رویی مادر یا پدر

21988- Annenin ve babanın çocuklarına surat asması, sert davranması, çocuğu her türlü kötülükten alıkor.

ذوق گریه بین که هست آن کان قند - ذوق خنده دیده‌ای ای خیره خند

21989- Ey aptalca gülen kişi! Gülmenin zevkine vardın, bir de ağlamanın ne olduğunu anla, onun da zevkine var."

پس جهنم خوشتر آید از جنان - چون جهنم گریه آرد یاد آن

21990- Cehennemi hatırlamak seni ağlatırsa, bil ki, cehennem sana cennetlerden daha hoştur.

Hakk yolunda yürüyenler için cehennemi düşünerek, azaptan korkarak ağlamak, cenneti düşünüp neşelenmekten, zevk almaktan daha değerlidir. Şeyh Attar Hazretleri, Mantık-ut Tayr adlı kitabında, cennette bulunanlarla cehennemde yananları konuşturur. Bu beyitlerle ilgili olduğu için bu konuşmaları özetleyelim:

Cennette bulunanlar, cehennemde yananlara derler ki: "Biz, çok mutluyuz. Çünkü zevk ve safa içindeyiz. Yiyoruz, içiyoruz. Dosta kavuşmuş, onun lütfettiği nimetlerle, ihsanlarla, sonsuz, rahatlık içindeyiz. Ama sizler, bütün bu lütuflardan, bu zevk ve safadan mahrumsunuz. Biz sefa içindeyken, siz azap içindesiniz." O zaman cehennemde bulunanlar, cennetlilere şöyle seslenirler: "Ey cennet ehli! Her ne kadar biz sizin gibi dostla beraber değiliz, ondan ayrı düşmüşüz. Bu ayrılıktan ötürü azap içindeyiz, yanıp yakılıyoruz. Fakat dost uğruna başımıza gelen cefalar, bize sefa gibi gelmektedir. Dost uğruna çektiğimiz bu mihnet, bize öyle bir neşe verdi ki, siz bunu bilemezsiniz. Dostun ayrılık ateşinde yanmanın zevkinden sizin haberiniz yoktur. Çünkü siz, dostla berabersiniz. Dostun ayrılık ateşi, vuslat zevkinden daha değerlidir. Dostun uğruna yanmak yakınmak, onun nimetlerine gark olmaktan daha zevklidir."

Bir şair de, şöyle demiş:

"Ayrılık ateşine düşünce, vuslata erdim."

گنج در ویرانه‌ها جو ای سلیم - خنده‌ها در گریه‌ها آمد کتیم

21991- Ey temiz kişi! Gülüşler, ağlayışların arkasında gizlenmiştir. Görmez misin, defineyi viranelerde, harabelerde ararlar!

آب حیوان را به ظلمت برده‌اند - ذوق در غمهاست پی گم کرده‌اند

21992- Zevk, gamların ve elemelerin içindedir. Gamların izini kaybedenler, ab-ı hayatı karanlıklar âlemine götürmüşlerdir.

Ab-ı hayat, hayat suyu, dirilik suyu manasına gelir. İçeni ölümden kurtaran bir sudur. Bu ölümsüzlük suyu yalnız şark edebiyatında değil, batı edebiyatında, hatta eski Yunan mitolojisinde, esatirinde de vardır. Tasavvufi bakımdan ab-ı hayat, ledünni bilgi, aşk ve irfan, Hakk'a kavuşmak, hakikate ermek, manevi feyz ve neşe elde etmek manalarına gelir.

Hazreti Mevlâna, bu iki beyitle şunu ifade buyuruyor:

Ey Hakk'tan ve hakikatten gafil olan kişi! Aslında gülüşler, zevkler ve neşeler, ağlayışların içinde gizlenmiştir. Ey temiz kişi! Defineyi viranelerde, harabelerde aradıkları gibi, sen de zevki ve neşeyi gözyaşlarında ara.

Seher vaktinde, herkes uyurken kalk, abdest al, Hakk'a yönel! Gerçek sevgiliyi gönlünde bul. Günahlarını hatırına getir. Hakk'a yalvar, yakar, ağla, gözyaşı dök. Şunu iyi bil ki, Allah sevgisi ile akıtılan gözyaşları ile sonsuz zevk ve mutluluk elde edeceksin.

Herkes gözyaşlarındaki saadetin, gamların içindeki neşenin zevkine varamaz. Karanlıklar içine saklanmış bulunan ab-ı hayatı, yani aşk ve irfanı, Hakk'ı ve hakikati bulamaz. Bu sebeptendir ki, gamların getirdiği neşeden haberdar olmayanlar, insanı saadete götüren gamların izini kaybedenler, manevi zevkleri karanlıklar âlemine götürmüşlerdir. Daha doğrusu, arif olmayanlar, gamlarda gizlenmiş bulunan zevk ve neşeden haberleri olmayacak da, onlar, zoraki zahiri neşe ve kahkahalar arasında mutluluk aradılar, bulamadılar; kederlere, sıkıntılara düştüler. Eski şairlerimizden biri, şöyle demiştir:

Elemi kendine zevk etmedir âlemde hüner
Gam ve şadi-i felek, böyle gelir, böyle gider.

چشمها را چار کن در احتیاط - بازگونه نعل در ره تا رباط

21993- Hakikat yolunda, menzile varıncaya kadar tersine çevrilmiş nal izleri var. Gözünü dört aç, ihtiyatla yürü, yolu şaşırma.

یار کن با چشم خود دو چشم یار - چشمها را چار کن در اعتبار

21994- İbret gözünü dört aç. Sevgilinin iki gözünü de, kendi gözlerine dost edin.

Bir evvelki beyitte geçen “Tersine çevrilmiş nal izleri” ile, hakikat yolcusunu şaşırtan, gerçeğe aykırı gibi olan görüşler, aksilikler, mesela gam içinde neşe, neşe içinde gam gibi birbirine zıt hâller ifade edilmektedir.

“Sevgilinin iki gözünü de, kendi gözlerine dost edin” mısrası ile de, mürşidin yahut Hakk dostunun görüşlerini kendi görüşlerine kat, sevgilinin duygularına, fikirlerine uymak tavsiye edilmektedir.

یار را باش و مگوش از ناز اف - اَمْرُهُمْ شُورَى بَخْوَانِ اَنْدَرِ صَحْفِ

21995- Kuran-ı Kerim’deki “İşlerini birbirlerine danışarak yaparlar” ayetini oku. Sevgiliyle anlaş, uzlaş, dost ol, nazlanarak öf deme!

Bu beyitte Şura Suresi’nin 38. ayet-i kerimesinden lafzi iktibas vardır: “İşlerini birbirlerine danışarak yaparlar.”

چون که نیکو بنگری یار است راه - یار باشد راه را پشت و پناه

21996- Hakikat yolunda yürüyen yolcunun arkadaşı, dostu, onun sevgilisidir. Hatta iyi bakarsan görürsün ki, yol da sevgiliden ibarettir.

Bu beyit, Divan-ı Kebir’in şu beytini hatırlatıyor:

“Sevgili, bana dedi ki: Yol arkadaşın kimdir? Ona dedim ki: Ey Sultanım! Yol arkadaşım, senin hayalindi. Peki, seni buraya kim çağırdı, diye sordu. Senin ruhunun kokusu beni çağırdı, dedim.”

اندر آن حلقه مکن خود را نگین - چون که در یاران رسی خامش نشین

21997- Sevgililere, dostlara ulaşınca, susarak otur. Haddini bil! Baş köşeye geçerek kurulma. Alçakgönüllü ol.

جمله جمعند و يك اندیش و خموش - در نماز جمعه بنگر خوش به هوش

21998- Aklını başına al da, Cuma namazına bak. Herkes camiye toplanmış, bir arada, bir düşüncede... Fakat hepsi de, susarak oturmaktadır.

Şu hadisler, susmanın faziletini ifade etmektedir:

“Susmak, âlim için süstür, ziynettir. Cahil için de, bilgisizliğinin örtüsüdür.”

“Susmak, huyların efendisidir.”

چون نشان جویی مکن خود را نشان - رختها را سوی خاموشی کشان

21999- Neyin varsa al da, susmak yönüne doğru çek, götür. Kâmil bir insan olmak istiyorsan sus! Konuşma gösterişinden sakın!

Tarikat ve hakikat ehlinin arasında iyi bir insan olmak emelindeysen, lüzumsuz konuşmalarla kendini ortaya atma. Şöhretten ve gösterişten kaçın. Hasan-ı Basri r.a. diyor ki: “Biz öyle kimselere yetiştik ki, onlar, sahip oldukları bir hikmeti, sırf şöhret korkusu sebebiyle saklar, kimseye açmazlardı. Eğer onu açmış olsalardı, şüphesiz hem kendileri, hem de arkadaşları faydalanırdı.

İbrahim Nehai demiştir ki: Bir gün, emir-ül müminin Ali r.a. Kufe Mescidi’ne girdiği zaman, bir adamın insanlara bir takım şeyler anlatmakta olduğunu görmüş ve “Bu nedir?” diye sormuş. “Bir adam konuşuyor” demişler. O da, “Bu adam, ben falancayım, beni

taniyın, demek istiyor” buyurmuştur.

در دلالت دان تو یاران را نجوم - گفت پیغمبر که در بحر هموم

22000- Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: “Sen, dostları, sıkıntılar denizinde yol gösteren yıldızlar bil.”

Bu beyitle, şu hadise işaret edilmiştir: **“Benim ashabım yıldızlar gibidir. Bunlardan hangisine uyarsanız, hidayete erersiniz.”** Peygamberin varisi mesabesinde olan kâmil insan da, kendine uyanları sıkıntılardan kurtarır, onlara doğru yolu gösterir.

نطق تشویش نظر باشد مگو - چشم در استارگان نه ره بجو

22001- Gözünü yıldızlara dik, yol ara. Söz, görüşü bulandırır. Sus, söyleme!

گفت تیره در تبع گردد روان - گر دو حرف صدق گویی ای فلان

22002- Sen, iki doğru söz söyleyebilirsin ama onları bulanık, karışık, hoş olmayan sözler de takip eder.

فی شجون جره جر الکلام - این نخواندی کالکلام ای مستهام

22003- Ey şaşkın kişi! “Söz sözü açar” derler. Bunu hiç duymadın mı?

که سخن زو مر سخن را می‌کشد - هین مشو شارع در آن حرف رشد

22004- Aklını başına al, doğru sözü de pek söyleyeyim deme. Çünkü söz sözü açar, doğru sözlerin arasına eğri sözler de karışır.

از پی صافی شود تیره روان - نیست در ضبطت چو بگشادی دهان

22005- Ağzını açtın mı, söylediğin sözleri yakalayamazsın. Temiz, doğru sözlerin arkasından, kötü ve biçimsiz sözler de dökülür.

چون همه صاف است بگشاید رواست - آن که معصوم ره وحی خداست

22006- Fakat Allah’ın vahyinin yolunda, masum olanın bütün sözleri temizdir, saftır. Bu sebeple, o istediği kadar söyleyebiliriz.

کی هوا زاید ز معصوم خدا - ز آنکه ما ینطق رسول بالهوی

22007- Çünkü Peygamber, “Kendi hevasına uyup söz söylemez.” Allah’ın masum olarak yarattığı varlık, hiç hevasına uyup söz söyler mi?

Bu beyitte, Necm Suresi’nin 3. ayetine işaret edilmektedir. Ayette Peygamberimiz için şöyle buyrulmaktadır: **“Kendi hevasından söz söylemez, (sözü ancak) vahyedilen şeyden ibarettir.”**

تا نگردي همچو من سخره‌ی مقال - خویشتن را ساز منطیقی ز حال

22008- Nefsinin tesirinden kurtul, hâl sahibi ol da, ondan sonra konuş, söz söyle. Yoksa benim gibi çok konuşarak sözünün esiri, maskarası olma.

Dikkat edilirse bu sözler, kadı tarafından sufiye ihtar makamında söylenen sözlerdir. Hazreti Mevlâna, kendisinden değil, kadıdan bahsetmektedir.

“O SUFİNİN KADIYA SORU SORMASI”

سؤال کردن آن صوفی قاضی را

این چرا نفع است و آن دیگر ضرر - گفت صوفی چون ز يك کان است زر

22009- Sufi, “Mademki altın bir madendir, bu niçin faydalı da, öbürü zararlı”

dedi.

این چرا هشیار و آن مست آمده ست - چون که جمله از یکی دست آمده ست

22010- Mademki bütün insanlar Hazreti Âdem'den gelmiştir ve çoğalmışlardır, neden aralarında farklılıklar vardır? Neden bir kısmının akılları başında, bir kısmı da sarhoştur?

Bir yukarıdaki beyitte geçen maden, hakikat madenin sembolüdür. Altın ise, bütün yaratılmış varlıkları göstermektedir. **“Altın ve gümüş madenleri gibi, bütün insanlar da bir madenden gelmişlerdir”** hadis-i şerifinin ifade buyurduğu gibi, insanlar aynı kaynaktan, yani Hazreti Âdem'den gelip çoğaldıkları hâlde, aralarında ayrılıklar vardır. Bir kısmı akıllı, bir kısmı da aklını yitirmiş gibidir. **“Ey insanlar! Sizi bir tek neftsen (nefes alan canlar) yaratan Rabbinizden korkun...”** (Nisa Suresi, ayet 1) ayet-i kerimesinin ifade buyurduğu gibi, insanlar, bir nefs-i vahitten yaratılmışlardır. O tek nefs de, insan nevine maden, kaynak olmuştur. Müfessirlere göre ayette geçen tek nefsten murat, bütün insanların babası olan Hazreti Âdem'dir. Manayı derinleştiren arifler ise, tek nefsle akl-ı küllün kastedildiğini ileri sürmüşlerdir.

این چرا نوش است و آن زهر دهان - چون ز يك دریاست این جوها روان

22011- Mademki bütün şu ırmaklar tek bir denizden çıkıp akmaktadır; bu ırmağın suyu çok tatlı da, ötekinin ki neden zehir gibi acı?

صبح صادق صبح کاذب از چه خاست - چون همه انوار از شمس بقاست

22012- Bütün nurlar varlık güneşinden meydana geldiği hâlde, neden gerçek sabah ile yalancı sabah kendini gösteriyor?

Sabaha yakın bir zamanda tan yerinin ağarmasına “Yalancı sabah-Sabah-ı kazip” derler. Bu ağartıdan biraz sonra, tan yeri yine kararır, sonra tekrar ağarmaya başlar. Buna da “Gerçek sabah-Sübh-u sadık” adı verilir. Sübh-u fecr olarak da kullanılır. Şems-i Beka ile (Varlık güneşi, sonsuzluk güneşi) Cenab-ı Hakk kastedilmektedir. Çünkü bütün nurlar, varlık güneşinden meydana gelir. Gerçek sabah, bütün peygamberleri ve velileri göstermektedir. Yalancı sabah ise, nifak ehlini, riyakârları, hilekâr insanları, nefs ve hevasına uymuş kişileri ifade etmektedir.

از چه آمد راست بینی و حول - چون ز يك سرمه ست ناظر را کحل

22013- Bakan gözlere çekilen sürme, aynı sürme olduğu hâlde, neden bazıları doğru görüyor da, bazıları şaşı görüyor?

نقد را چون ضرب خوب و نارواست - چون که دار الضرب را سلطان خداست

22014- Para basılan yerin sultanı Allah olduğu hâlde, neden basılan paraların bir kısmı güzel, halis, bir kısmı uygunsuz ve kalp?

این خفیر از چیست و آن يك راه زن - چون خدا فرمود ره را راه من

22015- Allah, hak yoluna “Benim yolum” buyurduğu hâlde, neden biri bu ahde vefa eden sadık bir kişi oluyor da, öbürü kesici bir şaki olarak baş kaldırıyor?

Bu beyitte, şu ayetlere işaret edilmektedir:

“Şu emrettiğim yol, benim yolumdur, hep ona uyun.” (Enam Suresi, ayet 153)

“(Ey Resulüm) de ki: İşte benim yolum, budur. Ben, Allah’a basiretle davet ederim.” (Yusuf Suresi, ayet 108)

چون یقین شد الولد سر ابیه - از يك اشکم چون رسد حر و سفیه

22016- Hür ve asil kişi ile sefih ve ahlaksız bir kişi, bir kadından doğduğu hâlde, nasıl oluyor da “Çocuk, babasının sırrıdır” sözü doğru oluyor?

Burada, “Çocuk, babasının sırrıdır” hadisine işaret edilmektedir.

صد هزاران جنبش از عین قرار - وحدتی که دید با چندین هزار

22017- Bu kadar birbirine zıt bir şekilde görünen vahdet birliğini kim görmüştür? Daima bir karar üzere olan bir varlıktan, nasıl oluyor da yüz binlerce cümbüş ve hareket meydana geliyor?

Bu beyitlerle Hz. Mevlâna, kâinatın zıtlarla dolu bir vahdet âlemi olduğunu ifade buyurmaktadır.

“KADININ SUFİYE CEVAP VERMESİ”

جواب گفتن آن قاضی صوفی را

يك مثالی در بیان این شنو - گفت قاضی صوفیا خیره مشو

22018- Kadı, “Ey sufi!” dedi, “Şaşırp kalma! Bunu bir örnekle anlatayım da, dinle.”

حاصل آمد از قرار دلستان - همچنان که بی‌قراری عاشقان

22019- Âşıkların kararsızlığı, gönüller alan sevgilinin şaşmaz kararından ileri gelir.

عاشقان چون برگها لرزان شده - او چو که در ناز ثابت آمده

22020- Sevgili nazlıdır. Kararında dağ gibi sebat eder, yerinde durur. Âşıklar ise, yapraklar gibi titrerler.

آب رویش آبروها ریخته - خنده‌ی او گریه‌ها انگيخته

22021- Sevgilinin gülüşü, âşıklara gözyaşı döktürür. Zaferi, başarısı ise, onların başarılarını yok eder.

بر سر دریای بی‌چون می‌طپد - این همه چون و چگونه چون زب

22022- Bütün bu keyfiyetler, bu nedenler, Hakk'ın sonsuzluk denizinin üstünde köpükler gibi oynaşıp durur.

ز آن بیوشیدند هستیها حلل - ضد و ندش نیست در ذات و عمل

22023- Onun zatında da, işinde de bir zıttı, bir ortağı yoktur. Bütün varlıklar, varlık elbiselerini ondan almışlardır. Onları, o giydirmiştir.

بلك ازو بگریزد و بیرون جهد - ضد، ضد را بود و هستی کی دهد

22024- Zıt, hiç zıttına varlık verebilir mi? Aksine zıt, zıttından kaçır, ayrı düşer.

مثل مثل خویشتن را کی کند - ند چه بود مثل مثل نیک و بد

22025- Eş, ortak nedir? Mesel, yani benzer demektir. İyinin, kötünün benzeri. Mesel, hiç kendine benzer bir mesel yaratır mı?

این چه اولیتر از آن در خالق - چون که دو مثل آمدند ای متقی

22026- Ey Allah'tan korkup çekinen kişi! Birbirine benzer, birbirine eş iki varlık olsa, yaratıcılıkta, bu nasıl olur da öbüründen üstün olur?

چون کفی بر بحر بی‌ند است و ضد - بر شمار برگ بستان ضدو ند

22027- Bir bahçedeki yapraklar sayısınca yerine eş ve zıt varlık olsa, onların hepsi de, zıttı ortağı olmayan denizin köpüklerine benzerler.

چون چگونه گنجد اندر ذات بحر - بی چگونه بین تو برد و مات بحر

22028- Denizin bu zıt görüşlerini, bu sayısız tecellilerini keyfiyetsiz olarak müşahade et. Denizin zatına keyfiyet nasıl sığar?

این چگونه و چون جان کی شد درست - کمترین لعبت او جان تست

22029- Onun en küçük, en değersiz oyunu, senin canındır. Canın ne olduğundan, nasıl olduğundan söz etmek doğru olur mu?

از بدن ناشی تر آمد عقل و جان - پس چنان بحری که در هر قطر آن

22030- Bu varlık denizi, öyle bir deniz ki, akıl ile can, her katresinde bedene yabancıdır.

عقل کل آن جاست از لا یعلمون - کی بگنجد در مضیق چند و چون

22031- Böyle bir deniz, neliğin, niteliğin (keyfiyet)in, daracık sahasına sığar mı? Akl-ı küll bile, orada, bilmeyenler arasına karışmıştır.

Bilindiği gibi akl-ı küll, Hakk'ın kudretinden ortaya çıkan akıl, arş-ı azam, Cebrail ve Hazreti Muhammed'in nuru manalarına da gelir.

بوی بردی هیچ از آن بحر معاد - عقل گوید مر جسد را کای جماد

22032- Akıl, cesede “Ey cansız!” der, “Dönüp gideceğin denizden bir koku aldın mı? O hakikat denizinden bize bir haber ver.”

یاری از سایه که جوید جان عم - جسم گوید من یقین سایه‌ی توام

22033- Ceset de, akla der ki: “Gerçek olan şu ki, ben senin gölgenim, gölgeden kim yardım ister?”

که سزا گستاختر از ناسزا است - عقل گوید کاین نه آن حیرت سراست

22034- Akıl, der ki: “Burası öyle bir hayret makamıdır ki, burada anlayan, anlamayandan daha âciz kalmıştır, daha küstah olmuştur.”

Beyitte geçen “Hayret makamı”, yani şaşırıp kalma yeri, mertebe-i hakikatin ifadesidir. Yukarıdaki beyitlerde Hz. Mevlânâ, cesetle aklı konuşturdu. Ceset, Hakk'ı bilmek ve tanımak hususunda aklın kendisinden yardım istediğini görünce, şaşırıp kalmış da, ona demiş ki: “Ey ceset! Hayretlere düşmemden şaşırma. Bu hakikat makamı öyle bir yerdir ki, burada aklı eren, anlayan kişi, aklı ermeyen, bir şey anlamayan kişiden daha âcizdir. Çünkü aklı ermeyen, cahil kişi, iddialı, küstah ve edepsiz değildir, iddiası yoktur. “Ben Hakk'ı bildim, onunla aşına oldum, sırlarını ve sıfatlarını müşahade kıldım” demez. Bu sebeple, küstah sayılmaz. Fakat akıllı ve bilgili geçinenlerin çoğu, bilgileri makbul oldukları, tanındıkları hâlde, idrak ettikleri mana ve bildikleri sırrı makul iken benliğe kapılmışlar, küstah olmuşlardır. Zira onlar, kendilerini Hakk'ın zatını ve sıfatını bilmiş, onunla aşına olmuş sayarak, büyülenmişlerdir. Hâlbuki bu düşünceye kapılanlar, bilmezler ki akıl bir mahluktur. Aklın bütün düşündükleri ve idrak eyledikleri manalar dahi mahluktur.

Hz. Ali Kerremallahü veche, “Allah’a yemin ederim ki, aklına gelen her şey Halik’ındır, senin değildir” buyurmuştur. Bu sebeple, aklın her bildiği ve cümle müşahade kıldığı şeyler, birer mahluktur. Bir kimse, Hakk Teala’nın zatından veya sıfatlarından idrak ettiği manaya “Bu, zat-ı ilahîdir” diye inansa, mahluka halik sıfatı vermiş sayılacaktır. Küçücük aklının düşündüklerini, ilah ve Rabb ittihaz etmiş olacaktır. Böylece o, mahluk olan manayı ilah zannelemekte ve “Hazreti Hakk'ı bildim” fikrine kapılmaktadır. Kendini,

Hakk'ı bilmiş ve ona aşına olmuş sanarak, Hakk'ı bilememiş, idrak edememiş cahillerin küstahlığından ziyade küstahlık etmiş olacaktır. Cenab-ı Hakk'ı idrak edenler, Hakk'ı bu şekilde bilememişler, böyle düşüncelerle makbul olmamışlardır. Belki onlar, ruhani ve cismani olan bütün varlıklarını nefyedip, akılla Hazreti Hakk'ı bilmekten ve ona bir mahluku aşına olmuş sanmaktan çekinmişlerdir.

Böyle kişiler, kendilerinin nasıl âciz bir mahluk olduklarını idrak ederek, bu kesret âleminin (Çokluk âleminin) Hakk'ın esma ve sıfatına ayna olduğunu anlamışlardır. İyi, kötü; büyük, küçük; güzel, çirkin; hayır, şer gibi birbirine zıt olan her şeyin, ancak Hakk'tan olduğunu müşahade kılmışlardır. “Neyi görüyorsam, onda ancak Allah'ın kudretini, büyüklüğünü, sanatını görmekteyim” demişlerdir. Bu mertebeye ulaşan ariflere bu aşinalık üstün gelerek, onların görüşlerinde, kabiliyetli kabiliyetsiz, anlayan anlamayan kalmayacak, bütün varlıkların, kainatta görülen her şeyin, Hakk'ın mazharı, Hakk'ın tecellisi olduğunu idrak ederek, iyinin de kötünün de, güzelin de çirkinin de, hayrın da şerrin de, Hakk'ın esma ve sıfatlarının birer aynası olduğu inancına varacaklardır.

Şu hususu da aklımızdan hiç çıkarmamamız gerekir: Peygamber Efendimiz s.a.v. **“Rabbim! Sen, her kusur ve noksandan münezzehsin. Seni tam hakikatınla ve şanına yaraşır bir irfanla bilemedik”** diye Cenab-ı Hakk'a müracatta bulunurken, herhangi bir kimsenin “Ben Hakk'ı bildim” diyebilmesi, haddi aşan bir cüret olmaz mı?

خدمت ذره کند چون چاکری - اندر اینجا آفتاب انوری

22035- Burada, ışıklar saçan güneş bile, zerreye bir köle gibi hizmet eder.

باز اینجا نزد تیهو پر نهد - شیر این سو پیش آهو سر نهد

22036- Burada, arslan, ceylanın önünde başını yere kor. Doğan, çil kuşunun yanında kanatlarını yere serer.

Hakikat mertebesine erişen bir kimse, değersiz bir zerre mesabesindeyken, şu ışıklar saçarak göz kamaştıran güneş bile, ona bir köle gibi hizmet eder. Böyle bir kişi, Cenab-ı Hakk'ın kudret ve kuvvetinin mazharı olur. Rabbanî isimlerin ve sıfatların aynası kesilir de, bir sinek iken bir kartalı kaldırır, yere vurur. Yunus Emre Hazretleri “Bir sinek, bir kartalı kaldırdı, vurdu yere” derken, bir manevi gücü ifade etmiştir.

İki cihanın güneşi, dünya ve ahiret sultanı, eşsiz varlık Peygamber Efendimiz s.a.v. bir köle, bir kul olduğu hâlde, böyle mutlu bir mertebeye eriştiği için Hilal'in evine kadar gelmiş, onu sevgi ile selamlamış, o hakir kişiyi mübarek bağrına basmıştır.

چون ز مسکینان همی جوید دعا - این ترا باور نیاید مصطفی

22037- Eğer sen, bu hakikate inanmıyorsan, şunu düşün ki, nasıl oluyordu da Mustafa s.a.v. çok hakir ve çok fakir kişilerden kendisi için dua etmelerini istiyordu?

Peygamber Efendimizin fakir kişilerden dua talebinde bulunduğu, hadislerle sabittir. Taberî'nin rivayet ettiği şu hadis, bu hakikati belirtmektedir: **“Hazreti Peygamber, müslümanların fakirlerinden, fetih ve yardım için dua isterlerdi.”**

Hz. Mevlâna, bu hadisi şu şekilde yorumluyor: Fakirlerin gönülleri, benlikten ve dünya malından ve kirli arzulardan kurtulmuş, temizlenmiştir. İlahî sevgi ile dolmuştur. Bu sebeptendir ki, onların harap gönüllerinde ilahî hakikatlerin definesi bulunmaktadır. Bize fakirlerden dua talep ederek, o defineyi aramamızı hatırlatıyor. Peygamber Efendimizin s.a.v. yolda yürüdüğünde yoksullara rastladığı zaman, **“Bizi duadan unutma”** diye buyurdıklarını hadis kitapları yazmaktadır.

عین تجهیل از چه رو تفهیم بود - گر بگویی از پی تعلیم بود

22038- “Peygamber'in yoksullardan dua istemesi, ümmetine bir şeyler öğretmek içindi” dersin, bil ki vermemekle anlatışa varılır mı?

“Peygamber'in fakirlerden dua talep etmesi, onların duasına o eşsiz varlığın ihtiyacı olduğundan ötürü değildi, belki ümmetine ders vermek içindi” dersin, Peygamber'in fakirlerden dua istemesinin sebebini söylemeden, ümmetini bu hususta tam bir bilgisizlik

içinde bırakarak, onlara nasıl olur da bu hakikati anlatmış olurdu? Bir evvelki beytin açıklanmasında geçtiği gibi, bunun sebebi, aşağıdaki beyitlerde açıklanacaktır.

در خرابیها نهد آن شهریار - بلکه می‌داند که گنج شاهوار

22039- O biliyordu ki padişah, padişahlara layık defineyi yıkık yerlere gömer.

گر چه هر جزویش جاسوس وی است - بد گمانی نعل معکوس وی است

22040- Her ne kadar o yıkık yerin her parçasının en ufak bir cüzü, birer casus gibi ilahî sırları söyler ve haber verirlerse de, hakikat ehline karşı duyulan fena zanlar, kötü düşünceler, gerçeğe aykırı görüşler insanı şaşırtır.

Peygamber Efendimizin yoksullara kıymet vermesi, onlardan dua istemesi, ümmetine bir şeyler öğretmek için değildi. Bu, bir gerçeğin ifadesiydi. O yüce Peygamber, çok iyi biliyordu ki Cenab-ı Hakk, kâmil insanların aradığı hakikat definesini, kalbi kırık, muzdarip, fakir ve yoksul mümin kullarının kalplerine gömmüştür. Nitekim Cenab-ı Hakk, kutsî bir hadis ile **“Ben, kalpleri kırılmış kederli insanların yanındayım”** diye haber verdi.

Bilgisiz ve gerçeği anlamaktan âciz olan kişiler, yoksul, hakir ve fakir gibi görünen ariflerin, gönüllerinde nasıl paha biçilmez ilahî bir definenin bulunduğundan haberleri olmadığı için, onları hor görürler, onlar hakkında kötü düşünürler, su-i zanna kapılırlar, gerçeğe aykırı görüşler ileri sürerlerse de, onlar bilemezler ki, çekiştirdikleri, değersiz gördükleri o hakir ve fakir kişilerin gönüllerinin her parçasının en ufak bir cüzü, birer casus gibi ilahî sırları söyler ve haber verirler.

زین سبب هفتاد بل صد فرقه شد - بل حقیقت در حقیقت غرقه شد

22041- Hatta hakikat, hakikatin içinde kaybolmuş, batıp gitmiştir. Bu sebepledir ki, inançları yüzünden yetmiş fırka olan ümmet, bilgide yüz fırkaya bölünmüştür.

Yukarıdaki beyitlerde beyan buyrulduğu gibi, hakikat sultanı, hakikat definesini, ariflerin ve kâmil insanların, ızdırapla ve ilahî aşkla harap olan gönüllerine koymuştur. Bu sebeple kâmil insanın hakikati, bu mertebede Hakk'ın hakikatine mugayir olmaz. Belki de, insani hakikat ilahî hakikate gark olmuştur. Ariflerin nazarında hakikat, zahir ve arızı görünüşü ile insanı, insan da, esas hakikati ve manasıyla Hakk'ı göstermektedir. Çünkü insan, **“Ruhumdan ona üfürdüm”** sırrına mazhar olmuştur.

İnsani hakikat nedir? Varlığı mümkün olan bir hakikattir. İlahî hakikat ise, varlığı gerçek olan bir hakikattir. Kâmil insan, varlığını, mümkün oluşunu fânî kılar da, hakikat denizine gark olursa, Hakk'tan gayri bir şey kalmaz. Bu bir tevhit sırrıdır. Bu benlikten, beşeriyet hâinden kurtulmak, sonsuzluğa, kemale gark olmak, her şeyde ilahî varlığı görmek, hissetmektir. Böyle bir durumda, insanın hakikati, Hakk'ın hakikati içinde kaybolur gider. Bunda, gafillerin düşündükleri gibi hulul ve ittihat manası yoktur. Burada, benlikten ve bencillikten kurtuluş vardır. Burada, aslını bulmak ve aslına kavuşmak vardır. Hakikatte kaybolmak, Hakk'ta yok olmak vardır. Gülşen-i Raz sahibi, bu hâli şu şekilde ifade buyurmuştur:

“Mahluk olan hakikat yolcusuna, ne sebeple Hakk'a vasıl olmuş derler? Onun bu yol alışı, Hakk'a vasıl oluşu nasıl olur? Hakk'a vasıl olmak ne demektir? Hakk'a vasıl olmak, Hakk'a kavuşmak, halktan ayrılmak demektir. Kendine yabancı olmak, Hakk'a aşına olmak, Hakk'ı bildik tanıdık olmak...”

Bizim şu maddi varlığımız, üstündeki imkan tozunu silkebilirse, onda Hakk'tan başka bir şey kalmaz.

Denize doğru köpürerek, çağlayarak, başını taştan taş a çalarak, feryat ederek akıp giden dereler, deryaya kavuşunca nasıl susarlarsa, kâmil insanlar da susar, bir iddiada bulunmaz.

“Katreler çun vardılar deryaya, hamuş oldular.”

Yok olan, fânî olan varlık, bu makama nasıl yol alır? Rabblerin Rabbi olan Cenab-ı

Hakla, topraktan yaratılmış âciz mahlukun ne münasebeti var? Yok olan yokluk, Hakk’a nasıl vasıl olabilir? Seyr-ü sülukta, mana yolculuğunda, bu makama nasıl erişebilir?

Ey hakikat talibi! Sen bunu bir anlayabilsen, hemen “Tövbeler olsun” der, bu düşüncelere kapıldığın için pişman olursun. Aslında sen yoksun. Yokluk da, daima hareketsizdir. Bizim yok olan varlığımız, nasıl olur da Hakk’a ulaşabilir?

Bu akıl almaz hakikati idrak hususunda, insanlar ihtilafa düşmüşler, sayısız fırkalara ayrılmışlardır. Bu hâl, akılla idrak edilemez, sadece gönülle duyulur. Hakk’ın izniyle, lütuf ve ihsanıyla sezilir, fakat ifade edilemez. Söylenemez.

Niyazi Mısri Hazretleri, şöyle demiştir:

Sağ ve solun arar idim, dost yüzünü görsem deyu
Ben taşrada arar idim, ol can içinde can imiş.
Öyle sanırdım ayıryam, dost gayridir ben gayriyem
Benden görüp işiteni, bildim ki ol canan imiş.

Hazreti Mevlâna da, “Burada gizli biri var. Kendini yalnız zannetme” buyurmaktadır. Diğer bir şiirinde de, “Dostumuzla beraber oturmuşuz, onun yanındayız. Öyle olduğu hâlde, dosta, ey dost, dost nerede, diye soruyoruz. Dostun mahallesinde bulunduğumuz hâlde, mest oluşumuzdan olacak, dost nerede, dost nerede deyip duruyoruz” şeklinde ifade buyurmaktadır.

Şeyh Sadi Hazretleri de, “Allahım! Sen, gece gündüz bizimle berabersin. Bizimle halvettesin. Hâlbuki biz, gecelerimizi de, gündüzlerimizi de, bu hakikatten habersiz, gaflet içinde harcamaktayız” demektedir.

صوفیا خوش پہن بگشا گوش جان - با تو قلماشیت خواهم گفت هان

22042- Ey sufi! Aklını başına al da, gönlünün kulağını iyice aç. Benim sözlerimi yanlış anlama. Sana gerçekleri anlatmak istiyorum.

منتظر می باش خلعت بعد از آن - مر ترا هر زخم کاید ز آسمان

22043- Gökten sana bir felaket mi geldi? Kaderin icabı yaralandın mı? Buna karşılık, büyük bir mükâfata kavuşacağını düşün ve bekle.

Ey insan! Yukarılardan gelen ve her zahmet, her mihnet, bela ve felaket, Hakk’ın takdiriyle herhangi bir kimseden sana yapılan kötülük, hakaret bil ki, boş yere gelmemiştir. Her şey bir hikmete, bir lütfâ ve ihsana bağlıdır.

Nisa Suresi’nin 78. ayet-i kerimesi, bu hakikati ifade buyurmaktadır: **“Ey Resulüm! De ki: Hepsi, iyilik ve kötülük, Allah tarafındandır.”**

Şu hâlde, başa gelen her şeyin Allah’tan geldiğine göre, bir hikmeti vardır. Ehram-er Rahimin olan Hakk, elbette bize acıyacak, başımıza gelen bir felaketi, bir lütufla karşılayacaktır. Biz, rıza kapısından geçerek, aklımıza gelemeyecek mükâfatlar göreceğimiz muhakkaktır. Bu hakikati idrak eden şair, ne güzel söylemiş:

Gönlümde bir gam, bir keder bulunduğundan ötürü seviniyorum. Biliyorum ki, kederin gelmesi, neşenin gelmesine sebep olacaktır. Çünkü Cenab-ı Hakk, **“Zorlukların ardında kolaylıklar vardır”** buyurdu. Bu müjdeli haber, Hakk’ın kelamı olduğu için sevincim artıyor.

پس نبخشد تاج و تخت مستند - کاو نه آن شاه است کت سیلی زند

22044- O, öyle büyük bir padişahı ki, bir sille vurunca, bu silleden sonra sana, başına konacak bir taç, oturup yaslanacağın bir taht başıslayacaktır.

سیلی را رشوت بی منتها - جمله دنیا را پر پشه بها

22045- Bütün dünya, onun nazarında bir sinek kanadı değerindedir. Bir silleye karşılık da, sonsuz başıslarda bulunur.

Bu beyitte, şu hadis-i şerife işaret vardır: **“Eğer dünyanın Allah’ın nazarında bir sinek kanadı kadar değeri olsaydı, Hakk’a inanmayanın, orada bir içimlik suyu bile**

bulunmazdı.” (Feyz-ül Kadir, 5/328)

چست در دزد و ز حق سیلی ستان - گردنت زین طوق زرین جهان
22046- *Boynunu, dünyanın şu altın boyunduruğundan bir an önce kurtar da, sille satın almaya, sille yemeye bak.*

ز آن بلا سرهای خود افراشتند - آن قفاها کانیا برداشتند
22047- *Peygamberler de, başlarına gelen dertlere, belalara, musibetlere sabrettiler. O yüzden yüceldiler, şereflendiler.*

تا به خانه او بیابد مر ترا - لیک حاضر باش در خود ای فتی
22048- *Fakat ey genç! Sen hazırlıklı ol. Dikkatle onu bekle. Gelince, seni evde bulsun.*

که نیابیدم به خانه هیچ کس - ورنه خلعت را برد او باز پس
22049- *Yoksa “Geldim, evde kimseyi bulamadım” der. Getirdiği kıymetli hediyeleri geri götürür.*

“SUFİNİN KADIYA TEKRAR SORU SORMASI”

باز سؤال کردن صوفی از آن قاضی

ابروی رحمت گشادی جاودان - گفت آن صوفی چه بودی کاین جهان
22050- *Sufi, “Ne olurdu, şu dünya kaşlarını hiç çatmasaydı” dedi, “İnsanlara daima gülseydi, daima acısaydı...”*

بر نیآوردی ز تلوینهاش نیش - هر دمی شوری نیآوردی به پیش
22051- *Her an ortaya bir acılık katmasaydı. Şekilden şekile girerek, insanı yaralamasaydı.*

دی نبردی باغ عیش آموز را - شب ندزدیدی چراغ روز را
22052- *Gece, gündüzün aydınlığını çalmasaydı, nurunu talan etmeseydi. Kış, zevk ve sefa bahçelerini soldurmasaydı.*

ایمنی را خوف نآوردی کرب - جام صحت را نبودی سنگ تب
22053- *Sağlık kadehi, hastalık taşı ile kırılmasaydı. Korku, emniyet ve güveni hırpalamasaydı.*

گر نبودی خرخشه در نعمتش - خود چه کم گشتی ز جود و رحمتش
22054- *Kullarına lütfettiği nimetlerinde bir sıkıntı olmasaydı, rahmetinden, cömertliğinden ne eksilirdi?*

“KADININ, SUFİNİN SORULARINA CEVAP VERMESİ VE VERDİĞİ CEVABA, TERZİ İLE TÜRKÜN HİKÂYESİNİ ÖRNEK GÖSTERMESİ”

جواب قاضی سؤال صوفی را و قصه‌ی ترک و درزی را مثل آوردن

خالی از فطنت چو کاف کوفی - گفت قاضی بس تهی رو صوفی
22055- *Kadı, “Sen boşu boşuna yürüyen, hiçbir şey elde edemeyen bir sufisin” dedi, “Kufi yazıdaki Kef harfi gibi, için bomboş, hiç anlayışın yok.”*
Arap alfabesinde bulunan Kef harfi, şekil bakımından kocaman karınlı, içinde ufak

bir hemze bulunan bir harftir. Kufi yazıda, bu Kef harfinin içine hiç işaret konmaz. Cim harfi de, karnında bir nokta gibi şekiller bakımından, içi boş, anlayışsız, bilgisiz insanları temsil eder. Bu harfler, bu tür insanlara benzetilir.

غدر خیاطان همیگفتی به شب - تو بنشنیدی که آن پر قند لب

22056- Tatlı konuşan, güzel anlatan hikâyeci, gaddar ve düzenbaz terzilerin hikâyelerini geceleyin anlatır durur. Sen, o hikâyeyi hiç duymadın mı?

می نمود افسانه های سالفه - خلق را در دزدی آن طایفه

22057- Terzilerin müşterilerini nasıl aldattıkları, nasıl kumaş çaldıkları, hırsızlık ettikleri, eski hikâyelerde anlatılır.

می حکایت کرد او با آن و این - قصه ی پاره ربایی در برین

22058- Hikâyeciler, kumaş kesip biçen terzilerin, bir biçimine getirip kumaşın bir parçasını nasıl çaldıklarını, şuna buna söyler dururlar.

گرد او جمع آمده هنگامه ای - در سمر می خواند درزی نامه ای

22059- Geceleyin, hikâyecinin biri, yine bir terzi hikâyesi anlatıyordu. Etrafında kalabalık bir dinleyici toplanmıştı.

جمله اجزایش حکایت گشته بود - مستمع چون یافت جاذب ز آن وفود

22060- Etrafında çok dinleyici bulunduğu için heyecana kapılmış, coşmuş, sanki anlattığı hikâyenin içine girmiş, bütün vücudu hikâye kesilmişti.

“PEYGAMBER ALEYHİSSELAM, GERÇEKTEN DE ALLAH, VAZEDENLERİN DİLLERİNE, DİNLEYENLERİN HİMMETLERİNCE HİKMET TELKİN EDER, BUYURMUŞTUR”

قال النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ اللَّهَ يَلْقَى الْحِكْمَةَ عَلَى لِسَانِ الْوَاعِظِينَ بِقَدْرِ هَمِّ الْمُسْتَمْعِينَ

گرمی و جد معلم از صبی است - جذب سمع است از کسی را خوش لبی است

22061- Biri güzel söz söylüyorsa, bu güzel söz, dinleyenin canla başla dinlemesinden, anlamasından ileri gelir. Muallimin ateşli ateşli ders vermesi, heyecanla bu işe sarılması, çocuğun kendisini derse vermesindendir.

چون نیابد گوش گردد چنگ بار - چنگی را کاو نوازد بیست و چار

22062- Yirmi dört makamdan çeng çalan çalgıyıcı, dinleyeni yoksa çeng ona bir yük olur.

Çeng, Batılıların harb çalgısına benzeyen bir müzik aletidir. Sümerlerde, Romalılarda, Araplarda, İranlılarda başlıca sazlardan biriydi. Yay şeklinde eğri bir tahtadan yahut boynuzdan yapılmış olan bu alete teller gerilirdi. Kasnağı yoktu. Çeng çalan, bu aleti dizine dayar, parmaklarına taktığı mızraplar marifetiyle çalardı. Çengin yirmi dört teli bulunurdu. 18. asırdan sonra, Anadolu’da artık çeng çalınmaz olmuştu. Yirmi dört makam olarak geçen musiki tabiri, şark klasik musikisinde on iki makamın şubeleridir. Kırk sekiz tane de terkip kabul edilmiştir.

Klasik şark musikisinde on iki makam, yedi avaza, dört şube ve yirmi dört terkip varken, Farabi, İbni Sina ve Kemalettin’in terkipleri kırk sekize çıkardıkları, musiki ansiklopedilerinde yazılmaktadır. Batı musikisinde bulunmayan şu hususun da sayın okuyucuları tarafından hatırlanması gerekir ki, bizim musikimizde, yani şark musikisinde, gece ve gündüzün muayyen zamanlarında, on iki makamdan birinin insan ruhuna daha fazla tesir edeceği hesap edilmiştir. Bu suretle, ruh hastalarının müzik ile tedavisi yoluna gidilmiştir. Sabah vakti, Saba makamından okunan bir ezanın, bir Müslümanın ruhunda bıraktığı tesir ifade edilemez.

نه ده انگشتش بجنبد در عمل - نه حراره يادش آيد نه غزل

22063- *Aklına ne bir yanık bir nağme gelir, ne güzel, ne de parmağını çalgı çalmak için oynatabilir.*

وحی ناوردی ز گردون يك بشير - گر نبودی گوشهای غیب گیر

22064- *İnsanlarda görünmez âlemden gelen gizli haberleri duyacak kulak olsaydı, gökyüzünden müjdeleyen Peygamber Efendimize vahiyler gelmezdi.*

نه فلك گشتی نه خندیدی زمین - ور نبودی دیدههای صنع بین

22065- *İlahî sanatı gören gözler olmasaydı, ne gökyüzü olurdu, ne yeryüzü gülerdi.*

از برای چشم تیز است و نظار - آن دم لولاك این باشد که کار

22066- *“Sen olmasaydın” hadisinin ifade ettiği mana, işin çok keskin, her şeyin aslını görür bir göz için olduğunu bildirmektedir.*

Yukarıdaki beyitteki *“Habibim! Sen olmasaydın, bu kâinatı yaratmazdım”* ifadesi, hadis olarak ileri sürülen kavle işaret etmektedir. Kâmillerin en kâmilî, nebilerin en eftalî olan, âlemlerin Rabbinin sevgilisi bulunan Peygamber Efendimiz, kâmil insanlar arasında ilahî sanatı ve o sanatı yaratan en büyük yaratıcıyı görmektedir ve en keskin göze de maliktir. Bu sebeple Cenab-ı Hakk, sevgili Peygamberimize *“Senin mübarek varlığın olmasaydı, bu eflaki, bu kâinatı yaratmazdım. Bütün bu kâinatın yaratılmasına senin şerefli varlığın sebep olmuştur. Çünkü her şeyin aslını, manasını, keskin gözünle görüp anlamaktasın”* diye buyurmaktadır.

کی بود پروای عشق صنع حق - عامه را از عشق هم خوابه و طبق

22067- *Fakat insanlar, kadın aşkından, yemek sevdasından kurtulup da, Hakk'ın sanatına nasıl âşık olacaklar?*

تا سگی چندی نباشد طعمه خوار - آب تتماجی نریزی در تغار

22068- *Yiyecek birkaç köpek olmazsa, tutmaç suyunu yalağa dökmezsin.*

Herkes kabiliyeti nispetince kısmet verilmektedir. Herkeste hakikati göreceğ göz nerede? Nur Suresi'nin *“Kötü kadınlar, kötü erkekler için; kötü erkekler de, kötü kadınlar içindir. Temiz olan kadınlar ise, temiz kimselere ve temiz olan kadınlar da, temiz erkeklerle layıktır”* (Ayet 26) ayet-i kerimesi, bu hakikati ifade eder.

تا رهاند زین تغار اصطفاش - رو سگ كهف خداوندیش باش

22069- *Yürü! Aşhab-ı Kehf'in Hakk mağarasının köpeği ol da, diğer köpeklerden bu ayrılış, seni onların yalağından kurtarsın.*

که کنند آن در زیان اندر نهفت - چون که دزدیهای بی رحمانه گفت

22070- *Hikâyeci, terzilerin nasıl acımadan kumaş çaldıklarını, çaldıkları kumaşları nasıl gizlediklerini anlattı.*

سخت طیره شد ز کشف آن غطا - اندر آن هنگامه ترکی از خطا

22071- *O kalabalık içinde bulunan Hitalı bir Türk, bu sözlerden, terzilere ait bu sırrın açılışından pek öfkelenirdi.*

کشف می کرد از پی اهل نهی - شب چو روز رستخیز آن رازها

22072- *Gece, kıyamet günü gibi, o sırları hakikat ehline açıklamaktaydı.*

بینی آن جا دو عدو در کشف راز - هر کجا آیی تو در جنگی فراز
22073- *Nereye gelir de, orada birbiriyle çekişir, birbirlerinin sırlarını, ayıplarını açıklayan, kirli çamaşırlarını ortaya dökten iki düşmanı görürse...*

و آن گلوی رازگو را صور دان - آن زمان را محشر مذکور دان
22074- *O çekişme zamanını, korku ile anlatıp durdukları mahşer bil. O sırları açıklayan dudakları ve boğazı da sur say.*

و آن فضایح را به کوی انداخته است - که خدا اسباب خشمی ساخته است
22075- *Allah, öfke sebeplerini hazırlamış, o kötülüklerin ortaya dökülmesini takdir buyurmuştur.*

حیف آمد ترک را و خشم و درد - بس که غدر درزیان را ذکر کرد
22076- *Hikâyeci, ballandıra ballandıra terzilerin hainliklerini anlattı. Türk de, hayli üzüldü, dertlendi.*

کیست استاتر در این مکر و دغا - گفت ای قصاص در شهر شما
22077- *Sonra dayanamadı, "Ey hikâyeci!" dedi, "Sizin şehrinizde hilede, hainlikte en ileri giden usta terzi kimdir?"*

"TÜRK'ÜN, TERZİ BENDEN BİR ŞEY ÇALMAZ, DİYE BAHSE GİRİŞMESİ VE MALINI REHİN OLARAK VERMESİ"

دعوی کردن ترک و گرو بستن او که درزی از من چیزی نتواند بردن

اندرین چستی و دزدی خلق کش - گفت خیاطی است نامش پور شش
2207- *Hikâyeci, "Bizim şehrimizde, Çekiroğlu adında bir terzi vardır. O, el çabukluğunda ve hırsızlıkta, herkesi geride bırakır" dedi.*

او نیارد برد پیشم رشته تاب - گفت من ضامن که با صد اضطراب
22079- *Türk, "Seninle bahse girerim ki, o, benden değil kumaş, bir iplik bile çalamaz" dedi.*

مات او گشتند در دعوی مپر - پس بگفتندش که از تو چیست تر
22080- *"Pek kendine güvenme, bu kadar yükseklerde uçma! O, senden daha açığözleri mat etti" dediler.*

که شوی یاوه تو در تزویرهاش - رو به عقل خود چنین غره مباحش
22081- *"Haydi, yürü git! Aklınla bu kadar övünme. Onun hileleri karşısında şaşırır kalır, kendini kaybedersin" dediler.*

که نیارد برد نی کهنه نه نو - گرم تر شد ترک و بست آن جا گرو
22082- *Türk, büsbütün kızdı, "O terzi benden ne eski, ne yeni, hiçbir şey çalamaz, aşırıamaz" diye bahse girişti.*

او گرو بست و رهان را بر گشود - مطمئانش گرم تر کردند زود
22083- *Malına göz koyanlar, tamah edenler, onu daha da kızdırdılar. O da, bahse girerek nesi varsa rehin verdi.*

بدهم ار دزدد قماشم او به فن - که گرو این مرکب تازی من
22084- “Şu Arap atımı rehin koydum. O terzi, kurnazlıkla benden kumaş
çalabilirse, atım sizin olsun” dedi.

واستانم بهر رهن مبتدا - ور نتاند برد اسبی از شما
22085- Eğer o terzi bir şey çalamazsa, sizden bu atla beraber bir at isterim.

با خیال دزد می‌کرد او حراب - ترك را آن شب نبرد از غصه خواب
22086- Üzüntüsünden ötürü Türk, o gece uyuyamadı. Hırsızın hayali ile savaşıp
durdu.

شد به بازار و دکان آن دغل - بامدادان اطلسی زد در بغل
22087- Sabah olunca, atlas kumaşı koltuğunun altına aldı. O hilecinin pazar
yerindeki dükkânına gitti.

جست از جا لب به ترحیش گشاد - پس سلامش کرد گرم و اوستاد
22088- Selam verip dükkana girdi. Usta, hemen yerinden kalkıp selamını aldı.
Onunla merhabalaştı.

تا فگند اندر دل او مهر خویش - گرم پرسیدش ز حد ترك بیش
22089- Türk’e haddinden fazla hürmet etti. Böylece, onun gönlüne girdi ve ona
kendini sevdirdi.

پیشش افکند اطلس استنبلی - چون بدید از وی نوای بلبل
22090- Türk, terzinin bülbül gibi tatlı tatlı dil döktüğünü görünce, getirdiği
İstanbul atlasını onun önüne attı.

زیر نافم واسع و بالاش تنگ - که ببر این را قبای روز جنگ
22091- “Savaş günü giymem için, bu kumaştan göbeğimden aşağısı geniş,
yukarı kısmı dar bir kaftan biç” dedi.

زیر واسع تا نگیرد پای را - تنگ بالا بهر جسم آرای را
22092- Belden yukarısı dar olsun da, göze güzel görünsün. Aşağısı geniş olsun
da, hareketimi kımsın, ayağı tutmasın.

در قبولش دست بر دیده نهاد - گفت صد خدمت کنم ای ذو وداد
22093- Terzi, “Ey sevimli müşteri! Sana yüzlerce hizmette bulunayım” deyip
elini gözünün üstüne koydu ve “Emrin baş üstüne” dedi.

بعد از آن بگشاد لب را در فشار - پس بپیمود و بدید او روی کار
22094- Sonra kumaşı ölçtü, ne kadar çıkacağını anladı. Ondan sonra ağzını açarak, dil
dökerek, Türk’ü lafa tuttu.

و ز کرمها و عطای آن نفر - از حکایت‌های میران دگر
22095- Başka emirlerin hikâyelerini anlattı. Onların lütuflarından,
ihsanlarından, cömertliklerinden bahsetti.

از برای خنده هم داد او نشان - و ز بخیلان و ز تحشیراتشان
22096- Hasıslardan, onların kötü huylarından, uzun uzun hikâyeler anlattı.

Emiri güldürmek için hayli dil döktü. Tuhaf tuhaf sözler söyledi.

می‌برید و لب پر افسانه و فسون - همچو آتش کرد مقراضی برون
22097- *Ateş gibi hızla makasını çıkardı. Hem kumaşı kesiyor, hem de boyuna masallar anlatıp duruyordu.*

“TERZİNİN GÜLDÜRECEK ŞEYLER SÖYLEMESİ, TÜRK’ÜN KAHKAHALARLA GÜLMESİ VE KÜÇÜCÜK, DARACIK GÖZLERİNİN KAPANMASI; TERZİNİN DE, BU SURETLE KUMAŞ ÇALMAYA FIRSAT BULMASI”

مضاحك گفتن درزی و ترك را از قوت خنده بسته شدن دو چشم تنگ او و فرصت یافتن درزی

چشم تنگش گشت بسته آن زمان - ترك خندیدن گرفت از داستان
22098- *Anlatılan masallar yüzünden, Türk, öyle katıla katıla gülmeye başladı ki, daracık gözleri gülerken kapandı ve görünmez oldu.*

از جز حق از همه احیا نهان - پارهای دزدید و کردش زیر ران
22099- *Terzi, kumaştan bir parça çalıp dizinin altına sakladı. Bu işi, Allah’tan başka kimse görmedi.*

ليك چون از حد بری غماز اوست - حق همی‌دید آن ولی ستار خوست
22100- *Allah her şeyi görür, görür ama onun güzel huylarından birisi de, günahları ve ayıpları örtmektir. Ancak, haddi aşanın yaptığını ortaya kor. Onu rezil eder.”*

رفت از دل دعوی پیشانه‌اش - ترك را از لذت افسانه‌اش
22101- *Terzinin anlattığı masalların hoşluğu, giriştiği bahsi Türk’ün aklından çıkardı. Ona her şeyi unutturdu.*

ترك سر مست است در لاغ اچی - اطلس چه دعوی چه رهن چی
22102- *Atlas nedir? Bahis nedir? Rehin nedir? Terzi ağabeyin anlattıkları ile, Türk sarhoş oldu. Aklını yitirdi.*

لاغ می‌گو که مرا شد مغتذا - لابه کردش ترك كز بهر خدا
22103- *Türk, kendine gelince “Allah aşkı için gülünecek bir şey daha söyle, sözlerin gönlüme girdi, ruhuma gıda oldu” diye yalvardı.*

که فتاد از قهقهه او بر قفا - گفت لاغی خندمینی آن دغا
22104- *O düzenbaz, gülünecek bir masal daha söyledi. Türk, öyle bir kahkaha attı ki, sırt üstü yere yattı.*

ترك غافل خوش مضاحك می‌مزد - پارهای اطلس سبك بر نیفه زد
22105- *Gafil Türk, o gülünecek masallardan hoş zevkler alırken, terzi kumaştan bir parça daha keserek, yakasından koynuna soktu.*

گفت لاغی گوی از بهر خدا - همچنین بار سوم ترك خطا
22106- *Hıtalı Türk, üçüncü defa “Allah aşkına güldürecek bir şey daha anlat” dedi.*

کرد او این ترك را کلی شکار - گفت لاغی خندمین تر ز آن دو بار
22107- Terzi bu defa, önce söylediklerinden daha hoş, daha güldürücü bir masal anlattı. Türk'ü tam manasıyla avladı.

مست ترك مدعی از قهقهه - چشم بسته عقل بسته موله
22108- At için bahse giren Türk'ün gözleri, attığı kahkahadan yumulmuş, aklı başından gitmiş, şaşırıp kalmış, âdeta sarhoş olmuştu.

که ز خندهش یافت میدان فراخ - پس سوم بار از قبا دزدید شاخ
22109- Terzi, üçüncü defa kumaştan bir parça daha çaldı. Çünkü onun gülüşünden meydanı boş bulmuştu.

لاغ از آن استا همی کرد اقتضا - چون چهارم بار آن ترك خطا
22110- O Hitalı Türk, dördüncü defa o ustadan gülünç bir şey daha söylemesini isteyince...

کرد در باقی فن و بیداد را - رحم آمد بر وی آن استاد را
22111- Terzinin gönlüne merhamet geldi de, artık hilesini, hırsızlığını başkalarına saklamaya karar verdi.

بی خبر کاین چه خسار است و غبین - گفت مولع گشت این مفتون در این
22112- Kendi kendine dedi ki: "Gülmeye ne kadar da düşkün, zavallının zararından, ziyanından haberi bile yok."

که به من بهر خدا افسانه گو - بوسه افشان کرد بر استاد او
22113- Türk, "Allah aşkına bana bir masal daha söyle" diye terziyi öpmeye koyuldu.

چند افسانه بخواهی آزمود - ای فسانه گشته و محو از وجود
22114- "Ey kendisi masal olmuş, varlığından geçmiş kişi! Ne zamana kadar masal dinlemeyi deneyeceksin?" dedi.

بر لب گور خراب خویش ایست - خندمین تر از تو هیچ افسانه نیست
22115- Kendi hayatının masalından daha gülünç bir şey yoktur. Git de, yıkık kabrinin başında dur, düşün.

Ömrünün kıymetini bilmeyen, boş masallarla avunan, kahkahalar atan Türk emirine, terzinin ağzından Hz. Mevlâna, şu dersi vermek istiyor: Güldürücü masallara kapılıp, kahkahalarla aziz ömrünü boş yere harcama. Düşün ki, şu kıymetli ömürden giden her an, bir daha geri gelmeyecektir. Geçen senelerle yıpranan, haraba yüz tutan teninin, ruhunun kabri mesabesinde olan bedeninin viranesinde dur ve düşün. Maddi ve manevi çöküşünün harabesinde tefekküre dalarak, kendini yenilemeye ve hatalardan kurtulmaya gayret et.

چند جویی لاغ و داستان فلك - ای فرو رفته به گور جهل و شك
22116- Ey bilgisizliğin, şüphenin kabrine baş aşağı düşen kişi! Ne zamana kadar masal dinleyip duracaksın?

که نه عقلت ماند بر قانون نه جان - تا به کی نوشی تو عشوهی این جهان
22117- Ne zamana kadar şu dünyanın işvesini tadacaksın? Ne başında aklın, ne

de ruhunda bir huzur var?

آب روی صد هزاران چون تو برد - لاغ این چرخ ندیم کرد و مرد

22118- *Fena, zalim bir arkadaş olan şu dünyanın masalları, oyunları, senin gibi yüz binlerce kişinin şerefini, haysiyetini çaldı, aldı götürdü.*

جامه‌ی صد سالگان طفل خام - می‌درد می‌دوزد این درزی عام

22119- *Âlemin terzisi olan bu felek, hayat yolunda yürüyen binlerce kişinin ten elbiselerini, şaşkın, akılsız çocuklar gibi hem yırtar, hem de diker.*

Arif bir zatın şu şiirini hatırladım:

Gam yemekle can çekiştirmek demektir bu hayat.

Neşelenmek, zevk ümit etmek dahi beyhudedir

Nevbet ömrü savan eslafa gıpta eylerim

Doğmayanlarsa, doğanlardan daha asudedir.

چون دی آمد داده را بر باد داد - لاغ او گر باغها را داد داد

22120- *Feleğin hoş a giden, oyalayan hâlleri, bağları, bahçeleri çiçeklerle, meyvelerle süslerse de, kış gelince, bütün bu güzelliklerin yerinde yeller eser.*

تا به سعد و نحس او لاغی کند - پیره طفلان شسته پیشش بهر کد

22121- *İhtiyar çocuklar ise, onun önüne oturmuşlar, kutluluğu ve kutsuzluğuyla alay eder gibi, ondan bir şeyler elde etmeye uğraşıyorlar.*

İhtiyar çocuklar, aç gözlü haris dünya ehlinin sembolüdür. İnsanların şanslarına veya şanssızlıklarına güvenerek, daima felekten bir şey beklemektedirler. İstediklerini elde edemeyince feleğe kızmakta, şanslarından şikayet etmektedirler.

Hâlbuki bir şair, şöyle demektedir:

Feleğe etme şeamet isnat

Ki onun talii senden beter.

Evet... Feleğe, “Bize uğursuzluk, şanssızlık getirdi” diye çıkışmaya hakkımız yok. Onun da bir talii var. Yalnız insanlar mı? Bütün kâinat, Hakk’ın buyruğunun esiri değil midir?

“TERZİNİN TÜRK’E, AKLINI BAŞINA AL DA, ARTIK SUS, BİR BAŞKA GÜLÜNECEK ŞEY DAHA İSTERSEN, KAFTANIN DAR GELİR SANA SONRA, DEMESİ”

گفتن درزی ترك را هی خاموش که اگر مضاحك دگر گویم قبات تنگ

وای بر تو گر کنم لاغی دگر - گفت درزی‌ای طواشی بر گذر

22122- *Ey kahkahaların esiri olan manasız kişi! Artık bırak beni, geç. Bir güldürecek hikâye daha söylersem, vay hâline!*

این کند با خویشان خود هیچ کس - پس قبايت تنگ آید باز پس

22123- *Sonra kaftanın büsbütün daralacak... Kim kendine bu işi eder, bu kötülüğü yapar?*

تو بجای خنده خون بگرستی - خنده‌ی چه رمزی ار دانستی

22124- *Gülme nedir? Bu işin aslını biraz bilseydin, güleceğin yerde kan ağlardın.*

Peygamber Efendimiz s.a.v. “Eğer benim bildiğimi siz bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız” buyurmuştur. Başka bir hadislerinde de, “Gülmeyi azalt! Çünkü çok gülmek, kalbi öldürür” diye müminleri uyandırmıştır.

Büyük mütefekkir Bergson, “Her kahkaha, bir bardak kana bedeldir” derken, sanki Hz. Mevlâna’nın “Güleceğin yerde, kan ağlardin” fikrine aşına çıkmıştır. Yine bir mütefekkir de, “Sık sık gülen insanlar, çok kederli olup kederlerini yapmacık bir neşe ile örtmek isteyenlerdir” demiştir. Gerçekten gülmenin, kahkaha atmanın, göz yaşlarımızın maskesi olduğu zamanlar da vakidir.

Yerinde gülmek, elbette güzeldir. “Güzel bir gülüş, karanlık bir eve giren güneş ışıdır” demişlerdir. Peygamber Efendimiz de, daima tebessüm ederlerdi. Hz. Mevlâna, çok yukarılarda kadı ile sofuyu konuşturmuştu. Kadının, sofunun suallerine cevap verirken, “Terzi ile Türk’ün hikâyesi”ni örnek göstermişti. Şimdi, misal olarak araya koyduğu terzi ve Türk hikayesini, bizim açıklamamıza lüzum bırakmadan kendileri hikâyede geçen şahısların vesairenin neyi gösterdiğini ifade buyurmaktadır.

“İŞSİZLER VE MASAL ARAYANLAR, O TÜRK’E BENZERLER; GADDAR VE ALDATICI ÂLEM DE, O TERZİYE BENZER; ŞEHVET VE KADINLAR, BU DÜNYANIN GÜLÜNÇ ŞEY SÖYLEMESİDİR; ÖMÜR, EBEDİLİK KAFTANI VE TAKVA ELBİSESİ DİKİLMEK ÜZERE O TERZİNİN ÖNÜNE VERİLMİŞ ATLAS KUMAŞTIR; ASIL MAKSAT, EBEDİLİK VE TAKVA ELBİSESİNİ DİKİNMEKTİR”

برده پاره پاره خیاط غرور - اطلس عمرت به مقراض شهو

22125- *Gaflet terzisi, ömrün kıymetli kumaşını ayların makası ile parça parça kesti.*

لاغ کردی سعد بودی بر دوام - تو تمنا می‌بری کاختر مدام

22126- *Sen ise, “Benim talih yıldızım daima parlasaydı, hep kutlu olsaydı” der, hep bunu istersin.*

و ز دلال و کینه و آفات او - سخت می‌تولی ز تربیعات او

22127- *Talih yıldızının getirdiği uğursuzluklara pek kızarsın. Onun cilvesine, kinine, başına getirdiği afetlere öfkelenirsin.*

Bu ve bundan sonraki beyitlerde Hz. Mevlâna, eski müneccimlerin inançlarına da temas ediyor. İnsanlar, çok eski devirlerden beri, yıldızlarla talihleri arasında bir münasebet olduğuna inanmışlardı. Hâlâ da buna inananlar vardır.

Hükema kavline itimat edemem
Hem de külli yalan deyip gidemem;

diyerek işin içinden çıkmaktan başka çare yok.

Evet... Hakimlerin, filozofların sözlerine pek güvenilmez ama büsbütün de “Yalandır” deyip geçemeyiz.

و ز نحوس و قبض و کین کوشی او - سخت می‌رنجی ز خاموشی او

22128- *Onun susmasından, kuvvetsizliklerinden, sana kin beslemesinden pek incinirsin.*

بر سعود و رقص سعد او مه ایست - که چرا زهری طرب در رقص نیست

22129- *“Niçin zevk, neşe Zühresi oynamıyor” dersin ama onun kutluluğuna, oynayışına pek güvenme!*

لاغ را پس کلیات مغبون کنم - اخترت گوید که گر افزون کنم

22130- *Yıldızın sana der ki: “Neşelenmeni, gülmeni arttırsam, seni büsbütün aldatır, üzüntüye sokar, borçlandırırım.”*

عشق خود بر قلب زن بین ای مهان - تو مبین قلبی این اختران

22131- Ey boş şeylerle uğraşan değersiz kişi! Sen, şu yıldızların talihlerimiz üzerindeki oyunlarına, işvelerine bakma da, kendi aşkını bul, gönlüne ver, gerçek aşka sarıl.

“ÖRNEK”

پیش ره را بسته دید او از زنان - آن یکی می شد به ره سوی دکان

22132- Biri yola düşmüş, dükkanına gidiyordu. Kadınların yolu kapadıklarını gördü.

بسته از جوق زنان همچو ماه - پای او می سوخت از تعجیل و راه

22133- Adam pek hızlı gidiyordu. Bu yüzden tabanları yanıyordu. Yol da, ay gibi parlak, güzel kadınlarla kapanmıştı.

هی چه بسیاری ای دختر چکان - رو به يك زن کرد و گفت ای مستهان

22134- Yolcu, yüzünü kadınlardan birine çevirdi ve dedi ki: “Ey eksik etekler! Ey az düşünen mahluklar! Ey kızcıklar, ne kadar da çoksunuz?”

هیچ بسیاری ما منکر مبین - رو بدو کرد آن زن و گفت ای امین

22135- Kadın da, soru soran adama yüzünü çevirdi ve dedi ki: “Ey güvenilir er kişi! Bizim çokluğumuzdan ürkme, bizi kötü görme.”

تنگ می آید شما را انبساط - بین که با بسیاری ما بر بساط

22136- Biz kadınlar, yeryüzünde çoğuz, boluz ama bu çoklukla, bu bollukla sizi memnun edemiyoruz, size az geliyoruz, kıt görünüyoruz.

فاعل و مفعول رسوای زمن - در لواطه می فتید از قحط زن

22137- Siz de, kadın kıtlığından ötürü güzel delikanlılara gönül veriyorsunuz. Böylece bu işi yapan da rezil ve rüsva oluyor, kendisine yaptıran da.

Bazı erkeklerin kadınlara değil de, genç erkeklerle karşı duydukları bu meyil, bu anormal duygu, bir çeşit hastalıktır, ruhi bir sapıklıktır. Kur'an-ı Kerim'de, bu iğrenç duyguya kapılan Lut kavminin korkunç bir şekilde cezalandırıldığı haber verilmiştir. Peygamber Efendimiz de, bir hadisi şeriflerinde **“Lut kavminin yaptıklarını yapanlara, Allah lanet eder”** buyurmuşlardır.

Kur'an'ın menettiği, Peygamber'in lanetlediği bu iş, elbette Müslümanlıktaki en büyük günahlardan, en iğrenç görülen hareketlerdendir. Halkımız da bu fena işi nefretle karşılar. Bu işi yapanları, çeşitli adlarla kötüler. Hz. Mevlâna da, yukarıdaki beyitte görüldüğü gibi, “Bu işi yapan da, rezil ve rüsva olur, kendisine yaptıran da” diyerek, bu hareketi takbih etmektedir. Fakat dinin ve ahlakın menettiği, günah saydığı bazı hareketler gibi, bu gayri tabii duyguya kapılan sapıklar, bu hasta ruhlu erkekler, her devirde her memlekette bulunduğu gibi, elbette Mevlâna'nın devrinde de vardı. İslami olmayan bu duyguyu, tam Muhammedî bir veli olan Hz. Mevlâna da hoş görmez. Fakat bu zavallıların durumundan bir ibret dersi çıkarmak için, onların bahsini etmekten de çekinmez. Çünkü Mevlâna, bu günün ifadesi ile realisttir. Onun gayesi, iyi kötü mevcut olan her şeyden bahsederek halkı uyarmak, yolunu şaşırmışlara doğru yolu göstermektir. Bu duygu, bazılarının zannettikleri gibi, kadınların ortalarda görünmedikleri eski devirlerde, şark ve İslam memleketlerinde gelişmiş değildir. Bu sapıklık, her yerde öteden beri görülmektedir. Bu gün bile Avrupa'daki bazı memleketlerde, erkeklerin birbirleri ile resmen nikâhlanarak beraber yaşadıkları, gazetelere bile bahis konusu olmaktadır. Bu anormal duygunun kaynağı ve geliştiği yer eski Yunanistan'dır. Ksenofon'un Lasedemonyalılar ve Atinalılar Cumhuriyeti

adlı eserinde, erkeklerin, genç çocukları sevmelerinin iffete aykırı olmadığı yazılmıştır. Avrupa'ya örnek olan eski Yunan ahlakı işte böyle.

Eski Yunan mütefekkirlerinden Flutarkos da, “Kadın vücudu, estetik bakımından erkek vücudu kadar güzel değildir. Kadın, ancak çocuk doğurmak için yaratılmıştır. Bu sebeple kadın, sevgiye layık değildir” diye yazmaktadır. İşte İslam'ı hor gören Batılıların hayran kaldıkları ve örnek aldıkları eski Yunan kültürünün kadın hakkındaki görüşü bu.

Cenneti bile kadınların ayakları altına koyan İslamiyet'in kadınları hor gördüğü vehmine kapılan zavallılara, bu düşünceler karşısında acımamız lazım gelmez mi?

Eski Yunan medeniyet ve kültürünün mahiyeti hakkında bir fikir edinmek için, Ispartalı Lykurgos'un koyduğu kanundan bu mevzu ile ilgili olduğu için bir maddeyi sayın okuyucularıma ibret olması için arz ediyorum:

“Yetişkin erkekler, daha genç yaştaki erkek çocuklarla birlikte çift çift yaşayabilir. Durumları müsait olan erkekler, yeni serpilmiş oğlan çocuklarını, babalarına hediye vererek satın alabilirler. Bir erkek bir erkek çocuğa tutulur da, onu kendisine lekesiz dost yapmak, onunla birlikte yaşamak isterse, o çocuğun anası ve babası, çocuklarını kira ile o adama vermelidir.”

Abdurrahman Cami Hazretleri, ne güzel söylemiş: “Yunan felsefesi, heva ve hevesin mahsulüdür. Hâlbuki İslam hikmeti, imanı, düşüncesi Peygamber'in emir buyurduğu şeylerdir.”

Yukarıdada Lykurgos'un koyduğu kanunda geçen “Lekesiz dost” tabiri, bendenize Menakıb-ül Arifin'de geçen bir fıkrayı hatırlattı: Hz. Mevlâna'nın muasırı olan Evhadüddin Kirmani gençleri severmiş, onlara düşkünmüş, fakat sevgisi temizmiş, bir kötülüğü yokmuş. Şemsi Tebrizî Hazretleri, Evhadüddin ile Bağdat'ta karşılaştıkları zaman, Şems ona, “Ne âlemdesin?” diye sormuştu. Evhadüddin de, “Hakk'ın güzelliğini, sanatını, kudretini güzel çehrelerde seyrediyordum” manasına gelen “Aydın güzelliğini, parlaklığını su leğeninde seyrediyordum” demiş. Hz. Şems, ona “Ensende çıban mı var ki yere bakıyorsun? Eğer ensende çıban yoksa, ne diye başını kaldırıp da gökyüzündeki ihtişamı, güzellikleri seyretmiyorsun?” diye hatırlatmış.

کز فلك می‌گردد اینجا ناگوار - تو مبین این واقعات روزگار

22138- *Sen, dünyamızın hoşla gitmeyen, insanı üzen bu vakıalarını görmemezlikten gel.*

تو مبین این قحط و خوف و ارتعاش - تو مبین تحشیر روزی و معاش

22139- *Hayat pahalılığına, geçim zorluğuna, kıtlığa, korkuya, titreyişe bakma.*

مردهی اوید و ناپروای او - بین که با این جمله تلخیهای او

22140- *Şunu gör ki, bütün açıklıklarına rağmen, yine de dünyayı, hayatı çok seviyorsun, onun için ölüyorsun, ondan bir türlü kendini çekemiyorsun.*

“Ölmeden evvel ölmek” lütfuna her kişi nail olabilir mi? Allah'ın has kulları, ondan kendini çekmiş kurtarmışlardır. Hz. Mevlâna'nın buyurduğu gibi, “Acılıklarına rağmen, yine de onu seviyoruz.” Dünyada hastalıklar, yoksulluklar, ayrılıklar, ölüm peşimizi bırakmadığı hâlde, hayatın hoş tarafları da var. Bizi yaratan kuvvet, hayatın devamını istediği için bize dünyayı sevdirmiş, Oduncu ile Azrail efsanesi malumdur. Muallim Naci merhum, bu efsaneyi manzum olarak tercüme etmişti:

*Bir fakir ihtiyar oduncu gider
Koca bir yük odun tedarik eder
Güç ile sırtına o barı alır
Götürür hayli ter içinde kalır.*

Oduncu, hayattan ve yaşamaktan bıkmıştır. “Azrail gelse de, canımı alsa” diye niyazda bulunur. O zaman Azrail karşısına çıkar. “Beni istemişsin” der. “Geldim” deyince, oduncu yükünü göstererek, “Şu yükü tut da, sırtıma koyuver” der.

Başka bir şairimiz de, “İnsan, mezarının başına kadar hayatı sever” demişti. Aslında duygularımıza aldanmasak da, şu fani hayatı, bir hayalden ve oyundan ibaret olan şu dünyayı değil de, öteki dünyayı, gerçek olan dünyayı sevsek, kurtulacağız. Biz, devayı bırakıyor, derdi seviyoruz.

نقمتی دان ملک مرو و بلخ را - رحمتی دان امتحان تلخ را

22141- Hayatın acılıklarını, ızdıraplarını Allah’ın bir rahmeti, lütuf ve ihsanı bil. Merv, Belh sultanını ise, bir azap, bir felaket olarak gör.

این براهیم از شرف بگریخت و راند - آن براهیم از تلف نگریخت و ماند

22142- O İbrahim, ölümden kaçmadı, ateşe atıldı da yanmadı. Bu İbrahim de, yücelikten, şeref ve itibardan kaçtı, tacını tahtını bıraktı. Aşk ateşine yandı.

Bu beyitte, hem halkın kendilerine mabut yaparak taptıkları putları kıran, bu yüzden Nemrut tarafından ateşe atılan İbrahim Aleyhisselama, hem de tacını terk eden, saltanatı bırakıp derviş olan Ethem oğlu İbrahim’e işaret vardır. Bilindiği gibi, İbrahim Aleyhisselamı ateş yakmamıştı. Çünkü Cenab-ı Hakk, o ateşi bir gül bahçesine çevirdi. Bu hadise, Kur’anı Kerim’in 21. suresinin 69. ayetinde beyan buyurulmaktadır.

Biri peygamber, diğeri veli, ikisi de Allah’ın sevgili kullarından olan bu iki İbrahim hakkında çok şeyler söylenmiş, çok şeyler yazılmıştır. Ben bir şair değilim ki, bu mübarek kişiler hakkında şiir yazayım. Hatırıma genç yaşta vefat eden günümüz şairlerinden Asaf Halet Çelebi merhumun İbrahim adlı şiiri geldi. Bir vesile-i rahmet olarak, o şiiri buraya alıyorum. Üzerinde düşünülürse, insana bir şeyler söyleyeceğine, bir şeyler hissettireceğine inanıyorum:

İbrahim,
İçindeki putları devir
Elindeki balta ile
Kırılan putların yerine
Yenilerini koyan kim.
Güneş, buzdan evimi yaktı
Koca buzlar düştü
Putların boyunları kırıldı
İbrahim,
Güneşi evime sokan kim.
Asma bahçelerde dolaşan güzelleri
Buhtun-Nasr put yaptı
Ben ki zamansız bahçeleri kucakladım
Güzeller bende kaldı
İbrahim,
Gönlümü put sanıp da kıran kim.

Ethem oğlu İbrahim hakkında da, büyük şair merhum N.F. Kısakürek’in bir şiir gibi olan şu nesrini alıyorum:

“Başlangıçta Belh sultanı... Ve nice memleketler buyruğu altında... Dört bir tarafı, madde ihtişamının en ince nakışları ile bezeli... Ava çıktığı zaman, önünde ve arkasında sırma işleme, altın ve gümüş, elmas ve inci, tel ve pul içinde bir maiyet... Minyatür rüyası atlar, kelebek topuklu tazılar... Ve Belh sultanı İbrahim Ethem...

Bir genç en nadir kürklere ve ipeklere boğulmuş, yatağında uyurken, sarayın damında bir takırtı duydu. Kulak verdi, çatıda sert bir ayak sesi... Haykırdı:

- Kimdir o, kim var damda? Ses geldi:

- Yabancı değil... Bir katar deve kaybettim, damda onları arıyorum. Sultan, daha keskin, daha kızgın bağırdı:

- Ey insan! Kaybolan develeri, sarayın damında mı arıyorsun? Yine ses geldi, heybetli, derin ve tane tane:

- Ey gafil! Sen de Allah'ı ipek ve atlas kaftanlar içinde, inci ve altın tahtlar üzerinde mi arıyorsun?

İbrahim Ethem, yatağından sıçradı, adamlarını çağırdı. Her tarafı arattı, kimsecikler yok... Sabaha kadar uykusuz, yatağında çırpındı durdu. Sabahleyin divan kurulur kurulmaz, birden bire içeriye heybetli bir adam girdi. Kimse bu adama kim olduğunu, ne istediğini sormadı. Sultan, düşünceler içinde kendinden geçmiş, sordu:

- Ne istiyorsun, dileğin ne?

- Yolcuyum, buraya konmaya geldim.

- Burası benim sarayım, han değil...

- Senden evvel burada kim vardı?

- Babam...

- Ya ondan evvel, ondan evvel.

- Atalarım...

- Birinin göçüp öbürünün konuştuğu yer, han değil de nedir? Heybetli adam, hızla geriye dönüp divan odasından çıktı, gözden kayboldu. İbrahim Ethem, şaşkın bakışlar arasında yerinden fırladı; sofalardan, divanhanelerden uçarak geçti, mermer basamaklardan koşarak indi, somaki havuzların kenarından dolaştı, yemyeşil tarhları çiğnedi, yakut renkli çakıl taşlarının üstünden sekti, heybetli adamın izinden şimşek gibi aktı.

Nihayet, adamı şehrin dışında, kırlarda tutabildi:

- Allah aşkına söyleyin, kimsiniz? İçime ateş düşürdünüz! Kimsiniz, siz?

- Ben Hızır'ım!

Genç sultan yangınlar içinde:

- Bana birkaç saat izin verin, dedi; evime kadar gidip geleyim... Beni buracıkta bekleyin!

- Hayır, ecel muhtaç olduğun mühletten daha yakın.. Unutmak zamanı değil, uyanmak zamanı!

Ve İbrahim, genç çağında uyandı.

* * *

Bir gün de İbrahim Ethem, evde gaiplerden bir ses duymuştu:

- Ya İbrahim! Seni bu iş için yaratmadılar.

* * *

Artık ne saray, ne taht, hatta ne ayakkabı, ne külah, ne gömlek... İbrahim Ethem, sarayını, memleketini, dostlarını, her şeyi bıraktıktan sonra diyar diyar gezdi. Helal ve güzel kazanç için, dağlardan sırtıyla çalı çırpı taşıyıp pazarlarda sattı. Hamamlarda, Müslümanların kirlerini yıkayacak kadar nefsinin alçattı. Oradan Kâbe'ye gitti, oradan gidişlerin sonsuzuna...

İbrahim Ethem'e hayatında en mesut ve hazla dolu anını sordular; şöyle anlattı:

Bir gün, bir gemide gidiyorduk. Adamın biri şaklabanlık ediyor, şununla bununla eğleniyordu. Etrafındakiler de, gülmekten kırılıyorlardı. Nihayet bu adam, gemideki yolcular içinde en fazla hakaret edilebilecek, küçük düşürülecek, maskaralaştırılacak insan olarak beni buldu. Saçlarımdan tutup başımı kaldırdı. Elini boynumun üzerinde bıçak gibi işleterek, kesilen insan kafalarını misallendirdi. Başımı yerlere kadar ekti ve daha neler yapmadı! O kadar kişi arasında, hakir ve müdafasız olarak ben seçildiğim için, en mesut anım, bu! (Halkadan Pırıltılar, 17-20)

İşte yukarıda Hz. Mevlâna'nın "Tacını, tahtını bıraktı, aşk ateşine yandı" diye tarif ettiği İbrahim, böyle bir sultan... Asıl sultanlığı, dünya sultanlığını terk ettikten sonra buldu.

نعل معکوس است در راه طلب - آن نسوزد وین بسوزد ای عجب

22143- Şaşılacak şey şu ki, ateş İbrahim'in birisini yakmaz da, öteki İbrahim'i yakar. İstek yolunda, böyle birinin aksi olan hâller vardır.

İbrahim'in biri Nemrut'un ateşine atıldı, yanmadı. Öteki İbrahim ise, saltanatı bıraktı, ilahî aşkın ateşine düştü, yandı. Hakikati arayanların, Hakk'ı isteyenlerin yolunda, böyle birbirinin aksi olan, insanı şaşırtan şeyler vardır.

“SUFİNİN TEKRAR SORU SORMASI”

باز مکرر کردن صوفی سؤال را

که کند سودای ما را بی‌زیان - گفت صوفی قادر است آن مستعان

22144- *Sufi, tekrar dedi ki: “Yardıma niyaz edilen Allah, her şeye kadirdir. Bizim işimizi, isteğimizi ziyansız bir hâle koyabilir.”*

هم تواند کرد این را بی‌ضرر - آن که آتش را کند ورد و شجر

22145- *Ateşi güllük, bostanlık yapan, bunu da yapabilir? Kârımızı ziyansız bir hâle sokabilir.*

هم تواند کرد این دی را بهار - آن که گل آرد برون از عین خار

22146- *Dikenden gül bitiren o kudretli varlık, bu kışı da bahar hâline döndürebilir.*

قادر است ار غصه را شادی کند - آن که زو هر سرو آزادی کند

22147- *Her selviyi göklere doğru sere serpe yükselten, kederi ve ızdırabı da, sevinç ve neşe hâline sokabilir.*

گر بدارد باقی‌اش او را چه کم - آن که شد موجود از وی هر عدم

22148- *Her şey onun lütuf ve ihsanıyla yokluktan kurtuldu, var oldu. Var ettiğini ebedî kılar, sonsuzluğa kavuşturursa, onun nesi eksilir ki?*

گر نمیراند زیانش کی شود - آن که تن را جان دهد تا حی شود

22149- *Şu tene can verip diriltten, dirilttiğini öldürmezse ziyana mı girer?*

بنده را مقصود جان بی‌اجتهاد - خود چه باشد گر ببخشد آن جواد

22150- *O kerim Allah, kulunun niyaz ettiğini, dilediğini çalışmadan verse ne olur? Ne çıkar?*

مکر نفس و فتنه‌ی دیو لعین - دور دارد از ضعیفان در کمین

22151- *Zayıf, zavallı kullarını pusuda bekleyen nefsin, lanetlenmiş şeytanın hilesinden uzak tutsa, esirgese ne olur?*

“KADININ SUFİYE CEVAP VERMESİ”

جواب دادن قاضی صوفی را

ور نبودی خوب و زشت و سنگ و در - گفت قاضی گر نبودی امر مر

22152- *Kadı, dedi ki: “İnsanın hoşuna gitmeyen, insana acı gelen emir olmasaydı; dünyada güzel, çirkin, değersiz taş, kıymetli inci bulunmasaydı...”*

ور نبودی زخم و چالیش و وغا - ور نبودی نفس و شیطان و هوا

22153- *Nefs, şeytan, heva ve heves, zahmet, meşakkat, didinmek, uğraşmak ve kavga olmasaydı...*

بندگان خویش را ای منتهک - پس به چه نام و لقب خواندی ملک

22154- *Ey utanmaz adam! Sultan, kullarını ne adla, ne lakapla çağıracaktı?*

چون بگفتی ای شجاع و ای حکیم - چون بگفتی ای صبور و ای حلیم
22155- Nasıl “Ey sabırlı, ey hilim sahibi!” diyecekti? Nasıl “Ey yiğit kişi, ey hekim!” diyecekti?

چون بدی بی‌رهزن و دیو لعین - صابرین و صادقین و منافقین
22156- Sabırlılar, doğrular, sadıklar, fakirleri doyuranlar; yol kesenler, ahlaksızlar olmadıkça, lanetlenmiş şeytan bulunmadıkça, nasıl anlaşıldı, nasıl belli olurdu?

علم و حکمت باطل و مندرک بدی - رستم و حمزه و مخنث یک بدی
22157- Rüstem ile Hamza ahlaksız kişiler olsalardı, bilgi de boş olurdu, hikmet de boş ve manasız olurdu.

چون همه ره باشد آن حکمت تهی است - علم و حکمت بهر راه و بی‌رهی است
22158- İlim ve hikmet, doğru yol ile eğri yolu belirtmek içindir. Her tarafa yol bulunsaydı, hikmet boş bir şey olurdu.

هر دو عالم را روا داری خراب - بهر این دکان طبع شوره آب
22159- Sen ise, cismani duyguların kaynaştığı pis, kirli tabiatın istekleri uğruna, iki dünyanın da yıkılmasını istiyorsun.

وین سؤالت هست از بهر عوام - من همی‌دانم که تو پاکی نه خام
22160- Ben biliyorum ki, sen temizsin, ham da değilsin; senin bu sualin, halka gerçeği öğretmen içindir.

سهلتر از بعد حق و غفلت است - جور دوران و هر آن رنجی که هست
22161- Duranın çevri cefası, bütün ızdıraplar, eziyetler, Hakk’a uzak düşmekten ve gafletten daha kolaydır.

دولت آن دارد که جان آگه برد - ز انکه اینها بگذرند آن نگذرد
22162- Çünkü cefalar, ızdıraplar, eziyetler geçer gider de, Hakk’tan uzaklık ve gaflet geçmez. Mutlu kişi, canı uyanık olan kişidir. Hakk’tan uzak düşen ve gaflet içinde bulunan insan, dünyanın en bahtsız insanıdır.

“EZİYETE SABRETMEK, ZAHMETE KATLANMAK, SEVGİLİNİN AYRILIĞINA SABRETMEKTEN DAHA KOLAYDIR”

حکایت در تقریر آن که صبر در رنج کار سهلتر از صبر در فراق یار بود

ای مروت را به یکره کرده طی - آن یکی زن شوی خود را گفت هی
22163- Kadının biri, kocasına “Ey adamlığı bırakıp giden, insanlığa yanaşmayan kişi!” dedi.

تا به کی باشم در این خواری چرا - هیچ تیمارم نمی‌داری چرا
22164- Neden bana hiç bakmıyorsun? Ne vakte kadar bu horlukta kalacağım?

گر چه عورم دست و پای می‌زنم - گفت شو من نفقه چاره می‌کنم
22165- Kocas, “Ben seni aç bırakmıyorum. Yoksul kişiysem de, elim ayağım tutuyor” dedi.

از منت این هر دو هست و نیست گم - نفقه و کسوه است واجب ای صنم
22166- *Güzel karıcığım! Yiyeceğini temin etmek, üstüne başına bakmak benim vazifem, her ikisine de bakıyorum. Bu hususlarda bir eksik yok.*

بس درشت و پر وسخ بد پیرهن - آستین پیرهن بنمود زن
22167- *Kadın, gömleğinin kolunu gösterdi. Pek kabaydı, pek kirliydi.*

کس کسی را کسوه زین سان آورد - گفت از سختی تنم را می‌خورد
22168- *Kabalığından, sertliğinden tenimi dalıyor, yiyor. Kim birine bu çeşit bir elbise alır?*

مرد درویشم همین آمد فتم - گفت ای زن يك سؤالت می‌کنم
22169- *Adam, "Hanım" dedi, "Sana bir şey soracağım: Ben yoksul bir adamım, elimden ancak bu geliyor."*

ليك بندیش ای زن اندیشه‌مند - این درشت است و غلیظ و ناپسند
22170- *Bu gömlek kabadır, kötüdür, beğenilir tarafı yoktur. Bunlar doğrudur. Sen haklısın, fakat ey akıllı, ey düşünmeyi seven hanımım, bir düşün bakalım.*

این ترا مکروه‌تر یا خود فراق - این درشت و زشت‌تر یا خود طلاق
22171- *Bu mu daha kaba, daha çirkin, daha fena, yoksa seni boşamam mı? Bu mu sana daha kötü geliyor, yoksa ayrılık mı?*

از بلا و فقر و از رنج و محن - همچنان ای خواجه‌ی تشنیه زن
22172- *İşte ey böyle olsaydı, şöyle olsaydı diye hayatı kınayan kişi! Bela, yokluk, eziyet, mihnet de böyledir.*

ليك از تلخی بعد حق به است - لا شك این ترك هوا تلخی ده است
22173- *Şüphe yok ki, hayatın zevklerini, heva ve hevesi terk etmek acı bir şeydir. Fakat bunlar, Hakk'tan uzak kalmanın acılığından iyidir.*
Hayatta başımıza gelen belalar, yoksulluklar, ızdıraplar, eziyetler, hastalıklar, hakaretler, ayrılıklar, bütün bunlar, Hakk'tan uzak kalmanın bize getireceği mutsuzluktan, acılıktan daha iyidir.

ليك این بهتر ز بعد ممتحن - گر جهاد و صوم سخت است و خشن
22174- *Din uğrunda savaşmak, oruç tutmak insana zor gelir, güç gelir ama Hakk'ın kulu kendisinden uzaklaştırmasından, böyle bir derde düşürmesinden daha iyidir.*

گویدت چونی تو ای رنجور من - رنج کی ماند دمی که ذو المنن
22175- *Lütuflar sahibi Allah, bir an için olsun sana "Nasılsın ey benim zahmetlere uğrayan kulum?" derse, sende hiç zahmet ve eziyet kalır mı?*

ليك آن ذوق تو پرسش کردن است - ور نگوید کت نه آن فهم و فن است
22176- *Hatta böyle demese bile sen, onun böyle sorduğunu duymasan, anlamasan bile, senin duyduğun manevi zevk yok mu? İşte o zevk, Hakk'ın senin hatırını sormasıdır.*

Yukarıdaki beyitlerde, kul için en büyük felaketin, mutsuzluğun, Hakk'tan ayrı düşmek, onun varlığını hissetmemek, onu gönlünde bulamamak olduğu beyan

buyrulmaktadır. Hakk'tan ayrı olmanın ızdırabı, en büyük ızdıraptır. Diğer ızdıraplar, acılar, mihnetler, Hakk'tan uzak olmanın ızdırabı yanında bir şey ifade etmez. Bir şair, ne güzel söylemiş:

“Ey canımın canı, ey canımın rahatı! Huzuru sensiz yaşamak çok zordur. Senin güzelliklerini görmeden, cemalini seyretmeden neşeli olmak imkânsızdır.”

Ayrılık ateşi ile yanan kuluna, Hakk, bir an için olsun “Ey ızdırıp içinde yanan, ayrılıktan helak olan kulum! Nasılsın?” derse, kulda zahmet ve ızdırıp yok olur gider. Bedenin huzur içinde, seher vaktinde “Allah, Allah, Allah” demesi, Hakk'ın kuluna “Lebbeyk abdî”, yani “Ne istiyorsun ey kulum?” diye seslenmesi demektir. Kulun, Hakk'ı zikrederken duyduğu zevk, gönül zevki; Hakk'ın, kulunun hatırını sorması manasına gelmektedir.

سوی رنجوران به پرسش مایل اند - آن ملیحان که طیبیان دلند

22177- *Gönül doktorları olan güzeller, hastaların hatırını sormaya düşkündürler.*

چاره‌ای سازند و پیغامی کنند - ور حذر از ننگ و از نامی کنند

22178- *Adlarının duyulmasından çekinirlerse de, yine bir çaresini bulurlar ve haber yollarlar.*

نیست معشوقی ز عاشق بی‌خبر - ور نه در دلشان بود آن مفکر

22179- *Haber de göndermeseler, gönüllerinden geçirirler. Hasılı sevilen kimsenin, seveninden haberi olmaması mümkün değildir.*

هم فسانه‌ی عشق بازان را بخوان - ای تو جویای نوادر داستان

22180- *Ey nadir, duyulmamış hikâyeler arayan kişi! Âşıkların hikâyelerini oku.*

ترك جوشی هم نگشتی ای قدید - بس بجوشیدی در این عهد مدید

22181- *Bunca zamandır kaynadın, coştun ama ey kuruyup kalan kişi, yine de Tatar aşu gibi yarı pişmiş bir hâldesin.*

وانگه ار نادیدگان ناشی‌تری - دیده‌ای عمری تو داد و داوری

22182- *Bir ömürdür Allah'ın lütfuna ve ihsanına mazhar olmuşsun. Öyle olduğu hâlde, Hakk'ın lütfunu ve ihsanını görmeyenlerden daha aşağılara düşmüşsün. Hâlâ hiçbir şeysin!*

تو سپیستر رفته‌ای ای کور لد - هر که شاگردیش کرد استاد شد

22183- *Ona talebelik eden kişi üstat oldu. Hâlbuki sen, ey inatçı kör, günden güne geri gittin, geriledin.*

هم نبودت عبرت از لیل و نهار - خود نبود از والدینت اختیار

22184- *Anandan, babandan bir haberin olmadığı gibi, gece ile gündüzden de ibret aldığın yok.*

“ÖRNEK”

که تویی خواجه مسن‌تر یا که ریش - عارفی پرسید از آن پیر کشیش

22185- *Arifin biri, ihtiyar bir papaza “Sen mi daha yaşlısın, sakalın mı daha yaşlı?” diye sordu.*

Hız. Mevlâna'nın örnek olarak aldığı “Arifle papaz hikâyesi”ni şerh ederken Ankaravi

Hazretleri, “Arif, Hazreti Mevlâna’nın kendisi olarak düşünülmelidir. Çünkü Menakıb-ül Arifin’de buna benzer bir menkıbe vardır” diye yazmıştır. (Şerhi Mesnevî, cilt 6, sayfa 431)

Şarihin işaret buyurdıkları gibi, Menakıb-ül Arifin’in 1. cildinde aynen şöyle nakledilmiştir:

Bir gün Mevlâna Hazretleri, ulu arkadaşları ile birlikte Meram mescidinden şehre dönüyordu. Birden bire ihtiyar bir rahip karşılarına çıkıp önlerinde baş koymaya başladı.

Mevlâna, ona:

- Sen mi yaşlısın, sakalın mı? diye sordu. Rahip:

- Ben sakalımdan yirmi sene daha büyüğüm, o daha sonra çıktı, dedi. Bunun üzerine Mevlâna:

- O senden daha sonra çıktığı hâlde erişti ve kemale erdi. Sen, evvelce nasıl idiysen, şimdi de siyahlık, sapıklık ve hamlık içinde yüyüyorsun. Eğer değişmez ve olgunlaşmazsan, yazıklar olsun sana! diye buyurdu.

Zavallı rahip hemen zünnarını kopardı ve iman ederek Müslümanlardan oldu.

Hz. Mevlâna’nın aşağıda gelecek olan Mesnevî beyitlerini okurken, Eflaki Hazretleri’nin Menakıb-ül Arifin adlı bu menkıbe beyitlerinin daha iyi anlaşılmasına yardım edecektir.

Elbette Mevlâna beyitte geçen her şeyi papaza söylememiştir. Bize bir ders vermek için bunları ifade buyurmaktadır.

بی ز ریشی بی جهان را دیده‌ام - گفت نه من پیش از او زاییده‌ام

22186- Papaz, dedi ki: “Ben ondan önce, sakalım yokken dünyayı görmüşüm, nice seneler yaşamışım.”

خوی زشت تو نگردیده‌ست وشت - گفت ریشت شد سپید از حال گشت

22187- Arif, dedi ki: “Sakalın ağarmış, eski hâlini terk etmiş, fakat kötü huyun değişmemiş, olduğu gibi duruyor.”

تو چنین خشکی ز سودای ثرید - او پس از تو زاد و از تو بگذرید

22188- Sakalın senden sonra doğduğu hâlde, seni geçti. Sense, tirit sevdasına, cismani sevdaya düşmüşsün de, olduğun yerde kalmışsın.

يك قدم ز آن بیشتر ننهادهای - تو بر آن رنگی که اول زاده‌ای

22189- Sen, hâlâ doğduğun renktesin, o renkten bir adım bile ileriye atamamışsın.

خود نکردی زو مخلص روغنی - همچنان دوغی ترش در معدنی

22190- Hâlâ kaptaki ekşi ayırsın, hâlâ o yoğurdun yağını ayırmamışsın.

گر چه عمری در تنور آذری - هم خمیری خمره‌ی طینه دری

22191- Bir ömürdür ateş tandırındasın, fakat hâlâ balçık küpündeki hamur gibisin.

Papaz imana gelmediği için, bulunduğu yaşa kadar küfürde, dolayısıyla ateş tandırında kaldığı düşünülüyor. Daha doğrusu, “Bir ömürdür küfür içindesin. Küfür ateşi, seni pişirmemiş.” Balçık küp, topraktan yaratılmış cesedi göstermektedir. Bu beyti kısaca şöyle anlayabiliriz: Ey gafil papaz! Bir ömürdür imansızlık ve küfür ateşi içinde, kendi dinine göre ibadetini yapıyorsun ama imanın, ceset küpünde ekşi bir hamur gibi kalmış, pişmemiş.

گر چه از باد هوس سر گشته‌ای - چون حشیشی پا به گل بر پشته‌ای

22192- Heva ve heves rüzgârıyla başın dönüyor ama tepedeki ot gibi, ayağın toprağa bağlı kalmış.

Papaz, cismani arzuları ile bir şeyler yapmak istiyor. Heva ve hevesle başı dönmektedir. Fakat tabiat ve beşerî hâlleri, onu toprağa bağlamış. Dolayısıyla, bilgisizlik ve gaflet zemininden kurtularak imana gelmemiştir.

مانده‌ای بر جای چل سال ای سفیه - همچو قوم موسی اندر حر تیه

22193- Ey akılsız kişi! Musa'nın kavmi gibi kızgın Tih çölünde, olduğun yerde tam kırk yıl kalmışsın.

Bu beyitte ve bundan sonra gelecek beyitlerde, Maide Suresi'nin 22-26 ayetlerinde belirtilen şu hadiseye işaret vardır: Hz. Musa, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkardıktan sonra, Hakk'ın vadettiği Kenan memleketini elde etmek için, onları oradakilerle savaşa davet etti. İsrailoğulları, "Orada çok kuvvetli, savaşçı bir kavim var. Biz onlarla başa çıkamayız. Onlar oradan çıkmadıkça da, biz oraya giremeyiz. Sen ve Rabbin gidin, onlarla savaşın, biz burada oturacağız" dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk, onları kırk sene çölde bıraktı.

خویش می‌بینی در اول مرحله - می‌روی هر روز تا شب هروله

22194- Ey akılsız kişi! Tih çölünde kalan İsraililer gibi, sen de her gün akşama kadar koşup duruyorsun da, yine kendini koşturmuş buluyorsun.

تا که داری عشق آن گوساله تو - نگذری زین بعد سیصد ساله تو

22195- Sen, o buzağıya âşık olduğun, şu üç yüz yıllık uzaklıktan kurtulamazsın.

Hz. Musa Tur dağındayken, Samiri isminde biri, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkarken beraberlerinde getirdikleri altın ve zinet eşyalarını eritmiş ve ondan altın bir buzağı yaparak, "Musa'nın da, sizin de mabudunuz, işte bu altın buzağıdır" diyerek, İsrailoğullarını dinden döndürmüştü.

Böylece İsrailoğulları Hakk'ı bırakmışlar, altın buzağıya âşık olmuşlardı. Hz. Musa, Tur'dan dönünce kavminin sapıklığa düştüğünü görmüş, Samiri'yi kovmuş, buzağıyı eritmiş, dövüp ezmiş, denize attırmıştı. (Taha Suresi'nin 85-98 ayetlerine bakınız) Fakat İsrailoğullarının kalplerinden altın buzağı aşkı silinmediği ve Hz. Musa'yı dinleyip Kenan ilini elde etmek için savaşa girmedikleri için, Cenab-ı Hakk, onları kırk yıl kızgın Tih çölünde hapsedti.

بد بر ایشان تیه چون گرداب تفت - تا خیال عجل از جانشان نرفت

22196- Onların canlarından, gönüllerinden altın buzağının hayali çıkmadı da, Tih çölü onlara müthiş bir girdap oldu.

Bu maddi âlem, tabiat âlemi, Tih çölü gibidir. Hayvani ruh, daha doğrusu dünyevi istekler de, Samiri'nin yaptığı altın buzağıdır. Hayvani ruha malik olanlar, maddi zevklerini düşünenler, şehvet peşinde koşanlar, altın buzağıya tapan İsrailoğullarının sembolüdür. Bu suretle, bir kimsenin gönlünde dünya zevki ve şehvet duygusu hakim oldukça, tabiatı Tih'ten kurtulamaz. İhtiraslarının, isteklerinin o kızgın çölünde dolaşır durur. Bilgisizlik ve gaflet sahrasından kurtularak, kulluk ve ibadet Mescid-i Aksa'sına giremez ve hidayet ehlinde olamaz.

بی‌نهایت لطف و نعمت دیده‌ای - غیر این عجلی کز او یابیده‌ای

22197- Gördünüz, sonsuz lütuflar, nimetler altın buzağıdan değildir, Hakk'tandır.

Ey arzularının çölünde dolaşıp duran kişi! Maddi imkanlar, zenginlik, yüksek mevki, şöhrat, seni mutlu edemez. Eriştiğin sonsuz lütuflar, sayısız nimetler, hayvani ruhun bağısı değil, Hakk'ın bağısı, lütfu ve ihsanıdır.

"Size erişen her nimet Allah'tandır." (Nahl Suresi, ayet 53)

“Allah’ın nimetlerini saymak isterseniz, sayamazsınız.” (İbrahim Suresi, ayet 34)
ayet-i kerimleri, bu hakikati ifade buyurmaktadır.

از دلت در عشق این گوساله رفت - گاو طبعی ز آن نکوییهای زفت

22198- Ey arzularının çölünde dolaşıp duran kişi! Sen öküz huylusun da, Hakk’ın sana lütfettiği sonsuz ihsanlar, sayısız nimetler, altın buzağının aşkı yüzünden aklından çıkmış gitmiş.

صد زبان دارند این اجزای خرس - باری اکنون تو ز هر جزوت بپرس

22199- Bari hiç olmazsa şimdi, vücudunun her uzvuna, her cüzüne soracağın nimetlerini, lütuflarını, ihsanlarını, onlar sana söylesinler. Çünkü bu dilsiz gibi görünen uzuvlarının yüzlerce dili vardır.

Yasin Suresi’nin 65. ayetinde, “Öteki âlemde hesaba çekileceğimiz zaman, ellerimizin ve ayaklarımızın yaptıklarımıza şahadet edecekleri” bildirilmektedir. Keza Fussilet Suresi’nin 21. ve 22. ayetlerinde de, kulakların, gözlerin derilerin yaptıklarına şahadet edince, **“Neden şehadette bulundunuz?”** dendiği zaman, **“Her şeyi konuşuran Allah, bizi de konuşturdu”** diyecekleri haber verilmektedir.

Aslında ruhumuzda muvakkat bir zaman konak olan şu bedenimiz, harika bir binadır. Trilyonlarca hücreyi ihtiva eden bina-yı ilahînin nüfusu, dünya nüfusundan fazladır. Daha sağken bile her uzvumuz, dilsiz dudaksız, yaratıcının bize lütfettiği, ihsan ettiği nimetleri sayıp dökmektedir. Biz gafletimizden, onların sessiz sedasız söylediklerini duyamıyoruz. Şu satırları yazarken, gözüm bana şöyle seslenmektedir: Ey gafil! Cenab-ı Hakk, beni göz çukurunda kuvvetli bir kafatası içinde sipere koymasaydı, muhakkak başıma bir kaza gelecek, sen gözsüz kalacaktın ve şu yazıları yazamayacaktın. Görmek nimetinden mahrum kalacaktın. Seni yaratanı daima hatırla, ona şükret!

Vücudumuzun harikalarını hatırlamak için, 5. ciltteki “Vücut şehri” bölümünü lütfen bir defa daha okuyunuz.

که نهان شد آن در اوراق زمان - ذکر نعمتهای رزاق جهان

22200- Dünyaya rızık veren Hakk’ın nimetlerinin beyanı, anlatılması, zaman yapraklarının arasında gizlenmiştir.

Zamanımızda gördüğümüz her yaprak, Hakk’ın nimetlerini beyan eder, anlatır. Dünyada mevcut sayısız bitkilerin her yaprağı, bir lisan olup gönlü uyanık kişilere Hakk’ın keremini, lütfunu ve ihsanını söylemektedir. Hakk’ın nimetlerinin zikri ve beyanı hususu, gönülleri paslı, kalpleri kararmış kişilere gizlenmiştir. Onlar, bu sözlerle aşına olamazlar. Şeyh Sadi Hazretleri, bu hususu beyitlerinde şöyle beyan etmişlerdir:

“Gönlü uyanık kişilerin nazarında bitkilerin her bir yaprağı, Hakk’ın marifetini, lütfunu, ihsanını beyan eden, anlatan birer defterdir.”

Bütün âlemin cüzleri ve insanın bütün uzuvları, Hakk’ın terbiyesi ile terbiye edilmekte, onun nimeti ile beslenmektedir. Her şeye onun nimetiyle müstağrak olmuştur. Cümle mevcudat, varlığını ve gelişmesini ondan almıştır. O, âlemlerin Rabbidir.

جزو جزو تو فسانه گوی تست - روز و شب افسانه جویانی تو چست

22201- Ey gafil! Sen, gece gündüz masal arar durursun. Hâlbuki senin cüzlerinin cüzü, sana senin masalını söylemedeler.

چند شادی دیده‌اند و چند غم - جزو جزوت تا برسته‌ست از عدم

22202- Her cüzün, yokluktan çıkıp geleli neler görmüştür, kaç neşe görmüş, kaç sevinç tatmıştır. Kaç keder, kaç ızdırap yaşamıştır?

بلکه لاغر گردد از هر پیچ جزو - ز آنکه بی‌لذت نروید هیچ جزو

22203- Çünkü hiçbir cüz, sevinç almadıkça, lezzet bulmadıkça, büyüyüp

gelişmez. Aksine her cüz, ızdırapla zayıflar, harap olur.

بل نرفت آن خفیه شد از پنج و هفت - جزو ماند و آن خوشی از یاد رفت

22204- Yokluktan çıkıp gelen cüzün kaldı, fakat o neşe, o sevinç hatırdan çıktı gitti. Bilgiden çıkıp gitmedi de, beş duygu ile duyulmaktan ve vücudun yedi uzvu ile hissedilmekten gizlendi.

Beyitte geçen yedi uzuv, bazılarına göre, düşüncenin yeri olan baş, gönlün makarını sayılan göğüs, nefis ve şehvetin sembolü karın, isteklerimize vasıta olan iki el, bizi gayeye doğru götüren iki ayaktır. Bir kısım büyükler, yedi uzvu yahut yedi endamı şöyle tarif etmişlerdir: Baş, iki el, yan böğrümüz, iki ayak, şah damarımız; şah damarı, nehr-ül beden, yani beden ırmağı sayılmaktadır.

Hız. Mevlâna, yukarıdaki beyti ile, “Ezelden geldiğimiz yerden ruhumuzda kalan manevi neşe, sevinç, hatırdan çıkıp gitmedi ama duygularımızdan gizlendi” buyuruyor. Beş duygudan ve topraktan gelen bedenimize ait yedi uzvun tesirinden kurtulunca, ruh âlemine ait olan manevi zevke ve neşeye, sevince kavuşacağımızı müjdeliyorlar. Divan-ı Kebir’de de şöyle buyurmaktadır:

“Nereden gelmişsin, biliyor musun? Noksan sıfatlardan beri olan Hakk’ın hareminden gelmişsin. Bir düşün, hatırla! O güzel, o ruhani yerler hiç hatırına gelmiyor mu? Demek ki oraları unuttun da, böyle şaşırıp kaldın; başın dönüp duruyor.”

ماند پنبه رفت تابستان ز یاد - همچو تابستان که از وی پنبه زاد

22205- Bu hâl şuna benzer: Yaz mevsiminde pamuk biter, yetişir. Zaman geçer, yaz gelir gider. Hatırdan bile çıkar, fakat pamuk kalır.

شد شتا پنهان و آن یخ پیش ما - یا مثال یخ که زاید از شتا

22206- Yahut da kıştan meydana gelen buz gibi, buzu görürüz önümüzde de, fakat kış gizlenmiştir, görünmez.

یادگار صیف در دی این ثمار - هست آن یخ ز آن صعوبت یادگار

22207- Karşımızda duran o buz, bize çıkardığı zorluğun, üşütmenin, titremenin armağanıdır. Yazın bize bıraktığı hediye de, çeşitli meyvelerdir.

در تنت افسانه گوی نعمتی - همچنان هر جزو جزوت ای فتی

22208- Ey genç! Bunun gibi senin her cüzün de, tenin de, Hakk’ın bir nimetinin hikâyesini anlatıp durmaktadır.

هر یکی حاکی حال خوش بود - چون زنی که بیست فرزندش بود

22209- Yirmi oğullu olan bir kadın gibi... Her oğlu, onun bir hoş hâlini anlatır.

بی بهاری کی شود زاینده باغ - حمل نبود بی ز مستی و ز لاغ

22210- Kendinden geçme, sevişme ve oynaşma olmadan, kadın gebe kalmaz. Bahar olmadan, çiçekler açmadan, bağlarda ve bahçelerde meyveler doğar mı?

شد دلیل عشق بازی با بهار - حاملان و بچگانشان بر کنار

22211- Doğuran kadınlar ve kucaklarındaki çocukları, onların baharla seviştiklerini gösterir.

همچو مریم حامل از شاهی نهان - هر درختی در رضاع کودکان

22212- Her ağaç, çocuklarını emzirmededir. Onların hepsi de, Meryem gibi gizli bir padişahın gebe kalmışlardır da, çocuk doğurmuşlardır.

صد هزاران کف بر او جوشیده شد - گر چه در آب آتشی پوشیده شد

22213- *Her ne kadar ateş suyun altında gizlenir, kendini göstermezse de, üstünde yüz binlerce köpük coşar.*

کف به ده انگشت اشارت می‌کند - گر چه آتش سخت پنهان می‌تند

22214- *Ateş çok gizlidir. Fakat köpük, on parmağıyla ateşin varlığını göstermektedir.*

حامل از تمثالهای حال و قال - همچنین اجزای مستان وصال

22215- *Bunun gibi vuslat sarhoşlarının cüzleri de, hâl ve söz timsallerinden gebe kalır.*

چشم غایب گشته از نقش جهان - در جمال حال وامانده دهان

22216- *Onların ağızları, hâl güzelliğe karşı hayretten açıkta kalmış da, gözleri ise cihan nakşına kapanmış, gayb âlemini seyretmektedir.*

Yukarıdaki beyitlerde geçtiği üzere, nasıl ağaçlar Hz. Meryem gibi gizli bir padişahın gebe kalarak, çocuklar gibi meyveler vermişler, cihanın her zerresi, her cüzü birbirlerine âşık olup kavuşmak ve buluşmak ümidi ile çırpınıp durmaktadır. Böylece varlıkların her bir cüzü, hâl ve söz timsallerinde manevi evlatlara gebe kalmaktadır. Onlar, güzel hâllerle ve sözlerle yakınlık peydah ederler. Gizli padişahın koyduğu şaşmaz kanunlarla, onun takdiriyle birbirlerine âşık olan ve vuslat sarhoşluğu ile titreyerek uçuşan zerrelerin de, Hakk'ın yarattığı gizli güzellikler karşısında, o güzel hâllerin seyrinde, o ruhani suretlerin ve manevi güzelliklerin müşahedesinde hayretten ağızları açıkta kalmıştır. Onlar, cihanın dış görünüşüne, nakşına, gözlerini kapamışlar da gayb âlemini seyretmektedirler.

Hz. Mevlâna'nın nazarında insan, hayvan, nebat, (hatta canlı oldukları hâlde gafletimizden cansız sandığımız) nesneler, daha doğrusu yerde ve gökte bulunan bütün varlıklar, birbirine âşıktır. Birbirleri için çırpınmaktadırlar. Sanki Divan-ı Kebir'den alınan şu beyitler, yukarıdaki Mesnevî beyitlerini şerh etmektedir:

“Dünyanın her cüzü âşıktır. Her cüzü, her zerresi bir buluşma sarhoşudur. Fakat sırlarını sana söylemezler. Sır, layık olandan başkasına söylenmez. Onlar, Hakk'ın tatlı sofrasından, kâsesinden yer ve içerler. Şu gökyüzü âşık olmasaydı, göğsü, gönlü böyle saf, böyle temiz kalır mıydı? Güneş âşık olmasaydı, yüzünde bir ışık bulunmazdı. Yeryüzü ve dağ âşık olmasalardı, gönüllerinde bir ot bile bitmezdi. Deniz, aşktan bir şey bilmeseydi, böyle çırpınıp durmazdı, bir yerde karar kılardı.”

لاجرم منظور این ابصار نیست - آن موالید از ره این چار نیست

22217- *Doğanlar, bu dört unsurdan doğmazlar. Bunun için de onlar, bu gözlerle görünmezler.*

لاجرم مستور پرده‌ی ساده‌اند - آن موالید از تجلی زاده‌اند

22218- *O doğan çocuklar, tecelliden doğmuşlardır. Bu sebeple onlar, renksizlik perdesiyle örtülmüşlerdir.*

وین عبارت جز پی ارشاد نیست - زاده گفتیم و حقیقت زاد نیست

22219- *Yukarıda “Doğanlar” dedim ama aslında doğanlar yoktur. Yani doğmamışlardır. Bu söz, ancak anlatabilmek için söylenmiş bir sözdür.*

بلبلی مفروش با این جنس گل - هین خمش کن تا بگوید شاه قل

22220- *Aklını başına al da, “Kul, yani söyle” emrinin padişahı söylesin; bu*

çeşit güle karşı bülbüllük satma.

Dört unsurdan meydana gelen şeyler gözle görülür, fakat yukarıda geçen beyitteki vuslat sarhoşlarının cüzlerinden doğanlar, manevi varlıklar olup bu zahirî gözle, bu baş gözüyle görülmezler. Bunlar, hâllerden ve ruhani neticelerden ibarettir. Bunlar, Hakk âşıklarının cüzlerinden meydana gelmişlerdir. Bunlar, ilahî tecellilerden doğmuşlardır. Bu sebeple, onun renksizlik perdesi ile örtülmüşlerdir. Çünkü Hakk âşıkları, renksizlik, safi ve sadelikle vasıflanmışlardır. Tecelliyat-ı ilahiye ile onların cüzlerinden zuhura gelen hâller ve ruhani dalgalar, onların safi ve sadeliği perdesinin altında gizli kalmışlardır. Onların sadeliği, onlardan meydana gelen güzel hâllere örtü olduğundan, halk onları görememiştir.

بلبلأ ترك زبان كن باش گوش - این گل گویاست پر جوش و خروش

22221- Bu gül, bildiğin gül değildir. Bu, coşup göğürerek sevilen bir güldür. Ey bülbül! Dili, ötmeyi bırak, kulak kesil.

شاهد عدلند بر سر وصال - هر دو گون تمثال پاکیزه مثال

22222- Hâl de, söz de, her ikisi de, tertemiz iki güzeldir. Her ikisi de, vuslat sırrının adil şahitleridir.

شاهد احبال و حشر ما مضی - هر دو گون حسن لطیف مرتضی

22223- Bu iki seçilmiş, bu iki razılık sırrına ermiş güzel, manevi gebeliklerin ve geçmiş zamanlardaki tekrar dirilmelerin şahididir.

Bu iki seçilmiş güzel, kâmil insandan zuhur eden güzel hâl ve güzel söz sohbettir. İyi huy, iyi söz, hüsn-ü hâl, güzel ve makbul hâl, hüsn-i mekal; güzel, tatlı sözdür.

Geçmiş zamanlar, “Elest-ü âlemin”, yani ruh âlemini göstermektedir. Bir müminin iyi hâli ve güzel sözü, Cenab-ı Hakla özeldeki ahdine ve Hakla aşına olduğuna şehadet eder. Daha doğrusu, ezeldeki ahdine sadık olan kulun Hakk tarafından sevildiğine dair iki adil şahit vardır: Biri, iyi huyu (iyi hâl); öteki, güzel ve yerinde sözüdür. Bu şahitler, ne kadar güzel olursa, şüphesiz onun sırrı ve sireti güzel olur. Bu ikisi de, Hakk’ın tecelliyatı, cemali ve latifesiyle olur.

هر دم افسانه‌ی زمستان می‌کند - همچو یخ کاندر تموز مستجد

22224- Yeniden yeniye gelen Temmuz ayındaki buz gibi... Bu buz, her an kışın hikâyesini söyler durur.

اندر آن ایام و ازمان عسیر - ذکر آن اریاح سرد و زمهریر

22225- O soğuk yerleri, o zemheri rüzgârlarını, o zamanları, o zor ve tatsız günleri anlatır durur.

می‌کند افسانه‌ی لطف خدا - همچو آن میوه که در وقت شتا

22226- Herhangi bir meyvenin, kış mevsiminde Allah’ın lütfunun, ihsanının hikâyesini anlatması gibi...

و آن عروسان چمن را لمس و طمس - قصه‌ی دور تبسمهای شمس

22227- O meyve, güneşin gülümsediği zamanları, yeşillik gelinlerine dokunmasını, onları örselemesini, yıpratmasını anlatır.

یا از او واپرس یا خود یاد آر - حال رفت و ماند جزوت یادگار

22228- Senden de hâl geçti gitti. Cüzlerin yadigâr olarak kaldı. Ya ona sor yahut hatırlamaya çalış.

ز آن دم نومید کن واجستی - چون فرو گیرد غمت گر چستی
22229- *Gam seni yakaladı mı, çeviksen derhal sıçrar, ümitsizlik deminden kurtulursun.*

راتبه‌ی انعامها را ز آن کمال - گفتیش ای غصه‌ی منکر به حال
22230- *Ona, "Ey hâli, nimetleri, o yüceliği inkâr eden gam!" dersen...*

همچو چاش گل تنت انبار چیست - گر به هر دم نهات بهار و خرمی است
22231- *Eğer her dem kendini bahar mevsimindyimiş gibi hissetmiyorsan, mutlu ve neşeli değışsen, gül yığının benzeyen bedeninin neyin ambarıdır?*

منکر گل شد گلاب اینت عجب - چاش گل تن فکر تو همچون گلاب
22232- *Gül yığını tenindir. Düşüncen de gül suyuna benzer. Gül suyu, gülü inkâr ediyor. İşte sana şaşıllacak şey!*

بر نبی خویان نثار مهر و میغ - از کپی خویان کفران که دریغ
22233- *Nimetleri inkâr eden maymun huylulardan saman bile esirgenir. Fakat Peygamber huylu kişilere güneş ve bulut saçılır.*

و آن سپاس و شکر منہاج نبی است - آن لجاج کفر، قانون کپی است
22234- *O kâfirlik inadı, maymunun inadıdır. O lıamd-ü sena, o şükür de Peygamber'in yoludur.*

با نبی رویان تنسکها چه کرد - با کپی خویان تهتکها چه کرد
22235- *Perdelerin yırtılması maymun huylulara neler etti? Peygambere benzeyenlere ise, peygamberlerin yolunda yürümek ne faydalar verdi?*

در خرابیهاست گنج عز و نور - در عمارتها سگانند و عقور
22236- *Mamur yerlerde köpekler var, kuduzlar var. Yıkık yerlerde ise, nur ve yücelik definesi var.*

گم نکردی راه چندین فیلسوف - گر نبودی این بزوغ اندر خسوف
22237- *Şu doğuş ayın tutulmasında olmasaydı, bunca filozof yolunu kaybetmezdi.*

دیده بر خرطوم داغ ابلهی - زیرکان و عاقلان از گم‌رہی
22238- *Akıllı ve zeki kişiler, bu yol kaybetme yüzünden burunlarının ahmaklıkla dağlandığını gördüler.*

Yukarıdaki beyitlerde, görünüşlerin insanı aldattığı belirtilmektedir. Mamur yerler, devlet ve servetli bedenleri mamur olan ehl-i dünya ve ehl-i hevayı göstermektedir. Yıkık yerler ise, bedenleri dert ve mihnet, külfet ve meşakkatle harap olan ehl-i belaya işaretler. Bedenleri nimet ve rahatla mamur olan kimselerin vücutlarında köpek sıfatları, hayvan huyları vardır. Bedenleri ızdırapla, mihnetle harap olan kişilerin vücutlarında izzet ve nur definesi vardır. Onlar, Hakk'ın verdiklerine razıdırlar. Her hâllerinde Allah'a hamd ve senada bulunurlar. Kalpleri marifet nuruna, yücelik hazinesine mahzen olmuştur. Bazı akıllı geçinen kişiler, görünüşlerinin ötesine geçemezler, aldanırlar, hakikati bulamazlar. Onlar, akıllarına güvenirlere, yolu şaşırlar. Filozoflar, ayın turunu yalnız doğmakta, karanlığı da batmakta gördüklerinden, ölümden sonraki hayatı akıllarına güvenerek inkâr ederler ve yolu şaşırlar, hakikati kaybederler.

“ÇALIŞIP KAZANMADAN RIZK DİLEYEN FAKİRİN HİKÂYESİ”

باقی قصه‌ی فقیر روزی طلب بی‌واسطه‌ی کسب

که ز بی‌چیزی هزاران زهر خورد - آن یکی بی‌چاره‌ی مفلس ز درد

22239- Çaresiz kalmış bir müflis, derde düşmüştü de hiçbir şeyi yoktu. Binlerce sıkıntı içinde çırpınıyor, âdeta can çekişiyordu.

کای خداوند و نگهبان رعا - لابه کردی در نماز و در دعا

22240- Namazlarında, dualarında, “Ey Allah’ım! Ey kurdu kuşu koruyan Rabbim!” diye yalvarıyordu.

بی‌فن من روزی‌ام ده زین سرا - بی‌ز جهدی آفریدی مر مرا

22241- “Sen beni çalışıp yorulmadan yarattın” diyordu; “Bu dünyada rızkımlı da çalışıp kazanmadan lütfet!”

پنج حس دیگری هم مستتر - پنج گوهر دادی‌ام در درج سر

22242- Başıma beş gizli inci lütfettin; ayrıca verdiğin beş duygu da gizli...

Başta bulunan beş gizli inci, umumi manada hiss-i müşterek, yani ortak duygudur ki, bunlar hayal, vehim, hafıza, idrak ve tefekkürden ibarettir. Ayrıca bahsedilen beş duygu, görmek, duymak, tat almak, koku almak ve dokunma duygularıdır.

Yukarıda arzedilen beş gizli inci, içimizdeki beş duyguyu ifade etmektedir ki, Türkçeleri şöyle: Anlamak, vehmetmek, hayal kurmak, düşünmek, bellek, hatıra tutmaktır. Bunlardan başka, insanda sayılamayacak kadar duygu vardır.

من کلیم از بیانش شرم رو - لا یعد این داد و لا یحصی ز تو

22243- İhsanların, lütufların sayıya sığmaz. Utanıyorum, anlatamam, dilsiz ve âcizim.

کار رزاقیم تو کن مستوی - چون که در خلاق‌ام تنها توی

22244- Beni yaratan yalnız sensin. Rızkımlı da düzene sen koy.

عاقبت زاری او بر کار شد - سالها زو این دعا بسیار شد

22245- Yıllarca bu şekilde dualar etti, çok yalvardı, yakardı. Sızlanması sonunda işe yaradı.

از خدا می‌خواست بی‌کسب و کلال - همچو آن شخصی که روزی حلال

22246- Çalışmadan, yorulmadan Allah’tan helal rızık isteyen adam gibi...

Burada Hz. Mevlâna, Davut Aleyhisselam zamanında çalışmadan, yorulmadan helal rızık isteyen kişi ve öküz hikâyesini hatırlatıyor. Bu hikâye, Mesnevî’nin 3. cildinde geçmişti.

عهد داود لدنی معدلت - گاو آوردش سعادت عاقبت

22247- Sonunda bir öküz, adalet sahibi Davut’un zamanında o yoksulu saadete kavuşturmuştu.

هم ز میدان اجابت گو ربود - این متیم نیز زاریها نمود

22248- Bu adam da, onun gibi sızlandı, yalvardı yakardı. Nihayet Hakk, onun duasını kabul etti.

از پی تاخیر پاداش و جزا - گاه بد ظن می‌شدی اندر دعا
22249- İnsan bazen duasının kabul edilmeyişine, dileğinin gecikmesine bakıyor, kötü zanlara düşüyor.

در دلش بشار گشتی و زعیم - باز ار جای خداوند کریم
22250- Bazen de kerem sahibi Allah'ın lütfu, gönlüne müjdecî olarak düşüyor ve duasının kabul edileceğine onu inandırıyordu.

از جناب حق شنیدی که تعال - چون شدی نومید در جهد از کلال
22251- Çalışıp çabalarken yorulup ümitsizliğe düşünce, Cenab-ı Hakk tarafından "Gel" sesini duyuyordu.

بی‌از این دو بر نیاید هیچ کار - خافض است و رافع است این کردگار
22252- Cenab-ı Hakk, dilediğini yukarıdan aşağı indirir, alçaltır. Dilediğini de yukarı kaldırır, yükseltir. Onun bu ikisinden başka hiçbir işi yoktur.

بی‌از این دو نیست دورانش ای فلان - خفض ارضی بین و رفع آسمان
22253- Dostum! Yeryüzünün alçalışını, gökyüzünün yüceliğini gör. Bu ikisi olmadıkça, âlemin dönüşü olamaz.

نیم سالی شوره نیمی سبز و تر - خفض و رفع این زمین نوعی دگر
22254- Şu yeryüzünün alçalışı da, yücelişi de başka bir çeşit. Yarı yılı çorak, donmuş bir hâlde. Yarı yılı yemyeşil, ter-ü taze.

نوع دیگر نیم روز و نیم شب - خفض و رفع روزگار با کرب
22255- Mihnetlerle, ızdıraplarla dolu olan zamanın alçalışı bir türlü, yücelişi bir türlü... Yarısı gündüz olarak geçiyor, yarısı gece...

گاه صحت گاه رنجوری مضج - خفض و رفع این مزاج ممترج
22256- Zıtlarla mezcolmuş, uzlaşmış mizacın yücelişi de, alçalışı da şu: İnsan bazen sıhhatlidir, neşelidir! Bazen de hastadır, üzgündür.

قحط و جذب و صلح و جنگ از افتتان - همچنین دان جمله احوال جهان
22257- İlahî bir imtihan gibi insanların başına gelen savaş, sulh, kıtlık, bolluk, dünyanın bütün hâllerini böyle bil.

زین دو جانها موطن خوف و رجاست - این جهان با این دو پر اندر هواست
22258- Şu dünya, bu iki kanatla uçar. Canlar, bu ikisi yüzünden korku ile ümidi yurt edinirler.

Beyitte geçen iki kanat, Cenab-ı Hakk'ın "Hafız", yani yukarıdan indiren, alçaltan ve "Rafi", yani yukarı kaldıran, yükselten ismi mübareklerinin sembolüdür. Bütün canlar, bu isimlerden korku ve ümide düşerler.

در شمال و در سموم بعث و مرگ - تا جهان لرزان بود مانند برگ
22259- Bu cihan, şimal rüzgarına benzeyen yaşayışla, sam rüzgarı gibi olan ölüm ve tekrar diriliş rüzgarına tutulup yaprak gibi titrer durur.

بشکند نرخ خم صد رنگ را - تا خم يك رنگی عیسای ما
22260- Nihayet İsa'mızın tek renge boyayan birlik küpü, yüzlerce renkteki küpü

kırar.

Burada Hazreti İsa'nın şu mucizesine işaret var: Rivayete göre Hazreti Meryem, oğlunu bir boyacının yanına çıkarıp vermiş. Bir gün ustası, Hazreti İsa'ya birkaç parça kumaş vermiş. Renklerine göre batırılacak boya küplerini de göstermiş ve işine gitmiş. Hazreti İsa, o kumaşların hepsini bir küpe daldırmış, bırakmış. Ustası dükkâna gelip işi anlayınca kızmış, fakat Hz. İsa, bir mucize eseri olarak bir boya küpünden istenilen renge boyanmış çeşitli kumaşları çıkarıp ustasına vermiş.

Hz. İsa'nın küpünden çeşitli renklerde kumaşlar çıktığı gibi, vahdet küpünden de türlü türlü renk ve şekilde varlıkların, çeşitli hâllerin zuhur edeceğine işaret edilmektedir.

هر چه آن جا رفت بی‌تلوین شده ست - کآن جهان همچون نمکسار آمده است

22261- Çünkü o cihan tuzluya benzer. Oraya ne girerse, renksiz olur.

Hz. İsa'nın küpü gibi, tuzla da mertebe-i vahdet, yani birlik mertebesini, âlem-i vahdeti göstermektedir. Âlem-i kesret, yani çokluk âlemi, mertebe-i vahdet de nur-u vahdetle bir renge boyanır. Kesret ortadan kalkar, vahdet meydana gelir.

می‌کند یک رنگ اندر گورها - خاک را بین خلق رنگارنگ را

22262- Toprağa bak! Çeşit çeşit renkteki insanları mezarda bir renge sokmada.

خود نمکسار معانی دیگر است - این نمکسار رسوم ظاهر است

22263- Bu, görünen bedenlerin tuzlası. Mana âlemine ait tuzlaysa, bundan tamamıyla ayırır.

از ازل آن تا ابد اندر نوی است - آن نمکسار معانی معنوی است

22264- O mana âleminin tuzlası manevidir. O, ezelden ebede kadar yenilikler içindedir.

آن نوی بی‌ضد و بی‌ند و عدد - این نوی را کهنگی ضدش بود

22265- Eskilik, bu yeniliğin zıttıdır. Hâlbuki o âlemin yeniliği zıtsızdır, eşsizdir; sayıya da sığmaz.

صد هزاران نوع ظلمت شد ضیا - آن چنانک از صقل نور مصطفی

22266- Nitekim Hz. Muhammed Mustafa'nın nurunun cilasıyla, yüz binlerce çeşit karanlık ışık kesildi.

Hz. Sadi, Peygamberimiz hakkında ne güzel söylemiş:

"Kemaliyle en yüksek derecelere, yüceliklere erişti. Mübarek cemaliyle ve güzelliğiyle karanlıkları aydınlattı. Onun bütün huyları güzeldi. Ona ve âline salavat getiriniz."

جملگی یک رنگ شد ز آن الپ الغ - از جهود و مشرک و ترسا و مغ

22267- O büyük sultanın yüzünden Yahudi, müşrik, Hristiyan ve ateşe tapanların hepsi bir renge boyandı.

شد یکی در نور آن خورشید راز - صد هزاران سایه کوتاه و دراز

22268- O sır güneşinin nurunda yüz binlerce kısa ve uzun gölge birleşti.

Nur-u Muhammedî her şeyi kapladı. Bütün varlıklar, o nur içinde kayboldular.

گونه گونه سایه در خورشید رهن - نه درازی ماند نه کوتاه نه پهن

22269- Ne uzunluk kaldı, ne kısalık, ne genişlik... Çeşit çeşit gölgeler, güneş

tarafından yutulular, yok oldular.

بر بد و بر نيك كشف و ظاهر است - ليك يك رنگي كه اندر محشر است
22270- *Fakat mahşerdeki tek renge boyanış, iyiye de apaçık görünür, kötüye de.*

نقشه‌امان در خور خصلت شود - كه معانی آن جهان صورت شود
22271- *Çünkü o dünyada manalar, şekle ve surete bürünürler. Bu yüzden suretlerimiz, huylarımıza uygun olur.*

این بطنه روی کار جامه‌ها - گردد آن گه فکر، نقش نامه‌ها
22272- *O zamanda mektupların yazıları meydana çıkar, elbiselerin astarı yüz olur. Herkesin içi dışına döner.*

Yukarıdaki beyitlerde açıklanması gereken hususlar vardır. “Mahşerde tek renge boyanış” mutlak vahdetin zuhuruna işarettir.

Kıyamet gününde bütün gölgeler, bu dünyada hakikatin örttüğü örtüler, perdeler ortadan kalkacaktır. Çeşitli dinlerin, inançların arasındaki gerçek münasebet, mutlak ilahî birliğin karşısında herkese olduğu gibi görünecektir. Yani hangi mezhepte, hangi inançta olursa olsun, ister müşrik, ister Yahudi, ister ateşe tapan, ister Hristiyan, ister cahil, ister gafil, ister iyi, ister kötü, hepsi de mümin ve muvahhit olarak Hakk’ın birliğini müşahade edecektir. O gün asla bir kâfir, bir müşrik kalmayacaktır. İlahî aşk, mutlak vahdet içinde hiç fark gözetmeksizin, bütün varlıkları saracaktır. Hiçbir kimse, ne Hakk’ı inkâr edecektir, ne de nebileri. İnsanlar bu maddi varlıktan kurtulunca, ilahî aşk onları ezeldaki birlikte birleştirecektir. O manevi âlemde Musalık, Firavunluk bulunmayacaktır.

O gün bütün sırlar, gizli düşünceler, hareketler, niyetler açığa çıkacaktır: “İnsanlar, kalplerindeki fikirleri ve niyetleri üzerine dirileceklerdir” hadisi gereğince o gün, bizim suretlerimiz, şekillerimiz, huyumuza, niyetimize uygun olacaktır. Şöyle ki, bir insanın huyu, hayvan huylarından hangi huyu taşıyorsa, o hayvanın suretinde dirilecektir. Eğer hayvan huylarından kurtulmuş, temizlenmiş ise, insan suretinde haşrolacaktır. Beyitte geçen mektuplar, amel defterlerini; elbiseler de, kadın olsun, erkek olsun, bedenlerini göstermektedir.

İyi düşünceler ve hareketler, o ruhani âlemde meydana çıkacaktır. İyiliklerimiz, kötülüklerimiz, çeşitli şekillere bürünerek bizi karşılayacaklardır. Hz. Mevlâna, Mesnevî’nin bu beyitlerinde ifade buyurdıkları hâlleri Mesnevî’nin gerek başka yerlerinde, gerekse Divan-ı Kebir’inde anlatmışlardır.

“Ölümünden sonra, yaşarken kafanda taşıdığın her düşünce çocuğunu, mezarının etrafında ‘Baba, baba’ diye dönüp dolaştığını görürsün. Güzel düşüncelerinden huriler, hilmanlar doğmuştur. Çirkin düşüncelerinden de koca şeytan meydana gelmiştir. Mühendisin düşüncesinin sırrına bak, köşk olmuş, saray olmuş! Ezeli takdir sırrını sirayet, birçok dünyalar yaratılmış, sen kendi sırrına vakıfsın, fakat sırrın seyrini, gizlide gizleneni bilmiyorsun. Sırrın sırrı gönüle benzer. Senin sırrın ise dildir. Senin sırrın, gizlediğin şey güzel bile olsa, pek güvenme. Çünkü korku içinde bulunan kurtulur, kendine güvenen değil.” (Divan-ı Kebir, 4/1940)

Hz. Mevlâna, huyumuza göre yaptığımız işlere göre, suretlere ve şekillere bürüneceğimizi yukarıda arz edilen kavle dayanarak belirtirken, kıyamet hâllerinden bahseden kitaplarda da, yani insanların maymun ve domuz şeklinde dirileceği yazılmıştır. Nitekim Hz. Pir, bir beytinde şöyle buyurmuştur:

“Tövbeyi bozdukları için, yüz binlerce kişinin iç yüzleri dışlarına dönerek domuza, eşeğe çevrilmiştir.”

دوك نطق اندر ملل صد رنگ ريس - اين زمان سرها مثال گاو پيس
22273- *Şimdi gizli şeyler, alacalı öküze benzer. Söz iği, âlem içinde yüzlerce renkte bir iplik gibi görünür.*

Dikkat edilirse görülür ki, burada Hz. Mevlâna, sözü iğre; kanaatleri, düşünceleri, inançları da ipliklere benzetmiştir. Söz söyleyen, iplik eğiren kimse gibidir.

Her kişi, sözüyle kendi içinde bulunan inancı, fikir ve niyeti eğirerek meydana getirmektedir. Bir yerde yüz iplik eğirici olsa, onların her biri bir çeşit renkte iplik eğirecektir ve kendi iç duygularını ortaya dökenecektir. Bunun gibi, bir yerde yetmiş iki millete mensup kişiler bulunsa, bunların ağızlarından çıkan sözler, kendi sırlarının inançlarının gereği olacaktır. Çeşitli mezheplere bağlı çeşitli insanların imanları, görüşleri, sırları, iç yüzleri elbette birbirini tutmayacaktır. İnsanın dilinden çıkan sözler, onun iç sırlarının, fikirlerinin, inançlarının mahsulüdür. **“Kişi kendi sözünün altında gizlenmiştir”** hadisi, bu hakikati ifade etmektedir.

Öteki âlemde gizli sırlar belli olacak, herkesin iç rengi gizlenemeyecek, herkesin ipliği de pazara çıkacaktır.

عالم يك رنگ کی گردد جلی - نوبت صد رنگی است و صد دلی

22274- Şu anda şu dünyada yaşayan insanlar yüz renklidir, yüz gönüllüdür. Böyle bir dünyada bir renkli âlem nasıl bulunabilir?

Hz. Mevlâna, her şeyin tek renge boyandığı, tam bir vahdet içinde olduğu o âlemi bıraktı, yaşadığımız âleme sözü intikal ettirdi.

İnsanlar, bu dünyada çeşit çeşit görüşlere, inançlara sahiptir. Düşünceleri, inançları birbirlerine aykırı düştüğü için, birbirleri ile çekişme içindedirler. Herkes kendi dininin ve inancının makbul ve üstün olduğu kanaatini besleyerek, kendisi gibi düşünmeyenleri, inanmayanları kötülemektedir. Böyle bir zamanda, böyle bir dünyada vahdet, mutlak birlik nasıl doğabilir? Birbirine zıt olan görüşler arasında, kesret âleminde vahdet nasıl meydana gelebilir?

این شب است و آفتاب اندر رهان - نوبت زنگی است رومی شد نهان

22275- Şimdi zencinin devri; Rum diyarına mensup olan beyaz renkli güzel gizlendi. Şimdi gece, güneş görünmüyor.

Zenci, kara yüzlü günahkârları, manevi karanlıklarda kalmış olanları, şeytana uyanları; Rumi de, beyaz yüzlü olan nurlu kişileri, inandığını yaşayan salih insanları göstermektedir.

نوبت قبط است و فرعون است شاه - نوبت گرگ است و یوسف زیر چاه

22276- Şimdi kurtların dolaştığı devirde, Yusuf kuyunun dibinde... Şimdi Kiptilerin nöbeti... Firavun da padişah olmuş.

این سگان را حصه باشد روز چند - تا ز رزق بی‌دریغ خیره خند

22277- Böylece, kendilerini aldatmak maksadıyla gülen ve hiç kimseden esirgenmeyen dünyevi rızıklardan, birkaç gün için bu soysuz köpekler mukadder paylarını alsınlar.

Köpekler, dünya ehlini, nefesine ve midesine düşkün kişileri göstermektedir. Esirgenmeyen rızık, cismani rızıktır. Kâfire de, imanlıya da, bütün insanlara ve hayvanlara verilen rızıktır. Rızık, ahmakları aldatmak maksadıyla yüzlerine gülmektedir.

تا شود امر تَعَالَوْا منتشر - در درون بیشه شیران منتظر

22278- “Gelin!” buyruğu verilinceye kadar aslanlar, orman içinde beklemeler.

بی‌حجابی حق نماید دخل و خرج - پس برون آیند آن شیران ز مرج

22279- “Gelin!” emri verilince, o aslanlar bulundukları yerden hep birden çıkarlar. Cenab-ı Hakk, perdesiz olarak gelirlerini harcayacaklarını onlara gösterir.

Bu beyitlerde geçen arslanlar, ermiş kişiler, yani Hakk âşıklarıdır. Orman, dünyanın

sembolüdür. Gelirleri, uhrevi mahsulü gösterir. Harçları ise, dünyevi masraflarıdır. Salih kişiler, o dünyada ne harç ve sarf ettilerse, ahiret pazarında bunların kazancı perdesiz olarak onlara gösterilir.

پيسه گاوان بسملان روز نحر - جوهر انسان بگيرد بر و بحر

22280- İnsanın cevheri, manevi ve ruhani gücü, karayı da kaplar, denizi de. Alacalı öküzler, o kurban bayramında boğazlanırlar.

مومنان را عيد و گاوان را هلاك - روز نحر رستخيز سهمناك

22281- Korkunç bir kurban günü olan kıyamet günü, müminlere bayram günüdür. Öküzlere de ölüm günü.

Hız. Mevlâna'nın kıyamet gününü korkunç ve kurban bayramına benzetmesinin sebebi şudur: Müminlere kıyamet günü elbette bir bayram günü olacak, fakat insanlıklarını bulamamış, içleri fesat fikirlerle dolu, imanları bozuk, alacalı öküzlere benzetilen günahkârlar, o gün boğazlanacaklar, cezalarını göreceklidir. Bu sebeple kurban bayramı, imansızlara ölüm günü sayılmaktadır.

Aslında kıyamet günü, korku ve dehşet doludur. O gün insanların kimi gülmekte, kimi inlemekte, kimi neşeli, kimi üzgündür. Kimi çeşitli nimetlere nail olmuş, kimi korkunç azap içindedir. O gün gerçek müminler, manevi ve ruhani güçleri ile mesut bir durumda, Rablerinin kendilerine hazırladığı, göklerden ve yerlerden daha geniş cennetlerde bayram yaparken, içlerinin kötülükleri dışlarına vuran, alacalı öküzler gibi olan günahkârlar cezalarını göreceklidir.

همچو کشتیها روان بر روی بحر - جمله‌ی مرغان آب آن روز نحر

22282- Bütün su kuşları, o kurban bayramı gününde, gemiler gibi denizin yüzünde yüzer giderler.

Hız. Mevlâna, salih kişileri su kuşlarına benzetmiştir. Fasıklar, günahkârlar, deryaya aşına olmayan, yüzmesini bilmeyen kuşlar gibidir. Kıyamet günü ise, burada denize teşbih edilmiştir. Müminler kıyamet denizinde yaşayacaklar, imansızlar helak olacaktır. Divan-ı Kebir'de de böyle benzetişler vardır:

“Halk, o su kuşları gibi can denizinden doğmuştur. O denizden doğan, bu kirliliğe dünyaya nasıl yerleşir? Nasıl yaşar?”

تا که ینجو من نجا و استیقنه - تا که یهلاک من هلاک عن بینة

22283- Bu suretle de, “Helak olan, apaçık delillerle helak olur. Kurtulan da, apaçık delillerle kurtulur”; tam bir yakine, tam bir inanca kavuşur.

Bu beyitte Enfal Suresi'nin 42. ayet-i kerimesine işaret vardır: “Kazasını yerine getirmek için Allah böyle yaptı. Ta ki helak olan, açık bir delil gördükten sonra helak olsun; diri kalan da, açık delilden sonra yaşasın.”

تا که زاغان سوی گورستان روند - تا که بازان جانب سلطان روند

22284- Böylece doğan kuşları padişaha doğru uçarlar, kuzgunlar da mezarlığa giderler.

Bu Mesnevî beyti, Divan-ı Kebir'deki şu beyti bendenize hatırlattı:

“Davuldan ‘Geri dön!’ haberini duyunca, doğan, nasıl olur da evi bırakıp padişaha doğru uçmaz?”

Bu beyti Marifetname sahibi İbrahim Hakkı Erzurumi Hazretleri, şu şekilde nazmen tercüme etmişlerdir:

Niçin şikarden uçmaz şehine ol şahin,
Ki, “İrcii” haberini verdiler tabul ve duval

نقل زاغان آمدهست اندر جهان - کاستخوان و اجزاء سرگین همچو نان

22285- Çünkü dünyada kemik ile gübre kırıntıları, kuzgunların ekmekleri ve gıdaları olmuştur.

Kuzgunlar ehl-i dünyayı, nefesine ve hevasına düşmüş kişileri göstermektedir. Yukarıdaki beyitte geçen mezarlık, dünya ve dünya nimetlerini ifade eder. Doğan kuşları ise, hakiki padişahla Hakk ile yakınlığı olan arifleri, sarihleri, gerçek müminleri bildirmektedir.

کرم سرگین از کجا باغ از کجا - قند حکمت از کجا زاغ از کجا

22286- Hikmet şükrü nerede? Kuzgun nerede? Gübrede yaşayan kurt nerede? Bağ bahçe nerede?

نیست لایق عود و مشک و کون خر - نیست لایق غزو نفس و مرد غر

22287- Nefisle savaşmak, ahlaksız adamın işi değildir. Eşegin ardında od ağacı yakılmaz, eşeğe misk sürülmez.

کی دهد آن که جهاد اکبر است - چون غزا ندهد زنان را هیچ دست

22288- Savaşmak kadınlara yakışmaz, gerekmez. Bu durumda onlar, en büyük savaşa nasıl girebilir?

گشته باشد خفیه همچون مریمی - جز به نادر در تن زن رستمی

22289- Nadir olmakla beraber, kadının yüreğinde bir Rüstem vardır. O, Meryem gibi gizlenmiştir.

خفیه‌اند و ماده از ضعف جنان - آن چنان که در تن مردان زنان

22290- Nitekim bazı erkeklerin korkaklıkları yüzünden bedenlerinde kadınlık gizlenmiştir.

هر که در مردی ندید آمادگی - آن جهان صورت شود آن مادگی

22291- Kim erkekliğe hazırlanmış er olamamışsa, onun dişiliği öbür âlemde surete bürünür.

Yukarıdaki dört beyitte Hazreti Mevlâna, kadın ve kadınlık hakkında bazı görüşlerde bulundukları için, sayın okuyucularımızın bu beyitleri yanlış yorumlamaması amacıyla şunları söylemek isterim:

Bünye itibarıyla kadın, erkeğe nazaran fizikî yönden biraz zayıf ve naif olduğu için, dinimizde savaş yalnız erkeklere farz kılınmıştır. Buna rağmen Müslüman kadınlar, muharebelerde erkeklerinin yanında da bulunmuşlar, yaralarını sarmışlar, onlara hizmet etmişlerdir. Hatta bazıları savaşlara da katılmışlardır.

Bu beyitlerde geçen savaş, cihad-ı ekber, bizim bildiğimiz maddi savaş değil, nefisle yapılan savaştır. Bu savaş, maddi savaştan daha çetin ve zor görülmüştür. Mutasavvıflara göre biri küçük, diğeri büyük olmak üzere iki cihat vardır. Küçük savaş, düşman ile yapılan mücahededir. Cihad-ı ekber, yani büyük savaş ise, nefisle yapılan mücahededir.

Yukarıdaki beyitte Hz. Mevlâna, “Kadınlar, en büyük savaşa nasıl girebilir?” buyuruyor. Bundan “Kadın, nefsiyle savaşa girmeyecek mi?” düşüncesine kapılmamalıdır. Esasen kadın, erkekten daha çok nefsiyle savaşmaktadır. Çünkü Cenab-ı Hakk, fizikî bakımdan zayıf olarak yaratılmış kadının gönlüne, erkekten daha çok sevgi, şefkat, merhamet ve sabır koymuştur. Eğer kadında erkekten daha çok nefsanî istek olmasaydı, sevgiye sahip bulunmasaydı, kadın, çocuk doğurmayı göze alamayacaktı. Ana olamayacaktı. Dünyada insan nesli kesilecekti. Evet, kadın zayıftır; maddi yönden erkek kadar güçlü değildir. Fakat erkekten daha çok manevî güce sahiptir. Erkekten daha çok acıya katlanır. Anne olmanın ızdıraplarını, endişelerini kendi içinde taşır. Bir çocuk doğurmak, âdeta ölümü göze almak demektir. Bu sebeptendir ki büyük Peygamberimiz, Efendimiz, “**Cennet anaların ayakları altındadır**” demiştir. “**Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: Kadın,**

güzel koku, gözümün nuru namaz” şeklindeki hadis-i şeriften de, kadınlarımızın yüceltildiğini anlıyoruz.

Hz. Mevlâna, Mesnevî'nin bir başka beytinde kadın hakkında şöyle demiştir:

“Kadın, sadece bir sevgili değil, Hakk'ın nurudur. Sanki o, yaratılmış bir varlık değil, yaratan bir varlıktır.”

Böyle bir beyanda bulunan, kadınların aleyhinde düşünür mü? Hz. Mevlâna, gerek Mesnevî'de ve gerekse diğer eserlerinde yeri gelince kadından ve erkekten bahsederken, bu kelimeleri cinsiyet yönünden mütaala etmez. Yani Mevlâna, erkek ve kadın kelimelerini, erkeklik ve dişilik manasında kullanmaz. Mevlâna'ya göre erkek, şehvetine, nefsine hakim olan kişidir. Erkek, bizim anladığımıza göre er olan, baba olan kişi değil, tam insan olan kişi demektir ki, bu, kadın da olabilir.

Peki, kadın kimdir? Nefsine esir olan, heva ve hevesine uyan, şehvet peşinde koşan kişidir. Bu kelimeyi de, dişî varlık, ana olan varlık diye kullanmıyor. Nefsine esir olan kişi, erkek de olsa, bir sürü çocuğun babası da olsa, kadın tabiatlıdır.

Hz. Mevlâna'nın nazarında kadın erkek yoktur. İnsan vardır. Ama Allah-ü Azimü'sşan **“Ben, sizi bir kadın ve bir erkekten yarattım”** diye özellikle belirtmiştir.

Bu bahsi hülâsa edersek, diyebiliriz ki: Mevlâna'nın lûgatinde erkek kelimesinin karşısında şunlar yazılıdır: Nefsine hakim, iyi insan, kâmil insan, kusursuz kişi!

Kadın kelimesinin karşısında ise şunları göreceğiz: Heva ve hevesine düşmüş, nefsine uymuş, kendisinin ne olduğunu idrak etmemiş kişi!

Beyitte geçen “Erkekliğe hazırlanmak” kâmil insan olmaya gayret sarfetmektir. Eğer kişi kâmil insan olamamış ise, onun dişiliği öbür âlemde surete bürünür, meydana çıkar. Şu hâlde, kıyamet gününde herkesin iç yüzü dışa vurunca, bu âlemde erkek görünen ve erkeklikleri ile böbürlenenenlerin o âlemde kusurlu dişî varlıklar olduğu meydana çıkacak, aksine burada dişî görünenlerin yüreklerindeki kahraman Rüstem'in, yani kâmil insanlığın suretine bürüneceği fark edilecektir.

کفش آن پا کلاه آن سر است - روز عدل و عدل داد در خور است

22292- O gün, adalet günüdür. Adalet demek, her şeyi yerine koymak demektir. Ayakkabı ayağa, külah da başa aittir.

تا به غرب خود رود هر غاربی - تا به مطلب در رسد هر طالبی

22293- Böylece her isteyen, isteğine erişir. Herkes kendine takdir ve tahsis edilen seyrine varır.

جفت تابش شمس و جفت آب میغ - نیست هر مطلوب از طالب دریغ

22294- Her bir istek, isteyenden esirgenmez. Parlaklığın eşi güneştir, suyun eşi bulut.

قهر بین چون قهر کردی اختیار - هست دنیا قهر خانه‌ی کردگار

22295- Bu dünya, Cenab-ı Hakk'ın kahrı evidir. Eğer sen, yaptığın işlerle kahrı seçtinse, kahrı çek ve kahırdan şikâyet etme.

تیغ قهر افکنده اندر بحر و بر - استخوان و موی مقهوران نگر

22296- Kahrolmuşların kemiklerine, saçlarına bak. İlahî adaletin kahrı kılıcı, karalarda ve denizlerde hükmünü yürütmektedir.

شرح قهر حق کننده بی‌کلام - پر و پای مرغ بین بر گرد دام

22297- Damın etrafında, kuşun ayağını, kanadını seyret. Parçalanan kuştan arta kalan o uzuvlar, Hakk'ın kahrını sana sessizce ve dilsiz dudaksız olarak anlatıyorlar.

وان که کهنه گشت هم پشته نماند - مرد او بر جای خر پشته نشاند

22298- Dünyaya gönül veren kişi öldü. Yerde bir yığın toprak kaldı. Çok zaman geçince, o toprak yığını da düzeldi. Böylece, o toprak yığını da kalmadı.

پیل را با پیل و بق را جنس بق - هر کسی را جفت کرده عدل حق

22299- Hakk'ın adaleti, herkesi eşiyle çift yarattı. Fili fille, sivrisineği sivrisinekle.

مونس بو جهل عتبه و ذو الخمار - مونس احمد به مجلس چار یار

22300- Ahmet'e etrafında bulunan kişiler arasında dört seçilmiş insan dost olmuş; Ebu Cehil'e ise, Utbe ile Zülhimar dost olmuş.

Ahmet s.a.v. Efendimiz'e dost olan dört seçilmiş insan "Çar yar-i Güzin, Çar yar-i ba safa" diye adlandırılan Hazreti Ebubekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali efendilerimizdir.

İslam'ı kabul etmeyen Kureyş müşriklerinin en ileri gelenlerinden olan Ebu Cehil, Bedir Savaşı'nda öldürüldü. Utbe, yine Bedir Savaşı'nda öldürülen Abduşşems Rebia'nın oğluydu. Beyitte geçen Zülhimar, adı geçenler gibi Kureyş'in ileri gelen müşriklerinden biridir. Asıl adı Esved bin Kas'dır. Zülhimar, bir lakaptır; eşekli adam yahut eşek sahibi manasına gelmektedir. Rivayete göre daima eşekle gezdiği, başını yüzünü, eşek postu ile örtüp gizlediği için ona bu lakap verilmiştir.

قبله‌ی عبد البطون شد سفره‌ای - کعبه‌ی جبریل و جانها سدره‌ای

22301- Cebrail'in, Hakkla aşına olan ruhların Kâbesi (Kıblesi) sadredir. Şehvetine düşkün ve midesine kul olanların kıblesi de sofradır.

Cebrail, Cibril ve Ruh-ül Emin, Ruh-ül Kudüs diye de adı geçen Cibril, dört büyük melekten biri bilindiği gibi, Peygamber Efendimiz'e de vahiy getiren melekti. Necm Suresi'nin 4-11. ayetlerinde Cebrail, güçlü, kutlu ve üstün vasıfları olan bir melek olarak bildirilir. Peygamber Efendimiz, Cebrail Aleyhisselamı Miraç'ta, Sidret-ül Münteha'nın yanında görmüştür. Sidre, yedinci kat göğün en yüksek yeridir. Zaten Cebrail'in Miraç'ta Peygamber Efendimiz'e sidreden ileri geçemediği, "Bir iğne kadar geçersen, yanarım" dediği malumdur. Hazreti Mevlâna'ya göre sidre, akılla anlaşılan şeylerin son hudududur. Ondan öteye, ancak aşk refrefi ile gidilir.

قبله‌ی عقل مفلسف شد خیال - قبله‌ی عارف بود نور وصال

22302- Arifin kıblesi vuslat nurudur. Filozoflaşmış aklın kıblesi de hayaldir.

قبله‌ی مطمع بود همیان زر - قبله‌ی زاهد بود یزدان بر

22303- Zahidin kıblesi ihsan, lütuf ve kerem sahibi Allah'tır. Tamah sahibinin kıblesi de altın kesesidir.

قبله‌ی صورت پرستان نقش سنگ - قبله‌ی معنی‌وران صبر و درنگ

22304- Mana sahihlerinin, olgun kişilerin kıblesi sabırdır, tahammüldür. Şekle, surete tapanların kıblesi, taşlardaki nakışlar ve resimlerdir. Putlar ve heykellerdir.

قبله‌ی ظاهر پرستان روی زن - قبله‌ی باطن نشینان ذو المنن

22305- İç âlemini, mana âlemini, ruh âlemini kendilerine yurt edinenlerin kıblesi, nimetler veren, lütuflar ve ihsanlarda bulunan Allah'tır. İç âlemine inemeyen, dışta kalan görünüşe tapanların kıblesi de, kadının yüzüdür.

ور ملولی رو تو کار خویش کن - همچنین بر می‌شمر تازه و کهن

22306- Böylece taze ve köhne, yeni ve eski... Say dur. Saymaktan usanırsan, yürü de işine bak.

و آن سگان را آب تتماج و تغار - رزق ما در کاس زرین شد عقرار

22307- Bizim rızkımız, altın kâsedeki şarap; o köpeklerin rızkı ise, bal yedikleri yere dökülen tutmaç suyu.

Beyitte geçen ukar, yani şarap, aşk ve marifet şarabıdır. Köpekler, köpek tabiatı; ehl-i dünya, ashab-ı nefis ve hevadır.

در خور آن رزق بفرستاده‌ایم - لایق آن که بدو خو داده‌ایم

22308- Hangi suyu, hangi tabiatı verdikse, ona o huya layık olanı verimiz. Huyuna uyan rızkı göndeririz."

خوی این را مست جانان کرده‌ایم - خوی آن را عاشق نان کرده‌ایم

22309- Birine ekmeğe âşık olma huyunu verimiz, başkasına sevgilinin mesti olmak tabiatını ihsan ederiz.

Bu beyitlerde, Zühruf Suresi'nin 32. ayetine işaret edilmektedir: "Onların bu dünya hayatındaki geçim zorluklarını aralarında biz bulduk. Bir kısmını da, derecelerle, mertebelerle diğerinin üstüne çıkardık."

پس چه از در خورد خویت می‌رمی - چون به خوی خود خوشی و خرمی

22310- Huyundan hoşlanıyorsan, huyunu beğeniyorsan, ne diye huyundan kaçırıyorsun?

رستمی خوش آمدت خنجر بگیر - مادگی خوش آمدت چادر بگیر

22311- Dışılık hoşuna gidiyorsa, çarşafa gir; Rüstemlik zevkine uygun düşüyorsa, eline hançer al.

گشته است از زخم درویشی عقیر - این سخن پایان ندارد و آن فقیر

22312- Bu sözün sonu yoktur. O fakir kişi de, yoksulluk derdiyle yaralandı, gücü kuvveti kalmadı.

"FAKİRİN ÜSTÜNDE, BİR KUBBENİN YANINDA DUR, YÜZÜNÜ KIBLEYE ÇEVİR, BİR OK AT, NEREYE DÜŞERSE ORADA BİR DEFİNE VARDIR, YAZILI BİR KÂĞIDI ELE GEÇİRMESİ"

قصه‌ی آن گنج نامه که پهلوی قبه‌ای روی به قبله کن و تیر در کمان نه و بینداز، آن جا که افتد گنج است

واقع‌ه‌ی بی‌خواب صوفی راست خو - دید در خواب او شبی و خواب کو

22313- Bir gece rüyasında gördü. Ama rüya nerede? Uyku nerede? Sufinin huyu, uyumadan rüya görmektir.

Uyumadan rüya görmek! Sufiler, buna "Beynen-nevmi vel yakaza", yani "Uyku ile uyanıklık arasında görülen rüya" derler. Sufiler, bu rüyaya "Vakıa" da derler. Bu kelimenin lügat manası "Hadise" ifadesini taşımaz. "Uyanıkken rüya görmek" gibi, sufilerin kullandıkları bir tabirdir. Bunu da ikiye ayırırlar. Vakıa rüya, hayallerin doğurduğu rüyadır. Bir de vakıa-i Rabbani vardır ki, Hakk'ın ilhamıyla uyanıkken görülen hayallerdir.

رقعه‌ای در مشق وراقان طلب - هاتفی گفتش که ای دیده تعب

22314- Gaipten ona, "Ey gözleri uykusuzluktan yorulmuş kişi! Kâğıtçılarda meşk kâğıtları içinde bir kâğıt ara" dediler.

Gaipten gelen sese hatif de derler. Hatif, seslenen manasına gelen Arapça bir

sözdür. Bu ses, ötelerden gelen bir sestir.

Meşk kâğıtları, eskiden güzel yazı yazmak için, üstüne harfler yazılan kâğıtlara verilen isimdir. O kâğıdın üstünde bulunan harflere bakarak, güzel yazı yazma işi öğrenilirdi.

سوی کاغذ پاره‌هاش آور تو دست - خفیه ز آن وراق کت همسایه است

22315- Senin komşun olan kâğıtçıdaki kâğıtları gizlice eline al.

پس بخوان آن را به خلوت ای حزین - رقعه‌ای شکلش چنین رنگش چنین

22316- O kâğıtların arasında şu şekilde, şu renkte bir kâğıt var. Onu al. Gizlice bir yerde oku.

پس برون رو ز انبھی و شور و شر - چون بدزدی آن ز وراق ای پسر

22317- Oğul! Kâğıtçıdan o kâğıdı aşırınca, dışarı çık. Kalabalıktan, iyi kötü kişilerden uzaklaş, bir yana çekil.

هین مجو در خواندن آن شوکتی - تو بخوان آن را به خود در خلوتی

22318- O kâğıdı yalnızca oku, aklını başına al da, okumak için bir kimse arama.

که نیابد غیر تو ز آن نیم جو - ور شود آن فاش هم غمگین مشو

22319- Ama bu iş meydana çıkarsa da gam yeme, çünkü senden başkası, o defineden yarım arpa bile alamaz.

ورد خود کن دم به دم لا تقنطوا - ور کشد آن دیر هان زنه‌ار تو

22320- İş uzarsa da, sakın ümitsizliğe düşme; “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyiniz” ayetini her an tekrarla.

Bu beyitte, Zümer Suresi’nin 53. ayetine işaret vardır: “Allah’ın rahmetinden ümidi kesmeyiniz. Çünkü Allah, bütün günahları mağfiret buyurur. Şüphesiz ki o gafurdur, çok merhametlidir.”

Yukarıdaki Mesnevî beytinde geçen ayet-i kerimeyi hatırlatan, Hz. Mevlâna’nın Divan-ı Kebir’indeki rubailer arasında bulunmayan, Baba Efdal Kaşi’ye ait olduğu da söylenen, fakat Konya Mevlâna Müzesi 2106 numaralı mühtejabat nüshasında son rubai olarak yazılmış görülerek Mevlâna’ya ait olduğu sanılan şu rubaiyi almadan geçemedim:

“Gel, gel, yine gel! Her ne isen, yine gel. Kafir isen, ateşe tapıyorsan, yine gel. Bizim bu dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değildir. Yüz kere tövbeni bozmuşsan, yine gel.”

Her yerde, her vesile ile, sanki Mevlâna’nın başka şiirleri yokmuş gibi tekrar edilip durulan bu rubai, bazı kimseler tarafından yanlış anlaşılmakta ve yanlış yorumlanmaktadır. Şöyle ki, “Yüz kere tövbeyi bozmak”, yani yüz defa günah işleyip yüz defa tövbe etmek, sayı itibari ile değil, çokluk ifade etmektedir. Bu çokluk da, ayette geçtiği gibi Cenab-ı Hakk’ın çok gafur ve çok merhametli olduğunu anlatmak içindir. Buna benzer bazı benzetmelerle dolu birçok beyit söylenmiş, birçok şiirler yazılmıştır. Mesela:

Ne kadar mücrim isem kesmem ümit,
Kereminden ki, odur bahr-i muhit.

“Ne kadar günahım olursa olsun, ne kadar suçum bulunursa bulunsun, Allah’ın rahmetinden, lütfundan ümidimi kesmem; çünkü Allah’ın keremi okyanus gibidir.”

“Eğer günahım Kafkas dağları kadar çok olsa, yine üzülmem, gam çekmem. Çünkü günahım, Allah’ın rahmet denizinin yanında çok küçük kalır.”

Hz. Mevlâna’ya isnat edilen yukarıdaki izah ettiğim rubainin manasını ters anlayarak, Allah’tan korkmamak, utanmamak, günaha devam etmek bizi felakete sürükler. Çünkü Cenab-ı Peygamber s.a.v. Efendimiz, bir hadis-i şeriflerinde “Günah işlemekte

ısrar ettiği hâlde günahlarından tövbe eden kimse, Allah ile (Hâşâ) istihza etmiş gibidir” buyurmaktadır. Fuzayl bin İyaz Hazretleri, “Günahları terk etmeden Allah’tan af ve mağfiret dilenmek, yalancıların tövbe ve istiğfarıdır” demiştir. Yahya bin Muaz ise, “Ben tövbeden sonra işlenen bir günahı, tövbeden evvel işlenen yetmiş günahdan daha çirkin görürüm” buyurmuştur.

Bizzat Hazreti Mevlâna, başka bir Mesnevî beytinde demiştir ki:

“Tövbeyi bozdukları için yüz binlerce kişinin iç yüzleri dış yüzlerine dönerek, kıyamet günü domuza ve eşeğe çevrilmiş görüleceklerdir” diyen Mevlâna, bize malum rubainin ifade ettiği gibi, “Yüz kere tövbeyi bozun da gelin” dememiş, bize tövbeyi bozmanın kötü bir şey olduğunu haber vermiştir.

بر دل او زد که رو زحمت ببر - این بگفت و دست خود آن مژدهور

22321- O müjdecî, bu sözleri söyleyip elini fakirin göğsüne koydu. “Haydi yürü, zahmet çek, sıkıntıya katlan” dedi.

می‌نگنجد از فرح اندر جهان - چون به خویش آمد ز غیبت آن جوان

22322- Önce gayb âleminden kurtulup kendine gelince, neşesinden, içinde duyduğu ferahlıktan dünyaya sığamaz oldu.

گر نبودی رفق و حفظ و لطف حق - زهره‌ی او بر دریدی از قلق

22323- Allah’ın ona acıması, esirgemesi, koruması, lütfetmesi olmasaydı, neşesinden çatlayacaktı.

گوش او بشنید از حضرت جواب - يك فرح آن کز پس ششصد حجاب

22324- İçinde öyle bir ferahlık duyuyordu ki, kulağına altı yüz perdenin üzerinden sanki Hakk’ın sesi geliyordu.

شد سرافراز و ز گردون بر گذشت - از حجب چون حس سمعش در گذشت

22325- İşitme duygusu perdelerin ötesine geçince, başı da yüceldi, göğü aştı.

ز آن حجاب غیب هم یابد گذار - که بود کآن حس چشمش ز اعتبار

22326- Bazen insanın görme duygusu ibret sahibi olur da, gizli perdeyi deler geçer.

پس پیایی گرددش دید و خطاب - چون گذاره شد حواسش از حجاب

22327- Duyguları perdeyi aşınca, devamlı olarak görür, duyar.

دست می‌برد او به مشقش سو به سو - جانب دکان وراق آمد او

22328- Fakir adam, kâğıtçının dükkanına geldi. Yer yer atılmış meşk kâğıtlarını yokladı.

با علاماتی که هاتف گفته بود - پیش چشمش آمد آن مکتوب زود

22329- Hemen o yazılı kâğıt gözüne ilişti. Hatifin söylediği alametler o kâğıtta vardı.

این زمان وا می‌رسم ای اوستاد - در بغل زد گفت خواجه خیر باد

22330- Kâğıdı koynuna soktu, “Hayırlı işler usta, ben artık gidiyorum” dedi.

وز تحیر واله و حیران بماند - رفت کنج خلوتی و آن را بخواند

22331- Tenha bir köşeye çekildi. Kâğıdı okudu, âdeta şaşırdı kaldı.

چون فتاده ماند اندر مشقها - که بدین سان گنج نامه‌ی بی‌بها

22332- Bir definenin yerini gösteren böyle paha biçilmez bir kâğıt, nasıl olmuştu da meşk kâğıtlarının arasına girmişti?

کز پی هر چیز یزدان حافظ است - باز اندر خاطرش این فکر جست

22333- Yine hatrına şu düşünce geldi: "Allah, her şeyi muhafaza eder, korur."

که کسی چیزی رباید از گزاف - کی گذارد حافظ اندر اکتناف

22334- Koruyan, gören Hakk, nasıl olur da birinin boş yere bir şey aşırmasına müsaade eder.

بی‌رضای حق جوی نتوان ربود - گر بیابان پر شود زر و نقود

22335- Ova çöl altın ile, para ile dolu olsa, Hakk'ın rızası olmadıkça, oradan arpa miktarı bile bir şey alınamaz.

بی‌قدر یادت نماند نکته‌ای - ور بخوانی صد صف بی‌سکته‌ای

22336- Durmadan, aralık vermeden yüzlerce cilt kitap okusan, Allah takdir etmediyse, hatırında hiç bir şey kalmaz.

علمهای نادره یابی ز جیب - ور کنی خدمت نخوانی يك كتاب

22337- Fakat Allah'a kulluk eder de iyi insan olursan, bir kitap bile okumadan, kendi içinde, kendi gönlünde görülmemiş, duyulmamış nadir bilgiler elde edersin.

Kitap okumanın elbette çok faydaları vardır. Fakat insan, her şeyi kitaptan öğrenemez. Hele ledün ilmi, Hakk'ı bilmek ve tanımak ilmi, okumakla elde edilemez. Ankaravi Hazretleri, yukarıdaki beyti açıklarken, "Kalbinin cebinden nadir bilgiler elde edersin" diyor. Yani gönül kitabını okumamızı tavsiye ediyor. Kitap, insanların yazdığı bir eserdir. Gönül kitabını Allah yazar. Aslında gönül, Allah'ın evidir. Her ne varsa, oradadır. Gönüle inmek, gönül kitabını okumak ve gönülde sahibini bulmak, asıl mesele bu.

Şeyh Zeyneddin Hafi Hazretleri, "Bir kimse hakikate ulaşmak isterse, şunları yapmalıdır: Manasını anlayarak Kur'an ve hadis okumalıdır. Çokça Cenab-ı Hakk'ı zikretmelidir. Umulur ki, bu işleri yapan müminin kalbinde Allah'ın inayeti ile ilahî hikmetler ve hakikatler tecelli eder. Aksi hâlde, bu kişi bin sene yaşasa, sayısız kitaplar okusa, hakikatin kokusunu bile alamaz" buyurmuştur.

کآن فزون آمد ز ماه آسمان - شد ز جیب آن کف موسی ضو فشان

22338- Musa'nın avucu koynunda ışıkladı. Gökteki aydan bile ışıklı bir hâle geldi.

Bu beyitte, Hazreti Musa'nın "Elini koynuna sokup çıkarınca elinin beyazlaştığı, ışıık saçtığı, parıl parıl parlادığı, tekrar koynuna sokup çıkarınca eski hâline geldiği" mucizesine işaret vardır. Hazreti Musa'nın elinin bembeyaz oluşu, Araf Suresi'nin 108. ayetinde, Taha Suresi'nin 22. ve 33. ayetlerinde, İsra Suresi'nin 12. ayetinde, Kehf Suresi'nin 32. ayet-i kerimelerinde geçer.

سر بر آورده‌ست ای موسی ز جیب - کآن که می‌جستی ز چرخ با نهیب

22339- Bu heybetli gökyüzünden dilediğin, ey Musa, koynundan baş gösterdi.

هست عکس مدرکات آدمی - تا بدانی کآسمانهای سمی

22340- Bil ki yüce gökler, insanın anladığı şeylerin aksidir. Gökler, o akisten

ibarettir.

از دو عالم پیشتر عقل آفرید - نی که اول دست یزدان مجید

22341- Cenab-ı Hakk'ın eli, iki âlemde de önce akı yaratmadı mı?

Bu beyitte, şu hadis-i şerife işaret var: *“İlk yaratılan akıldır.”*

Dikkat buyrulursa görülür ki, yukarıdaki beyitlerde Mevlâna, “Bil ki yüce gökler, insanın idrak ettiği, akıl erdirdiği şeylerin aksidir. İki âlemde önce akıl yaratılmıştır” diyor.

Bu akıldan murat, akl-ı külldür. Akl-ı külle, hakikat-i Muhammedîye, nur-u Muhammedîye de denir. Dolayısıyla bu, insanın hakikatidir. Akl-ı küll, hakikat-i insaniye olup bütün varlıkların ilki ve esasıdır. Bu sebeple, bütün varlıklar, her şey, gökler, gökteki yıldızlar, bir kelime ile bütün mükevvenat, insan-ı kâmilin hakikati olan akl-ı küllün aksi ve teferruatıdır. Bir insan kendi hakikatini bulabilirse ve aklının ötelere varırsa, kendisinin bütün kâinatın zübdesi ve bütün semavi yıldızların aksi ve eseri olduğunu müşahade kılar. Her ne isterse, onu kendi içinde arar bulur. Bir şair, bu hakikati şöyle ifade etmiş:

Âşık özün bilmeye,
Kendine gel, kendine,
Hakk'ı ayan görmeye
Kendine gel, kendine.

Hakk'a giden doğru yol,
Sana gider, senden evvel.
Çalış, seni sende bul,
Kendine gel, kendine.

Her ne varsa âlemde,
Örneği var âdemde.
Bul, sen seni bu demde,
Kendine gel, kendine.

Niyazi Mısri Hazretleri de, aynı mevzuya temas etmiş:
İsterisen bulasın canını sen,

Gayre bakma, sen de iste, sen de bul.
Kendi miratında gözle anı sen,
Gayre bakma, sen de iste, sen de bul.
Kenz-i mahfi aşikâr hep sendedir.
Yaz ve kış, leyl ve nehar hep sendedir
İki âlemde ne var, hep sendedir
Gayre bakma, sen de iste, sen de bul.

Cemalettin Uşşaki Hazretleri de şöyle demiştir:

Senden yakındır, ol sana,
Sanma anı senden cüda,
Senden yürü, var sen ona,
Ol sende can içindir.

که نباشد محرم عنقا مگس - این سخن پیدا و پنهان است بس

22342- Bu söz, anlayana pek açıktır, anlamayana da pek gizli. Sinek, Zümrüd-ü Anka'ya mahrem olamaz ki!

Allah'ın lütfuna mazhar olan, hakikat-i insaniyeyi sezen kişilere bu sözler açıktır. Hakikate akıl erdiremeyen, gönülleri nasırlaşan zavallılar ise, bu duygulara aşına olamazlar. Bir şair, “Tutiller, şeker yemekten mutluluk duyarken, zavallı sinek tabiatlı olan kişiler, onların durumlarını anlayamazlar, hayretler içinde kalırlar, muzdarip olurlar” demektedir.

قصه‌ی گنج و فقیر آور به سر - باز سوی قصه باز آ ای پسر
22343- *Oğlum! Sen yine hikâyeye dön de, defineyle o fakirin hikâyesini sona erdir.*

“FAKİR VE DEFİNENİN BULUNDUĞU YER”
تمامی قصه‌ی آن فقیر و نشان جای آن گنج

که برون شهر گنجی دان دفین - اندر آن رقعہ نبشته بود این
22344- *O kâğıda şu yazı yazılmıştı: “Bil ki, şehrin dışında bir define var.”*

پشت او در شهر و در در فدقد است - آن فلان قبه که در وی مشهد است
22345- *İçinde bir şehidin mezarı olan, arkası şehre, kapısı dümdüz ovaya karşı bulunan bir kubbe var ya, oraya git!*

و آنگهان از قوس تیری در گزار - پشت با وی کن تو رو در قبله آر
22346- *Arkanı o şehidin mezarına dön. Yüzünü kıbleye çevir. Sonra yayınla bir ok at.*

بر کن آن موضع که تیرت اوفتاد - چون فگندی تیر از قوس ای سعاد
22347- *Ey mesut kişi! Okun yaydan fırladı da nereye düştüyse, orasını kaz.*

تیر پرانید در صحن فضا - پس کمان سخت آورد آن فتی
22348- *O delikanlı kuvvetli bir yay aldı, oku havaya doğru attı.*

کند آن موضع که تیرش اوفتاد - زو تبر آورد و بیل او شاد شاد
22349- *Hemen kazma kürek getirdi. Okunun düştüğü yeri kazmaya başladı.*

خود ندید از گنج پنهانی اثر - کند شد هم او و هم بیل و تبر
22350- *Hem kendi yoruldu, hem de kazma kürek körleşti. Gizli defineden bir belirti görmedi.*

لیک جای گنج را نشناختی - همچنین هر روز تیر انداختی
22351- *Böylece her gün ok atıyor, fakat bir türlü definenin yerini bulamıyordu.*

فجفجی در شهر افتاد و عوام - چون که این را پیشه کرد او بر دوام
22352- *Bu kazma işini kendine huy edindiği, durmadan orayı burayı kazdığı için, şehre bir dedikodu yayıldı; iş, halkın ağzına düştü.*

“BU DEFİNE HİKÂYESİNİN HALK ARASINA YAYILMASI VE PADİŞAHIN KULAĞINA KADAR GİTMESİ”

فاش شدن خبر این گنج و رسیدن به گوش پادشاه

آن گروهی که بدند اندر کمین - پس خبر کردند سلطان را از این
22353- *Pusuda yatan, fırsat gözleyen kişiler, bu hâli padişaha haber verdiler.*

که فلانی گنج‌نامه یافته‌ست - عرضه کردند آن سخن را زیر دست
22354- *“Fılan kişi, definenin bulunduğu yeri gösteren bir kâğıt bulmuş” diye söylediler.*

جز که تسلیم و رضا چاره ندید - چون شنید آن شخص کاین با شه رسید
22355- Adam, bu işin padişah tarafından duyulduğunu öğrenince, teslim
olmaktan, kaderine rıza göstermekten başka bir çare görmedi.

رقعه را آن شخص پیش او نهاد - پیش از آنک اشکنجه ببند ز آن قباد
22356- Padişahтан işkence çekmeden, kâğıdı götürdü, onun önüne koydu.

گنج نه و رنج بی حد دیده‌ام - گفت تا این رقعہ را یابیده‌ام
22357- Dedi ki: "Bu kâğıdı bulduğumdan beri, define bulmak şöyle dursun, yine
sayısız zahmetler, meşakkatler çekmişim."

لیک پیچیدم بسی من همچو مار - خود نشد یک حبه از گنج آشکار
22358- Defineden bir zerre bile elde edemedim ama bir yılan gibi hayli
kıvrandım durdum.

که زیان و سود این بر من حرام - مدت ماهی چنینم تلخ کام
22359- Bir aydır dilim damağım acı, ağzımın tadı yok. Bunun ziyanı da bana
haram oldu, kârı da.

ای شه پیروز جنگ و دژگشا - بو که بختت بر کند زین کان غطا
22360- Ey savaşlar kazanan, kaleler fetheden paşidahım! Senin bahtın, bu
definenin perdesini yırtar atar.

تیر می‌انداخت و بر می‌کند چاه - مدت شش ماه و افزون پادشاه
22361- Padişah, altı ay, belki de daha fazla ok attı, yer kazdırdı.

تیر داد انداخت و هر سو گنج جست - هر کجا سخته کمانی بود جست
22362- Nerde kuvvetli ve sert bir yay varsa bulduruyor, onunla ok atıyor,
düştüğü yeri kazdırıyor, her tarafta define arıyordu.

همچو عنقا نام فاش و ذات نی - غیر تشویش و غم و طامات نی
22363- Fakat eziyetten, dertten, sıkıntıdan, meşakkatten başka bir şey elde
edememişti. Definenin Zümrüd-ü Anka gibi ismi vardı, cismi yoktu.

"PADİŞAHIN DEFİNEYİ BULMAKTAN ÜMİDİNİ KESMESİ"

نومید شدن آن پادشاه از یافتن آن گنج و ملول شدن او از طلب آن

شاه شد ز آن گنج دل سرد و ملول - چون که تعویق آمد اندر عرض و طول
22364- İş, enine boyuna uzayıp gidiyordu; padişah da, defineyi aramaktan
bıktı usandı.

رقعه را از خشم پیش او فگند - دشتها را گز گز آن شه چاه کند
22365- Padişah, ovaları ve çölleri yer yer kazdırmıştı. Sonunda tuttu, kâğıdı
öfke ile adamın önüne attı.

تو بدین اولیتری کت کار نیست - گفت گیر این رقعہ کش آثار نیست
22366- "Hiçbir işe yaramayan bu kâğıdı sen al" dedi, "Bu sana layık, çünkü
senin işin gücün yok."

که بسوزد گل بگردد گرد خار - نیست این کار کسی کش هست کار
22367- *Bu iş, gücü olan kişinin yapacağı iş değildir. Gülü yakıp dikenin etrafında dolaşmak, akıl kârı değildir.*

منتظر که روید از آهن گیا - نادر افتد اهل این ماخولیا
22368- *Demirden ot bitmesini bekleyen olabilir ama bu hülyaya da pek az kişi kapılır.*

تو که داری جان سخت این را بجو - سخت جانی باید این فن را چو تو
22369- *Bu iş için, senin gibi yorulma bilmez biri gerek. Sen mademki yorulmuyorsun, onu git sen ara.*

ور بیابی آن به تو کردم حلال - گر نیابی نبودت هرگز ملال
22370- *Bulamazsan, hiç usanmazsın; bulursan, o defineyi sana helal ettim.*

عشق باشد کان طرف بر سر دود - عقل راه ناامیدی کی رود
22371- *Akıl, hiç ümitsizlik yolunu tutar mı? Etrafa koşmak için aşk lazımdır ki, başını ayak etsin de koşup gitsin.*

عقل آن جوید کز آن سودی برد - لا ابالی عشق باشد نی خرد
22372- *Hiçbir şeye aldırmayan âşıktır, akıl değil. Akıl, fayda elde edeceği şeyi arar.*

در بلا چون سنگ زیر آسیا - ترک تاز و تن گداز و بی‌حیا
22373- *Aşk yılmaz, yanar yakılır, canını sakınmaz, utanmaz, sıkılma nedir bilmez. Değirmen taşının altındaki buğday gibi, o da ezilir, belalara katlanır, sabreder.*

بهره جویی را درون خویش کشت - سخت رویی که ندارد هیچ پشت
22374- *Öyle sert ve çetin yüzlüdür ki, arkasını dönmez. O, gönlündeki faydalanma arzusunu, menfaati öldürmüştür.*

آن چنان که پاک می‌گیرد ز هو - پاک می‌بازد نباشد مزد جو
22375- *Neyi var, neyi yoksa ortaya kor. Oynar, yutulur; kâr aramaz. Hakk'tan aldığı gibi, hepsini yine Hakk'a verir.*

می‌سپارد باز بی‌علت فتی - می‌دهد حق هستی‌اش بی‌علتی
22376- *Hakk, ona bu varlığı sebepsiz vermiştir. O cömert kişi de, sebepsiz olarak Hakk vergisini Hakk'a bağışlar.*

پاک بازی خارج هر ملت است - که فتوت دادن بی‌علت است
22377- *Çünkü fütüvvet, sebepsiz olarak vermektir, bağışlamaktır. Verip arınmaktır. Her şeriatın ötesine geçmektir.*

پاک بازانند قربانان خاص - ز آنکه ملت فضل جوید یا خلاص
22378- *Çünkü şeriat, ya üstünlük arar, ya kurtuluş. Varlıktan, benlikten temizlenenler, kurtulanlar ise, has kurbanlardır.*

نی در سود و زیانی می‌زنند - نی خدا را امتحانی می‌کنند

22379- Onlar, ne Cenab-ı Hakk'ı imtihana kalkışılar, ne de kâr ve ziyan kapısını çalarlar.

Fütüvvet, sebepsiz vermek, bütün nefsanî arzularıdan kendini temizleyerek Cenab-ı Hakk'tan kendi ruhunu nasıl masum, lekesiz ve tertemiz aldıysa, yine öyle temiz ve lekesiz olarak Hakk'a teslim etmektir. Hülâsa edilirse fütüvvet, varlıktan ve benlikten kurtulmak, sevgi yolunda kendini harcamaktır. Sebepsiz, menfaatsiz, karşılıksız vermektir.

Şeriatla, yapılan ibadet karşılığında sevap umulur. Yahut Hakk'tan korkularak, çekinilerek iyi işler yapılmaya gayret sarfedilir. Hâlbuki fütüvvette hiçbir menfaat gözetilmeksizin, hatta korkuya kapılmadan, sadece sevgi uğrunda kendini harcamak vardır. Bu yüzden fütüvvet, bütün şeriatların inançlarından, görüşlerinden ilerdendir. Fütüvvet, tam manasıyla, Hakk sevgisinde gark olmaktadır.

“Sevmek, sevmek, na mütenahi sevmek” mısrasının ifade ettiği sırra ermeğidir.

Yukarıdaki beyitlerin gereği gibi anlaşılması için, beraber düşünelim: Hangi din, hangi tarikat mensubu olursa olsun, bütün insanlar, ibadet ve hizmeti ya Hakk'ın fazlını ve keremini elde etmek yahut azap ve ilahî cezadan kurtulmak ümidi ile yaparlar. Fakat fütüvvet sahipleri, tam manasıyla Hakk'a gönül verenler, onlar, âdeta sevgi kurbanı, aşk kurbanı olmuşlardır. Onlar, kendi nefsanî arzularından kurtuldukları gibi, havf ve reca mertebesinden ileri geçmiştir. Fânîlik, yokluk şarabını içmişlerdir. Onların bütün ibadetleri de, hizmetleri de, Allah içindir, Allah sevgisi içindir. Nitekim erkeklerin bile baş tacı olan Rabi'at-ül Adeviye r.a. Hazretleri, Cenab-ı Hakk'a şöyle niyazda bulunmuştur:

“Allah'ım! Cehennem ateşinden korktuğum için yahut cennetteki vaat buyurduğun nimetlere kavuşmak arzusuyla değil, sadece senin büyüklüğün için, seni sevdiğim için, sana hayran olduğum için sana ibadet ediyorum.”

Yunus Emre Hazretleri de şöyle der:

*Cennet cennet dedikleri,
Birkaç köşkle bir kaç huri
İsteyene ver onları
Bana seni gerek seni.*

Öyle insanlar da vardır ki, ettikleri ibadetleri, yaptıkları iyilikleri düşünürler. Biz bu kadar namaz kıldık, bu kadar hayırlı işler yaptık ve hizmetlerde bulunduk. Bakalım Allah bu yaptıklarımızın karşılığında bize ne verecek? Nelere nail olacağız? Şu üzüntümüz gidecek mi? Şu hastalığımız iyi olacak mı? Şu kadar tesbih çekiyoruz, kalp çocuğumuz uyanacak mı? Huzura kavuşacak mıyız? İşte bu şekilde, âdeta Hakkla bahse girişirler, hâşâ Hakk'ı imtihana kalkışılar. Yıllar boyu birşeyler umarak ibadet ettikleri için, bunlara bir zarar, bir ziyan dokunmasa, “Biz Hakk'a hizmet ettiğimiz için zarara uğramadık” diye düşünürler. Başlarına gelen musibetin yahut ihsan buyrulan nimetin bir rahmete dayandığını bilmezler. Hâlbuki Hakk âşıkları, başlarına gelen her şeyi, iyilik de, kötülük de sevgiliden geldiği için mutludurlar.

Onlar, zarar ve ziyan kapısını çalmazlar. Havf ve reca bulana gitmezler. “Dostun arzusu ne ise o olsun diye, ben kendi arzularımdan, isteklerimden vazgeçtim” diyerek, kendi isteklerini dostun isteklerinde yok eder.

“PADİŞAHIN, DEFİNENİ YERİNİ GÖSTEREN KÂĞIDI: AL, BİZ BUNDAN VAZGEÇTİK, DİYEREK FAKİRE VERMESİ”

باز دادن پادشاه گنج‌نامه را به آن فقیر که بگیر، ما از سر این برخاستیم

شه مسلم داشت آن مکروب را - چون که رقعہ‌ی گنج پر آشوب را

22380- O Bilal'i, kâğıdı padişah, o dertlere uğramış fakire verdi.

رفت و می‌پیچید در سودای خویش - گشت ایمن او ز خصمان و ز نیش

22381- Evde düşmanlardan ve onların hırpalanmalarından, zulümlerinden emin

olarak gitti; sevdalı bulunduğ u iş e adamakıllı sarıldı.

کلب لیسد خویش ریش خویش را - یار کرد او عشق درد اندیش را

22382- Dertli düşüncelere dalmış, kederi başından aşmış olan aşkı kendine yâr edindi. Kendi yarasına, kendisi merhem buldu.

Beytin aslında 2. mısranın manası şöyle: “Köpek, yarasını yalaya yalaya iyi eder.” Ankaravi Hazretleri, bu beyti şerh ederken, “Böyle bir misal, Hakk âşığının şanını küçültmez. Belki Hakk âşığını köpeğe benzetmek, onu yükseltir. Çünkü Peygamber Efendimiz, bir hadislerinde, **köpek gibi yaşayan kimse, en iyi en mükemmel bir yaşayış tarzı seçmiş gibidir**, buyurmuştur. Şarihin naklettiği bu hadis-i şerif, bendenize senelerce evvel üstadım Hacı Sami Ramazanoğlu Efendi Hazretleri’nin bir sohbetinde dinlediğim ve not ettiğim, Ruh-ül Beyan’ın 2. cildinin 471. sahifesinde bulunduğunu söylediği “Köpeğe ait on haslet”i bir vesile-i rahmet, bir hatıra-i muhabbet olarak buraya aynen alıyorum:

Hasan-ı Basri Hazretleri’nden rivayet edilmiştir ki: Köpekte on haslet vardır, bu hasletlerin her sufide bulunması gereklidir.

1- Sokaklarda dolaşan köpekler çoğu zaman açtır. Bu haslet, salih kişilerin vasıflarındandır.

2- Köpeklerin, bilhassa sahipsiz köpeklerin yeri yoktur, mekânı belli değildir. Bu vasıf, sufi olanların vasfıdır.

3- Köpekler, geceleri az uyur. Bu haslet, Hakk âşıklarının huyudur.

4- Öldüğü zaman köpeğin miratı yoktur. Bu da zahitlerin sıfatıdır.

5- Köpek, sahibi tarafından ne kadar azarlansa, dövülse, cefa görse, aç bırakılsa, yine de sahibini terketmez. Bu ise, sadık müritlerin alametidir.

6- Yeryüzünde en edna, en aşağı, en ufak bir mekâna razı olur. Bu ise, tevazu ve alçak gönüllülük alametidir.

7- Sahipsiz olan bir köpek herhangi bir yeri mekân edinse, bir kimse onu oradan kovarsa inat etmez, orayı terk eder. Çünkü sahipsizdir. Sahibi olsa, orayı, sahibini sevdiği için terk etmez. Bu da, rıza kapısından girme alametidir.

8- Dövüldüğü zaman, kovulduğu vakit, kendisine cefa edilince, rızkının yarısı verilmezse, yine de kin tutmaz. Her şeyi unuttur, çağrılınca yine gider. Bu haslet ise, huşu, yani kendini alçak tutup edep ve hayâ üzere olmanın vasfıdır.

9- Yemek hazırlandığı zaman yüzüzlük etmez, uzakta durup bakar. Bu ise, miskinlerin hasletidir.

10- Bir mekandan göçtüğü zaman, oraya bir daha iltifat etmez. Bu ise, kalbi kırık mahzun kişilerin vasfıdır.

Merhum Ramazanoğlu Hacı Sami Efendi Hazretleri’nin yazma bir Tezkiret-ül Evliya’dan aynen istinsah ettiği köpeğe ait bir fıkrayı, teberrüken buraya almadan geçemedim:

Bayezit Bestami Hazretleri, yolda bir ite rastladı. İte değmesin diye, Hazret, eteğini kaldırdı. Bunun üzerine it:

- Ya Bayezit, dedi. Eğer tüyüm kuru ise, sana bir şey bulaşmaz. Eğer yaş ise, bir bardak su ile temizlenir, dışını arıtmak istersin. Ama senin içini yedi deniz suyu arıtamaz, dedi.

Bayezit:

- Sen, dıştan temiz olmayan bir varlıksın. Ben de, içten temiz olmayan bir kişiyim. Gel, ikimiz yoldaş olalım. Umulur ki, ikimiz arkadaş olursak, birlikte yaşadığımız için ikimiz de temizleniriz, dedi.

İt:

- Ey Bayezit! Sen, benimle yoldaş olamazsın. Zira ben, halkın beğenmediği, reddettiği, kovduğu bir varlığım. Sen ise, halkın sevdiği, ve saydığı bir kişisin. Her kim beni görse, kovar, taş atar. Her kim seni görse, izzet ve hürmet eder. Ben, bugün bulduğum kemiği yarına komazam. Senin evinde şimdi bir küp buğdayın var, dedi.

Bayezit Bestami, köpekten bu sözü işitince ağlamaya başladı:

- Allah’ım! Bir it ile yoldaşığa layık olamadım. Allah ile yoldaşığa nice layık olam, dedi.

محرمش در ده یکی دیار نیست - عشق را در پیچش خود یار نیست

22383- Aşk derdine hiç bir yâr, hiçbir dost yoktur. Âşığın, bu maddi dünyada bir tek mahremi bile bulunamaz.

عقل از سودای او کور است و کر - نیست از عاشق کسی دیوانه‌تر

22384- Âşıktan daha deli divane kimse yoktur. Akıl, onun sevdasına karşı kör ve sağırdır.

طب را ارشاد این احکام نیست - ز انکه این دیوانگی عام نیست

22385- Çünkü âşığın deliliği, herkesin bildiği delilik değildir. Tıp bilgisinde, aşk derdine deva yoktur.

دفتر طب را فرو شوید به خون - گر طبیبی را رسد زین گون جنون

22386- Bir hekim, bu çeşit deliliğe uğrasa, hekimlik defterini kanıyla, gözyaşlarıyla yıkardı, yazıların hepsini silerdi.

روی جمله‌ی دلبران رو پوش اوست - طب جمله‌ی عقلها منقوش اوست

22387- Bütün akılların hekimliği, aşka göre çizilmiş nakışlardan, suretlerden başka bir şey değildir. Bütün gönül alan güzellerin yüzleri, aşkın yüzüne bir perdedir.

Ariflerin inancına göre, bütün dünyevi bilgiler ve bütün güzellikler, aşkın gölgeleridir.

نیست ای مفتون ترا جز خویش خویش - روی در روی خود آر ای عشق کیش

22388- Ey aşk yoluna düşen kişi! Yüzünü kendine çevir, kendi yüzüne bak. Ey âşık! Sana âşık olan, ancak sensin, senden başkası değil.

Divan-ı Kebir'de bulunan şu beyitler, bu Mesnevî beytini şerh eder gibidir:

"Ey oğul! Canına, başına yemin ederim ki, senin benzerin yoktur. Aynaya bak, kendini seyret. Senin görünen varlığının ötesinde bulunan kimdir? Oğul! Sen, kendi yüzünü öp, kendi kulağına sır söyle. Kendi güzelliğini gör de, kendi kendini öv, meth et." (Divan-ı Kebir, 5/2148)

لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى - قبله از دل ساخت آمد در دعا

22389- O adam da gönlünü kıble edinmiş, duaya başlamıştı: "İnsan, ancak çalıştığını elde eder."

Bu beyit, Necm Suresi'nin 39. ayetinden alınmıştır: "**Hakikaten insan, ancak çalıştığını elde eder.**"

سالها اندر دعا پیچیده بود - پیش از آن کاو پاسخی بشنیده بود

22390- Bundan önce de bir cevap olmamış, bir söz duymamıştır. Öyle olduğu hâlde o, ümitsizliğe düşmemiş, yıllarca duaya devam etmişti.

از کرم لبیک پنهان می‌شنید - بی‌اجابت بر دعاها می‌تند

22391- Kabul edildiğini bilmeden dua edip duruyordu. Allah'ın kereminden, gizli bir "Lebbeyk" sesi duymaktaydı"

Yukarıdaki beyitte, "Allah'ın kereminden gizli bir Lebbeyk sesi duymaktaydı" ifadesi geçiyor. Lebbeyk, bir kimse, "Ya Rabbi yahut Allah'ım" diye yalvardığı zaman, Cenab-ı Hakk'ın ona, "Söyle kulum, ne istiyorsun?" demesidir. Cenab-ı Hakk'ın kula "Lebbeyk" demesi, harflerle, seslerle değildir ki kul onu kulağı ile duysun... O öyle bir Lebbeyk'dir ki, bu, ancak can kulağıyla işitilir. Kulun hulus ile, candan, "Ya Rabbi!" dediği zaman, manevi bir zevk, ruhani bir heyecan duyuyorsa, o zevk ve heyecan ile Hakk'ın Lebbeyk sesi geliyor demektir. Kul, o sesi manevi bir heyecan, ruhani bir zevk ile vücudunun her zerresi ile hisseder. Bu hâli garip ya da tuhaf bulmayınız. Cenab-ı Hakk, Bakara Suresi'nin 186.

ayetinde şöyle buyuruyor: **“Habibim! Kullarım sana benden sorunca, haber ver ki: Ben, hakikaten kendilerine yakıным. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, benden cevap isteğinde bulunsunlar ve bana iman etsinler ve kendilerinin yalvarmalarını cevapsız bırakmayacağımı bilsinler, emin olsunlar. Umulur ki, kurtulmuş bulunurlar.”**

Peygamber Efendimiz de, bir hadislerinde şöyle demektedir: **“Kul, ey Rabbim, deyince, Allah Teala da, Lebbeyk, yani iste, sana verilir, diye buyurur.”**

Şarih Ankaravi Hazretleri, şöyle bir sahih haberden bahsediyor, konu ile alakalı olduğu için aynen alıyorum:

Hazreti Musa, Allah’a yalvarırken, “Ey Rabbim! Ey Allah’ım!” diye seslenmişti. Cenab-ı Hakk, “Lebbeyk ya Musa!” buyurur. Musa, “Ey Rabbim! Ben kimim ki, bana ‘Buyur kulum, ne istiyorsun?’ diye cevap veriyorsun?” diye sordu. Allah Teala, “Ben kendim, şu ahitte, şu kararda bulundum ki, kullarımdan biri, benim büyüklüğümü candan ve gönülden, duyarak bana hitap ederse, ben onu cevapsız bırakmayacağım.” Hazreti Musa, sordu “Ey Rabbim! Bu lütuf, bu ihsan, has kulların için midir?” Cenab-ı Hakk, cevap verdi: “Hayır! Bütün günahkâr kullarım içindir.” Musa, yine sordu “Sana itaat eden, senin emrini tutan kullarına ‘Lebbeyk’ deyişin, o kullarının iyi olduklarından iyi olacak. Ya günahkâr kullarına neden ‘Buyur kulum, ne istiyorsun’ diyorsun?” Allah Teala, buyurdu ki “Ya Musa! İyilik edene, bana itaat eden kuluma cevap verir de, kötülük eden, günah işleyen kulumu unutursam, benim cömertliğim, keremim nerede kalır?”

Bu müjdeli haberden sonra, tekrar yukarıdaki Mesnevî beytine dönelim de, bilelim ki, kendini düşünmeden, bir karşılık beklemeden, Allah rızası için Allah’a yapılan dua, gönülden ve içten derhal bir karşılık bulur.

ز اعتماد جود خلاق جلیل - چون که بی‌دف رقص می‌کرد آن علیل

22392- O kederli, hasta kişi de, Allah’ın cömertliğine, keremine itimat ettiği için, def sesi duymadan, neşesinden oynuyordu.

گوش اومیدش پر از لبیک بود - سوی او نه هاتف و نه پیک بود

22393- Ona ne bir hatif seslenmişti, ne de bir haberci gelmişti. Hâlbuki onun nümid kulağı, gönül kulağı “Lebbeyk” sesi ile dolmuştu.

از دلش می‌روفت آن دعوت ملال - بی‌زبان می‌گفت اومیدش تعال

22394- Ümit, iman, ona dilsiz-dudaksız “Gel” diyor ve bu davet, onun gönlünden melali ve üzüntüyü süpürüyordu.

تو مخوان می‌رانش کآن پر دوخته‌ست - آن کبوتر را که بام آموخته‌ست

22395- Dama alışmış güvercini çağırma, kov. O, bir yere gidemez, kanadı bağlıdır.

کز ملاقات تو بر رسته‌ست جانش - ای ضیاء الحق حسام الدین برانش

22396- Ey Hakk ışığı Hüsameddin! İstersen onu kov, seninle buluştuğu için onun can kanadı bitmiştir.

هم به گرد بام تو آرد طواف - گر برانی مرغ جانش از گراف

22397- Can kuşunu sebepsiz yere kovsan da, yine o senin damının etrafında döner dolaşır.

پر زنان بر اوج مست دام تست - چینه و نقلش همه بر بام تست

22398- Onun yiyeceği, içeceği, konacağı yer, hep senin damındır. Yükseklerde kanat çırpır ama senin tuzağının âşığıdır.

Yukarıdaki beyitlerde, Hüsameddin Çelebi Hazretleri, mürşidin bir örneğidir. Güvercin de, müridin sembolüdür. Bir güvercin nasıl alışmış olduğu dama bağlı kalırsa, mürit de şeyhine öyle bağlı kalır. Kovulsa bile, onun kapısından ayrılmaz. Müridin şeyhte fâni olmasını ifade etmektedir.

در ادای شکرت ای فتح و فتوح - گر دمی منکر شود دزدانه روح
22399- *Gönüller fetheden ruh, bir an için olsun sana şükretmeyi inkâr etse...*

طشت آتش می‌نهد بر سینه‌اش - شحنة‌ی عشق مکرر کینه‌اش
22400- *Boyuna kin güden aşk komiseri, o inkârcının göğsüne ayrılık ateşi ile dolu bir leğen kor da...*

شاه عشقت خواند زوتر باز گرد - که بیا سوی مه و بگذر ز گرد
22401- *"Tuzdan vazgeç, ayın bulunduğu tarafa gel! Seni aşk padişahı çağırıyor; çabuk, geri dön" der.*

Yukarıdaki beyitlerde geçen bazı kelimelerin ifade ettiği manaları düşünelim: İnkârcı kişi, kendi şeyhini anlamayan, onda kusur gören müridi göstermektedir. Ay, şeyhi ifade etmektedir. Tuz, nefsanî ve cismanî arzulardır. Bu beyitleri hülâsa olarak ifadeye çalışırsak, şu manaları sezeriz: Ey Hakk'ın ışığı olan Hüsameddin! Bir mürit senin dergâhına gelse, senden feyz alıp sonra bazı nefsanî duygulara kapılarak bir an için olsun senden yüz çevirse, aşk seni inkâr eden o müridin göğsüne ayrılık ateşi ile dolu bir leğen kor, onu ızdıraba sürükler ve ona der ki, "Seni aşk padişahı çağırıyor! Nefsanî duyguları, cismanî arzuları bırak, şeyhe gel."

چون کبوتر پر زخم مستانه من - گرد این بام و کبوتر خانه من
22402- *Ben kendinden geçmiş bir hâlde, güvercin gibi, bu damın, bu güvercinliğin etrafında kanat çırpımadayım.*

من سقیم عیسی مریم توی - جبرئیل عشقم و سدرهم توی
22403- *Ben, aşk Cebraileyim; sidrem sensin. Ben hastayım; Meryem oğlu İsa sensin.*

خوش بپرس امروز این بیمار را - جوش ده آن بحر گوهر بار را
22404- *O inciler saçan denizi coştur. Bu gün şu hastanın hâlini hatırlar bir hoşça sor.*

İnciler saçan deniz, Hüsameddin Çelebi'nin gönlündeki mana denizidir. O mübarek mana denizinden yağdırılan nice mana cevheri var. Bu bölümde Mevlâna, Hüsameddin Çelebi'ye seslenmektedir.

گر چه این دم نوبت بحران اوست - چون تو آن او شدی بحر آن اوست
22405- *Her ne kadar şu anda o aşk buhranı içinde çırpınmadadır... Fakat sen, artık onun oldun, manalarla dolu ruhani denizde otundur.*

Burada Hz. Mevlâna, kendilerini âşık bir mürit yerine koyarak, Hüsameddin Çelebi'yi mürşit sayıyor. Ona o şekilde hitaplarda bulunuyor, ona iltica ediyor. Bu bölümlerde, Mevlâna ile Hüsameddin Çelebi bir oldu. Mevlâna, kendini onda kaybetti. Müridin şeyhte fâni olması gibi, şeyh de müridinde fâni oldu. İkisi bir oldu.

آن چه پنهان است یا رب زینهار - این خود آن ناله است کاو کرد آشکار
22406- *Zaten bu feryat-figan, hep ondan gelen bir feryat... Allah'ım! Sen, gizli olanı koru.*

Buradaki feryat-figan, Mevlâna'nın mübarek dudaklarından dökülen Mesnevî

beyitleridir. Fakat bu beyitleri yazan ve yazdıran, Hüsameddin Çelebi Hazretleri'dir. Yazan da, söyleyen de, yazdıran da, öyle birleşmişler ki, aralarında bir kıl payı yer yoktur. O ruhani maşuk ile Rabbani mahbup ayrı değildir. Manen birleşmişlerdir.

يك دهان پنهانست در لبهای وی - دو دهان داریم گویا همچو نی

22407- Bizim ney gibi iki ağzımız var. Bir ağzımız onun dudaklarında gizlenmiştir.

های و هوایی در فکنده در هوا - يك دهان نالان شده سوی شما

22408- Bir ağzımız da size görünmede, size doğru feryat edip inlemede, havaya bir hay huy salmada.

که فغان این سری هم ز آن سر است - ليك داند هر که او را منظر است

22409- Fakat gönül gözü açık olan bilir ki, bu yandan gelen feryat, bu baştan çıkan figan, etraftan, o baştan çıkmadadır.

های و هوی روح از هیهای اوست - دمدمی این نای از دمههای اوست

22410- Bu neyin feryadı, inlemesi onun nefsinden, onun üflemesindendir. Ruhun ızdırabı, acıları, hay huyu da, onun ızdırabından, onun hay huyundan...

نی جهان را پر نکردی از شکر - گر نبودى با لبش نی را سمر

22411- Ney, onun dudakları ile dost olmasaydı, hem dem olmasaydı, dünyayı şeker gibi tatlı seslerle doldurmazdı.

Ney, insan-ı kâmilin sembolüdür. Şeker, ilahî marifeti, esrar-ı hakikiyi gösteriyor. Hz. Mevlâna, şu hakikati bize duyuruyor: "Hüsameddin Çelebi, benim vücudumdan ibarettir. Bu vücut nâyının feryad-ı figanı, Hakk'ın feyz-i nefhalarıdır. Kâmil insanın vücudunun neyi, mana şekerleri ile cihanı doldurmada, ruhlara teselli sunmaktadır."

کاین چنین پر جوش چون دریاستی - با که خفتی و ز چه پهلو خاستی

22412- Kiminle yattın, hangi taraftan kalktın ki, böyle deniz gibi coşup köpürmedesin?

در دل دریای آتش رانده‌ای - یا ابیت عند ربی خوانده‌ای

22413- Yahut da "Ben, geceyi Hakk'ın yanında geçirdim" hadisini okudun da, ateş denizinin içine daldın.

Cenab-ı Hakk sana nurani ve ruhani kuvvetler verdi de, kendini ateş deryasının kalbine attın. Bu beyitte bir hadisten iktibas var. İkinci mısradaki istifrak kelimesi, bahr-i ehadiyette yok olmak manasındadır.

عصمت جان تو گشت ای مقتدا - نعره‌ی یا نار کونی باردا

22414- Ey herkese örnek olan, uyulan kişi! "Ey ateş! Soğu, sön" ayeti senin canını korudu.

Burada, Enbiya Suresi'nin 69. ayetinden iktibas var: **"Biz de, dedik ki: Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selamet ol, soğu..."**

Burada Hüsameddin Çelebi'ye "Ey ariflerin kendisine uydukları kişi! Ey salıkların öncüsü! Seni çekemeyen Nemrut tabiatlı kötü kişilerin şerrinden Hazreti İbrahim'i koruyan Cenab-ı Hakk, seni de korudu" demek istiyor.

کی توان اندود خورشیدی به گل - ای ضیاء الحق حسام دین و دل

22415- Ey Hakk âşığı! Ey din ve gönül hüsamı! Hiç güneş balçıkla sıvanır mı?

که بیوشانند خورشید ترا - قصد کردستند این گل پاره‌ها

22416- Şu balçık parçacıkları, senin güneşini örtmek istiyor.

Bu beyitlerde Hz. Mevlâna, hep Hüsameddin Çelebi'ye hitap ederek, "Seni çekemeyenler, sende kusur arayanlar, güneşi balçıkla sıvamaya çalıştılar. Sana kötülük yapmak, senin şerefini düşünmek isteyen zavallılar, şu balçık parçacıkları kadar değersiz olan kişiler, senin güneşini örtmek istiyorlar ama örtemediler" demek istiyor.

باغها از خنده مالامال تست - در دل که لعلها دلال تست

22417- Dağların gönlündeki lal madenleri, sana delalet etmede. Bağlar bahçeler, senin gülümsemelerinde dopdolu.

تا ز صد خرمن یکی جو گفتمی - محرم مردیت را کو رستمی

22418- Senin erliğine mahrem olacak Rüstem nerede ki, senin yüzlerce harmanından bir buğday tanesini söylemeye korkayım?

چون علی سر را فرو چاهی کنم - چون بخوام کز سرت آهی کنم

22419- Senin sırrından bir ah etmek istersem, ancak Ali gibi kuyuya gitmeli, kuyunun içine "Ah!" etmeliyim.

Hazreti Mevlâna, Hüsameddin Çelebi'ye karşı duyduğu hayranlığı ifade buyururken: "Ey Hüsameddin! Senin sırrından bir ah etmek istesem, yani senin sırlarını söylemek istesem, Ali gibi başımı bir kuyuya eğmeliyim, sırlarımı o kuyuya dökmeliyim. Senin sırlarını halka söyleyemem. Halk arasında bu sırrı anlayacak yoktur. Kendilerini Hakk yolunda sananlar, öyle görünenler çoktur. Ama gerçek sır söylenecek, hâlden anlayacak dost yok. Sırrımı açacak dost bulamadım. Feryadımı duyacak mahrem yok.

Hz. Mevlâna, yukarıdaki Mesnevî beytinde, arz edeceğim şu hikâyeye işaret buyurmaktadır: Derler ki, Peygamber Efendimiz s.a.v. hakikat sırlarını Hazreti Ali'ye söylediler. "Bu söylediklerimi, sakın kimseye anlatma!" diye, sıkı tembihte bulundular. Hazreti Ali, bu sırları Peygamber'den duyduktan sonra kimseye açmadığı için, gönlünde bir daralma, ruhunda bir sıkıntı duymaya başladı. Bu sırları açığa vurursa, içinin rahatlayacağını düşündü. Bunları başkalarının duymasından da korktuğu için, kirlere açıldı. Tenha bir yerde bir kuyu gördü. O kuyuya eğildi. Hakikat sırlarını oraya söyledi. Rahatladı. Ama o kuyu civarında yetişen bir kamış, bu ilahî sırları işitti. İçinde sakladı. Bir zaman sonra, o kamışı bir çoban kesti, ney yaptı. Çalmaya başladı. Hz. Peygamber, o ney sesini dinleyince, Hz. Ali'nin sırları açığa vurduğunu anladı. "Ey Ali!" diye buyurdu, "Saklanması gereken sırları açığa vurmuşsun, şu neyin feryadından o sırları duydum."

Bu hikâyeyi şarih Ankaravi Hazretleri'nin şerhinden aynen aldım. Hazret, bu rivayetin nereden geldiğini söylemiyor. Mantık-ut Tayr'daki bir hikâyede bu rivayete işaret var: Mustafa, bir gün, bir yerde konakladı. Askere, "Kuyudan su getirin" dedi. Biri gitti, fakat koşu koşu geri döndü ve "Kuyu kan içinde! Suyu da yok" dedi. Peygamber, buyurdu ki: "Mürteza kendi sırlarını o kuyuya söylemişti de, bu sebeple kuyu kan ağladı, susuz kaldı" diye yazılmıştır.

Hz. Ali ve kuyu hikâyesini okuyunca ve Peygamber Efendimizin de, neyin feryatlarında ilahî sırlar duyduğunu öğrenince, neyi daha çok seveceğiz, değil mi kıymetli okuyucularım! Fakat bazı uydurulmuş hikâyeler de vardır. Bu hikâye gerçek olmasa da, uydurulmuş bir hikâye de olsa, güzel uydurulmuş bir hikâyedir. Uydurana aşkolsun. Ney deyince, hemen geçmeyelim:

Hazreti Mevlâna, mübarek eserine, "Dinle neyden, kim hikâye etmede? Ayrılıklardan şikâyet etmede" diye başladı. Üstat, merhum ve mağfur Tahir-ül Mevlevi Hazretleri'nin Mesnevî-i Şeriflerinin en başında, ney hakkında hayli güzel şeyler yazmıştır. Sayın okuyucularıma onları okumaları tavsiye ederim. O mübarek şerhin tamamlanmasını adam kıtlığında bendenize havale buyurdıkları için, naçizane ve âcizane tamamlamaya çalışıyorum. İnşallah, Cenab-ı Hakk'ın lütfu ve inayeti ile ömrüm sona ermeden kitabı sona

erdiririm. Şerhin başında bulunan, hocamın seçtiği ney hakkındaki bazı şiirleri buraya almayacağım. Sadece, günümüz şairlerinden merhum Fevziye Çamsever Hanımefendi'nin ney hakkındaki şu şiirini okuyucularıma arz etmeden geçemedim:

*Andırır bir hasta kalbin ah ve istimdadını,
Nağmesinde toplamış binbir firak yadını,
Pir-ü eyler ahına güya gönül naşadını,
Dinledim neyden bu akşam hasretin feryadını.*

*Kâh coşar aşkın sesiyle şimdi mestane eda,
Kâh yanar firkat o dile, sanki bir vuslat cüda,
Yükselir kurb-i cemale nefha nefha her şada,
Dinledim neyden bu akşam firkatin feryadını.*

*Nağmesi güya sedayı şinvazı neyden gelir,
Sine-i uşşaka uğrar da semaya yükselir,
Sır mıdır? Sevda mıdır? Şekva mıdır? Bilemem nedir?
Dinledim neyden bu akşam firkatin feryadını.*

*Sanki olmakta melaik asimandan nağme, ses,
Perde perde gezdi ruhumda ateşten bir nefes,
Akseder tesiri cane ruhi nalan mı bu ses,
Dinledim neyden bu akşam firkatin feryadını.*

یوسفم را قعر چاه اولیتر است - چون که اخوان را دل کینه‌ور است

22420- Kardeşlerin gönüllerinde kin olduğundan, Yusuf'umun kuyu dibinde kalması daha iyidir.

Hz. Mevlâna, "Ey benim Hüsameddin'im! Sen, benim Yusuf'umsun. Ben de, senin baban Yakup gibiyim. Tarikat kardeşlerinin, seni anlamayan ham kişilerin şerrinden korunman için, gizlenme kuyusunda kalman daha iyidir" demek istiyor.

چه چه باشد خیمه بر صحرا ز نم - مست گشتم خویش بر غوغا ز نم

22421- Ben kendimden geçtim, artık aklım başımda değil. Kendimi ortaya atacağım kuyu nedir ki? Ben ovaya çadır kuracağım.

Bir evvelki beyitte "Yusuf'umun emniyette olması için, kuyu dibinde kalması daha iyidir" demişti. Bu beyitte, "Benim sevgi yüzünden aklım başımdan gitti. Artık eski düşünceden vazgeçtim, artık korkmuyorum; kuyuya ne lüzum var? Ben ovaya çadır kuracağım" demek istiyor.

وانگه آن کر و فر مستانه بین - بر کف من نه شراب آتشین

22422- O ateşli aşk şarabını bana ver. Ver de, kendimi kaybedişimin ihtişamını seyret.

ز انکه ما غرقیم این دم در عصیر - منتظر گو باش بی‌گنج آن فقیر

22423- O fakir kişi defineyi bulamadı, ona söyle beklesin. Fakat biz, şu anda manevi şaraba, vahdet şarabına daldık, hakikati bulduk.

از من غرقه شده یاری مخواه - از خدا خواه ای فقیر این دم پناه

22424- Ey fakir! Hazine aramaktan vazgeç de, şu an artık Allah'a sığın. Onu ara, benden de yardım bekleme. Ben, yokluk deryasına batmış kalmışım.

از خود و از ریش خویشم یاد نیست - که مرا پروای آن اسناد نیست

22425- Benim artık size akıl verecek, yol gösterecek hâlim kalmadı. Benim kendimden de haberim yok, sakalımdan da.

در شرابی که نگنجد تار مو - باد سبلت کی بگنجد و آب رو

22426- *İçine bir kıl bile sığmayan yokluk şarabına, ne varlık, ne benlik sığar. Ne de izzet-i nefis.*

خواجه را از ریش و سبلت و ارهان - در ده ای ساقی یکی رطلی گران

22427- *Ey sevgi şarabı sunan saki! Haksız yere bize itirazda bulunan şüpheciye büyük bir kadehle şarap ver de, onu benlikten ve gururdan kurtar.*

لیک ریش از رشک ما بر می کند - نخوتش بر ما سبالی می زند

22428- *Gurura kapılmış, dışından bize böbürleniyor, çalım satıyor. Fakat bize hasedinden de içi kan ağlıyor.*

که همی دانیم تزویرات او - مات او و مات او و مات او

22429- *O mat olmuştur, mat olmuştur, mat olmuştur! Biz onun bütün hilelerini, kurnazlıklarını biliyoruz.*

پیر می بیند معین مو به مو - از پس صد سال آید از او

22430- *O gurura kapılmış kişinin yüz yıl sonra ne olacağını, ondan ne gibi hâllerin zuhur edeceğini, pir, inceden inceye açıkça görür.*

که نبیند پیر اندر خشت خام - اندر آینه چه بیند مرد عام

22431- *Herkesin aynada gördüğünü, pir, pişmemiş ham kerpişte görür.*

.....

“Bütün varlıkların yaratılmamış bulundukları zaman, ben vardım.”

“O zaman Cenab-ı Hakk’tan başka bir şey mevcut değildi. İşte bütün varlıkların yaratılmamış bulundukları zaman da ben vardım.”

Mesnevî’nin birçok yerinde, bu bahis tekrarlandığı için, tafsilattan kaçınıyorum. Ceyli Hazretleri’nin “İnsan-ı Kâmil” adlı eseri ile, Muhyiddin-i Arabi Hazretleri’nin Füsus’unda, bu bahisler hakkında etraflıca bilgi vardır. İsteyen okuyucular, daha fazla bilgi için o kitaplara bakabilir. Esasen, bu hususta okumakla, sadece bilgi edinmekle kalırız. Bu hakikatleri, ancak arifler yolunda yürüyerek, bu nazari bilgileri yaşayarak sezebiliriz. Yoksa, sadece kırık dökük bilgi edinmeden ileri geçemeyiz. Allah, cümlemizi Muhammedî yolda yürüyen, inandıklarını yaşayan seçkin kişilerin, tam müminlerin arasına katsın. Amin.

Sayın okuyucularım! Pir’dan bahsederken, “O, ilahî bilgi ile gelecekte olacakları bilir ve görür” diyoruz. Bu cümle, şu maddi âlemde olan ilmî hakikatlerden bir şeyi bendenize hatırlattı, onu da arzetmeden geçemeyeceğim. “Bunların yeri mi?” demeyiniz. Sabırla okumanızı niyaz ederim.

Büyük bilginlerden J. D. Ratelif, insan hücresinden bahsederken aynen şöyle yazıyor: “Belki hücreler içinde en dikkati çeken, insanın anasının rahmine düşen dişi yumurtadır. Bir defa tohumlandıktan sonra, bu tek hücre tekrar tekrar bölünerek çoğalır ve en sonunda bir bebeğe yetecek sayıya, yani iki trilyon hücreye balığ olur. Burada şaşılabilecek şey, bir yumurtayı teşkil eden hücrelerin bu kadar yüksek bir sayıya ulaşmasından daha çok, bir tek tohumlanmış yumurta içinde çeşitli uzuvları meydana getirecek çeşitli hücrelerin, çeşitli bilgilerin depo edilmesidir. İlmî araştırmalar, şu hakikati ortaya çıkarmıştır ki, hayatın insan bedeninin küçük bir parçası, küçük bir örneği olan bu yumurtada, çok karışık, çok çeşitli işler yapan bir kimya fabrikasının, yani karaciğerin bir kopyası da bulunmaktadır. Böylece, bu yumurtada bir saç renginin, ten renginin, vücut büyüklüğünün hepsi tespit edilmektedir. O, küçük bir parmağın büyümesinin ne zaman duracağını bilebilir. Dahası var... O, yıllarca sonra insanın ne derecede parlak, başarılı bir kişi olacağını, hangi hastalıklara karşı hassas bulunacağını, dış görünüşünün ve karakterinin, huyunun nasıl olacağını da bilir.”

Amerikalı tanınmış ilim adamının, tamamıyla ilmî hakikatlere dayanan görüşünden bu kısmı almamın sebebi, ana rahmindeyken ne olacağımız tespit edilirken, ezelden, daha bu dünyaya gelmeden evvel de, ne olacağımız tespit edilmiştir.

“Herkesin aynada gördüğünü, ham kerpiçte gören Pir” daha ezelde iken diğer insanlardan ayırt edilmiştir. Edilmiştir ama öteki dünyanın mezrası olan bu dünyada da gayret sarf ederek iyiye doğru gideceğimiz, orada tespit edilen bazı hâlleri, ibadet ve iyi işler yaparak düzelterek de müjdelenmiştir. Meyus olmamıza lüzum yok. Sadece, Cenab-ı Hakk’ın nelere kadir olduğunu arz için bunları yazdım, sizi yordum.

هست بر کوسه یکایک آن پدید - آن چه لحيانی به خانه‌ی خود ندید

22432- Kabasakalın kendi evinde görmediğini, köse bir bir görür, anlar.

Kabasakal, ahmak kişi demektir. Köse, akıllı kişiyi göstermektedir. Burada kabasakal, içi dünya sevgisi ile dolu, madde peşinde koşan kimsenin sembolüdür. Köse ise, arif ve akıllı kişiyi ifade etmektedir. Arif kişi, ahmak dünya düşkününün kalbinin içinde olan her şeyi, düşüncüyü, bilir, anlar.

Ziya Paşa, ne demiş:

*En ummadığın keşfeder esrar-ı derunun,
Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın.*

Şarih Ankaravi Hazretleri’nin “Kabasakal olanların çoğu ahmak, köselerin de akıllı oldukları, halk arasında meşhurdur” diye yazması, bendenize Menakib-ül Arifin’deki şu hikâyeyi hatırlattı: Hz. Mevlâna, bir gün tıraş olurken, berber “Sakalınızı nasıl keseyim?” diye sormuş. Mevlâna da, “Öyle kes ki, erkekle kadın fark edilsin” diye buyurmuş.

Bir gün de, saç ve sakal, kaş ve bıyıklarını ustura ile tıraş eden Kalenderler hakkında, “Kalenderlere gıpta ederim, hiç sakalları yoktur” diyerek, şu hadis-i şerifi okudular: **“Sakalın az oluşu, erkeğin mutluluğunu ifade eder. Çünkü sakal, erkeğin süsüdür. Kabasakal oluşu, gür ve uzun sakal bırakışı, sahibine benlik verir. Öyle kişiler, kendilerini beğenirler ve gurura kapılırlar. Benlik ise, insanı helak eden şeylerdendir.”** (Menakib-ül Arifin, cilt 1, sayfa 412)

همچو خس در ریش چون افتاده‌ای - رو به دریایی که ماهی زاده‌ای

22433- Denize doğru git! Sen, balık oğlusun; neden çörçöp gibi böyle sakalına düştün?

İnsan, balık oğludur. Bu, şunu ifade ediyor: Hz. Âdem, hakikat deryasının balığı sayılırsa, biz de onun neslinden gelmişizdir. Balık oğullarıyız.

در میان موج و بحر اولیتری - خس نه‌ای دور از تو رشک گوهری

22434- Çörçöp değilsin, bu senden uzak. Sana inci bile haset ediyor. Senin denizde, dalgalar arasında bulunman daha iyidir.

گوهر و ماهیش غیر موج نیست - بحر وحدان است جفت و زوج نیست

22435- Bu, vahdet denizi, yani birlik denizidir. Bu denizin eşi benzeri yoktur. Onun incisi de, balığı da, dalgasından başka bir şey değildir.

دور از آن دریا و موج پاک او - ای محال و ای محال اشراک او

22436- O denize eş olmak, ortak olmak imkânsızdır. Böyle bir şey, o denizden de uzaktır, tertemiz dalgasından da uzaktır.

لیک با احوال چه گویم هیچ هیچ - نیست اندر بحر شرک و پیچ پیچ

22437- Onda ortaklık ve karışıklık yoktur. Fakat gerçeği göremeyen şaşı kişiye ne söyleyeyim? Hiçbir söz söylemeyeyim, hiçbir söz söylemeyeyim.

لازم آید مشرکانه دم زدن - چون که جفت احوالانیم ای شمن

22438- Mademki gerçeği görmeyenlerle beraberiz, şaşılarla beraber oturup kalkıyoruz, onlar gibi konuşmamız lazım.

Burada, “İnsanlarla akıllarının derecesine göre konuşun” hadisine işaret vardır.

جز دویی نآید به میدان مقال - آن یکی ز آن سوی وصف است و حال

22439- O birlik ve sıfat bakımındandır, hâl bakımındandır. Fakat söz meydanına ikilikten başkası gelmez.

Fahreddin İraki'nin şu beyti buraya uygun düşecektir:

“Bu varlık ipinin iki kat olduğunu zannetme. O, bir kattır, asıl ve ferine iyice dikkat et.”

Muhyiddin Arabi Hazretleri de, şöyle diyor:

“Ma vücidel-vahidu min vahid
Ve küllü min vahdihi cahid.

یا دهان بر دوز و خوش خاموش کن - یا چو احوال این دویی را نوش کن

22440- Ya şaşı gibi bu ikilik fikrini dinle, bu görüşten zevk al yahut da ağzını kapa, güzelce sus.

احولانه طبل می‌زن و السلام - یا به نوبت گه سکوت و گه کلام

22441- Yahut da nöbetle bazen sus, bazen söyle... Şaşılar gibi davul çal vesselam.

گل ببینی نعره زن چون بلبلان - چون ببینی محرمی گو سر جان

22442- Hâlden anlayan bir yakın kişi, bir mahrem gördün mü, can sırrını söyle; gül gördün mü, bülbüller gibi öt.

لب ببند و خویشتن را خنب ساز - چون ببینی مشک پر مکر و مجاز

22443- Hilekâr, ahlaksız birisini görünce, sus, konuşma. Bir sır küpü ol, kal.

ور نه سنگ جهل او بشکست خنب - دشمن آب است پیش او مجنب

22444- O ahlaksız, ilahî bilgiler soyunun düşmanıdır. Ondan sakın. Onun önünde durma. Yoksa onun bilgisizlik taşı, küpü kırar.”

خوش مدارا کن به عقل من لدن - با سیاستهای جاهل صبر کن

22445- Cahilin eziyetlerine sabret; Hakk'ın sana ihsan ettiği bilgi ile, akıl ile hareket et; onunla hoş geçin.

Hafız Şirazi merhum da, düşmanlarla iyi geçinmeyi tavsiye eder:

“İki dünyanın selameti, rahatı, şu iki sözün ifade ettiği manadan ibarettir: Dostlara karşı lütuf ve ihsanda bulunmak, düşmanlarla da iyi geçinmek.”

صبر صافی می‌کند هر جا دلی است - صبر با نااهل اهلان را جلاست

22446- Kötülere karşı sabretmek, iyi insanları manen yükseltir, parlatır. Nerede bir gönül varsa, sabır o gönlü temizler, güzelleştirir.

صفوت آینه آمد در جلا - آتش نمرود ابراهیم را

22447- Nemrut'un ateşi İbrahim'e cila kesildi. Ayna gibi onu parlattı, tertemiz etti.

نوح را شد صیقل مرآت روح - جور کفر نوحیان و صبر نوح

22448- Nuh kavminin imansızlık cevri ve Nuh'un sabrı, Nuh'a ruh aynasının cilası oldu.

“ŞEYH HASAN HARAKANI’NİN MÜRİDİNİN HİKÂYESİ”

حکایت مرید شیخ حسن خرقانی قدس الله سره

Şeyh Ebul Hasan yahut Ebul Hüseyin Harkani Hazretleri, Kasab Amuli’nin mürididir. Adı, Ali ibni Cafer’dir. Bayezit Bestami’nin ruhaniyetinden faydalandığı söylenir. Nitekim Mevlâna da, Mesnevî’nin 4. cildinde Bayezit’in yıllarca evvel Ebul Hasan Harakani’yi müjdelediğini bildirmek suretiyle, bu rivayeti kabul eder. Hicrî 425, Miladi 1033 senesinde vefat etmiştir.

Hazreti Mevlâna’nın aldığı bu hikâye, Feridüddin Attar Hazretleri’nin Tezkiret-ül Evliya adlı eserinde şu şekilde geçer:

Öyle naklederler ki, Ebu Ali Sina, şeyhin şöhretini duyup Harakan’a gitti. Şeyhin evine geldiği zaman, şeyh evde yoktu. Odun getirmeye gitmişti. Şeyhin hanımına, “Şeyh nerede?” diye sordu. Hanım, “O yalancı zındığı ne yapacaksın?” dedi ve hakkında bunun gibi kötü sözler söyledi. Kadın onu beğenmez, ona inanmazdı. Ebu Ali Sina, evden ayrıldı ve şeyhi görmek için ormana yöneldi. Bir de ne görsün! Şeyh Ebul Hasan Harakani, bir yük odunu bir arslana yüklemiş, geliyor. Bu hâli görünce, Ebu Ali kendinden geçti. “Ey şeyh! Bu ne hâl?” dedi. Şeyh, “Evet” dedi, “Biz öyle bir kurdun, yani o kadının derdini çekmez isek, arslan da bizim yükümüzü çekmez” dedi.

بهر صیت بو الحسن تا خارقان - رفت درویشی ز شهر طالقان

22449- Bir derviş, Ebul Hasan Harakani’nin şöhretini duyarak Talkan şehrinden yola çıkmıştı.

بهر دید شیخ با صدق و نیاز - کوهها ببرید و وادی دراز

22450- O büyük şeyhi, o gerçek veliyi görmek için dağları aştı. Uzun ovaları geçti. Sıdk ile, candan yakarışlarla yol alıyordu.

گر چه در خورد است کوته می‌کنم - آن چه در ره دید از رنج و ستم

22451- Yolda gördüğü eziyetler, çektiği sıkıntılar, zahmetler, anlatılmaya değer ama ben kısa keseyim.

خانه‌ی آن شاه را جست او نشان - چون به مقصد آمد از ره آن جوان

22452- O genç yoldan gelip şehre girince, maksadına ulaşınca, o mana sultanının evini aradı, sordu.

زن برون کرد از در خانه سرش - چون به صد حرمت بزد حلقه‌ی درش

22453- Evi buldu; kapının halkasını çok hürmetle çalınca, şeyhin hanım, kapıdan başını çıkardı.

گفت بر قصد زیارت آدمم - که چه می‌خواهی بگو ای ذو الکرم

22454- “Ey muhterem kişi!” dedi, “Ne istiyorsun? Söyle.” Yolcu, “Şeyhi ziyarette geldim” dedi.

این سفر گیری و این تشویش بین - خنده‌ای زد زن که خه خه ریش بین

22455- Kadın kahkaha attı da, dedi ki: “Bir şu sakalına bak, bir de göze aldığın yolculuğa ve çektiğin sıkıntılara bak.”

که به بی‌هوده کنی این عزم راه - خود ترا کاری نبود آن جایگاه
22456- *Yerinde yurdunda işin yok muydu ki, beyhude yere, boş yere yollara düştün?*

یا ملولی وطن غالب شدت - اشتهای گول گردی آمدت
22457- *Bir ahmağı görme arzusuna mı kapıldın? Yoksa yurdundan bıktın, usandın mı ki, buralara kadar kalktın geldin?*

بر تو وسواس سفر را در گشاد - یا مگر دیوت دو شاخه بر نهاد
22458- *Yoksa şeytan senin başına bir yular geçirdi de, seni yolculuk hevesine doğru mu çekti götürdü?*

من نتانم باز گفتن آن همه - گفت نافرجام و فحش و دمدمه
22459- *Şeyhin karısı, kötü laflar etti. Acı acı söylendi. Küfürler savurdu. Ben onun söylediklerinin hepsini söyleyemem.*

آن مرید افتاد از غم در نشیب - از مثل و ز ریش‌خند بی‌حساب
22460- *Kadının alaylı gülüşlerinden, hesapsız ve yersiz konuşmalarından, mürit çok üzüldü, gamlara battı, dertlere düştü.*

“GELEN YOLCUNUN, ŞEYH NEREDE, ONU NEREDE ARAYAYIM, DİYE SORMASI; ŞEYHİN KARISININ DA TERS CEVAP VERMESİ”

پرسیدن آن وارد از حرم شیخ که شیخ کجاست کجا جویم و جواب نافرجام گفتن حرم

با همه آن شاه شیرین نام کو - اشکش از دیده بجست و گفت او
22461- *Yolcunun gözlerinden yaşlar akmaya başladı. “Ne olursa olsun, o adı tatlı, mana sultanı nerede? Söyle” dedi.*

دام گولان و کمند گمرهی - گفت آن سالوس زراق تهی
22462- *Kadın cevap verdi de, dedi ki: “Aradığın adam, bomboş, bilgisiz, riyakâr, düzenbaz bir kişidir. O, ancak ahmakları kandırır, tuzağa düşürür. Yolunu şaşırmışları büsbütün yoldan çıkarır.”*

او فتاده از وی اندر صد عتو - صد هزاران خام ریشان همچو تو
22463- *Senin gibi yüz binlerce ham kişi, tecrübesiz budala, onun yüzünden sapıtmıştır.*

خیر تو باشد نگریدی زو غوی - گر نبینیش و سلامت وا روی
22464- *Onu görmez de, sağ ve selamet yurduna dönersen, sana daha hayırlı olur. Onu görüp de azgınlığa düşmemiş, sapıtmamış olursun.*

بانگ طبش رفته اطراف دیار - لاف‌کیشی کاسه لیسی طبل‌خوار
22465- *O, laf ebesidir. Çanak yalayıcıdır. Hazır sofraya konmayı seven, onun bunun sırtından geçinen yüz­süz bir kişidir. Onun yalancı şöhreti etrafa yayılmıştır.*

در چنین گاوی چه می‌مالند دست - سبطی‌اند این قوم و گوساله پرست
22466- *Bu halk, İsrailoğullarına benzer. Öküze taparlar. İşte böyle bir öküze el atarlar, sarılırlar.*

Burada Hz. Musa, Tur dağında iken, Samiri'nin yaptığı buzağıya tapan İsrailoğullarını hatırlatıyor. Dolayısıyla, değer vermediği kocası olan şeyhi öküze benzetmiş oluyor.

هر که او شد غره‌ی این طبل‌خوار - جیفه‌اللیل است و بطل‌النهار

22467- Onun bunun sofrasına konan bu yüzüze kapılan kişi, gündüzleri işten güçten kalmış bir zavallı, geceleri de leş gibi uyuyan, ibadet nedir bilmez bir günahkârdır.

مکر و تزویری گرفته‌کینست حال - هشته‌اند این قوم صد علم و کمال

22468- Bu halk, yüzlerce ilmi, kemali bırakmış da, hileye, riyaya, gösterişe kapılmıştır. İşte hâl bu.

عابدان عجل را ریزند خون - آل موسی کو دریغا تا کنون

22469- Yazıklar olsun! Nerede Musa'nın soyu? Gelse de, şu öküze tapanların kanlarını dökse.

کو عمر کو امر معروفی درشت - شرع و تقوی را فگنده سوی پشت

22470- Bunlar, şeriatı ve Allah korkusunu arkalarına atmışlardır. Ömer nerede? Gelse de, şiddetle şeriatın emirlerini tatbik etse.

رخصت هر مفسد قلاش شد - کاین اباحت زین جماعت فاش شد

22471- Şeriatın yapılmasını istemediği bütün kötülükleri bunlar hoş görmekte, günah saymamaktadırlar. Bu mubah görme inancı, her tarafa bunlar tarafından yayıldı. Böylece her kalleş müfside, utanmadan işledikleri günahları hoş görme müsaadesi verildi.

کو نماز و سبحة و آداب او - کو ره پیغمبر و اصحاب او

22472- Nerede Peygamber'in yolu? Nerede ashabın yolu? Nerede namaz, tespih? Nerede onun edepleri?

Yukarıdaki beyitlerde, şeyhin karısının dilinden, ham sofuların mutasavvıflara, dervişlere hücumu belirtilmektedir. Her devirde, her yerde dinin getirdiği esaslara, kurallara, sıkı sıkıya sarılan, öze ve ruha inemeyen, dini taklitten tahkike götüremeyen, dinî esasları tatbikte dışta, şekilde, gösterişte kalan kişiler, mutasavvıfları anlamamışlar, onlara çatmışlardır.

Bilindiği gibi Yunus Emre Hazretleri de, devrinin ham bir sufisini kastederek, “Seni sığaya çeken, bir Molla Kasım gelir” demişti.

Her devirde bu şeyhin karısı gibi düşünenler, şeyhler hakkında kötü düşünmelere kapılanlar görülmüştür. Şeyhlerin yahut dervişlerin böyle kınanmalarının sebebi riyasız, gösterişsiz hareketleri, herkesin uymak zorunda oldukları bazı âdetleri terk edip Hakk yoluna merasimsiz, teklifsiz, gösterişsiz gidişleridir. Fakat hikâyedeki, şeyhin karısı, iyi düşünemeyenlerin, bunların iç yüzlerini, huluslarını, Hakk'a karşı duydukları sevgiyi anlamadıkları için, bunları, dinî teklifleri üstlerinden atmış, her şeyi hoş gören, her kötülüğü günah saymayan sapıkların yoluna düşmüş sanır. Hâlbuki bu dervişler, Hakk yoluna riyasız, gösterişsiz giden kimselerdir.

Hülasa, bunların gerçek imanları, hulusları, manevi derecelerinin üstünlüğü herkes tarafından anlaşılamaz. İnsanların çoğu kendi kusurlarını, hatalarını görmez; başkalarında kusur ve hata arar. En iyisi, bu gibi şeyhler yahut dervişler hakkında kötü zanda bulunmamak, bunları cekiştirmemektir.

Bu mutasavvıflar arasında bazı sahte şeyhler, çekiştirilmeye layık kişiler, etrafındakileri sömürenler, kendi menfaatlerine düşkün olanlar bulunsa da, mümin için en doğru hareket, hayır söylemek ve kötü zanda bulunmamaktır.

Bir de, bu hâlin aksi var. Şöyle ki, bazı tasavvuf kitaplarını okuyarak yahut gerçek ve

yetişkin olmayan, Muhammedî yolda bulunmayan, inandığını yaşamayan, sadece güzel ve düzgün konuşmasıyla dinleyenleri tesiri altına alan, kendini şeyh ve mürşit sayan ve saydıran bazı kişilerin sohbetine devam ederek, iğne ucu kadar bir tasavvuf zevki edinen kardeşler de, kendilerini, kendi inanç ve zevklerini, kendi yollarını beğenmeye başlarlar. Kendileri gibi düşünmeyenleri, kendilerinin gittiği yolda olmayan namazlı-abdestli din kardeşlerini basit avamdan sayarlar, onları küçük görürler. Kendilerini, Hakk'ı bulmuş, hakikati kavramış zannederler. Bu defa da, derviş geçinenler, derviş olmayanlara karşı kötü zanda bulunurlar. Bunlar da, ötekilerin aksine tasavvuf yolunda olmayanları kötülemeye, çekiştirmeye başlarlar. Hepsi Müslüman oldukları hâlde, hepsi aynı mezhepte bulundukları hâlde, kardeşler arasına ayrılık düşer; hepsi de Muhammedî oldukları hâlde, kendilerini ayrı ayrı yollarda sanırlar. Birbirlerini beğenmezler, sevmezler. Büyük Peygamberimizin **“Müminler kardeşlerdir”** sözünü unuturlar.

Müminler için bu ayrılık, bu bölünme bir afettir. Abdulkadir Geylani, Mevlâna Celaleddin Rumi, Şah Nakşibend, Ahmed Rufai ve diğer veliler, tam Muhammedî yolda yürüyerek, insanları birbirlerini sevmeye ve saymaya teşvik etmişlerdir.

Tanınmış velilerden herhangi birini, meşrep ve manevî seziş itibariyle, eserlerinin tesiri altında kalarak seven, ona gönül veren kardeşlerimiz de, kendi gönül verdikleri velileri başka velilerden üstün görmek hatasına düşmektedir. Biz kimiz ki veliler hakkında söz söyleyelim, onları birbirleriyle mukayese edelim. Seçkin velilerin, kendilerine has meşrepleri ve tabiatları vardır. Şah Nakşibendi'nin yolunda bulunan bir kişi, Mevlâna'nın yolunda olan kişiyi beğenmemekte, ona yukarıdan bakmaktadır. Mevlâna'ya gönül veren de, Nakşibendi'yi gericilikle suçlamaktadır. Bunlar, veliler yolunda, âdeta veliler partizanlığı yapmaktadır. Hâlbuki bütün velilerin yolu, aynı yoldur. Muhammedî yoldur. Bu seçkin velilerin hepsi de, kendilerine bağlı olanları Hakk'a, peygambere, doğruluğa, iyiliğe, insanlığa götürmekte. Hangi veliye gönül verirsek verelim, bilmeliyiz ki, bağlı olduğumuz velinin yolu, diğer velilerin yolları gibi bizi gerçek Müslümanlığa, Hazreti Muhammed'in yoluna çıkaracaktır. Mevlâna'nın başka bir Mesnevî cildinde bulunan şu beyitlerini dikkatle ve düşünerek okursak, kimse hakkında bir şey söylemeyiz. Tam Muhammedî yolu, müsamaha, hoşgörülük yolunu bulur, başkaları ile uğraşmayız. Başkalarının yollarını hor görmeyiz, nefsimizi hor görürüz. Onu çekiştiririz, onunla mücadele ederiz. Nefsimizi islahaya çalışırız.

“Dünyada gökyüzüne basamak basamak uzanan gizli merdivenler var. Her grubun başka bir merdiveni var. Her gidişin bir başka göğü mevcut. İnsanların her biri, öbürünün hâinden habersiz. Allah'ın mülkü öyle bir mülk ki, geniş mi geniş. Ne sonu var, ne de başı.”

“Şeyh: Ben Hakk'ım, dedi; ileri vardı ama gerçeği göremeyen körleri de mağlup etti.”

“ŞEYHİ GÖRMEYE GELEN MÜRİDİN, ŞEYHİ KINAYAN, SÖVEN, BOŞ LAFLAR EDEN KARISINI AZARLAMASI”

جواب گفتن مرید و زجر کردن مرید آن طعانه را از کفر و بی‌هوده گفتن

روز روشن از کجا آمد عسس - بانگ زد بر وی جوان و گفت بس

22473- O genç mürit, “Yeter artık, sus!” diye bağırdı, “Her şey açıkça görünmekte. Senin kötülemene ne lüzum var? Ortalık ağardı. Gece bekçisini ne yapayım?”

آسمانها سجده کردند از شگفت - نور مردان مشرق و مغرب گرفت

22474- Allah adamlarının nuru, doğuyu da tuttu, batıyı da. Gökler bile şaşırды, secdeye kapandı.

زیر چادر رفت خورشید از خجل - آفتاب حق بر آمد از حمل

22475- Hakk'ın güneşi Koç burcundan göründü de, güneşi utancından perde

arkasına gizlendi.”

Hakk’ın güneşi, insan-ı kâmilî göstermektedir. Kâmil insanın manevi nuru doğunca, şu âlemi aydınlatan güneş utancından gizlendi. “Allah’ın öyle kulları vardır ki, onların kalplerinin nuru, güneşin nurundan daha parlaktır” diye buyurulmuştur.

کی بگرداند ز خاک این سرا - ترهات چون تو ابلسی مرا

22476- Senin gibi bir İblis’in saçma sapan sözleri, beni bu kapının toprağından hiç çevirebilir mi?

تا به گردی باز کردم زین جناب - من به بادی نامدم همچون سحاب

22477- Ben, rüzgârın sürükleyip getirdiği bir bulut değilim ki, bir toz sebebiyle bu kapıdan döneyim.

Ben, boş bir arzu ve hevesle buraya gelmedim ki, aptalca söylenen bu kelimelerden çekineyim de, şeyhin mübarek kapısından döneyim. İlahî aşka kapılarak veliyi görmeye geldim.

قبله بی آن نور شد کفر و صنم - عجل با آن نور شد قبله‌ی کرم

22478- Öküz bile, o ilahî nurla lütuf ve kerem kıblesi oldu. O nur olmasa, o nur Kâbe’ye vurmasaydı, Kâbe bir küfür yeri, bir put evi kesilirdi.

Bu beyitte geçen öküz ile, Samiri’nin yaptığı altın buzağıya işaret edilmektedir. Taha Suresi’nin 96. ayetinde Samiri, şöyle dedi: **“Ben, İsrailoğullarının görmedikleri Cibril’i gördüm de, o elçinin (yani Cebrail’in) izinden bir avuç toprak aldım ve onu (erimiş mücevharat)ın içine attım. Böylece, bunu bana nefsim hoş gösterdi.”**

Beyan buyrulduğu üzere Cebrail Aleyhisselam, “Feres-ül hayat”, yani “Hayat atı” adındaki atı ile Hazreti Musa’ya geldiği zaman, Samiri, Cibril’in atının bastığı kuru yerlerin birdenbire yeşerdiğini, hayat bulduğunu gördü. Atın bastığı yerden bir avuç toprak aldı, sakladı. Sonra Samiri, Hazreti Musa Tur’da iken, İsrailoğullarının mücevharatını toplayıp, bir altın buzağı yapmak üzere eritti. Cibril’in atının bastığı yerden aldığı bir avuç toprağı, erimiş mücevharatın içine kattı. Sonra altın buzağıyı yaptı. Yaptığı buzağı, canlanıp ses çıkarmaya başlayınca, İsrailoğulları o buzağıya taptılar. Böylece bu buzağı, onlara kible oldu.

Altın buzağıyı Hz. Cibril’in nuru canlandırdı, seslendirdi. Bir buzağı, o mana nuru ile canlandı, lütuf ve kerem kıblesi oldu. Bu sebeptendir ki kible (Kâbe) o ilahî nurdan mahrum olsa, puthane olur. Hakk’ın emr-i şerifi ve rıza-yı latifi öyle bir nurdur ki, canlara ve dillere ziya verir. Bir taş yapı olan Kâbe’yi Müslümanlara kible yapar. Samiri’nin yaptığı bir buzağı o ilahî nurla canlanırsa, Kâbe o ilâhi nurla kible olunca, kâmil insanın gönlünde bulunan ilahî nur, mana nuru onu ne yapmaz? Çünkü Cenab-ı Hakk, Hicr Suresi’nin 29. ayetinde, **“Ona kendi ruhumdan üfürdüm”** demekle insanı şereflendirdi.

هست اباحت کز خدا آمد کمال - هست اباحت کز هوا آمد ضلال

22479- Nefsani istekten, heva ve hevesten gelen bahilik, sapıklıktır, azgınlıktır. Fakat Allah’tan gelen bahilik ise, yüceliktir, kemaldir.

Her şeyi mübah saymaya “İbahe” denir. Bir şeyi yapmakta beis görmemek, caiz görmek, helal kılmak... Bu yolda olana “İbahi” denildiği gibi, her şeyi mübah itikat eden mezhep taraftarlarına da “İbahiyun” denir. Her şeyi helal sayanların başı, İranlı Mezdek’dir. Bu da, İran hükümdarlarından Nuşirevan tarafından idam edilmiştir. 1038 Miladi senesinde doğan Hasan Sabbah, İslam’a bu mezhebi sokmuş; Irak, İran ve Suriye’de taraftar da bulmuştur. İsmailîlerin bâtını kolu, aynı inançtan ilham almıştır. Bu, İslami olmayan bir inançtır.

Nefsin heva ve hevesinden, isteklerinden gelen ibahilik sapıklıktır. Çünkü nefis, Hakk’ın emrini dinlemeyerek kendi isteğine uyarsa, Hakk’ın haram kıldığı şeyi de ister ve onu yapar. İşte sapıklık budur. Cenab-ı Hakk merhametlidir, kullarını sever.

Yeryüzünde çeşit çeşit meyveler, rızıklar, sayılamayacak kadar çok

şeyler, insanların faydalanmaları için ayrılmıştır. Nitekim Bakara Suresi'nin 29. ayet-i kerimesinde, bu hakikat ifade buyurulmaktadır: **“O, o yaratıcıdır ki, yeryüzünde ne varsa, hepsini sizin için yarattı.”**

Cenab-ı Hakk, yarattıklarından, bizim için faydalı olanları, bize yarayacak nesneleri helal, bize zararı dokunacak şeyleri de haram kılmıştır. İşte Cenab-ı Hakk'ın haram kıldığı şeyi nefsinin isteğine uyarak mübah saymak sapıklıktır. Hakk'ın bize mübah kıldığı şeylerden faydalanmak da, yücelik, kemal alametidir.

Cenab-ı Hakk, Ehram-ür Rahimin olduğu için, bize haram kıldığı şeylerde zarar vardır. Mesela içki bize fayda vermez. Zararı faydasından çoktur. Bu sebeple mübah değildir.

Derler ki, Bayezid-i Bestami Hazretleri, bir Ramazan-ı Şerif'te seyahate çıkmıştı. Bir şehre yaklaştıkları zaman şehir halkı, Bayezid-i Bestami'nin teşrifini haber aldıkları için, o mübareği karşılamaya çıkmışlardı. Onlar, Bayezit Hazretleri'ne doğru yaklaşırlarken, büyük veli, bir müridine “Bana bir parça ekmek ver” diye buyurmuş. Müridi şeyhine tam bir ekmek getirmiş. Bayezit Hazretleri, o ekmeği yemeye başlamış. O şehrin en ileri gelenleri, bu büyük veliye gönül veren birçok kişi, Bayezit'i Ramazan günü ekmek yerken görünce, hayal kırıklığına uğramışlar. “Bu nasıl şeyh, Ramazan günü oruç yiyor. Biz bunu tam bir Müslüman biliyorduk” diye hayıflanmışlar. Ondan yüz çevirerek evlerine dönmüşler. O zaman Bayezid-i Bestami Hazretleri, kendi müritlerine “Bu halkın bilgisizliklerinin derecesini görün ki, biz bunlara şeriatın yollarından bahsettik. Ramazan günü sefere çıkıldığı zaman, oruç tutmanın doğru olmadığını söyledik. Kur'an'ın ve Peygamber Efendimizin emirleri gereğince, seferde iken oruç tutmak hayırlı değildir, belki hayırlı olan Ramazan'ı yemektir, dedik” diye buyurmuşlardır. Cenab-ı Hakk'ın mübah gördüğünü, biz haram kılamayız.

İnsanlar, nefislerine uyunca, birçok inançları kendi menfaatlerine yarayacak şekilde tevil ederler, onlara ayrı bir mana verirler. Kur'an'ın ayetlerini bile, kendi anlayışlarına göre yorumlarlar, batini manalar vererek, başka yöne çeker, götürürler. Bu şekilde batıl inançlarını sağlamlaştırmak isterler. Böylece dinin inanç ve hükümlerini kendi akıl ve mantıkları yardımıyla, dinî gibi gösterilen yorumlarla, İslami olmayan esaslara dayarlar. Mesela vahdet-i vücud inancını kendi anlayışlarına göre yorumlarlar da, her şey Hakk'tan olduğuna göre, “Her şeyi yapmak mübahtır” kanaatine varırlar. Birçok müminin ayağını kaydıran, onu sapıklığa düşüren bu husus üzerinde iyice düşünelim.

Bilindiği gibi vahdet-i vücud inancında çok ileri gidenlere göre, her varlık Hakk'ın zuhurudur. Onların inancına göre, yapılan bütün işleri gerçekte yapan Hakk'tır. Bizim yaptığımız işler de, Hakk'ın sıfatlarının zuhurundan başka bir şey değildir. Sıfatlar ise, Hakk'ın zatının zuhurundan meydana geldiğinden her şey Hakk'tır. Dünyada birbirine zıt gibi görünen şeyler, Hakk'ın esma ve sıfatlarının tezahürüdür. Çünkü Cenab-ı Hakk, hem merhametlidir, hem kahredicidir; hem verendir, hem vermeyen; hem diriltendir, hem öldüren... Bu bakımdan hayır, şer, lütuf, ihsan, kahır, hep nisbi ve izafi şeylerdir. Herkes, istidadına, yani mazhariyetine göre işi yapar. Yaptığı iş, kendi mazhariyetine göre doğrudur, yerindedir. Şu hâlde, her iş yapanına göre doğru ve yerinde bilmek, dolayısıyla her şeyi yapmayı mübah saymaya götürür. Ve günahkâr, işlediği günahları suç saymaz. “Mademki her şey Hakk'tandır, benim elimde bir şey yoktur; işlediğim günahlarda da benim bir kabahatim yoktur” diye düşünür. Bu aşırı inanç, dinimize aykırıdır. Şu ayet-i kerimeler, “Her şey Hakk'tandır” diyerek işlenen günahlardan sıyrılmaya, sorumluluğunu üstünden atmaya çalışan kişinin ne kadar aldandığını gösteren ilahî birer belgedir:

“Sana gelen her iyilik, Allah'ın lütfudur. Sana gelen her fenalık da, kendindendir (Yaptığının cezasıdır).” (Nisa Suresi, ayet 79)

“Kim salih amel işlerse, (sevabı) kendine; kim de kötülük ederse, (cezası) yine kendinedir. Yoksa Rabbin, asla kullara zulmedici değildir.” (Fussilet Suresi, ayet 46)

“Başınıza gelen her musibet, kendi ellerinizin kazandığı (günahlar) yüzündendir. Allah ise, (günahların bir çoğunu) bağışlıyor.” (Şura Suresi, ayet 30)

Gerçek vahdet-i vücuda inanan mutasavvıflar, onu şeriata aykırı görmemişlerdir. Onlar, vahdet-i vücud inancını bâtınilerin düşündükleri gibi, kendi menfaatleri gereği

ibahaya, yani yapılan her şeyi “Benim elimde bir şey yok, Hakk’tandır” diye yorumlamaya çekip götürmüşlerdir. Onlar, vahdet-i vücudu sezmişler, manevi zevk edinmişler, üzerinde fazla durmamışlardır. Onlar, vahdet-i vücudu taklid-i imanı tahkike götüren bir köprü saymışlardır.

آن طرف کان نور بی اندازه تافت - کفر ایمان گشت و دیو اسلام یافت

22480- O ölçüye sığmayan, o hesaba gelmeyen nur, nerede parladı ise, orada küfür iman kesildi, şeytan da Müslüman oldu.

Bu beyitte geçen ölçüsüz nurdan murat, ilahî birlik nurudur. Gerçekten bu nur nerede parlarsa, o ölçüye sığmayan nihayetsiz olan ilahî nur ne tarafa nur salsa, ne tarafa tecelli etse, şüphesiz orada küfür kalmaz; küfür karanlığı gidip iman nuru meydana gelir. Asi ve inatçı nefis şeytanı da, bu nura boyun eğerek, İslam olur.

Aslında nefsin inatçı olması, kendini beğenmesi, ilahî birlik nurundan zevk alamadığı içindir. Allah’ı inkâr eden kişinin de kalbine Hakk’ın lütfu ve inayeti ile tevhit nuru dolarsa, o, mümin olur.

İnsan-ı kâmil de, ilahî nurun madeni, sonsuzluk zıyasının kaynağıdır. İbahilik (her şeyi mübah saymak), küfür, günah, sapıklık, henüz ilahî nurdan haberi olmayan, nefesine düşkün kişilerde, heva ehlinde bulunmaktadır.

Şeytanın Müslüman olması, nefsin imana gelmesi sözü, şu mealde olan bir hadisi de hatırlatmaktadır. Peygamberimiz, **“Sizden hiç biri yoktur ki, şeytanlardan biri ona yakın olmasın”** buyurdular. “Sana da mı yakın, ya Resulullah?” diye sordukları zaman, **“Benim şeytanım Müslüman oldu”** buyurmuşlardır.

از همه کرویbian برده سبق - مظهر عز است و محبوب بحق

22481- Kâmil insan, izzete, yüceliğe mazhurdur. O, Hakk’ın sevgilisidir. O, bütün melekleri de geride bırakmış, ileri gitmiştir.

Bu beyitte “Kerrubi” kelimesi var. Kerrubi, makam ve derece itibarıyla Allah’a manen yakın olan meleklerle verilen ad. Bunlar Cebrail, Mikail, İsrail ve arşı taşıyan melekler. Bazılarına göre de, Allah’tan en çok korkan meleklerdir. Bu beyit, “İnsan, bütün melekleri geride bırakmıştır” diye, şeytandan başka bütün meleklerin Âdem’e secde etmelerine işaret buyurmaktadır. Böylece, insanın meleklerden de üstün olduğunu hatırlatmaktadır. Şeyh Galip Hazretleri de, şu beyitlerinde insanın üstünlüğünü terennüm etmektedir:

*Ey dil, ey dil yine bu rütbede pürgamsın sen,
Gerçi virane isen, genç mutalsımsın sen,
Secde fermayı mülk zat-ı mükerremsin sen,
Bildiğin gibi değil, cümleden akvamsın sen,
Ruhsun, nefha-i Cibril ile tüemsin sen,
Sırr-ı Haksın, misli İsa-i Meryemsin sen,
Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen,
Merdem dide-i ekvan olan Âdemsin sen.*

سجده آرد مغز را پیوست پوست - سجده آدم را بیان سبق اوست

22482- Meleklerin Âdem’e secde etmeleri, Âdem’in onlardan ileri olmasındandır. Kabuk, daima içe, öze secde eder.

Bir meyvenin kabuğu, içinin etrafındadır. Onu sarmıştır. Âdeti ona secde etmektedir. Çünkü bir meyvenin kabuğu, onun içi kadar değerli değildir. Kabuk, içi muhafaza etmektedir. Bunun gibi, şu hadisle, **“Allah, Âdem’i kendi sureti üzere halketti”** ve **“Meleklerle, Âdem’e secde edin, demiştik de bütün melekler secde etmişlerdi”** (Bakara Suresi, ayet 34) bu ayetle sabit olmuştur ki, Âdem, meleklerden üstündür, ileridedir.

Şerefli bir varlık olan insan, insanlığını kaybettiği zaman, aşağıının da aşağısı olur. Mevlâna, bir rubaisinde şöyle buyurmuştur:

“Bazen melekler, bizim üstünlüğümüzü kıskanır; bazen de şeytanlar, kötülüğümüzden kaçır.”

هم تو سوزی هم سرت ای گنده پوز - شمع حق را پف کنی تو ای عجز

22483- Ey yaşlı kadın! Sen, Hakk mumunu söndürmek için üflüyorsun ama hem sen yanıyorsun, hem başın yanıyor.

Burada, Tevbe Suresi'nin 32. ayetine işaret edilmektedir: “Onlar, Allah’ın nurunu ağızları ile söndürmek istiyorlar. Fakat kâfirler hoşlanmasalar da, Allah, muhakkak nurunu tamamlamak ister.”

کی شود خورشید از پف منطمس - کی شود دریا ز پوز سگ نجس

22484- Nasıl olur da deniz, köpeğin ağızından pisenir? Nasıl olur da güneş, üflemeyle söner?

چیست ظاهرتر بگو زین روشنی - حکم بر ظاهر اگر هم می‌کنی

22485- Görünüşe göre hüküm veriyorsan, bu aydınlıktan daha da fazla görünen nedir? Söyle.

باشد اندر غایت نقص و قصور - جمله ظاهرها به پیش این ظهور

22486- Bu zuhura karşı, bütün görünen şeyler, pek noksan, pek kusurlu.

شمع کی میرد بسوزد پوز او - هر که بر شمع خدا آرد پفو

22487- Kim Allah mumuna püf derse, kendi ağzı yanar. Hiç o mum söner mi?

کاین جهان ماند یتیم از آفتاب - چون تو خفاشان بسی بینند خواب

22488- Senin gibi yarasalar, dünyanın güneşten yetim kaldığına dair nice rüyalar görür.

هست صد چندان که بد طوفان نوح - موجهای تیز دریا‌های روح

22489- Can denizinin öyle müthiş, öyle kuvvetli dalgaları olur ki, Nuh tufanının dalgalarından yüz kere daha üstündür.

نوح و کشتی را بهشت و کوه جست - لیک اندر چشم کنعان موی رست

22490- Fakat Kenan’ın gözünde kıl bitmişti de, o yüzden Nuhu da, gemiyi de bıraktı. Dağa tırmanmaya kalkıştı.

نیم موجی تا به قعر امتهان - کوه و کنعان را فرو برد آن زمان

22491- Bunun üzerine küçük bir dalga geldi; dağı da, Kenan’ı da, hakaret ve ihanet derinliklerine attı.

Nasıl Hazreti Nuh’un oğlu hakikati görememiş, imansızlığı yüzünden boğulup gitmişse, Kenan tabiatlı idraksiz kişiler de, devirlerindeki kâmil insanların hakikatlerini göremedikleri için, gözlerini benlik ve gurur bağladığı için, felakete sürüklenmişlerdir.

سگ ز نور ماه کی مرتع کند - مه فشاند نور و سگ وع وع کند

22492- Ay, nurunu saçar, köpek de havlar durur. Köpek, ay ışığını otlak edinebilir mi?

ترك رفتن کی کنند از بانگ سگ - شب روان و هم‌رهان مه به تگ

22493- Geceleyin yol alanlar, ay ışığı ile arkadaş olanlar, köpeğin havlaması

ile hiç yollarından kalırlar mı?

کی کند وقف از پی هر گنده پیر - جزو سوی کل دوان مانند تیر

22494- Cüz, külle doğru ok gibi uçar gider. O, hiç çirkin ihtiyar kadına uyar da, yolundan kalır mı?

Şeyhi aramaya gelen genç mürit, ilahî aşkla bir ok gibi şeyhe koşarak gelmiştir. Onun karısının sözüne uyar da, yolundan kalır mı?

معرفت محصول زهد سالف است - جان شرع و جان تقوی عارف است

22495- Arif, şeriatın da, takvanın da canıdır. Marifet, geçmiş zamanlardaki zabıtlığın mahsulüdür.

معرفت آن کشت را روییدن است - زهد اندر کاشتن کوشیدن است

22496- Zahitlik, tohum ekmeye çalışmaktır. Marifet ise, ekilmiş tohumun bitmesidir.

Bu beyitlerde mecazi olarak bazı hakikatler ifade buyrulmaktadır. Şeriatın ve tarikatın cesedi ve ruhu vardır. Şeriat, dinin hükümleri, emir ve nehiyleridir. Din adamlarının bildikleri şeriat, ruhsuz bir kalıp gibidir. Onun ruhu, Allah'ı bilen arif kişidir. Arif kimdir? Hakk'ın zatını, esma ve sıfatlarını, kaza ve kaderin sırlarını bilen ve onları yaşayan kimsedir. Bunlar, ilahî marifettir. Arif-i billahın aşına olduğu marifet ise, eskiden gelmiş kişilerin yaptıkları züht ve takvanın mahsulüdür.

Bir kimse, marifete hemen vasil olamaz. Önce nefsin isteklerinden kurtulması lazımdır. Züht de, nefsin heva ve hevesini terk etmektir. Takva ise, Allah'tan korkmak, küçük-büyük bütün günahlardan kurtulmaya çalışmaktır. Takva da, bir çeşit züht demektir. Bunları bilmek kolay, fakat tatbik etmek, bildiklerini yaşamak çok zordur. Bunlar, ibadet etmeden, çalışmadan, sıkıntılara katlanmadan, birçok şeyden feragat etmeden elde edilemez.

Züht makamına ayak basan kişi, iyi ameller, ibadet, insanlık tahmini, tarikat tarlasına takip ettiği yolun tarlasına ekmeye çalışacaktır. Züht ve takvanın mahsulü olan Marifetullah, yani Allah'ı bilme ve tanıma benliği, eskiden ekilen şeylerin biçilmesi gibidir.

Hülasa edecek olursak, şeriatın özü, zübdesi, zühdü, takvadır. Bu sebeple, "Dünyayı, nefsani arzuları terk etmek, bütün ibadetlerin başıdır" denmiştir. Bunları öğrenmekle, bunlar hakkında bilgi edinmekle ileri gidilmez. Bunları yaşamak lazımdır ki, bu da ibadet tarlasına çok tohum ekmekle meşgul olmak, demektir. Yukarıda arz edilen Marifetullah, dikilen mahsulün elde edilmesidir.

جان این کشتن نبات است و حصاد - پس چو تن باشد جهاد و اعتقاد

22497- Demek ki, çalışmak ve iman beden gibidir. Bu uğraşmanın, bu tohum ekmenin canı ise, elde edilen hasat ve bitkidir.

کاشف اسرار و هم مکشوف اوست - امر معروف او و هم معروف اوست

22498- Doğruluğu emretmek de, doğruluk da odur. Sırları açan da odur, açılan sırlar da o.

پوست بندهی مغز نغزش دایماست - شاه امروزینه و فردای ماست

22499- İnsan-ı kâmil, bugünümüzün de padişahıdır, yarınımızın da padişahıdır. Kabuk, tatlı ve lezzetli olan için daima kulu kölesi olmuştur.

Hakikat-i insaniye, bütün hakikatleri kendinde toplamıştır. Bir insan-ı kamil, kendi hakikatine ulaştıkça kemal mertebesini bulur. Doğruluğu emreden de olur, doğruluk da olur. Sırları açan da, açılan sırlar da o olur. Cenab-ı Hakk, bir hadis-i kutsi ile **"İnsan, benim sırlarımdan bir sırdır"** buyurmuştur. Bu sebeple kendi hakikatini bulan insan ve mertebe-i kemale ulaşan sahib-i irfan, bizim bu günümüzün de, yarınımızın da padişahıdır. Kabuk gibi

olan suret âlemi, daima o mutlu kişinin, latif ve lezzetli olan hakikatin kulu ve kölesidir.

پس گوی جمله کوران را فشرده - چون انا الحق گفت شیخ و پیش برد
22500- Şeyh, “Ben Hakk’ım” dedi, ileri vardı ama gerçeği göremeyen körleri de mağlup etti.

Ankaravi Hazretleri, “Ben Hakk’ım” diyen şeyhin yalnız Hallac-ı Mansur olmadığını, belki Bayezit, belki de Ebul Hasan Harakani’nin de bu beyitte kastedildiğini yazmaktadır.

پس چه ماند تو بیندیش ای جحد - چون انای بنده لا شد از وجود
22501- Kul benliğinden geçerse, kulun varlığı kalmazsa, kul Hakk’ın varlığında yok olursa, ne kalır? Bir düşünsene ey inkârcı!

Zünnun-i Mısri Hazretleri, “Hakk yolunda yürüyen bir kimsenin kendi varlığı, kendisi için vebal olur” buyurmuştur. Bu sebeple, “Senin varlığın bile günahdır. Diğer bir günah ona kıyas olunamaz” denilmiştir. Kendisi Hakk için, Hakk da kendisi için olan bir kimsenin, hiç bir şeyi kalmadığı sebebiyle, o kimsenin iki cihanda da herhangi bir şeye olan nisbeti ve izafeti sahih olmaz.

Varlık, mecazi vücut ortadan kalkınca, hakiki vücut kalır. “Ben Hakk’ım” diyen kişi, mecazi vücudundan kurtulmuş olduğundan ve hakiki vücudu ile kaldığından, bu cüretli sözü söyleyenin maddi varlığı aradan çıkmıştır. Manası, hakkani vücudu kalmıştır.

Dikkat edilirse görülür ki, “La ilahe illallah”daki “La” kalkarsa, geriye “İllallah” kalır. Böylece “La”nın sırrı kulun vücudunda zahir olmalı ki, o kulun bir vehimden ibaret olan benliği, enaniyeti yok olsun. Geriye “İllallah”, yani “Allah’tan başka bir şey yoktur” sırrı tecelli etsin.

بعد لا آخر چه می ماند دگر - گر ترا چشمی است بگشا درنگر
22502- Gözün varsa aç da bak! “La, (yok)” yok olduktan sonra geriye ne kalır?

که کند تف سوی مه یا آسمان - ای بریده آن لب و حلق و دهان
22503- O göklere, aya tüküren, dudağın, boğazın, ağzın kesileydi keşke.

تف سوی گردون نیابد مسلکی - تف به رویش باز گردد بی شکی
22504- O tükürük, göğe ulaşmaz. Şüphe yok ki, döner, tükürenin yüzüne gelir.

همچو تبت بر روان بو لهب - تا قیامت تف بر او بارد ز رب
22505- Ebu Lehep’in canına, kıyamete kadar, nasıl “Elleri kurusun” bedduası yaşıyorsa; göğe tükürene de, kıyamete kadar, Rabb’dan tükürük yağar.

Burada, Tebbet Suresi’nin “Ebu Lehep’in elleri kurusun; zaten kurudu da” ayetine işaret vardır.

سگ کسی که خواند او را طبل خوار - طبل و رایت هست ملک شهریار
22506- O mana padişahının davulu var, bayrağı var. Böyle bir padişaha “Hazır sofraya oturan” diyen kimse, köpektir.

شرق و مغرب جمله نان خواه وی اند - آسمانها بنده‌ی ماه وی اند
22507- Gökler, o büyük varlığın ayının kollarıdır. Şark da, garp da, cümlesi ondan ekmek dilemektedir.

جمله در انعام و در توزیع او - ز انکه لولاك است بر توقیع او
22508- Çünkü onun fermanında, “Sen olmasaydın” yazılıdır. Herkes onun nimetlerine muhtaçtır, herkes onun rızık dağıtmasını bekler.

Burada hadis olarak ileri sürülen kavle işaret vardır: **“Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım.”**

گردش و نور و مکانی ملک - گر نبودی او نیابیدی فلک

22509- O olmasaydı, gökyüzü ne dönerdi, ne de ışıklanırdı, ne de meleklerin yurdu olurdu.

هیبت و ماهی و در شاهوار - گر نبودی او نیابیدی بحار

22510- O olmasaydı, denizler heybetli olmazdı. İçlerinde ne balıklar yüzer, ne de padişahlara layık inciler bulunurdu.

در درونه گنج و بیرون یاسمین - گر نبودی او نیابیدی زمین

22511- O olmasaydı, yeryüzünün içinde ne madenler, defineler bulunurdu, ne de dışında yasemin bulunurdu.

میوه‌ها لب خشک باران وی‌اند - رزقها هم رزق خواران وی‌اند

22512- Rızklar bile onun rızkını yemektedir. Meyveler de onun yağmuruna susamışlar, dudakları kurumuştur.

صدقه بخش خویش را صدقه بده - هین که معکوس است در امر این گره

22513- Aklını başına al, bu işteki düğüm tersine düğümlenmiştir. Sana sadaka verene, sen sadaka ver.

Burada maddeten fakir olan, fakat manen çok zengin olan dervişlerle, maddi yönden varlıklı, mana yönünden fakir olan zenginler karşılaştırılıyor. Ankaravi Hazretleri, bu beyitleri şerh ederken aynen şunları yazıyor:

“Ey görünüşte zengin, mana da fakir olan kişi! Senin çok altının, gümüşün, ipek elbiselerin var. Ey maddi bakımdan zengin, fakat manen fakir olan kişi! Şunu iyi bil, manen zengin olan fakirlere zekât ve sadaka ver ki, gerçekte o zekât ve sadaka sana ait ola.”

هین غنی را ده زکاتی ای فقیر - از فقیر استت همه زر و حریر

22514- Bütün altınlar, bütün ipekli kumaşlar fakirindir. Ey fakir! Sen zengine zekât ver. Çünkü bütün altınlar, bütün ipekli kumaşlar yokluktadır.

چون عیال کافر اندر عقد نوح - چون تو ننگی جفت آن مقبول روح

22515- Senin gibi kötü bir varlık, ayıpları olan kişi, âdeta Nuh'un nikâhı altındaki imansız kadın gibi o makbul ruha eş olmuş.

Burada Tahrim Suresi'nin şu mealdeki üç ayetine işaret vardır: **“Allah, kâfirlere, Nuh'un karısı ile Lut'un karısını bir misal yaptı. O iki kadın, kullarımızdan birer salih kulun, Nuh ile Lut Peygamber'in nikâhları altındaydılar. Böyleyken, kocalarına hainlik ettiler. Onun için, kocaları da onları Allah'ın gazabından kurtaramadı. Onlara: Diğer girenlerle beraber, siz de ateşe girin, dendi. Allah, iman edenlere, Firavun'un karısını bir misal yaptı. O, şöyle demişti: Ey Rabbim! Senin yanında benim için cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun amelinden kurtar. Beni zalimler topluluğundan kurtar. Bir de İmran'ın kızı (Meryem)i misal yaptı ki, ırzını korumuştur. Biz de, ona ruhumuzdan üfledik. O, Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. Hem o, itaat edenlerdendi.”** (Tahrim Suresi, ayetler 10,11,12)

پاره پاره کردمی این دم ترا - گر نبودی نسبت تو زین سرا

22516- Ey kocası hakkında kötü şeyler söyleyen kadın! Bu büyük velinin karısı olmasaydın, şu anda seni paramparça ederdim.

تا مشرف گشتمی من در قصاص - دادمی آن نوح را از تو خلاص
22517- *O Nuh gibi olan veliyi de senden halas ederdim, kurtarırdım. Kısas olarak beni öldürürlerdi; ben de o mübareğin uğrunda can vermek şerefine ererdim.*

این چنین گستاخیی نآید ز من - لیک با خانه‌ی شهنشاه زمن
22518- *Fakat ben, zamanın padişahlar padişahının evinde böyle bir küstahlıkta bulunamam.*

ور نه اکنون کردمی من کردنی - رو دعا کن که سگ این موطنی
22519- *Yürü, Allah'a şükret ki, sen bu evin köpeğisin. Yoksa sana şimdi yapacağımı yapardım.*

“DERVİŞİN, ŞEYHİN EVİNE DÖNMESİ VE ŞEYHİ HALKTAN SORMASI; ONLARIN DA, FİLAN ORMANA GİTTİ, DİYE HABER VERMELERİ”
واگشتن مرید از وثاق شیخ و پرسیدن از مردم و نشان دادن ایشان که شیخ به فلان بیشه رفته است

شیخ را می‌جست از هر سو بسی - بعد از آن پرسان شد او از هر کسی
22520- *Ondan sonra, herkese şeyhi sormaya, şeyhi her tarafta araştırmaya başladı.*

رفت تا هیزم کشد از کوهسار - پس کسی گفتش که آن قطب دیار
22521- *Derken biri, “Bu diyarın kutbu, odun getirmek için ormana gitti” dedi.*

در هوای شیخ سوی بیشه رفت - آن مرید ذو الفقار اندیش تفت
22522- *Düşüncesi kılıç gibi keskin olan o ateşli mürit, şeyhin muhabbetine kapılıp ormanın yolunu tuttu.*

وسوسه‌ی تا خفیه گردد مه ز گرد - دیو می‌آورد پیش هوش مرد
22523- *Şeytan da, aklına vesveseler getiriyordu: “Böyle büyük bir velinin, ahlakı zayıf bir kadınla beraber hayat sürmesi ona yakışır mıydı?” diye düşünüyordu.*

دارد اندر خانه یار و همنشین - کاین چنین زن را چرا این شیخ دین
22524- *“Dinin şeyhi” diyordu, “Ne diye böyle bir kadını evinde tutuyor, onunla düşüp kalkıyor?”*

با امام الناس نسناس از کجا - ضد را با ضد ایناس از کجا
22525- *“Zıttı, nasıl olur da zıttı ile beraber bulunur? Halkın imamı olan bir zat nerede, maymun nerede? Bunlar, nasıl olur da birbirleriyle uzlaşırlar?” diyordu.*

کاعتراض من بر او کفر است و کین - باز او لاحول می‌کرد آتشین
22526- *Sonra dönüyor, ateşli bir “La havle” çekiyor, “Benim onun işine karışmam, onu kınamam, küfran-ı nimette bulunmak olur. Kin güdücülüktür” diye düşünüyordu.*

La havle vela kuvvete illa billahil aliyyül-azim: **“Ulviyet ve büyüklükte tek olan Allah’tan başka kimsede kuvvet ve kudret yoktur sözü, doksan dokuz hastalığın ilacıdır. Bu hastalıkların en küçüğü, iç sıkıntısıdır”** diye bir hadis vardır. Bir şeye canı sıkılan, içi darlanan Müslüman, bu yüzden **“La havle...”** der.

که بر آرد نفس من اشکال و دق - من که باشم با تصرفهای حق

22527- *“Ben kim oluyorum ki Hakk’ın işlerine karışıyorum? Neden içimden böyle şüpheler geliyor?” diyordu.*

زین تعرف در دلش چون کاه دود - باز نفسش حمله می آورد زود

22528- *Derken, şeyhin karısına karşı duyduğu kızgınlık yine kabarıyor, nefsi tekrar hücumu geçiyordu. Bu yüzden, gönlünden, kuyumcu potasından çıkar gibi hiddet dumanları yükseliyordu.*

که بود با او به صحبت هم مقیل - که چه نسبت دیو را با جبرئیل

22529- *Şeytanın Cebirille ne münasebeti, ne yakınlığı olabilir ki, onunla konuşup, görüşün, onunla yatsın kalksın?*

چون تواند ساخت با ره زن دلیل - چون تواند ساخت با آزر خلیل

22530- *Azer, nasıl olur da Halil ile düşer, kalkar onunla dostluk kurar? Yol kesen, nasıl olur da kılavuzla beraber bulunur? Onunla uzlaşır?*

Azer, İbrahim Aleyhisselamın babasıdır. Kur’an-ı Kerim’de, Enam Suresi’nin 74. ayetinde kendisinin put yaptığı ve putlara taptığı zikredilmektedir.

“MÜRİDİN MURADINI BULMASI, ŞEYHLE ORMANA YAKIN BİR YERDE BULUŞMASI”

یافتن مرید مراد را و ملاقات او با شیخ نزدیک آن بیشه

زود پیش افتاد بر شیری سوار - اندر این بود او که شیخ نامدار

22531- *O bu düşüncelerle dolmuş giderken, meşhur şeyh, arslana binmiş olarak önüne çıkıverdi.*

بر سر هیزم نشست آن سعید - شیر غران هیزمش را می کشید

22532- *Kükremiş arslan, odununu taşımaktaydı. O ermiş kişi de, odunların üstüne oturmuştu.*

مار را بگرفته چون خرزن به کف - تازیانهش مار نر بود از شرف

22533- *Kamçısı da, Allah’ın bir lütfu eseri olarak erkek bir yıldı. Yılanı bir kamçı gibi eline almıştı.*

هم سواری می کند بر شیر مست - تو یقین می دان که هر شیخی که هست

22534- *Sen şunu iyice bil ki, her şeyh, sarhoş arslana biner.*

Bu beyitlerde, nefis, sarhoş arslana benzetilmektedir. İrşat mertebesine yükselen kişi, nefesine hakimdir. Nefs-i emmarenin üstüne çıkmış, ona hakim olmuştur. Gönül arslanı, nefis arslanını, yani nefis-i emmareyi mağlup etmiştir.

لیک آن بر چشم جان ملبوس نیست - گر چه آن محسوس و این محسوس نیست

22535- *Ebul Hasan Hazretleri’nin bindiği arslan, kerameti yüzünden göründü. İrşat mertebesine çıkanların bindikleri arslan görünmez, fakat can gözünden gizli kalmaz.*

پیش دیده ی غیب دان هیزم کشان - صد هزاران شیر زیر را نشان

22536- *Onların altında yüz binlerce arslan vardır. Gizli âlemi bilen, gizli şeyleri gören gözlerin önünde, onlara odun taşırlar. Gayb gözleri, onları görür.*

تا که ببند نیز او که نیست مرد - لیک یک یک را خدا محسوس کرد
22537- *Fakat gönül gözü açık olmayan da görsün diye, Allah, onları bir bir baş gözüne de gösterir.*

گفت آن را مشنو ای مفتون ز دیو - دیدش از دور و بخندید آن خدیو
22538- *O büyük veli, müridi uzaktan görünce güldü de, dedi ki: "Ey beni görmek için yollara düşen kişi! Sen, şeytandan o sözleri duymamış ol."*

هم ز نور دل بلی نعم الدلیل - از ضمیر او بدانست آن جلیل
22539- *O büyük şeyh, gönlünün nuru ile müridin aklından geçeni bildi. O nur, ne güzel bir yol göstericidir.*
"Müminin ferasetinden, anlayışından sakının. Çünkü o, Hakk'ın nuru ile bakar"
ve "Allah'ın öyle kulları vardır ki, insanları yüzlerinden, gözlerinden tanırlar"
mealinde iki hadise işaret var.

آن چه در ره رفت بر وی تا کنون - خواند بر وی یک به یک آن ذو فنون
22540- *O büyük varlık, o hünerli kişi, yolda müridin gönlünden neler geçti ise, onlara bir bir söyledi.*

بر گشاد آن خوش سراینده دهن - بعد از آن در مشکل انکار زن
22541- *Ondan sonra da o güzel sözler söyleyen o tatlı dilli şeyh, kendi karısının inkârı hususundaki zor meseleyi anlatmak için ağzını açtı da, dedi ki...*

آن خیال نفس تست آن جا مه‌ایست - کآن تحمل از هوای نفس نیست
22542- *Ben, nefsimin hevasına kapılarak, şehvete boyun eğerek, o kadının cefasına ve hakaretlerine katlanıyorum. Bu şüphe, bu düşünce, senin nefsinin bir hayali. Bunun üzerinde durma.*

کی کشیدی شیر نر بیگار من - گر نه صبرم می‌کشیدی بار زن
22543- *Ben, sabredip o kadının hakaretlerine katlanmasaydım, onun yükünü çekmeseydim, bu erkek arslan, benim yükümü hiç çeker miydi?*

مست و بی‌خود زیر محملهای حق - اشتراک بختیم اندر سبق
22544- *Bizler, hakikat yolunda ileri geçmek için hızla giden sarhoş ve kendinden geçmiş develer gibi, Cenab-ı Hakk'ın ezelde bize yüklediği bu ağır yükü şikâyet etmeden, sızlanmadan çekip götürmekteyiz.*

تا ببندیشم من از تشنیه عام - من نیم در امر و فرمان نیم خام
22545- *Ben, Hakk'ın emrini, fermanını yerine getirmekte ham değilim ki, halkın beni kınamasını, çekiştirmesini düşüneyim.*

جان ما بر رو دوان جویان اوست - عام ما و خاص ما فرمان اوست
22546- *Bizim, geri kalanımız da onun buyruğundadır. İleri gidenimiz, canımız, yüz üstü koşarak onu aramaktadır.*

جان ما چون مهره در دست خداست - فردی ما جفتی ما نه از هواست
22547- *Bizim bekâr oluşumuz, evli bulunuşumuz, rahatı arzulayan nefsimizin isteklerinden değildir. Bizim canımız, bir zar gibi Hakk'ın elindedir. İsterse tek atar, tek yaşatır; isterse çift atar, evlilik nasip eder.*

نه ز عشق رنگ و نه سودای بو - ناز آن ابله کشیم و صد چو او
22548- *O ahmağın da nazını çekerim, onun gibi yüzlercesinin de... Ama bu, ne renk aşkındandır, ne koku sevdasından.*

کر و فر ملحه‌ی ما تا کجاست - این قدر خود درس شاگردان ماست
22549- *Bu naz çekme, bu sıkıntılar, bizim talebemizin dersidir. Sen, bizim ızdıraba katlanmamızın, zorluklarla yaptığımız savaşın ihtişamını düşün, nereye varmada?*

جز سنا برق مه الله نیست - تا کجا آن جا که جا را راه نیست
22550- *Nereye mi varır? Yere bile yol olmayan bir yere. Allah ayının gözleri kamaştıran nurundan başka bir şey bulunmayan yere...*
Burada, Nur Suresi'nin 43. ayetine işaret vardır: *"Şimşeginin parıltısı nerdeyse gözleri kamaştıracak."* Allah ayından maksat, ruh-u azam, yani ilahî nurdur. Ayet-i kerimenin beyan buyurduğu üzere, Hakk'ın nurunu nas idrak edemez. O nura kimse bakamaz.

نور نور نور نور نور - از همه اوهام و تصویرات دور
22551- *O nur, her türlü vehimlerden, düşüncelerden uzaktır. O, nurun nuru, nurun nuru, nurun nurudur.*

تا بسازی با رفیق زشت خو - بهر تو گر پست کردم گفت و گو
22552- *Kötü huylu arkadaşla anlaşasın, uzlaşasın diye sözü aşığdan aldım.*

از پی الصبر مفتاح الفرج - تا کشی خندان و خوش بار حرج
22553- *"Sabır, rahatlığın anahtarıdır" sırrına ermek için, gülerek, hoşlanarak, onun yükünü çek.*
"Sabır, rahatlığın, neşenin anahtarıdır" hadisine işaret vardır.

گردی اندر نور سنتها رسان - چون بسازی با خسی این خسان
22554- *Bu huysuz, ahlaksız kişilerin kötülüklerine dayanabilir, zahmetlerini çekebilir, onlarla uzlaşırsan, sünnetlerin nuruna erişirsin.*

از چنین ماران بسی پیچیده‌اند - کانیا رنج خسان بس دیده‌اند
22555- *Peygamberler, ahlaksız kişilerden çok eziyet çektiler. Bu çeşit yılanların elinden çok kıvrandılar.*

بود در قدمت تجلی و ظهور - چون مراد و حکم یزدان غفور
22556- *Suçları örten, günahları bağışlayan Cenab-ı Hakk'ın muradı, hükmü, ta ezelden tecelli ve zuhur etmektir, görünmektir.*

و آن شه بی‌مثل را ضدی نبود - بی‌ز ضدی ضد را نتوان نمود
22557- *Hiçbir şey, zıttı olmadan görünmez. O eşsiz padişahın ise zıttı yoktur.*

"BEN YERYÜZÜNDE BİR HALİFE YARATACAĞIM, AYETİNDEKİ HİKMET"
حکمت در این جاعل فی الارض خلیفه

Yukarıdaki başlık, Bakara Suresi'nin 30. ayetinden aynen alınmıştır: *"Bir zamanlar*

Rabbin, meleklerle: Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım, demişti.” Halife, vekil, yani birinin yerine vekalet eden, işine bakan kimse demektir.

İnsan, yeryüzünde Rabbin temsilcisi değildir. Hiçbir kul, Rabbi temsil edemez; bu cihetle, ayet-i kerimede geçen “Halife” yeryüzünde Allah’ın hükümlerini yerine getirecek, o hükümlere göre hareket edecek, kullukta bulunacak, yeryüzünü mamur bir hâle getirecek üstün bir varlık olarak yaratıldığına işaret vardır.

تا بود شاهیش را آیینهای - پس خلیفه ساخت صاحب سینه‌ای

22558- Bu yüzden, padişahlığına bir ayna olsun diye, bir gönül sahibini kendine halife yaptı.

وانگه از ظلمت ضدش بنهاد او - پس صفای بی‌حدودش داد او

22559- Hadsiz ruhani nur, ona manevi üstünlük ve temizlik ihsan etti. Sonra lütfettiği manevi ve nurani üstünlüğe mukabil, ona bir de karanlıktan maddi ve cismani bir zıt yarattı, karşısına koydu.

آن یکی آدم دگر ابلیس راه - دو علم بر ساخت اسپید و سیاه

22560- Biri beyaz, biri siyah, iki bayrak dikti. Biri Âdem, öbürü yol kesen, yol azdıran İblis!

Bu bayraklardan biri, “Mahzar-ı nur-u hidayet” yani doğru yolun nurunu gösteren, öbürü “Mahzar-ı zulmet-i dalalet” yani sapıklığın karanlığına götüren. Beyaz bayrak, Âdem; siyah bayrak, İblis’tir.

چالش و پیکار آن چه رفت رفت - در میان آن دو لشکرگاه زفت

22561- O iki ordu arasında çok çetin ve kanlı savaşlar oldu, geçti gitti.

ضد نور پاک او قابیل شد - همچنان دور دوم هابیل شد

22562- Böylece, ikinci devirde Habil geldi. Onun pak, temiz nurunun zıttı Kabil oldu.

Bilindiği gibi Habil ile Kabil, Âdem Aleyhisselamin iki oğludur. Maide Suresi’nin 27-31 ayetlerinde beyan buyrulduğu vechile, Habil’in kurbanının kabul edilip kendi kurbanının reddedilmesine kızan Kabil, İblis’e uyarak kardeşini öldürmüştür.

تا به نمرود آمد اندر دور دور - همچنان این دو علم از عدل و جور

22563- Bu şekilde, adaletten ve zulümden ibaret olan bu iki bayrak, devir devir Nemrut zamanına kadar geldi.

و آن دو لشکر کین گزار و جنگ جو - ضد ابراهیم گشت و خصم او

22564- Nemrut, İbrahim’in zıttı oldu. Ona düşman kesildi. O iki ordu, birbirine kin besledi, savaştı durdu.

فیصل آن هر دو آمد آتشش - چون درازی جنگ آمد ناخوشش

22565- Savaşın uzaması Nemrut’un hoşuna gitmeyince de, ikisinin arasını ateş ayırdı.

تا شود حل مشکل آن دو نفر - پس حکم کرد آتشی را و نکر

22566- Hazreti İbrahim ile Nemrut arasındaki müşkül halledilsin, zorluk ortadan kalksın diye Cenab-ı Hakk, ateşi, azabı hakem tayin etti.

تا به فرعون و به موسای شفیق - دور دور و قرن و قرن این دو فریق

22567- Devir devir, zaman zaman bu iki fırka, Firavunla şefkatli, merhametli Musa'nın zamanına kadar savaştı.

چون ز حد رفت و ملولی می‌فزود - سالها اندر میانشان حرب بود
22568- Aralarındaki savaş, yıllarca sürdü; haddi aşırıp usanç verince de...

تا که ماند کی برد زین دو سبق - آب دریا را حکم سازید حق
22569- Cenab-ı Hakk, Musa'nın kavmi ile Firavun'un kavmi arasında, denizi âdeta hakem olarak koydu. İki taraftan birinin zaferi kazanmasını sağladı.

با ابو جهل آن سپهدار جفا - همچنان تا دور و طور مصطفی
22570- Mustafa s.a.v. Aleyhisselam'ın devrine, onun peygamber oluşuna kadar, bu böyle devam etti. Bu defa da o mübarek, Ebu Cehil ile, o cefa ordusunun kumandanı ile savaştı.

صیحه‌ای که جانشان را در ربود - هم نکر سازید از بهر ثمود
22571- Allah, Semud kavmi için, bu haykırışı azap olarak yolladı. O korkunç feryat, onların canlarını aldı.
"Semud kavmi, Hicazla Şam arasında bir bölgede otururdu. Bunları doğru yola getirmek için, Salih Peygamber gönderildi. Bunlar, Salih Aleyhisselamı dinlemediler. Bunun üzerine müthiş bir haykırış, korkunç bir feryatla helak oldular." (Hud Suresi, ayetler 61-95)

زود خیز تیز رو یعنی که باد - هم نکر سازید بهر قوم عاد
22572- Ad kavmi için, hemen kalkan ve çok hızlı giden birini, yani rüzgârı vazifelendirdi.
Ad kavmi, Hadramut ile Umman arasındaki çölde yaşayan bir kavim. Bunlara Hud Aleyhisselam peygamber olarak gönderilmişti. Bu kavim de, korkunç bir rüzgârla helak oldu.

در حلیمی این زمین پوشید کین - هم نکر سازید بر قارون ز کین
22573- Cenab-ı Hakk, Karun'a da yeri musallat etti. Yer, halim ve yumuşak tabiatlı olmakla beraber, ona kinlendi. Onu yutuverdi.
Dünyanın en zengin kralı idi. Hazinesinin anahtarlarını güçlü, kuvvetli onbeş kişi götüremiyordu. Yoksullara acımadığından, hiç yardımda bulunmadığından, kendisinin de, hazinesinin de, yer tarafından yutuverildiği, yani kralın sayısız hazineleri ile beraber yere battığı, Kur'an-ı Kerim'de Kasas Suresi'nin 76-81. ayetlerinde anlatılır.

برد قارون را و گنجش را به قعر - تا حلیمی زمین شد جمله قهر
22574- Yerin yumuşaklığı, baştanbaşa hiddet ve kahr kesildi. Karunu da, hazinesini de aldı, içine çekti, derinliklerine gömdü.

دفع تیغ جوع نان چون جوشن است - لقمه‌ای را کاو ستون این تن است
22575- Lokma, yemek içmek, şu bedenın direği gibidir. Açlık kılıcına karşı ekmek, âdeta bir kalkandır.

چون خناق آن نان بگیرد در گلو - چون که حق قهری نهد در نان تو
22576- Hakk, senin sevdiğin ekmeğe bir kahredicilik verirse, nefes kesen hastalığı gibi o ekmek, senin boğazında durur, seni boğar.

حق دهد او را مزاج زمهریر - این لباسی که ز سرما شد مجیر
22577 - *Cenab-ı Hakk isterse, insanı soğuktan koruyan şu elbiseye zemheri soğukluğu verir.*

سرد همچون یخ گزنده همچو برف - تا شود بر تنت این جبهی شگرف
22578- *Bu güzelim elbise, bedene buz gibi soğuk gelir, seni kar gibi üşütür, zarar verir.*

زو پناه آری به سوی زمهریر - تا گریزی از و شق هم از حریر
22579- *Öyle bir hâle gelirsin ki, körükten de kaçarsın, ipek elbiseden de... Hatta onlardan kaçır, zemheriye sığınırın.*

غافل از قصه‌ی عذاب ظلّه‌ای - تو دو قله نیستی يك قله‌ای
22580- *Sen, kuvvetli, iki kat değilsin. Yalın kat bir adam sayılırsın. Senin zülle azabından haberin yok, sen gafilsin.*

Beytin aslında geçen zülle, dağ tepesi, ibrik, havuz, ölçek, manalarına gelmektedir. Bendeniz, tamamıyla Ankaravi Hazretleri'nin verdiği manayı benimsedim: Ey gafil! Sen, iki kat değilsin, yalın katsın. Bu sebeple, her nesneyi bir sebebe dayıyorsun. Ekmeğin açlığı giderdiğini, elbisenin ısıttığını sanıyorsun. Sebep arıyorsun. Müsebbib-ül Esbap'ı (sebepleri halkedeni) düşünmüyorsun. Hakikatte seni doyuran ekmek, ısıtan elbise değildir. Her şey Hakk'tandır. Allah isterse ekmek doyurmaz, elbise de ısıtmaz. Zavallı, senin zülle azabından haberin yoktur.

Zülle azabı, Şuara Suresi'nin 176-191. ayet-i kerimelerinde anlatılan Medyenlilere gönderilmiştir. Medyenliler, peygamberleri Şuayb Aleyhisselamın verdiği nasihatleri dinlememişler; doğru ölçüp tartmayı reddetmişler; ahlaksızlıkta bulunmamaları emredildiği hâlde dinlememişler; peygamberlerine "Sen de bizim gibi bir insansın, seni yalancı sanıyoruz, eğer doğru bir insan isen, peygamber isen, mucize göster. Göğün bir parçasını üstümüze indir" demişlerdir. Bunun üzerine yedi gün hiç rüzgar esmedi, şiddetli bir sıcak hüküm sürmeye başladı. Sonra onları koyu bir sis, bir bulut kapladı. Kaçmak istedikleri zaman üzerlerine ateş yağdı ve hepsi yandı. O günün azabı çok korkutucu olduğu hâlde ve bu azap bir ibret olarak verildiği hâlde, birçok kişinin imana gelmedikleri bildirilir. Zülle, şu ayet-i kerimede geçmektedir: *"Böylece (Şuayb'ı) tekzip ettiler de, (güneşin bunaltıcı sıcağından gölgelemek için bulutun altına sığındıkları zaman, yakıldılar mahvoldular) o gölge gününün azabı, kendilerini yakaladı."* (Şuara Suresi, ayet 189)

خانه و دیوار را سایه مده - امر حق آمد به شهرستان و ده
22581- *Şehre, köye Hakk'ın emri geldi, buyurdu ki: "Duvarlar, evler, Hakk'a isyan edenlere gölge vermeyin."*

تا بدان مرسل شدند امت شتاب - مانع باران مباش و آفتاب
22582- *Yağmura, güneşe mani olmayın... Bunun üzerine halk, peygamberlerinin yanına koştular.*

باقی‌اش از دفتر تفسیر خوان - که بمردیم اغلب ای مهتر امان
22583- *"Ey çok büyük varlık! Ey ulu kişi!" dediler, "Biz mahvolduk. Bu hikâyenin gerisini Kur'an'ın tefsirini aç, oradan oku."*

گر ترا عقلی است آن نکته بس است - چون عصا را مار کرد آن چست دست
22584- *O eli hünerli kişi, asayı yılan yaptı ya! Aklın, zekân varsa, ibret olarak bu sana yeter.*

چشمه‌ی افسرده است و کرده‌ایست - تو نظر داری و لیک امعانش نیست

22585- Gözün var ama gördüğünü anlamıyor. Âdeta donmuş bir kaynak, bir et parçası.

که بکن ای بنده امعان نظر - زین همی‌گوید نگارنده‌ی فکر

22586- Bu sebeptendir ki, insana düşünme gücü veren Hakk, “Ey kul! İbretle bak” demektedir.

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde Cenab-ı Hakk, etrafa iman (inceden inceye, araştırma) ile bakmamızı, ibret almamızı emretmektedir. Mülk Suresi'nin 3. ve 4. ayetlerinde; keza Haşr Suresi'nin 2. ayet-i kerimesinde **“Düşünün de ibret alın, ey basiret sahipleri!”** olduğu gibi.

لیک ای پولاد بر داود گرد - آن نمی‌خواهد که آهن کوب سرد

22587- “Soğuk demiri döv” demiyor, bunu istemiyor ama “Ey demir! Hiç olmazsa Davut’un etrafında dön, dolaş” diyor.

Soğuk demir dövmek, olmayacak bir işe girişmek demektir. Davut, mürşid-i kâmilî göstermektedir.

دل فسردت روبه خورشید روان - تن بمردت سوی اسرافیل ران

22588- Tenin öldü ise, İsrail’in yanına koş; gönlün dönmüş ise, yürüyüp giden güneşin peşine koş.

نک به سوفسطایی بد ظن رسی - در خیال از بس که گشتی مکتسی

22589- Kendini öyle olmayacak fena hayallere kaptırdın ki, nerdeyse kötü zanna düşen sofist olacaksın.

Sofist, kendini şüphelere kaptırmış kişi. Böyle düşünenlere göre, hiçbir şey hakkında kati hüküm verilemez.

شد ز حس معزول و محروم از وجود - او خود از لب خرد معزول بود

22590- Sofistte kati karar verecek bir akıl yoktur. Bu yüzden, duygudan da oldu o, varlıktan da.

Eskiler, sofistleri üç kısımda mütaala etmişlerdir.

La edriye: Hiçbir şeyi anlamayan, hiçbir şeye akıl erdiremeyenler.

İnadiye: Her şey yalandır, hiçbir şey yoktur, inancında inat edenler.

İndiye: Her şey bize göredir, gerçeği bilmemize imkan yoktur, diyenler.

گر بگویی خلق را رسوایی است - هین سخن خا نوبت لب‌خوایی است

22591- Kendine gel, aklını başına al; devrimiz, söz geveleme devridir. Hakikati söylersen, halka rezil olursun.

Ey hakikati bilen, ilahî sırlardan haberi olan kişi! Ledün ilminden bir şey söyleme. Şimdi susmak, dudağı ısırarak devridir. Anlayışsızlara sır açıklanmaz. Eşyanın hakikatini söylersen, seni anlamazlar, ayıplarlar.

چون ز تن جان رست گویندش روان - چیست امعان چشمه را کردن روان

22592- İman (Dikkatle bakmak, manasını anlamaya çalışmak) ne demektir? Çeşmeden suyu akıtmak, can da, beden de gidince, adına revan (Giden) derler.

باز رست و شد روان اندر چمن - آن حکیمی را که جان از بند تن

22593- Canı ten bağından çözüp çayırılığa, çimenliğe gönderen hikmet sahibi.

بهر فرق ای آفرین بر جاننش باد - دو لقب را او بر این هر دو نهاد

22594- Hikmet sahibi, insani ruh ve hayvani ruh diye canımıza iki isim taktı. Bunu ayırt edene aferin.

گر گلی را خار خواهد آن شود - در بیان آن که بر فرمان رود

22595- Böylece Cenab-ı Hakk, fermanına uyana, emrine göre hareket edene, dilerse gülü diken, dikenini de gül yapabileceğini anlatmış oldu.

Yukarıdaki beyitlerde sebepler üzerinde durmamızdan, bir de insani ve hayvani ruhlardan bahsedildi. Yeni bir mevzuya geçmeden önce, sebepler ve ruhlar üzerinde biraz duralım:

Sebeplerle bir şeyin hakikatine nüfuz edemeyiz. Asanın yılan oluşu, Karun'un yer tarafından yutulmuşu sebeplerle açıklanamaz. Bunun için Mevlâna'nın iman nazarını "Dikkatle bakmak, manasını anlamaya çalışmak" diye Türkçeleştirdik. İman nazarı, baş gözü ile olamaz. Mana gözü ile, gönül gözü ile mümkündür. Nitekim başımızdaki bu gözü, Mevlâna, "Maddi ve donmuş bir et parçası" diye tavsif etti. Feyzini kaynaktan almayan bu göz dediğimiz et ve yağ parçası. Her akşam uykuya yattığımız zaman, bazen rüyalar görüyoruz. Maddi gözümüz kapalı olduğu hâlde, gördüğümüz yerler, insanlar nedir? Bu rüyaları gören, başımızdaki maddi gözümüz değildir. Ruh-u revan, yani yürüyen ruhtur. İman-ı nazari buradan gelmektedir. Şimdi bu ruh-u revanı anlamaya çalışalım. İman, Arapça'da koşmak, yürümek, fazla çalışmak, dikkat etmek, incelemek manalarına geldiği gibi, suyun akıp gitmesi manasına da gelir. Revan, Farsça'da ruh ve yerde yürüyen, giden manalarını ihtiva eder. Bizde iki ruh vardır: Biri Hakk'ın bizde bulunan emaneti, ilahî ruhtur. Ruh-u revan da budur. Öteki, can dediğimiz hayvan-i ruhtur. Ruh-u revan, yani ilahî ruh, Cenab-ı Hakk'ın Hazreti Âdem dolayısıyla bütün insanlara lütfettiği ruhtur.

"...Ve ona ruhumdan üflediğim zaman..." (Hicr Suresi, ayet 29) ayet-i kerimesinde bahsedilen ruh, ilahî ruhtur. Bu ruh, insana mahsus olup büyük kemalini (İnsan-ı kâmil) de bulur. Bizi idare eden, konuşturan, düşündüren, uygulandıran bu ruhtur. Bu ruh, uykuda bedenden ayrılır ve hakikat âleminde dolaşır. Bu sebeple, bu ruha, "Gezen, yürüyen, dolaşan" manasına gelen ruh-u revan denilmiştir. Zümer Suresi'nin 42. ayetinde, bu hakikat beyan buyrulmaktadır: **"Allah, (ölenin) ölümü zamanında, henüz ölmemişlerin de uyudukları sırada ruhlarını alır. Bu suretle, hakkında ölüm hükmünü verdiği ruhları (kıyamete kadar) alıkor. Diğerlerini muayyen bir vakte (ecellerinin sonuna) kadar salıverir, bedenlerine gönderir. Şüphesiz ki, bunda düşünen bir kavim için ibretler vardır."**

Hayvani ruh ise, bizim canımızdır. Diğer hayvanlarda da bulunan candır. İbni Haldun, bu hayvani ruhu, kendi anlayışına göre şöyle tefrik eder: "Kandan husule gelen latif bir bahar olup kalbin sol boşluğundadır." Bu tarife göre bu hayvani ruh, nihayet maddi olup bedeninin aksamındandır. Bu sebeple, ruh birdir. Ruh izafidir, demek daha doğrudur. Bütün işler, izafi ruhta, yani ruh-u revandadır. Ruh-u hayvani tesmiye edilen canında yaptığı işler, esas ruha bağlıdır. Maddi düşünenler, ölümün ötesini idrak edemeyenler, ilahî haberlere inanmayanlar, ruh denilince hayvani ruhu kabul ediyorlar. Onu da, bedeninin husule getirdiği bir fonksiyon sanıyorlar. Evet... Beş duygumuz, hareketlerimiz, hafıza ve hayal gibi kuvvetler, hayvani ruhun eseridir. Bunlar, madde ile izah olunabilir. Fakat uykudaki görüşleri hayvani ruhla nasıl izah edebiliriz?

"KAHREDİCİ RÜZGÂRIN ESTİĞİ ZAMAN, MÜ'MİNLERİ KURTARMAK İÇİN HZ. HUD ALEYHİSSELAMIN MUCİZE GÖSTERMESİ"

معجزه‌ی هود علیه السلام در تخلص مومنان امت به وقت نزول باد

Hud Aleyhisselam, Ad kavmini doğru yola çağırarak için gönderilmişti. Ad kavmi, daveti kabul etmemiş, imana gelmemişti. Bu sebeple, korkunç bir rüzgârla helak edilmişti. Hud Aleyhisselama inananlar, onun davetini kabul edenler kurtulmuştu. Kur'an-ı Kerim'de, Hud Suresi'nin 58. ayetinde, bu hadise anlatılmaktadır: **"Emrimiz gelince (Hud)u ve**

onunla beraber inanmış olanları, bizden bir rahmetle kurtardık. Onları şiddetli bir azaptan koruduk.”

جمله بنشستند اندر دایره - مومنان از دست باد ضایره

22596- Müminler, o zararlı rüzgardan kaçmışlar, hepsi de bir dairenin içine oturmuşlardı.

بس چنین کشتی و طوفان دارد او - باد طوفان بود و کشتی لطف هو

22597- Rüzgâr, bir tufan gibiydi. Hakk'ın lütfu, merhameti, o korkunç rüzgâr tufanının âdeta gemisi olmuştu. Allah'ın bu çeşit nice gemileri var. Nice tufanları var.

تا به حرص خویش بر صفها زند - پادشاهی را خدا کشتی کند

22598- Allah dilerse, bir padişahı gemi yapar. O padişah da, hırsından kendini düşman saflarına vurur.

قصدش آن که ملک گردد پای بند - قصد شه آن نه که خلق ایمن شوند

22599- O şahın maksadı, halkın emin ve rahat olmasını sağlamak değildir. Memleket zapt etmektir.

تا بیابد او ز زخم آن دم مناص - آن خر آسی می‌دود قصدش خلاص

22600- Değirmen beygiri de koşar durur. Onun maksadı, ancak sopa yemekten kurtulmaktır.

یا که کنجد را بدان روغن کند - قصد او آن نه که آبی بر کشد

22601- O değirmen beygirinin, su çektiğinden yahut susamdan yağ çıkarttığından haberi bile yoktur.

نه برای بردن گردون و رخت - گاو بشتابد ز بیم زخم سخت

22602- Öküz de, arabayı çekmek, eşyayı götürmek için değil, dayak yiyip yaralanmak korkusundan işe koyulur, koşar.

تا مصالح حاصل آید در تبع - لیک دادش حق چنین خوف وجع

22603- Yalnız Hakk, ona öyle bir acı korkusu vermiştir de, o yüzden işler görülür.

بهر خود کوشد نه اصلاح جهان - همچنان هر کاسبی اندر دکان

22604- Böylece her kazanç sahibi, dünyayı ıslah için değil, kendi için çalışır çabalar.

در تبع قایم شده زین عالمی - هر یکی بر درد جوید مرهمی

22605- Herkes derdine bir درمان, yarasına bir merhem arar; bu yüzden de, âlem ayakta durur, işler görülür gider.

هر یکی از ترس جان در کار باخت - حق ستون این جهان از ترس ساخت

22606- Hakk, korkuyu bu âleme direk yapmıştır; herkes, korku yüzünden bir işe sarılmıştır.

کرد او معمار اصلاح زمین - حمد ایزد را که ترسی را چنین

22607- Allah'a hamd ve senalar olsun ki, korkuyu yeryüzüne mimar yaptı.

Yeryüzünü onunla düzene koydu.

هیچ ترسنده نترسد خود ز خود - این همه ترسنده‌اند از نیک و بد

22608- Bunların hepsi de iyiden, kötünden korkarlar. Fakat hiçbir kimse yoktur ki, kendi kendinden korksun.

که قریب است او اگر محسوس نیست - پس حقیقت بر همه حاکم کسی است

22609- Şu hâlde, hakikatte herkese hakim olan biri var. O, duygularla duyulmaz, gözle görülmezse de, herkese çok yakındır.

لیک محسوس حس این خانه نی - هست او محسوس اندر مکنی

22610- O, bir gizli yerde, pusuda hissedilir ama bu evin duvarları ile hissedilmez, duyulmaz.

Yukarıdaki beyitlerde, bazı ayetlere işaret vardır. Bazı hakikatler, mecazi olarak ifade edilmektedir. Şöyle ki, Cenab-ı Hakk, her şeye bütün varlıklar üzerinde hakimdir. İnsanoğullarını şereflendirdiği ve insanı mükemmel bir yaratılışa halkettiği için, insana çok yakındır:

“Biz, ona yakın olan şah damarından daha yakınız.” (Kaf Suresi, ayet 16)

“Her nerede bulunursanız bulunun, Allah sizinle beraberdir.” (Hadid Suresi, ayet 4) ayet-i kerimleri, bu hakikati ifade buyurmaktadır. Cenab-ı Hakk, kullarına yakındır. Fakat kulları, bu baş gözü ile kendine yakın olanı göremez, idrak edemez. O Hakim-i Mutlak, gönülde bir gizli yerde hissedilir. Hissedilir ama bu ten evinin hislerle, maddi varlığımıza ait duygularla hissedilemez. Manen uyanık kişiler, gönül gözü ile Allah’ı hissederler. Hakk, onların can gözlerinden gizli değildir. Nitekim şu ayet-i kerime, bu hakikati ifade buyurmaktadır: **“Hiçbir göz, onu dünyada ihata ve idrak edemez. Fakat o, (ilmiyle) bütün gözleri (varlıkları) ihata eder. O, bütün incelikleri bilir, her şeyden haberdardır.”** (Enam Suresi, ayet 103)

نیست حس این جهان آن دیگر است - آن حسی که حق بر آن حس مظهر است

22611- Hakk’ın hissedileceği, duyulacağı, anlaşılacağı duygu, bu cihanın duygusu değildir. O duygu, ayrı bir duygudur, ayrı bir görüştür.

بایزید وقت بودی گاو و خر - حس حیوان گر بدیدی آن صور

22612- Hayvanın görüşü, o suretleri, o şekilleri görebilseydi, o gözde eşek de, zamanının Bayezit’i olurdu.

Beyitte geçen Bayezit, Ebu Yezit Bestami’dır. Hicretin 261. yılında vefat etmiştir. (Miladi 875) Melami meşrep bir veliydi. Kendisinden pek coşkun sözler rivayet edilmiştir.

وان که کشتی را براق نوح کرد - آن که تن را مظهر هر روح کرد

22613- Tene ruh bağışlamak lütfunda bulunan, onu ruh sahibi eden, gemiyi Nuh’a burak yapan Allah’tır.

او کند طوفان تو ای نور جو - گر بخواهد عین کشتی را به خو

22614- Ey hakikat nurunu arayan kişi! Şunu iyi bil ki, Allah dilerse, her şeyi ters çevirir. Geminin huyunu değiştirir de, onu tufan hâline sokar.

با غم و شادیت کرد او متصل - هر دمت طوفان و کشتی ای مقل

22615- Ey zavallı! Düşünebilsen hissedersin ki, her anın seni felakete sürükleyen bir tufan olur; sonra seni kurtarmak için bir gemi kesilir. Seni böylece andan ana, gama, neşeye ulaştırır durur.

لرزه‌ها بین در همه اجزای خویش - گر نبینی کشتی و دریا به پیش
22616- *Önündeki gemiyi, denizi görmüyorsan, bütün vücudundaki şu ürpermeyi, titreyişi gör.*

ترس دارد از خیال گونه‌گون - چون نبیند اصل ترسش را عیون
22617- *Gözler korkunun aslını göremediğinden, insan çeşit çeşit hayallerden korkar.*

کور پندارد لگد زن اشتر است - مشت بر اعمی زند يك جلف مست
22618- *Sarhoş bir adam, körün birine bir yumruk indirir. Kör, kendini deve tepti sanır.*

کور را گوش است آینه، نه دید - ز انکه آن دم بانك اشتر می‌شنید
22619- *Çünkü o sırada, devenin sesini duymuştur. Körün aynası, gözü değil, kulağıdır.*

یا مگر از قبه‌ای پر طنگ بود - باز گوید کور نه این سنگ بود
22620- *Kör, der ki: "Belki de bu bir taş idi. Şu çınlayıp duran kubbeden düştü."*

آن که او ترس آفرید اینها نمود - این نبود و او نبود و آن نبود
22621- *O da değil, bu da değil, şu da değil... Bunları, içine korkuyu düşüren gösterir durur.*

هیچ کس از خود نترسد ای حزین - ترس و لرزه باشد از غیری یقین
22622- *Ey üzüntülere dalan kişi! Korku da mutlaka başkasındandır, titreyiş de. İnsan, hiç kendinden korkar mı?*

فهم کژ کردست او این درس را - آن حکیمك وهم خواند ترس را
22623- *O zavallı filozof, korkuyu vehim sanır ama bu hakikati ters anlamıştır.*

هیچ قلبی بی‌صحیحی کی رود - هیچ و همی بی‌حقیقت کی بود
22624- *Hakikat, aslı olmayan hiç vehim olur mu? Gönül, doğru olmayan bir yola düşer mi?*

در دو عالم هر دروغ از راست خاست - کی دروغی قیمت آرد بی‌ز راست
22625- *Yalancı, doğru olmasa yalan söyleyebilir mi? Ki dünyada yalan, doğrudan meydana gelir. Doğru olmasa, yalan belli olur mu?*

بر امید آن روان کرد او دروغ - راست را دید او رواجی و فروغ
22626- *Yalancı, doğrunun beğenildiğini görür de, doğru sansınlar diye yalan söyler.*

شکر نعمت گو مکن انکار راست - ای دروغی که ز صدقت این نواست
22627- *Ey yalancı! Senin söylediğin yalan, doğru yüzünden dinlenmededir. Nimete şükret de, doğruyu inkâr etme.*

یا ز کشتیها و دریا‌های او - از مفلسف گویم و سودای او
22628- *Filozofluk taslayandan mı bahsedeyim? Onun sevdasından mı? Yoksa Hakk'ın kurtarıcı gemilerinden, günahkârı boğan deryalarından mı söz açayım?*

گویم از کل جزو در کل داخل است - بل ز کشتیهاش کآن پند دل است

22629- Şimdi onun gemilerinden bahsedeyim. Çünkü o bahis, gönüle öğüt verir. Gülden bahsedeyim; çünkü cüz, küll değildir.

Hakk'ın gemileri, dini vecibeleri, Hakk'ın ahkâmını ifade etmektedir. Hakk'ın emirlerine uyan kurtulacaktır. Küll ile cüz, Hakk ile Hakk'ın yarattığı şeyler arasındaki ilgiyi göstermektedir. Şöyle ki, Hakk küldür. Her şeyi o yaratmıştır. Her şey, onunla kaimdir. Onun dışında kalan her şey, bir vehimden, bir hayalden, bir görüntüden ibarettir. İlahî hakikat karşısında cüzler nedir? Bir hiçtir.

صحبت این خلق را طوفان شناس - هر ولی را نوح و کشتیان شناس

22630- Her veliyi Nuh yerine koy, onu kaptan say. Cahil insanlarla görüşüp konuşmayı tufan bil.

ز آشنایان و ز خویشان کن حذر - کم گریز از شیر و اژدرهای نر

22631- Erkek arslanla ejderhanın çok korkmada, bildiklerinden, akrabalarından çekin.

یادهاشان غایبیات می‌چرند - در تلاقی روزگارت می‌برند

22632- Onlarla buluşman ömrünü tüketir. Onları anman, onları düşünmen, gayb âleminden kazandığını bitirir.

از قف تن فکر را شربت مکی - چون خر تشنه خیال هر یکی

22633- Akrabalarının her birinin hayali, susuz eşek gibi, ten kabından fikir şerbetini sömürür, içir.

Ey hakikati arayan kişi! Dost ve akraba dediğin kimselerin hayali, susamış eşek gibi, senin bedeninin kabından dinine faydalı olan fikri, zikri, şerbet gibi, senin bedeninin kabında fikr-i ilahî ve zikr-i Rabbani şerbetini bırakmazlar. Bu sebeple, onların susamış eşeklere benzeyen hayallerini kalp evine sokma.

شب‌نمی که داری از بحر الحیات - نشف کرد از تو خیال آن وشات

22634- O söz getirip söz götüren ahlaksız akrabalarının hayali, ab-ı hayat denizinden bin müşkülâtla elde ettiğin hakikatçi tanelerini emer kuruturlar.

آن بود کآن می‌نجنبد در رکون - پس نشان نشف آب اندر غصون

22635- Dallardaki suyun çekilmesinin belirtisi, dalların kuruması, oynamamasıdır.

می‌کشی هر سو کشیده می‌شود - عضو حر شاخ تر تازه بود

22636- Her uzuv, ter-ü taze daldır. Ne tarafa çekersen, o tarafa eğilir.

هم توانی کرد چنبر گردنش - گر سبد خواهی توانی کردنش

22637- İstersen, o ter-ü taze dallarla sepet yaparsın; dilerse, onu çember yaparsın.

نآید آن سویی که امرش می‌کشد - چون شد آن ناشف ز نشف بیخ خود

22638- Fakat o taze dalın suyu çekilip kuruyunca, dilediğin tarafa eğilmez.

چون نیابد شاخ از بیخش طبی - پس بخوان قامُوا کسالی از نبی

22639- Kur'an'dan "Namaz kılarlarsa bile, üşenerek kılarlar" ayetini oku. O dal, göğünden su emmiyor ki!

Bu beyitte, Nisa Suresi'nin 142. ayeti ile, Tevbe Suresi'nin 54. ayetine işaret vardır.

بر فقیر و گنج و احوالش زنم - آتشین است این نشان کوته کنم

22640- Bu bahis, ateş gibidir. Kısa keseyim de, o fakir kişiyi, definesini, onun hâllerini söyleyeyim.

آتش جان بین کز او سوزد خیال - آتشی دیدی که سوزد هر نهال

22641- Her fidanı yakan ateşi gördün ya, sen şimdi hayali yakıp yandıran can ateşini de seyret.

زین چنین آتش که شعله زد ز جان - نه خیال و نه حقیقت را امان

22642- Böyle bir ateş, candan alev alır tutuşursa, ne hayali bırakır, ne hakikati. Hepsini yakar yandırır.

Bu beyitlerde, iki ateşten bahsediliyor. Biri bizim bildiğimiz, dünyevi, tabii ateş; kuru fidanları yakıp yandıran ateş. Bir de can ateşi var. Bu ateş, fânîlik ateşi, tevhîd ateşidir. Bu öyle bir ateştir ki, hayali de, hakikati de yakar, yok eder. Şeyh Galip Hazretleri, bu ateşten bahseder ki, "Bir şulesi var ki şem'i canın / Fanusuna sığmaz asumanın" diye yazmaktadır.

Evet... Can mumunun bile öyle bir alevi var ki, göklerin fanusuna sığmaz. Gökler onun alevine dar gelirse, candan alev alan ateş neler yapmaz?

کُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ - خصم هر شیر آمد و هر روبه او

22643- O, her arslanın, her tilkinin düşmanıdır. Onun zatından başka her şey, yokluğa mahkumdur.

Burada, Kasas Suresi'nin şu son ayeti, beytin ikinci mısrasına alınmıştır: **"Allah ile beraber başka bir ilaha ibadet etme. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Onun zatından başka her şey, yokluğa mahkumdur. Hüküm, ancak onundur ve hep ona döndürüleceksiniz."**

چون الف در بسم در رو درج شو - در وجوه و وجه او رو خرج شو

22644- Allah'ın hakikatlerinin hakikatine git. Kendini harca, yok ol. "Bismi" de ki, Elif gibi ona karşı gizlen.

هست او در بسم و هم در بسم نیست - آن الف در بسم پنهان کرد ایست

22645- O Elif, "Bismi"de gizlenmiştir. Hem "Bismi"dedir, hem "Bismi"de yoktur.

وقت حذف حرف از بهر صلات - همچنین جمله‌ی حروف گشته مات

22646- Böylece bütün yok olup giden harfler, sıla için hazfedilince yok olur gider.

Bu beyitte geçen sıla, ulaşmak, yetişmek, vasıl olmak manasına geldiği gibi, mecaz olarak "Âşîğın maşûğuna, sevgilisine kavuşması" anlamına da gelir. Nitekim sıla-i rahim, hısımlar ve akrabalarını ziyaret etmek için bir kişinin bulunduğu gurbet diyarından kendi vatanına gitmesidir. Bizler de, ruh âleminden gelmiş garipleriz. Oraya dönüşümüz, bir çeşit sıla-i rahimdir.

وصل بی و سین الف را بر نتافت - او صلہ‌ست و بی و سین زو وصل یافت

22647- O Elif de, sıla içindir. Be ile Sin birbirine yetişince, Elif'in bulunmasına razı olmaz. Bu sebeple, Elif ortadan kalkar.

واجب آید که کنم کوتاه مقال - چون که حرفی بر نتابد این وصال

22648- Bu buluşmaya, kavuşmaya bir Elif bile sığmazsa, başka kavuşmalarda neler olur? Artık sözü kısa kesmem gerek.

خامشی اینجا مهم تر واجبی است - چون یکی حرفی فراق سین و بی است

22649- Bir harf bile Be ile Sin'i ayırıyor. Artık burada susmak lazımdır. Hem bu susmak, çok önemlidir, çok lüzumludur.

بی و سین بی او همی گویند الف - چون الف از خود فنا شد مکتنف

22650- Elif varlığından kurtulmuş, yok olmuştur. Gizlenmiştir ama Sin de Be ile o yok olduğu hâlde, durmadan hep onu söyler durur.

Yukarda geçen beş altı beyitte de açıklanması gereken bazı hususlar var: Hazreti Mevlâna, "Allah'ın hakikatlerinin hakikatine git. Kendini harca, yok ol. Bismi'deki Elif gibi, ona karşı gizlen" buyurdu. Hakikatlerinin hakikati, sıfatları ile zahir olan ve sıfatlarından bâtin olan, gizlenen zatıdır. Allah'ın zatı, her şeyden münezze olma ile beraber sıfatlarında tecelli etmektedir. Bu sebeple, "Allah'ın sıfatlarında zatını gör; bu görüşü gerçekleştir de, kendi varlığından geç, yok ol diyor" ve örnek olarak şunu veriyor: Arapça'da ad, yani isim kelimesi, Allah'ın ismi manasına gelen "İsmullah" iken, bir şeye "Allah adı ile başlarım" dediğimiz zaman "İsmullah" "Bismillah" olmaktadır. İsmi kelimesindeki Elif harfi Allah kelimesine bitleştirilince, Arap harfleri ile "Bismillah" şeklinde değil, Bismillah tarzında yazılır. İsim kelimesindeki Elif harfi gizlenir, yok olur. Hazreti Mevlâna, bu güzel örnek ile Hakk'ta yok olmanın hakikatini açığa vurmaktadır.

همچنین قال الله از صمتش بجست - ما رمیت إِذْ رَمَيْتَ بیوی است

22651- "Attiğin zaman, sen atmadın" ayeti, Peygamber'in varlığı yok iken nazil olmuştur. "Allah dedi ki" sözü de, böylece onun susmasından doğmuştur.

Bu beytin birinci mısrasında geçen "Attiğin zaman, sen atmadın" ifadesi, Enfal Suresi'nin 17. ayetinden alınmıştır: "Attiğin zaman, sen atmadın, lakin Allah attı." Tahir-ü Mevlevi Hazretleri'nin 1. cilt 613 numaralı beytin şerhine bakınız.

Yukarıdaki beytin ikinci mısrasında geçen "Allah dedi ki" sözü ile kutsi hadisler ilişki vardır. Malum olduğu üzere Peygamber Efendimiz, kutsi hadisleri Hakk'ın ilhamıyla söyler. Söyleyen Peygamberimizdir, fakat söyleten Allah'tır. Bu yüzden, kutsi hadislerde "Allah dedi ki" sözü geçer. Gerek yukarıda geçen ayette, gerekse kutsi hadislerde Peygamber Efendimiz Hakk'ın vahiy ve ilhamı içinde gizlenmiş gibidir.

چون که شد فانی کند دفع علل - تا بود دار و ندارد او عمل

22652- İlaç, durduğu müddetçe ilaç olarak kalır, tesir etmez. Fakat içildiğinde, yok edildiğinde hastalıkları giderir.

مثنوی را نیست پایانی امید - گر شود بیشه قلم دریا مداد

22653- Ormanda ağaçlar kalem olsa, derya da mürekkep olsa, yine Mesnevî'ye son yoktur.

"Ormanda ağaçlar kalem olsa, derya da mürekkep olsa" sözü, Kehf Suresi'nin 109. ayeti ile, Lokman Suresi'nin şu mealde olan 27. ayetini hatırlatıyor: "Yeryüzünde ne kadar ağaç varsa, hepsi kalem, deniz de mürekkep olsa ve bundan sonra yedi deniz daha o denize katılsa, Allah'ın ayetleri yazılıp tükenmez. Şüphesiz ki Allah, üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir."

Hazreti Mevlâna, Mesnevî'de Kur'an'ın birçok ayetlerinin tefsiri ve açıklanması bulunduğu, bitmez tükenmez manevi sözleri, birçok hakikatleri, ilahî marifetleri ihtiva ettiği bakımından bu beyti söylemiştir. Yoksa Mesnevî'yi Kur'anla mukayese etmemektedir. Kur'an Allah kelimidir ve Hazreti Peygamber'e vahyedilmiştir. Hâlbuki Mesnevî, bir velinin eseridir.

“Ben yaşadığım müddetçe, Kur’an’ın kölesiyim” diyen bir zat-ı âli, eserini Kur’anla nasıl mukayese eder?

می‌دهد تقطیع شعرش نیز دست - چار چوب خشت زن تا خاک هست

22654- *Dünya var oldukça, insanlar yaşadıkça, Mesnevî'nin şiiri de yaşar durur. Okunur, zevk alınır.*

خاک سازد بحر او چون کف کند - چون نماند خاک و بودش جف کند

22655- *Dünyada toprak kalmasa, balçık da kuruyup toz olsa, Mesnevî'nin hakikat denizi coşar, köpürür. Köpüklerinden, kıyılarında yeni topraklar meydana gelir.*

بیشه‌ها از عین دریا سر کشد - چون نماند بیشه و سر در کشد

22656- *Orman da kalmasa, ağaçlar baş kaldırsa, bu defa da denizin içinden ağaçlar çıkar, ormanlar meydana gelir.*

حدثوا عن بحرنا إذ لا حرج - بهر این گفت آن خداوند فرج

22657- *Bu sebeptendir ki, o sıkıntıları gideren, o zorlukları ve darlıkları açan peygamber, “Bizim denizimizden çıkanları söyleyin, size vebal yoktur” buyurmuştur.*

“Benden duyduğunuzu söyleyin, ancak doğru olanları söyleyin. Söylemediğim bir sözü bana yalan yere isnat eden, cehennemde oturacağı yeri hazırlasın” hadisine işaret var.

هم ز لعبت گو که کودک راست به - باز گرد از بحر و رو در خشک نه

22658- *Denizden çık, karaya dön. Yüzünü koruluğa çevir. Oyundan, oyuncaktan söz aç. Çocuğa bu daha iyi.*

جانش گردد با یم عقل آشنا - تا ز لعبت اندک اندک در صبا

22659- *Çocuklukta oyun oynaya oynaya, yavaş yavaş çocuğun canı akıl denizi ile bildik olur, yüzmeyi öğrenir.*

گر چه با عقل است در ظاهر ابی - عقل از آن بازی همی‌یابد صبی

22660- *Oyun görünüşte akla uymaz ama çocuk oyunla akıllanır.*

جزو باید تا که کل را فی کند - کودک دیوانه بازی کی کند

22661- *Deli çocuk, nasıl olur oynar? Cüz lazım ki, külle dönsün.*

Bu beyitlerde geçen çocuk, çocukça şeyler, oyunlar, oyuncaklar, cüz-i aklı, akl-ı meaşı temsil eder. Bunlar, akl-ı küll, yani akl-ı meada basamak basamak yükselen derecelerdir. Oyun ve oyuncaklar, çocuğu yavaş yavaş kemale götürür.

“KUBBE VE DEFİNE HİKÂYESİ”

عاجز آورد از بیا و از بیا - نك خیال آن فقیرم بی‌ریا

22662- *İşte o fakirin hayali, riyasız olarak “Gel gel” diyerek beni âciz bıraktı.*

ز انکه در اسرار هم راز وی‌ام - بانگ او تو نشنوی من بشنوم

22663- *Sen, onun sesini duymazsın ama ben duyarım. Çünkü sırlar âleminde ben onun sırdaşıyım.*

دوست کی باشد به معنی غیر دوست - طالب گنجش مبین خود گنج اوست

22664- Onu define arayan biri sanma. Asıl define kendisidir. Dost, manada gerçekte, dosttan başka biri olabilir mi?

Büyüklerden biri der ki: “Kim kimi seviyorsa, o odur.”

Gerçek talip, matlubundadır. Hakiki âşık, sevdiğinde kaybolmuştur. Emir Hüsrev Dehlevi, şöyle demiştir:

“Ben, sen oldum; sen, ben oldun. Ben ten oldum, sen can oldun. Artık bundan sonra hiç kimse, ben ayrımı, sen ayrısın diyemez.”

Hazreti Mevlâna, bir beytinde:

“Benim canım, senin canın oldu. Senin canın da, benim canım oldu. Şu dünyada, iki ayrı bedende bir canı kim görmüştür.” (Divan-ı Kebir, 4/2016)

سجده پیش آینه‌ست از بهر رو - سجده خود را می‌کند هر لحظه او

22665- O, her lahza, her an kendine secde eder. Secde ederken yüzünü görsün diye de, önüne bir ayna koymuştur.

Benlikten kurtulmuş olan, kendini düşünmeyen âşık, kendi çehresini müşahade eder de, gerçek varlığını teşkil eden gönlünde Hakk'ı ve onun sıfatlarını düşünmeye dalar.

بی‌خیالی زو نماندی هیچ چیز - گر بدیدی ز آینه او یک پیشیز

22666- Aynada, hakikati bir zerrecik, bir iğne ucu kadar görseydi, o yok olurdu; bir hayalden başka bir şey kalmazdı ondan.

دانش او محو نادانی شدی - هم خیالاتش هم او فانی شدی

22667- Hatta hem hayalleri yok olur giderdi, hem de kendisi yok olurdu. Bilgisi de, bilgisizlik içinde yok olur giderdi.

Gülşen-i Raz sahibi de, aynı mevzu üzerinde durur: “Yokluk aynadır; âlim, o aynadaki akis, insan da o aksin gözü gibidir. Ayna karşısında bulunan da, o göz içinde gizlenmiştir. Sen, aynadaki aksini görürsün. Allah, o gözün nuru, gözbebeğidir. Allah, bu gözle o göz bebeği olan nuru, bu gözle kendi kendisini görür. Bu işin aslına iyice bakarsan, anlarsın ki, gören de odur, göz de o, görünen de o. Cihan insan olmuştur. İnsan da cihan. Bundan daha temiz, bundan daha güzel bir beyan, bir anlatış da olamaz. Cihanı baştan başa bir ayna gibi gör. Her zerrede yüzlerce güneş parlamakta.”

Bir şair de, Cenab-ı Hakk'a niyazda bulunarak diyor ki: “Allah'ım! Benim gözümünden, güzel çehrelerde kendi güzelliğini seyreden sen değil misin? Böyle olduğu hâlde neden kendi güzelliğini benden gizliyorsun?”

Başka bir şair de, şöyle söylemiş:

Öz cinsini kılmaya temaşa
Bir ayna yaptın ismi.

سر بر آوردی عیان که انی انا - دانشی دیگر ز نادانی ما

22668- Bilgisizliğimizden ötürü, “Şüphe yok ki benim, ben” diyen bir başka bilgin, baş gösterir, meydana çıkardı.

Bu beyitte, Kasas Suresi'nin 30. ayetine işaret var: “*Ey Musa! Gerçekten ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.*”

Dikkat edilirse görülür ki, bu beyitlerde, define arayan fakirin defineyi dışarda arayacağı yerde, kendinde araması lazımdı. Niyazi Mısri Hazretleri'nin buyurduğu gibi:

Ben taşrada arar idim
Ol can içinde can imiş.

İnsanın kendi içinde gizli bulunan defineyi bulmak için varlıktan, benlikten geçmesi gerekmektedir. Varlığı kendisinde bulan kişi, kendisine secde eden, hem de önüne kendisini görmek için ayna koyan bir adama benzetiliyor. O adam, aynada kendi hakikatini, yani

yokluğunu, bir hayalden ibaret olduğunu bir zerrecik olsun, bir iğne ucu kadar görebilseydi, hayali de, kendi de, yok olurdu; bilgisi de, bilgisizliği de erir giderdi. Bu bilgisizlikten “Gerçek var olan benim, ben” sesi duyulurdu. Beyitteki bu sözler, Kur’an’da başka bir ayette de aynen geçmektedir. Taha Suresi’nin 9-14 ayetleri arasında Hz. Musa’nın çölde bir ateş gördüğü, karısına **“Ben oraya gideyim, ya bir ateş parçası getiririm yahut orada birini bulur, yolu öğrenirim”** dediği; oraya gidince de, ateşin çalıları yakmadığını gördüğü; kendisine **“Şüphe yok ki, senin Rabbin benim. Ben, seni seçtim. Vahyettiğim sözleri dinle, ayakkabılarını çıkar. Sen mukaddes Tuva vadisindesin. Ben öyle bir Allah’ım ki, benden başka ibadet edilecek yoktur. Bana kulluk et, beni anmak için namaz kıl”** dendiği anlaşılır.

کادمید و خویش بینیدش دمی - اسجدوا لِآدَمَ ندا آمد همی

22669- “Âdem’e secde ediniz” diye ses gelip duruyor. Bir an için olsun kendi hakikatini görün, siz Âdem değil misiniz?

Allah, meleklerle, **“Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım”** demiş; melekler de **“Yeryüzünde bozgunculuk edecek, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Biz, seni hamd ile tesbih ve noksanlıklardan tenzih etmekteyiz”** demiş; Allah da, **“Ben, sizin bilmediklerinizi bilirim”** buyurmuştur. Sonra Âdem’i yaratmıştır. Ona her şeyin ismini bildirmiş, meleklerle **“Doğru söylüyorsanız, bunların adlarını haber verin”** demiştir. Onlar, **“Biz, ancak bize bildirilen şeyleri biliriz. Başka bilgimiz yok”** demişler. Bunun üzerine Âdem’e, eşyanın isimlerini söylemesini emretmiş, Âdem söyleyince, meleklerle, **“Ben size demedim mi ki, göklerin ve yeryüzünün gizli şeylerini biliriz. Açığa vurduğunuz da bilirim, gizlediğinizi de bilirim”** buyurmuştur. Bundan sonra meleklerle, **“Âdem’e secde edin”** emrini vermiş, meleklerin hepsi de secde etmiştir. Ancak İsra Suresi’nin 50. ayetinde, cin taifesinden olduğu bildirilen Şeytan Âdem’e secde etmemiştir. Hakk da, onu kapısından sürmüştür. Meleklerin Hazreti Âdem’e secde edişi, Bakara Suresi’nin 30-36. ayetlerinde, Araf Suresi’nin 11. ayetinde, Hicr Suresi’nin 29-32. ayetlerinde, İsra Suresi’nin 61. ayetinde, Taha Suresi’nin 116. ayetinde ve Sad Suresi’nin 72-73. ayetlerinde geçer.

İbni Fariz Hazretleri de, meşhur Taiye kasidesinde bu hadiseye işaret buyurmaktadır.

تا زمین شد عین چرخ لا جورد - احولی از چشم ایشان دور کرد

22670- Bu ses, meleklerin gözlerindeki şaşılığını giderdi de, yeryüzü onlara, lacivert gökyüzünün aynısı göründü.

Âdem, gizli bir hazineydi. Melekler, şaşılıklarından ötürü hakikati göremiyorlardı. Şaşılık zail olunca, Âdem’in hakikatini gördüler ve ona secde ettiler.

گشت لا الا الله و وحدت شکفت - لا اله گفت و الا الله گفت

22671- Bu ses, “Allah’tan başka ilah yoktur” dedi de, her şey yok oldu. Ancak Allah var olmakla, vahdet açılıp saçıldı.

Bir şairin şu beyti dikkat çekicidir:

“Şehadet deryasından La, yani Allah’tan başka her şey yoktur timsahı baş kaldırıncı, Hazreti Nuh’a tufan vaktinde teyemmüm etmek farz olur.”

وقت آن آمد که گوش ما کشد - آن حبیب و آن خلیل با رشد

22672- O dostun, o doğru yolu bulmuş sevgilinin kulağımızı çekmesi zamanı geldi.

Şerhlerde, bu beyitte geçen dostu çeşitli yönden gören var: Bir kısmı, “Bu dosttan maksat, Hüsameddin Çelebi’dir” diyor. Bazısı, “Peygamber Efendimiz kastediliyor” diye düşünüyor. Ankaravi Hazretleri de, “Dosttan murat, Allah’tır” diye yazıyor. Şarih Nicholson ise, dostu insan-ı kâmil olarak kabul ediyor. Tabii bu kadar anlayış farklılığı insanı düşündürmüyor değil!

آن چه پوشیدیم از خلقان مگو - سوی چشمه که دهان زینها بشو

22673- Kulağımızı tutup çeşmeye götüreceksin, "Ağzını burada bu su ile yıka da, halktan gizlediğimizi kimseye söyleme" diyecek.

Çeşme tevhitir. Ey hakikati arayan talip! Tevhit sırlarını kimseye söyleme, hakikat definesini gizli tut, kimseye bahsetme.

تو به قصد کشف گردی جرم دار - ور بگویی خود نگرده آشکار

22674- Eğer sen, gizli tutmaz da söylemeye kalksan, o meydana çıkmaz ki... Yalnızsın, onu anlamayanlara açtığın için suçlu olursun.

قائل این سامع این هم منم - لیک من اینک بر ایشان می‌تنم

22675- Ben de, işte şuracıkta, halkın etrafında dolaşıp duruyorum. Fakat aslını sorarsan, bu sözü söyleyen de benim, dinleyen de ben.

Ey benim sırlarımın hazinesine vakıf olan! Ben, o hakikat sırlarından gafil olan halkın etrafında dönüp dolaşıyorum. Bu sırları söyleyen de benim, dinleyende ben. Ben söylüyorum, ben dinliyorum; bu evde, tek varlıktan başka bir şey yok. Mademki vahdet definesinin ne olduğunu bildin ve onu kendinde buldun, sakın bunu da ehillere söyleme. Bu defineden kimseye bahsetme.

رنج کیشند این گروه از رنج گو - صورت درویش و نقش گنج گو

22676- Sen, o fakirin ve aradığı definenin dış yüzünden bahsetme. Bu halk, dünyevi eziyetlere, sıkıntılara alışmışsa, sen onlara bu sıfatları anlat.

می‌خورند از زهر قاتل جام جام - چشمه‌ی رحمت بر ایشان شد حرام

22677- Rahmet çeşmesi onlara haram kılınmıştır. Onlar, öldürücü zehri kadeh kadeh içip durmadalar.

Ankaravi Hazretleri, rahmet çeşmesini rahmet çeşmesi olarak almıştır. Rahmet, yahut rahat çeşmesi, ruhani zevkler, ilahî sırlar çeşmesidir. Cahil kişiler, bu zevklerden ve sırlardan habersizdir. Onlar, dünya malına dalmış, bu yüzden birçok zahmetlere ve meşakatlere düşmüşler, kendi içlerinde bulunan hakikat definesinden, kanaat ve irfan hazinesinden habersiz, altın ve gümüş peşinde, yeme ve içme zevkine kapılmışlar, dünyayı kendilerine zehir etmişlerdir.

تا کنند این چشمه‌ها را خشک بند - خاکها پر کرده دامن می‌کشند

22678- Eteklerine toprak doldurarak geliyorlar, bu kaynaklara döküyorlar. Bunları kurutmak, körletmek istiyorlar.

مکتبس زین مشتمل خاک نیک و بد - کی شود این چشمه‌ی دریا مدد

22679- Denizden yardım gören, su alıp veren bu kaynak, şu bir avuç iyi kötü kişinin çalışıp çabalaması ile kurur mu, körelir mi?

Denizden yardım gören kaynak, Allah'ın lütfuna, ihsanına nail olmuş, ilahî sırlara aşına kâmil insanın sembolüdür.

بی‌شما من تا ابد پیوسته‌ام - لیک گوید با شما من بسته‌ام

22680- Ey beni kurutmak isteyenler! Ben, sizin için kumдум. Akmayacağım ama siz olmadan da ben, ebediyete kadar ordunuza akıp gideceğim; ben, ordunuzla beraberim.

خاک خوار و آب را کرده رها - قوم معکوس‌اند اندر مشتها

22681- İnsanlar, istek bakımından ters tabiatlıdır. Güzelim şifalı suyu bırakır

da, toprak yerler.

اژدها را متکا دارند خلق - ضد طبع انبیا دارند خلق

22682- Halkın huyu, peygamberlerin huyunun zıttıdır. Halk, ejderhaya dayanır, ondan yardım bekler.

هیچ دانی از چه دیده بسته‌ای - چشم بند ختم چون دانسته‌ای

22683- Allah'ın göze mühür vurmasını, gözü kapatmasını, göze hakikati göstermemesini bildin. Fakat neden gözünün kapatıldığını bilmiyorsun.

Göze mühür vurulması, Bakara Suresi'nin 6-7. ayetlerinde, kâfirlerin küfürleri, imansızlıkları yüzünden, âdeta kalplerinin mühürlendiği, kulaklarının tıkandığı, gözlerinin perdelendiği haber verilir. Burada, bu ayetlere işaret vardır.

يك به يك بنس البدل دان آن ترا - بر چه بگشادی بدل این دیده‌ها

22684- Buna karşılık de, neye göz açtın? Neyi gördün? Bir bir bil ki, ona karşılık göz açtığın şeyler, pek kötü şeylerdir.

آيسان را از کرم دریافته ست - ليک خورشيد عنايت تافته ست

22685- Fakat lütuf ve inayet güneşi doğmuş, parlamış, meyus olanları ümitsizliğe düşenleri sevindirmiş, keremlerde bulunmuştur.

عين کفران را انابت ساخته - نرد بس نادر ز رحمت باخته

22686- Böylece, Cenab-ı Hakk, fazlından ve rahmetinden, görülmemiş, akıl almaz lütuflarda bulunmakta, kâfirliğin tekidini, tövbe ediş ve imana geliş hâline sokmaktadır.

Cenab-ı Hakk'ın rahmetinden, ancak imanlarını kaybedenler ümitsizliğe düşerler. Onun fazl-ı keremi hesaba sığmaz, akıl almaz. Şu ayet-i kerime, Allah'ın rahmetinin, ihsanının bir müjdesidir: **"Ancak tövbe eden ve iman edip de salih amel işleyen kimse müstesnadır. Çünkü bunların kötülüklerini, Allah iyiliğe çevirir. Allah gafurdur, çok başışlayıcıdır, rahimdir, çok merhametlidir."** (Furkan Suresi, ayet 70)

منفجر کرده دو صد چشمه‌ی و داد - هم از این بد بختی خلق آن جواد

22687- O eşsiz, o cömert Allah, halkın bahtsızlığını görüp iki yüz sevgi ve merhamet çeşmesi akıtmıştır.

مهره را از مار پیرایه دهد - غنچه را از خار سرمایه دهد

22688- O, goncayı dikenle besler, kuvvetlendirir; yılanı boynuzla süsler.

و ز کف معسر برویاند یسار - از سواد شب برون آرد نهار

22689- Gece karanlığından gündüzü meydana getirir. Fakirin elinden zenginlik çıkarır.

کوه با داود گردد هم رسیل - آرد سازد ریگ را بهر خلیل

22690- Kumu Halil'e un yapar, dağı Davut'a eş dost eder.

İbrahim Aleyhisselam, ailesine yiyecek bir şeyler getirmek için gitmiş, fakat bir şey bulamayarak, götürdüğü çuvalara kum doldurarak evine dönmüştü. Yorgun düştüğü için, yatıp uyumuştur. Halil İbrahim Hazretleri uyurken, hanımı çuvalı açmış, içinde pek has bir un bulmuştu. Ondan ekmek pişirmişti. Hazreti İbrahim uyanınca, sofraya konan ekmekleri görmüş, karısına "Onu nereden aldın da, bu ekmekleri hazırladın" diye sormuş, karısı da, "Senin getirdiğin undan yaptım" deyince, bunun bir mucize, Allah'ın bir lütfu olduğunu

anlamıştı. (Meahiz, sayfa 110-111)

بر گشاید بانگ چنگ و زیر و بم - کوه با وحشت در آن ابر ظلم
22691- *O karanlık bulutların altında yalnız başına kalan dağ, yüksek perdeden, alçak perdeden çeng çalmaya başlar.*

ترك آن کردی عوض از ما بگیر - خیز ای داود از خلقان نفیر
22692- *“Ey halktan usanan, hoşlanmayan Davut!” der, “Kalk! Halkı terk ettiğinin karşılığını bizden al.”*

Yukarıdaki beyitlerde adı geçen Davut Aleyhisselam bir peygamberdir. Ona inen kitap, hükümler ihtiva etmeyen ilahilerden ibaret olduğundan, kendisi bir şariat sahibi olmadığından, Hazreti Musa'nın şariatına uyar. Kur'an-ı Kerim'de *“Ve and olsun ki biz, Davut'a lütuflarda bulunduk, üstünlük verdik. Ey dağlar, dedik, onunla beraber beni tenzih edin ve ey kuşlar, siz de ona uyun... Ona demiri yumuşattık”* mealindeki Sebe Suresi'nin 10. ayeti ile, Davut Peygamber'in sesinin güzelliğine işaret edilmektedir.

Rivayet edildiğine göre, Davut Aleyhisselam, udu icat etmiştir. O çalıp söylerken, kurt-kuş, bütün hayvanlar toplanır, onu dinlermiş ve çalmaya başlayınca rüzgârlar esmez, dereler akmazmış; durur onu dinlermiş. Onu dinleyen insanların çoğu, sesinin tesirine dayanamazlar, can verirlermiş.

“DEFİNE ARAYAN FAKİRİN, BİRÇOK ARAŞTIRMADAN SONRA ÂCİZ KALIP, EY HER ŞEYİ MEYDANA ÇIKARAN, SEN BU GİZLİ SIRRI MEYDANA ÇIKAR, DİYE CENAB-I HAKK'A YALVARMASI”

انابت آن طالب گنج به حق تعالی بعد از طلب بسیار و عجز و اضطرار که ای ولی
الاظهار تو کن این نهان را آشکار

از پی این گنج کردم یاهو تاز - گفت آن درویش ای دانای راز
22693- *O fakir, “Ey sırları bilen Allah'ım!” dedi, “Bu define uğrunda ömrümü harcadım.”*

نی تانی جست و نی آهستگی - زیو حرص و آز و مستعجل تگی
22694- *Hırs ve tamah şeytanı beni hızlandırdı, işi aceleye getirdi. Bende ne teenni kaldı, ne de çekinip sakınma...*

کف سیه کردم دهان را سوختم - من ز دیگی لقمه‌ای نندوختم
22695- *Tencereden bir lokma bile yemedim. Yalnız avcum siyahlandı, ağzım yandı.*

ز آن گره زن این گره را حل کنم - خود نگفتم چون در این ناموقنم
22696- *Bunu başaramadığım hâlde, bari zor işleri yoluna koyana, zor düğümleri çözene başvurayım da, şu düğümü çözeyim demedim.*

هین مگو ژاژ از گمان ای سخت رو - قول حق را هم ز حق تفسیر جو
22697- *Ey yüzüz adam! Aklını başına al da, Hakk sözünü Hakk sözü ile tefsir et, açıkla. Saçma sapan söyleme.*

Kur'an'ı kendi anlayışımıza göre tefsir edemeyiz. Büyük Peygamberimiz, bir hadis-i şeriflerinde *“Kur'an'ı kendi anlayışına göre tefsir eden, kendi görüşüne göre yorumlayan, cehennemde oturacağı yeri hazırlasın”* diye buyurmuştur.

مهره کاو انداخت او برپایدش - آن گره کاو زد همو بگشایدش

22698- O düğümü o bağladı, yine o çözer. Bu nükteleri, bu sırları, yine söyleyen açar.

کی بود آسان رموز من لدن - گر چه آسانت نمود آن سان سخن

22699- Sana bu çeşit sözleri anlamak kolay gelir ama ledün ilminin nüktelerini, Hakk'ı tanıma ve bilme sırlarını anlayamazsan, Hakk'ın lütfettiği gizli sözler kolay anlaşılmaz.

چون تو در بستی تو کن هم فتح باب - گفت یا رب توبه کردم زین شتاب

22700- O define peşinde koşan fakir, "Ey Rabbim!" dedi, "Bu didinmeden, bu uğraşmadan tövbe ettim, sana sığındım. Kapıyı sen kapadın yine sen aç."

در دعاکردن بدم هم بی هنر - بر سر خرقه شدن بار دگر

22701- Uğraşmaktan, didinmekten vazgeçtim de, yine dervişliğe, yine senin kapına döndüm. Allah'ım! Koşuşmalarım gibi, yaptığım dualar da işe yaramadı.

این همه عکس تو است و خود توی - کو هنر کو من کجا دل مستوی

22702- Ben neredeyim? Hüner nerede? Doğru, temiz bir gönül nerede? Aslında bütün bunların hepsi de senden gelmede, hepsi de sensin, bende hiçbir şey yok.

همچو کشتی غرقه می گردد ز آب - هر شبی تدبیر و فرهنگم به خواب

22703- Her gece uykuya varınca, benim tedbirim, bilgim, hünerim bir gemi gibi denizin sularına gömülür.

تن چو مرداری فتاده بی خبر - خود نه من می مانم و نه آن هنر

22704- Ne ben kalırım, ne hünerim, ne de bilgim kalır. Bedenim ise, hiçbir şeyden haberi olmayan bir leş gibi yerlere serilir.

خود همی گوید الستی و بلی - تا سحر جمله ی شب آن شاه علی

22705- O yüce padişah, her gece seher vaktine kadar "Rabbiniz değil miyim?" diye sormada, "Evet... Rabbimizsin" diye cevap verilmede.

یا نهنگی خورد کل را کرد و مرد - کو بلی گو جمله را سیلاب برد

22706- Fakat evet, "Rabbimizsin" diyen nerede? Sanki herkesi sel götürmüş. Yahut da hepsini bir timsah yemiş, hepsi ölmüş gitmiş.

Bu beyitlerde Araf Suresi'nin 172. ayetine işaret vardır: "Hatırla ki, Rabbin, Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkarıp da, onları nefislerine karşı şahit tutarak: Ben sizin Rabbiniz değil miyim, diye buyurduğu vakit, onlar da: Evet, şahit olduk, demişlerdi. (Bu şahit tutuşumuzun sebebi), kıyamet günü: Bizim bundan haberimiz yoktu, dememeniz içindi."

Bu ayeti çeşitli şekilde tefsir edenler var. Mirsad-ül İbad adlı eserin sahibi Şeyh Necmeddin Razi Hazretleri'nin görüşlerini hülasa olarak arz etmek istiyorum:

Elest bezminde, ruh âleminde, bütün insanların ruhları, Hakk'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusunu duydular ve "Evet" cevabını verdiler. Fakat ruhların tabiatlerinin daha yaratılışta çeşitli oluşundan ötürü, Hakk'ın ayette bahsedilen sorusuna verdikleri ikrar, karakterleri ve kabiliyetlerine göre değişik oldu. Şöyle ki, Sabik-un Nebi ve velilerin sevgi ateşiyle yanan ruhları candan, iştiaqla: "Evet... Seni seviyoruz Sana kulluk ediyoruz, Rabbimiz" diye cevap verdiler.

Ashab-ı Meymene, gerçek iman sahipleri, iman dili ile "Evet" dediler, "Kulluk ettiğimiz tek varlık sensin Rabbimiz!" Ashab-ı Meşeme, Hakk'a bağlı olmayan riyakârlar, gönülleri öfke ile dolu, gözleri ilahî ihtişama perdeli olan günahkârlar da, istemeyerek,

esirler gibi zorla “Evet” dediler.

Ahmet Cami (Vefatı Hicri 536- Miladi 1141), bir gazelinde bu hâli açıklar. O meşhur gazelden birkaç beyit almadan geçemedim:

“Ezelde, ruh âleminde, Hakk bize hitap ettiği zaman, ne arş vardı, ne kürsi, ne cennet, ne de cehennem. O zaman dünya da mevcut değildi, zaman da yoktu. Gökler de yaratılmamıştı. Hakk’ın: Ben sizin Rabbiniz değil miyim sorusuna, evet denildi.”

“Cenab-ı Hakk, bütün insanların bir arada bulunan ruhlarına saf olmalarını emretti. Birinci safta, en ön sırada nebiler bulunuyordu. İkinci safta, Hakk’a çok itaat eden, muttaki müminler yer almışlardı. Üçüncü safta, cürüm işlemiş, günaha bulaşmış, fakat yaptıkları günahlara tövbe etmiş kişiler toplanmıştı. Dördüncü safta ise, Hakk’ı tanımayan, küfre ve isyana batmış çok günahkâr insanların ruharı inleyerek bekleşmedeydiler.”

“Cenab-ı Hakk: Benim sonsuzluk denizimden birer şerbet içiniz, buyurdu. Bu şerbet, tatlı su şerbeti, süt şerbeti, bal şerbeti, ateş şerbetiydi. Hakk emredince, bir kadeh getirildi. Böylece ruhlarımız, ezelde bizi yaratandan, kabiliyetine, istidadına göre nasibini aldı.”

İlk safta bulunan nebiler ve veliler, Hakk’ın lütfettiği şerbetin en safını, en tatlısını içtiler. Onların varlıkları daha güzelleşti, daha kıymetlendi. İkinci sırada bulunanlara, şerbetin tortusu kaldı. Bu şerbetin tortusu, onları yüceltti. Hakk’ın has kulları arasına girdiler, ilahî nurla nurlandılar. Üçüncü safta bulunanlara da, kaderleri icabı o kadehi, verdikleri zaman, kadehte o ilahî şerbetten, o ruhani şaraptan hiçbir şey kalmamıştı. Fakat kadehte, ön saflarda bulunanlara sunulan şerbetin sadece rengi ve kokusu kalmıştır. Dördüncü sırada bulunanlar, kadehte şarap bulamadıkları gibi, kokudan ve renkten de eser göremediler. Zaten günahları icabı, nasip alamadıkları kadeh kırılmış, parça parça olmuştu. Hakk’ın mecazi olarak anlatılan şerbeti de, kadehi de, “Ben, sizin Rabbiniz değil miyim?” idi. Oradaki ruhların önde bulunan üç sınıfı “Evet” dediler. En son sınıf bulunanlar da, inkâr ettiler. Ey Ahmet! Şu bir gerçek ki, insanlar daha ruh âlemindeyken, iyi talihi de, kötü talihi de orada buldular. Böylece, bizim kaderimiz daha ezeldeyken, Cenab-ı Hakk tarafından takdir buyrulmuştur. Fakat daha evvelce de arz edildiği gibi, Cenab-ı Hakk, merhametlilerin merhametlisi olduğu için, ezelde şaki olarak ayrılan kulu, bu dünyada çalışır, iyi işler yapar, insanlığını bulursa affetmekte, günahlarını iyiliğe çevirmektedir. (Furkan Suresi’nin 70. ayetini okuyunuz lütfen!)

از نیام ظلمت شب بر کشد - صبحدم چون تیغ گوهر دار خود

22707- Sabah vakti, gece karanlıklarının kınından parlak kılıcını çekince...

این نهنگ آن خورده‌ها را قی کند - آفتاب شرق شب را طی کند

22708- Ve şark güneşi geceyi ortadan kaldırıncâ, karanlıklar timsahı yediklerini meydana çıkarır.

منتشر گردیم اندر بو و رنگ - رسته چون یونس ز معدہی آن نهنگ

22709- Bizi de o timsahın midesinden Yunus gibi çıkarır. Renk, koku dünyasına yayılırız, yeni günlük hayat başlar.

Bilindiği gibi, Yunus bir peygamberdir. Kur’an-ı Kerim’de birçok yerde ismi geçer. Ayrıca Kur’an’da 10. surenin adı da Yunus’tur. Yunus Aleyhisselamı bir balık yutmuştu. Balığın karnında üç gün, üç gece kaldıktan sonra, Hakk’ın inayeti ile karaya çıkarılmıştı. Ninova halkını Hakk’a davet etmeye memur edilmişti.

Yukarıdaki beyitlerde Hz. Mevlâna, karanlık geceyi, insanları yutan kocaman bir timsaha benzetiyor. Sabah olunca, Yunus’un balığın karnından çıktığı gibi, insanlar da timsahın karnından çıkıyorlar ve yine günlük hayat başlıyor.

کاندر آن ظلمات پر راحت شدند - خلق چون یونس مسیح آمدند

22710- Halk da, Yunus gibi kendilerini yutan gecenin karnında Allah’ı tesbih ettiler de, o yüzden rahatlادılar.

چون ز بطن حوت شب آید به در - هر یکی گوید به هنگام سحر
22711- *İnsanların her biri, seher vakti, gece balığının karnından çıkınca der ki...*

گنج رحمت بنهی و چندین چشش - کای کریمی که در آن لیل وحش
22712- *Ey kerem sahibi Allah! Sen o korkunç gecenin içine rahmet ve merhamet definesini gömmüşsün; geceye bu kadar çeşit tat ve güzellik vermişsin.*

Bu beyitlerde Hz. Mevlâna, seher vaktinin değerini belirtiyor, Divan-ı Kebir’inde bir beyt-i âlisi şöyle:

“Birçok seher vakitleri, müminin ibadet evinden içeri girer de: Ben mutluluk yıldızıyım, ne istersen benden iste, muradını vereyim, der.”

Marifetname sahibi de, seher vaktinden bahseden bir şiirinde şöyle diyor:

*Ref eder dildar vechinden nikahın vakt-i sabah
Onu seyreyler o kim hüşyar olur vakti seher.*

Başka bir şair de, seherleri şöyle anlatır:

*Seherler daima vakti sefa-yı ehl-i irfandır,
Seherler vakt-i rahmettir, seherler vakt-i ihsandır,
Seherde mazhar olmuştur olanlar sırr-ı tevhide,
Seherde keşf olan sırra hakikat ehli hayrandır.*

از شب همچون نهنگ ذو الحبک - چشم تیز و گوش تازه تن سبک
22713- *Üstü pul pul, yul yul bir timsaha benzeyen gece, bizi dinlendiriyor; gözlerimizi keskin, kulaklarımızı keskin bir hâle getiriyor, tenimizi çevikleştiriyor.*

هیچ نگریم ما با چون تو کس - از مقامات وحش رو زین سپس
22714- *Ey karanlık gece! Mademki sende seherler gizlenmiştir; bundan böyle, senin gibi biri bizimle beraber olduktan sonra, bize korkunç görünen şeylerden kaçmayız.*

زنگی دیدیم شب را حور بود - موسی آن را نار دید و نور بود
22715- *Musa, gecenin koynunda bir ateş gördü. Hâlbuki o, ateş değil, nurdu. Biz ise, geceyi bir zenci sandık; hâlbuki o bir huri çıktı.*

Kasas Suresi’nin 29. ayetinde beyan buyrulduğu vechile, Hazreti Musa tarafından bir ateş görüldü. O ateş değildi, ilahî nurun tecellisiydi. Bu beyitte, bu ayete işaret var.

تا نپوشد بحر را خاشاک و خس - بعد از این ما دیده خواهیم از تو بس
22716- *Allah’ım! Bundan sonra, denizi çörçöpün örtmemesi için senden bir göz, bir görüş niyaz edelim.*

Denizden murat, vahdet denizidir. Çörçöp, suretleri ve dış görünüşleri ifade eder. İnsan, görünüşe aldanmamalıdır. Şeyh Attar Hazretleri, şöyle bir hikâye nakletmektedir:

Bir salih kimse vardı. Uzun zaman Cenab-ı Hakk’a dua etti. “Ey Rabbim!” diye yalvardı: “Bana dergâhına mensup bir konuk gönder de, onu evimde misafir edeyim, ihsanına nail olayım.” Bu duayı çok zamanlar, tekrar etti durdu. Bir gece, rüyasında o kişiye dediler ki: “Ettiğin dua kabul oldu. Hakk Teala, yarın seher vakti sana bir mihman gönderecek. Yarın sabah, erkenden evinin kapısından çıktıktan sonra, ilk karşına çıkacak kimi görürsen onu evine al, ona izzet ve ikramda bulun. Çünkü o, Hakk’ın sana gönderdiği aziz bir misafirdir. Onu iyi karşıla, ona çok lütuflarda bulun ki, Hakk Teala, sana rahmet ve ihsanda bulunsun.” O kişi uyandı. Duasının kabul edilmesine çok sevindi. Allah’a şükretti. Abdest aldı, “Elhamdülillah! Hakk Teala Hazretleri, bugün benim evime kendi dergâhına mensup birini gönderecek” dedi. Böylece, sabah vaktine kadar bekledi. Sabah olunca, “Bismillah” diyerek kapısını açtı. Sokağa çıktı. O sırada bir köpek gelip yaltaklanmaya

başladı. O kimse kızdı, köpeği kovdu. Bir nice saat kapının önünde durdu, bekledi. Bir gelen giden olmadı. Meyus oldu. Evine girdi. Hayretler içinde kaldı, gördüğü rüya gerçekleşmemişti. Akşam oldu. Yine yattı. Rüyasında kendisine şöyle buyruldu: “Biz sana, kendi dergâhımızdan bir konuk gönderdik. Köpek şeklinde gelen o aziz Tanrı misafirini sen hakir gördün, kovdun. O köpek, devrimizin Ashab-ı Kehf’i gibi makbul idi. Onda birçok insanda bulunmayan kudret ve hikmet vardı. Onda bulunan hususiyetler, birçok insanda mevcut değildi.”

Ey insanoğlu! Vefa bakımından köpek, senden daha kıymetlidir. Çünkü o, bir kapının sadık bekçisidir. O kapıda daima bekler, oradan ayrılmaz.

Cenab-ı Peygamber, “Allah’ım! Eşyayı olduğu gibi bize göster” diye duada bulundu.

کف زنان بودند بی این دست و پا - ساحران را چشم چون رست از عما

22717- Büyücülerin gözleri açıldı. Körlükten kurtuldular da, bu el ve ayak olmaksızın el çırpıtlar.

Burada, Araf Suresi’nin 117. ayetine işaret var. Firavun’un sihirbazları bahis konusudur. Firavun, Musa’nın dinini kabul ettiklerinden, onların ellerini ve ayaklarını kırdırarak, onları astırmıştı.

هر که لرزد بر سبب ز اصحاب نیست - چشم بند خلق جز اسباب نیست

22718- Halkın gözünü bağlayan, sebeplerden başka şey değildi. Sebebin üstüne düşen, ashaptan değildir.

در گشاد و برد تا صدر سرا - لیک حق اصحاب و ناصحاب را

22719- Fakat ashabı Hakk korudu. Onlara kapıyı açtı. Baş sedire geçirdi.

معتقان رحمت اند از بند رق - با کفش نامستحق و مستحق

22720- Cenab-ı Hakk’ın lütfuna mazhar olan, kölelik bağından kurtulmuştur. Merhametle azat edilmiştir. Hak kazanmayan da azat edilmiştir.

Bütün kulları, onun rahmetinin mütekitleridir. O Rahim ve Rahman, bir kulunu azat kılmasa, o kulun azat olmaya istihkakı olmaz. Müstahak olan da, olmayan da, sadece Allah’ın rahmetiyle azat olur.

که بر این جان و بر این دانش زدیم - در عدم ما مستحقان کی بدیم

22721- Yokluk âlemindeyken, bu cana kavuşmayı, bu bilgiye erişmeyi neden hak ettik?

وی بداده خلعت گل خار را - ای بکرده یار هر اغیار را

22722- Ey her ağıyarı, her yabancıyı yâr edinen! Herkese dost olan, ey dikene gül elbisesi başıslayan!

Hız. Mevlâna, bu dünyada kendi kıymetini bilmeyen, nereden geldiğini, kendisinde nasıl ilahî bir emanetin bulunduğundan haberdar olmayan gafillere Divan-ı Kebir’inde seslenir:

“Bir avuç toprağa canını satmışsın, bu ne ucuz alışveriş dedikten sonra; toprağı geri ver, kendi kıymetini bil, sen köle değilsin, sen bir sultansın, bir padişahsın.” (Divan-ı Kebir, 2927)

هیچ نی را بار دیگر چیز کن - خاک ما را ثانیاً پالیز کن

22723- Allah’ım! Toprağımızı ikinci defa ele. Çörünü çöpünü ayıkla. Böylece, hiç bir şey olmayanı bir daha kıymetlendir... Bir daha onu bir şey hâline getir.

Ey kendinden haberi olmayan gafil! Kendini topraktan yaratılmış değersiz bir varlık

sanma. Yere göğe sığmayan padişah, senin gönlünde makam tutmuştur. Aklını başına al, kendini temizle, o sultana layık bir kul ol. Sen kendini temizle ki, o sultan da lütfetsin, kirliliklerden seni kurtarsın, rahmet eleğinden geçirsin.

ور نه خاکی را چه زهره‌ی این بدی - این دعا تو امر کردی ز ابتدا

22724- İlk önce de, bu duayı sen emrettin, yoksa dua etmek, bir toprak parçasının haddine düşer mi? Buna nasıl cesaret eder?

Burada, Mümin Suresi'nin 60. ayet-i kerimesine işaret var: *"Rabbiniz buyurdu ki: Bana dua edin, size icabet edeyim. (Karşılığını vereyim)"*

این دعای خویش را کن مستجاب - چون دعامان امر کردی ای عجب

22725- Ey yaptıklarına hayran olduğum, şaşırıp kaldığım Allah'ım! Mademki dua etmemizi emrettin, ne olur şu emrettiğin duayı da kabul buyur!

نه امیدى مانده نه خوف و نه یاس - شب شکسته کشتی فهم و حواس

22726- Geceleyin, anlayış-hissediş gemisi parçalanır gider. Ne bir ümit kalır, ne korku, ne de yas. Çünkü uyku, bir çeşit ölümdür.

تا ز چه فن پر کند بفرستدم - برده در دریای رحمت ایزدم

22727- Geceleyin uykuya dalınca, Cenab-ı Hakk, beni rahmet denizine daldırır. Bakalım ne lütuflarla, ne hünerlerle beni doldurup tekrar hayata geri gönderecek, beni uykudan uyandıracak?

و آن دگر را کرده پر وهم و خیال - آن یکی را کرده پر نور جلال

22728- Allah'ım! Hikmetinden sual olunmaz. Birini celal, ululuk nuru ile doldurmuşsun; öbürünü de vehimlerle, hayallerle uğraştırıyorsun.

رای و تدبیرم به حکم من بدی - گر به خویشم هیچ رای و فن بدی

22729- Bende bir hüner, bir karar, bir tedbir olsaydı, her yaptığım, her giriştiğim iş, kendi hükmümce olurdu. Her şeyi kendi isteğimle yapardım.

زیر دام من بدی مرغان من - شب نرفتی هوش بی فرمان من

22730- Gece uykuya dalınca, elimde olmadan aklım başımdan gitmezdi. Duygularım yerli yerinde kalırdı, dağılmazdı.

وقت خواب و بی‌هشی و امتحان - بودمی آگه ز منزلهای جان

22731- Uyurken de, ruhumun nerelere gittiğinden, nerelerde konakladığından, kendimden geçişimden, şu veya bu şekilde imtihan edilişimden haberim olurdu.

ای عجب این معجبی من ز کیست - چون کفم زین حل و عقد او تهی است

22732- Bu düşümleri çözmek, bu meseleleri halletmek elimde olmadığı hâlde, dolayısıyla âciz bir varlık oluşum meydandayken, bu kendimi beğenmem, kendimi bir şey zannetmem duygusu kimden geliyor?

باز زنبیل دعا برداشتم - دیده را نادیده خود انگاشتم

22733- Gördüğümü görmemiş sandım, bildiğimi bilmemiş farz ettim. Bütün zenginlik ve varlık rüyalarını bıraktım; yoksulluğumu, zavallılığımı anladım da, yine senin kapına geldim, sana yalvarıyorum.

جز دلی دل تنگتر از چشم میم - چون الف چیزی ندارم ای کریم
22734- *Ey kerem sahibi! Benim Elif gibi hiçbir şeyim yok. Ancak kederlerle kavrulmuş, yanmış, yakılmış bir gönlüm; Mim'in gözünden de daha dar bir gönlüm var.*

میم ام تنگ است الف زو نر گداست - این الف وین میم ام بود ماست
22735- *Bu Elif ile bu Mim, bizim varlığımızın anasıdır. Anamız olan Mim'in eli dar, yoksul; Elif ise, ondan daha yoksul.*

میم دل تنگ آن زمان عاقلی است - آن الف چیزی ندارد غافلی است
22736- *Elif'e bir şeyi yok demek, gaflete düşmektir. Mim gibi gönlü daralmış bir hâle gelmek akıllılıktır.*

Yukarıdaki beyitlerde, Arap alfabesinin Elif ve Mim harfleri üzerinde durulmakta ve onların yazılış şekillerinden manalar çıkarılmaktadır. 1928 senesine kadar bizim de kullandığımız bu alfabede, Elif ilk harftir. Yukarıdan aşağıya doğru çekilen Elif, küçük bir çizgi hâlinedir. Ne noktası, ne kıvrıntısı, ne büküntüsü vardır. Mim harfi ise, kıvrılmış bir toplu iğne gibi olup başında küçük bir gözü vardır. Elif ile Mim, sağdan yan yana yazılınca, “Üm” şeklini alır ve bu iki harf “Üm” diye okununca, Arapça’da bu “Ana” manasına gelir. Dikkat edilirse, Elif harfinin yukarıda söylendiği gibi noktası, büküntüsü yoktur. Fakat bir noktadan kalemin kâğıda dokunduğu zaman, kâğıt üzerinde bıraktığı noktanın aşağıya doğru çekilmesinden meydana gelmiştir. Arap alfabesinin öbür harfleri de, Elif’in çeşitli şekillere eğilip bükülmesinden meydana gelmiştir.

Böylece bütün harfler, Elif harfinden doğmuştur. Elif de, bir noktadan meydana gelmiştir. Bu sebeple, beyitte geçtiği gibi “Elif’in bir şeyi yok” demek, aldanmaktır, gaflete düşmektir.

“Ben varlığımdan geçmişim” diyerek kendini olgun sanmak, noksanın ta kendisidir. Böyle bir vehme düşmektense, Mim gibi gönlü dar olmak, akıllılık alametidir.

İnsan kendinde oldukça, kendi aklına takılıp kaldıkça, maddeye bağlanıp kalır, gönlü daralır. Hâlbuki akıl bağlarından kurtulur, benliğinden vazgeçerse, elif gibi dosdoğru olur. İnsan, iki hâl içinde bulunur. Birinci hâl, akıllılık hâlidir. Bu hâl, insanın daralması, gönlünün Mim harfinin başı gibi küçülmesi hâlidir. Böylece insan kendinde oldukça, benliğine kapıldıkça, maddeye bağlanır, küçülür, zavallı hâle gelir. Aksine insan kendini bırakır, varlığından, benliğinden kurtulursa Elif gibi kayıtlardan kurtulur, yokluğa erer. Zaten gerçek varlığa kavuşan, yokluğunun idraki içinde olan kimsedir.

در زمان هوش اندر پیچ من - در زمان بی‌هشی خود هیچ من
22737- *Böylece, ben kendimden geçtiğim zamanlarda bir hiç olurum. Aklı başında iken de, kederlerle, ızdıraplarla kıvranıp dururum.*

نام دولت بر چنین پیچی منه - هیچ دیگر بر چنین هیچی منه
22738- *Artık böyle bir hiçe hiçbir şey yükleme; böyle kıvranıp durmaya, sakın devlet, mutluluk adını takma.*

که ز وهم دارم است این صد عنا - خود ندارم هیچ به سازد مرا
22739- *Zaten beni iyileştirecek bir şeyim yok. Yüzlerce ızdırap, sıkıntı, “Bir şeyim var” vehminden doğuyor.*

رنج دیدم راحت افزاییم کن - در ندارم هم تو داراییم کن
22740- *Hiçbir şeyim yok. Allah'ım! Sen bana lütuflarda bulun. Çok acı çektim. Beni rahatlandır, rahatımı arttır.*

بر در تو چون که دیده نیستم - هم در آب دیده عریان بیستم

22741- Çıplak bir hâlde gözyaşlarına battım. Ben de kapını göreceğ bir göz kalmadı.

سبزه‌ای بخش و نباتی زین چرا - آب دیده‌ی بنده‌ی بی‌دیده را

22742- Allah'ım! Senin kapında o kadar çok ağladım ki, gözsüz kaldım. Bu gözsüz kuluna gözyaşı lütfet ki, şu otlakta otlar bitsin, yeşillik meydana gelsin.

همچو عینین نبی هطالتین - ور نمانم آب آم ده ز عین

22743- Gözyaşlarım kurursa, gözlerime Peygamber'in yaşlar döken gözleri gibi gözyaşı ihsan et.

Bu beyitte, şu hadis-i şeriften iktibas var: "Ey benim Allah'ım! Bana öyle ağlayan iki göz ver ki, gözyaşı kan olmadan, sıkıntı kor hâline gelmeden (Yani kıyametten evvel) onlar gözyaşı döksünler."

با چنان اقبال و اجلال و سیق - او چو آب دیده جست از جود حق

22744- Âlemlere rahmet olan büyük peygamber iken, çok ulu, eşsiz bir varlık iken, herkesten ileri geçmişken, o bile Hakk'ın cömertliğinden gözyaşı diledi.

من تهی دست قصور کاسه لیس - چون نباشم ز اشک خون باریک ریس

22745- Artık benim gibi eli boş, kâse yalayıcı kusurlu bir yoksul, nasıl olur da kanlı gözyaşlarını iplik gibi akıtmaz?

اشک من باید که صد جیحون بود - چون چنان چشم اشک را مفتون بود

22746- O mübarek gözler bile gözyaşına meftun olduktan sonra, benim gözyaşlarım yüzlerce ırmak olmalı.

که بدان یک قطره انس و جن برست - قطره‌ای ز آن زین دو صد جیحون به است

22747- Peygamberimizin gözyaşlarının bir damlası, şu yüzlerce ırmaktan daha değerlidir. Çünkü o bir damla yüzünden, insanlar da kurtuldu, cinler de.

"Peygamber Efendimizin mübarek gözünden düşen bir damla yüzünden, insanlar da kurtuldu, cinler de" derken, yüce Peygamberimizin şefaatiyle, asilerin, günahkârların cehennemden kurtulmaları, ilahî affa uğramaları düşünülüyor. Cenab-ı Hakk, Peygamberimizi çok sevdiği için, onun şefaatiyle birçok günahkârlar kurtuldu. Şeyh Galip merhum, natında ne güzel ifade buyuruyor:

Ol dem ki, velilerle nebiler kala hayran,

Nefsi deyu dehşetle kopa cümleden aŷŷan

Ye'siye usatın ola ahval-i perişan

Destur şefaatile senindir yine meydan

Sen Ahmed-u Mahmud-u Muhammedsin efendim

Hakk'tan bize sultan-ı müeyyedsin efendim.

چون نجوید آب شوره خاك زشت - چون که باران جست آن روضه‌ی بهشت

22748- O cennet bahçesi bile yağmur isterse, şu pis, çorak toprak nasıl istemez?

با اجابت یا رد اویت چه کار - ای اخی دست از دعاکردن مدار

22749- Ey kardeş! İster kabul edilsin, ister edilmesin, sen elini duadan çekme.

دست از آن نان می‌بباید شست زود - نان که سد و مانع این آب بود

22750- Gözyaşı dökmek o kadar değerlidir ki, ekmek bile bu gözyaşına mâni

olursa, ondan da elini çek.

ز آب دیده نان خود را پخته کن - خویش را موزون و چست و سخته کن
22751- *Kendine çekidüzen ver, tembelliği üstünden at. Ekmeğini gözyaşlarıyla yoğur, gönlünün ateşinde pişir.*

“HATİFİN DEFİNE ARAYAN FAKİRE SESLENMESİ, DEFİNENİN SIRLARINI BİLDİRMESİ”

آواز دادن هاتف مر طالب گنج را و اعلام کردن از حقیقت اسرار آن

کشف شد این مشکلات از ایزدش - اندر این بود او که الهام آمدش
22752- *O böyle dua edip dururken, Hakk’tan ilham geldi; bu zorluklar açıldı, kolaylaştı.*

کی بگفتند که اندر کش تو زه - کاو بگفت در کمان تیری بنه
22753- *Ona dediler ki: “Hatif sana sadece, yaya bir ok koy, at dedi, yayı adamakıllı çek demedi ki!”*

در کمان نه گفت او نه پر کنش - او نگفت که کمان را سخت کش
22754- *“Yayı var kuvvetinle çek” demedi. “Oku yaya koy, atıver” dedi.*

صنعت قواسیی برداشتی - از فضولی تو کمان افراشتی
22755- *Sen boş yere kuvvet harcamada, yayı çok çekmede, ok atmada hünerini göstermektesin.*

در کمان نه تیر و پریدن مجو - ترک این سخته کمائی رو بگو
22756- *Sen şu sert, kuvvetli yayı bırak, git. Rastgele bir yay al, ona bir ok koy, atıver. Uzaklara uçup gitmesine bakma.*

زور بگذار و به زاری جو ذهب - چون بیفتد بر کن آن جا می‌طلب
22757- *Attığın ok nereye düşerse, orayı kaz. Defineyi orada ara. Zoru bırak da, candan yalvararak, sızlanarak altını ara.*

تو فگنده تیر فکرت را بعید - آن چه حق است اقرب از حبل الوری
22758- *Hakk, insana şah damarından daha yakındır. Sen ise, oka benzeyen düşünceni uzaklara atmaya çalışıyorsun.*

Bu beyitte, Kaf Suresi’nin 16. ayetinden lafzi iktibas var: **“Ve and olsun ki biz, insanı yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler verdiğini de biliriz. Ve biz ona şah damarından daha yakınız.”** Bu yakınlık, “İnsanın her hâlinden haberdarız ve her an kudretimiz altındadır” cihetiyledir. Bilgi, tasarruf ve tedbir ifade eder.

صيد نزدیک و تو دور انداخته - ای کمان و تیرها بر ساخته
22759- *Ey yayı çekip okunu atan! O pek yakında, sen ise uzaklara ok atıyorsun.*

وز چنین گنج است او مهجورتر - هر که دور اندازتر او دورتر
22760- *Her kim ne kadar uzağa ok atarsa, böyle kıymetli bir defineden o kadar çok uzak kalır, daha fazla ayrılır, daha fazla uzağa düşer.*

گو بدو کاو راست سوی گنج پشت - فلسفی خود را از اندیشه بکشت
22761- *Filozof aklına güvendi, kendisini düşünce ile öldürdü. Bırak, koşsun*

gitsin; zaten define onun arkasında kaldı.

از مراد دل جداتر می‌شود - گو بدو چندان که افزون می‌دود

22762- Ona "Koş git" de. O ne kadar hızlı koşarsa, gönlünden, muradından, o kadar ayrılır, uzaklaşır.

جاهدوا عنا نكفت ای بی‌قرار - جاهدُوا فینا بگفت آن شهریار

22763- Cenab-ı Hakk, "Bizim için savaşın" buyurdu. Ey kararsız kişi! "Bizden uzaklaşmaya çalışın" demedi.

Burada Ankebut Suresi'nin 69. ayet-i kerimesine işaret edilmektedir: "Bizim için savaşanları yollarımıza sevk ederiz. Muhakkak ki Allah, iyilik yapanlarla beraberdir." Bu ayetteki bir ayrılık lütuf, ihsan, üstünlük de hidayet vermekte yardım ifade etmektedir.

بر فراز قله‌ی آن کوه زفت - همچو کنعان کاو ز ننگ نوح رفت

22764- Kenan gibi, evde Nuh'tan utandı da, o yüksek dağın tepesine çıktı.

Bu beyitte Hud Suresi'nin 42-43. ayetlerine işaret vardır.

سوی که می‌شد جداتر از مناص - هر چه افزونتر همی‌جست او خلاص

22765- Kenan, kurtulmak için ne kadar fazla gayret sarf ettiyse, dağın üstüne ne kadar çok tırmandıysa, kurtuluştan o kadar çok ayrıldı, o kadar çok uzaklaştı.

هر صبحی سخت‌تر جستی کمان - همچو این درویش بهر گنج و کان

22766- Defineyi arayan derviş de, her sabah daha kuvvetli bir yayla ok attı; defineyi uzaklarda aradı, fakat bulamadı.

بود از گنج و نشان بد بخت‌تر - هر کمائی کاو گرفتی سخت‌تر

22767- Derviş ne kadar kuvvetli, sert yay aldıysa, oku ne kadar çok uzaklara attıysa, defineden o kadar uzaklaştı; bahtı o kadar karardı, kötüleştı.

جان نادانان به رنج ارزانی است - این مثل اندر زمانه جانی است

22768- Şu atasözü dünyada söylenir durur: "Bilgisizlerin canı azapta gerek."

لاجرم رفت و دکائی نو گشاد - ز آنکه جاهل ننگ دارد ز اوستاد

22769- Çünkü bilgisiz, ustasından utanır; gider, yeni bir dükkân açar.

گنده و پر کژدم است و پر ز مار - آن دکان بالای استاد ای نگار

22770- Ey tecrübesiz kişi! Ustana sormadan, onun fikrini almadan açtığın o dükkân, kokmuş, akrepler ve yılanlarla dolu bir dükkândır.

سوی سبزه و گلبنان و آب خورد - زود ویران کن دکان و باز گرد

22771- Çabuk o dükkânı yık, harap et de, yeşilliğe, gül fidanlarının ve içilecek suların bulunduğu yere dön.

از که عاصم سفینه‌ی فوز ساخت - ته چو کنعان کاو ز کبر و ناشناخت

22772- Kibirli olduğundan, bilgisizliğinden ne yaptığını bilmeyen, dağı kendisine gemi edinen Kenan'a benzeme.

و آن مراد او را بده حاضر به جیب - علم تیر اندازی‌اش آمد حجاب

22773- Define arayan fakire de ok atmak hüneri perde oldu. Hâlbuki aradığı

şey hazırды, koynundaydı.

گشته ره رو را چو غول و راه زن - ای بسا علم و ذکاوت و فطن

22774- Nice ilim, nice akıl, nice anlayış, nice zekâ vardır ki, hakikat yolcusuna gulyabani kesilir, yolunu vurur.

تا ز شر فیلسوفی می رهند - بیشتر اصحاب جنت ابلهند

22775- Filozofların şerlerinden kurtulmaları için, cennetliklerin çoğu ahmaktır.

Bu ve bundan sonra gelecek beyitlerde “Cennet ehlinin çoğu ahmaktır” sözüne işaret edilerek, ilmiyle, akıyla mağrurlananların Hakk yolunda ilerleyemediklerini, benliğe kapıldıklarını, yollarını şaşırdıklarını ifade buyurmaktadır.

Yezid bin ebi Habib r.a. demiştir ki: “Eğer bir âlime söz söylemek, sükut etmekten ve dinlemekten daha sevimli gelirse, bu hâl o âlim hakkında dinî bir fitnedir.”

Bir gün, Emir-ül Müminin Ali r.a. Küfe mescidine girdiği zaman, bir adamın mescitte bulunanlara bir şeyler anlatmakta olduğunu görmüş, “Bu nedir?” diye sormuş. “Bir adam konuşuyor” demişler, Hazreti Ali de, “Bu adam, ‘Ben falancayım, beni tanıyın’ demek istiyor” buyurmuş.

İmam-ı Malik r.a. “İlimle tanınmak isteyen bir âlim, şeytandan daha şerlidir” buyurmuştur.

Öyle âlimler vardır ki, haklarında “Kendileri Allah’tan kaçtıkları hâlde, insanları Allah’a çağırırlar” denmiştir.

İşte yukarıdaki sözde de, cennet ehlinin sadedi saf insanlar oldukları, şu veya bu şekilde görünüşten ve gösterişten kaçtıkları belirtilmiştir. Bu, âlim halkına nispetle onlar bir şey bilmezler, ahmak görünen kişilerdir. Hâlbuki ahiret ilminde, din ve tarikat bilgisinde çok ileridirler.

تا کند رحمت به تو هر دم نزول - خویش را عریان کن از فضل و فضول

22776- Gururdan, kendini beğenmekten kurtul. Lüzumsuz, fazla şeyleri üstünden at ki, Hakk’tan sana her an ilahî rahmetler yağsın.

زیرکی بگذار و با گولی بساز - زیرکی ضد شکست است و نیاز

22777- Akıllılık, kendini birşey zannetmek, alçak gönüllü ve kırık kalpli olmanın zıttıdır. Anlayışlı olmayı bırak, ahmaklığı kendine huy edin.

تا چه خواهد زیرکی را پاک باز - زیرکی دان دام برد و طمع و گاز

22778- Akıllı ve zeki olmayı, hırs ve tamah tuzağı bil. Temiz kişi, ne diye şeytan gibi zeki olmayı dilesin?

ابلهان از صنع در صانع شده - زیرکان با صنعتی قانع شده

22779- Akıllı ve zeki kişiler, bir sanatla iktifa etmişlerdir. Amaklar ise, sanatı görmüşler, o sanatta kalmamışlar, sanattan sania (Yaratan’a) ulaşmışlar.

دست و پا باشد نهاده بر کنار - ز انکه طفل خرد را مادر نهاد

22780- Küçük çocuğu anası kucağına alır, ona el ayak olur, onu zarardan koruduğu gibi, Cenab-ı Hakk da kalbi saf olanları, kendisine tevekkül kılan kullarını korur.

“BİRİ MÜSLÜMAN, ÖBÜRÜ HİRİSTİYAN, ÜÇÜNCÜSÜ YAHUDİ OLAN ÜÇ YOLCU, BİR KONAK YERİNDE YİYECEK BULDULAR; HİRİSTİYANLA YAHUDİ TOKTU, BUNU YARIN YİYELİM DEDİLER; MÜSLÜMAN O GÜN ORUÇLUYDU, FAKAT ONLARLA BAŞ EDEMEYECEĞİNDEN AÇ KALDI”

حکایت آن سه مسافر مسلمان و ترسا و جهود که به منزل قوتی یافتند و ترسا و جهود سیر بودند گفتند این قوت را فردا خوریم مسلمان صایم بود گرسنه ماند از آن که مغلوب بود

تا نگردي ممتحن اندر هنر - يك حكایت بشنو اینجا ای پسر
22781- *Şimdi burada bir hikâye dinle de, hünerine güvenerek belalara düşme.*

همره‌ی کردند با هم در سفر - آن جهود و مومن و ترسا مگر
22782- *Bir Yahudi ile bir Müslüman, bir de Hristiyan, beraberce yolculuğa çıktılar.*

چون خرد با نفس و با آهرمنی - با دو گمره همره آمد مومنی
22783- *Aklın nefisle, Ehrimenle arkadaş olması gibi, bir mümin de, yolunu şaşırmış iki sapıkla yol arkadaşı oldu.*

Beyitte geçen Ehrimen, Zerdüş mezhebinde şer kuvvetlerinin başı, yani bu mezhebin şeytانی sayılır. Burada Mevlâna, Yahudi ile Hıristiyan nefisle şeytana benzetmektedir.

همره و هم سفره پیش همدگر - مرغزی و رازی افتند از سفر
22784- *Yol hâli bu! Bir bakarsın, bir Moragalı ile bir Reyli yoldaş olur. Beraber yerler, beraber içerler.*

جفت شد در حبس پاک و بی‌نماز - در قفس افتند زاغ و جغد و باز
22785- *Baykuş, karga ve doğan, bir kafese düşebilir. Hapiste, bir temiz kişiyle bir beynamaz arkadaş olabilir.*

اهل شرق و اهل غرب و ما و را - کرده منزل شب به يك کاروانسرا
22786- *Bir konaktaki kervansarayda, doğu ve batı halkıyla Maveraünnehirli biri oraya gelir.*

روزها با هم ز سرما و ز برف - مانده در کاروانسرا خرد و شگرف
22787- *Aşağılık ve yüce kişiler, kış ve kar yüzünden bir kervansarayda günlerce kaldılar.*

بگسلند و هر یکی جایی روند - چون گشاده شد ره و بگشاد بند
22788- *Yol açıldı, engel kalktı mı, birbirlerinden ayrılırlar; her biri bir tarafa gider.*

جمع مرغان هر یکی سویی پرد - چون قفس را بشکند شاه خرد
22789- *Akıl padişahı kafesi kırınca, kuşların her biri başka bir tarafa uçar.*

در هوای جنس خود سوی معاد - پر گشاید پیش از این پر شوق و باد
22790- *Kafese düşmeden evvel bulunduğu yeri hatırlayıp ve kendi cinsinin hevasına uyup geldiği yere sevinerek, kanat çırparak gider.*

ليك پریدن ندارد روی و راه - پر گشاید هر دمی با اشك و آه
22791- *Kafesteyken her an ağlaya inleye ah eder, kanat çırpardı. Ama uçmaya yol bulamazdı, imkân da yoktu.*

سوی آن کز یاد آن پر می‌گشاد - راه شد هر يك پرد مانند باد

22792- *Yol açılınca, her yer, nereyi yâd ederek kanat çırpıyordu ise, oraya rüzgâr gibi uçar gider.*

چون که فرصت یافت باشد راه او - آن طرف که بود اشک و آه او

22793- *Yâd ederek ağladığı, ah ettiği yere uçar. Fırsat bulunca, o tarafa doğru yol alır.*

از کجاها گرد آمد در بدن - در تن خود بنگر این اجزای تن

22794- *Kendi bedenine, tenine bak. Teninde bulunan bu cüzler, bu unsurlar, nerelerden geldi de bedeninde toplandı?*

عرشی و فرشی و رومی و کشی - آبی و خاکی و بادی و آتشی

22795- *Bu unsurların kimisi suya mensup, kimisi toprağa, kimisi havaya mensup, kimisi ateşe. Kimisi arştan gelmiş, kimisi ferşten, kimisi Rum diyarından gelmiş, beyaz ve güzel.*

اندر این کاروانسرا از بیم برف - از امید عود هر يك بسته طرف

22796- *Her biri geldiği yere dönmek ümidiyle, kar korkusundan bu kervansaraya konmuş.*

در شتای بعد آن خورشید داد - برف گوناگون جمود هر جماد

22797- *Çeşit çeşit kar, her taraf buz tutmuş. O adalet güneşinden uzak kalmış da donmuş.*

کوه گردد گاه ریگ و گاه پشم - چون بتابد تف آن خورشید خشم

22798- *Fakat o kızgın güneşin sıcaklığı bir geldi mi, dağ bile kum olur, saman kesilir.*

چون گداز تن به وقت نقل جان - در گداز آید جمادات گران

22799- *Can verirken beden nasıl erirse, cansız gibi görünen varlıklar da öyle erir.*

هدیه‌شان آورد حلوا مقبلی - چون رسیدند این سه همراه منزلی

22800- *Bu üç yol arkadaşı, bir menzile ulaştılar. Varlıklı bir kişi, bu yolculara hediye olarak helva getirdi.*

محسنی از مطبخ انی قریب - برد حلوا پیش آن هر سه غریب

22801- *İhsan sahibi biri, "Gerçekten de ben size yakınım" mutfağından o üç garibe helva getirdi.*

برد آن که در ثوابش بود امل - نان گرم و صحن حلوائی عسل

22802- *Sevabına ererim ümidi ile ihsan sahibi, onlara sıcak ekmekle bir sahan bal helvası sundu.*

الضيافة و القرى لاهل الوبر - الكياسه و الادب لاهل المدر

22803- *İncelik, anlayış, edep şehirlilerdedir. Ziyafet, garipleri misafir etmek âdeti de köylülerde bulunur.*

اودع الرحمن فی اهل القرى - الضیافة للغریب و القرى

22804- *Cenab-ı Hakk, ziyafet çekmeyi, garipleri misafir etmeyi köylülere vermiştir.*

ما له غیر الاله من مغیث - کل يوم فی القرى ضیف حدیث

22805- *Köylerde her gün, Allah'tan başka kimsesi olmayan bir yeni konuk vardır.*

ما لهم ثم سوى الله محید - کل لیل فی القرى وفد جدید

22806- *Köylerde her gece, yüceler yücesi Allah'tan başka kimsesi bulunmayan yeni bir topluluk bulunur.*

بود صایم روز آن مومن مگر - تخمه بودند آن دو بیگانه ز خور

22807- *O iki yabancı, oburluklarından mide rahatsızlığına tutulmuşlardı. Müslüman ise, o gün oruçluysa.*

بود مومن مانده در جوع شدید - چون نماز شام آن حلوا رسید

22808- *Akşam namazı vakti, o helva gelince mümin pek acıkmıştı.*

امشبش بنهیم و فردایش خوریم - آن دو کس گفتند ما از خور پریم

22809- *O iki kişi, "Biz, boğazımıza kadar tokuz. Bu helvayı bu gece bırakalım da, yarın yiyelim" dediler.*

بهر فردا لوت را پنهان کنیم - صبر گیریم امشب از خور تن زنیم

22810- *Bu gece sabredelim, yemeyelim; yarına saklıyalım.*

صبر را بنهیم تا فردا بود - گفت مومن امشب این خورده شود

22811- *Mümin, "Bu gece yiyelim, yarına bırakmayalım; sabrın sırası değil" dedi.*

قصد تو آن است تا تنها خوری - پس بدو گفتند زین حکمت گری

22812- *Onlar, mümine "Senin böyle demekten maksadın, yalnız yemek istediğindendir" dediler.*

چون خلاف افتاد تا قسمت کنیم - گفت ای یاران نه که ما سه تنیم

22813- *Mümin, "Ey dostlar!" dedi, "Biz üç kişiyiz. Madem aramızda fikir ayrılığı var, helvayı paylaşalım."*

هر که خواهد قسم خود پنهان کند - هر که خواهد قسم خود بر جان زند

22814- *Kim isterse, payına düşeni yesin. Yemek istemeyen de, payını saklasın.*

گوش کن قسام فی النار از خبر - آن دو گفتندش ز قسمت در گذر

22815- *Yahudi ile Hristiyan, "Paylaşmaktan vazgeç. Pay eden cehennemdedir, sözünü hatırla" dediler.*

Burada Hazreti Mevlâna, "Pay eden cehennemdedir" sözünü hatırlatmaktadır.

کرد قسمت بر هوا و بر خدا - گفت قسام آن بود کاو خویش را

22816- *"Buradaki pay eden, kendi hevasına uyup kendi çıkarına göre haksız pay edendir. Allah emrine uymayan, adaletten ayrılandır" dedi.*

قسم دیگر را دهی دو گوستی - ملك حق و جمله قسم اوستی

22817- *Sen de Hakk'ınsın, onun payısın. Onun payını başkasına verirsen, ona iki demiş, ona şirk koşmuş olursun.*

گر نبودی نوبت آن بد رگان - این اسد غالب شدی هم بر سگان

22818- *O soysuz kişilerin devri olmasaydı, bu arslan, köpeklere üstün olurdu.*

شب بر او در بی‌نوایی بگذرد - قصدشان آن کآن مسلمان غم خورد

22819- *Onların maksadı, o Müslümanın gam yemesi, o geceyi aç geçirmesiydi.*

گفت سمعا طاعه اصحابنا - بود مغلوب او به تسلیم و رضا

22820- *Onlara mağlup olmuştu. Bu yüzden razı oldu, boynunu eğerek "Peki arkadaşlar" dedi, "Baş üstüne."*

بامدادان خویش را آراستند - پس بختند آن شب و برخاستند

22821- *Önce yatıp uyudular, sabahleyin kalkıp kendilerine çekidüzen verdiler.*

داشت اندر ورد راه و مسلکی - روی شستند و دهان و هر یکی

22822- *Her biri yüzünü, ağzını yıkadı. Kendi inancına göre virdini okudu.*

سوی ورد خویش از حق فضل جو - يك زمانی هر کسی آورد رو

22823- *Bir müddet, her biri Hakk'tan lütuf dileyerek kendi virdini okumaya koyuldu.*

جمله را رو سوی آن سلطان الخ - مومن و ترسا جهود و گیر و مغ

22824- *Mümin olsun, Hıristiyan olsun, Yahudi olsun, ateşe tapan olsun, Zerdüşt mezhebinde bulunsun; herkes Cenab-ı Hakk'a yönelir, ona dua eder.*

هست واگشت نهانی با خدا - بلکه سنگ و خاک و کوه و آب را

22825- *Hatta taşın toprağın, dağın suyun bile, gizlice Allah'a bir sığınışı, bir yakarışı, bir duası vardır.*

رو به هم کردند آن دم یاروار - این سخن پایان ندارد هر سه یار

22826- *Bu sözün sonu yoktur. O üç dost, dostça yüz yüze geldiler.*

آن چه دید او دوش گو آور به پیش - آن یکی گفتا که هر يك خواب خویش

22827- *Biri, "Herkes ne rüya gördüyse, onu anlatsın" dedi.*

قسم هر مفضول را افضل برد - هر که خوابش بهتر این را او خورد

22828- *Kimin rüyası daha güzelse, bu helvayı o yesin. Üstün olan, alt olanın payını yesin.*

خوردن او خوردن جمله بود - آن که اندر عقل بالاتر رود

22829- *Akıl bakımından en üstün olan kişinin yemesi, herkesin yemesi demektir.*

Akıl bakımından üstün olan kişi, insan-ı kâmilî göstermektedir. Kâmil insan, binlerce cahil insandan daha üstündür. Çünkü kâmil insanın varlığından, bütün âlem, bütün insanlar faydalanır.

باقیان را بس بود تیمار او - فوق آمد جان پر انوار او

22830- *Onun nurlarla dolu olan canı üstün gelmiştir, geri kalanların dertlerine ancak o derman olur.*

پس به معنی این جهان باقی بود - عاقلان را چون بقا آمد ابد

22831- *Akıllı kişiler, ebedî olarak ölümsüzlüğe ayrılmıştır. Bu sebeple, onların varlığı ile bu âlem, mana bakımından ölümsüzdür.*

“Âlimin hayatı, âlemin hayatıdır” denmiştir. Hazreti Mevlâna, bir başka Mesnevî beytinde:

“Bütün hayvanları insan için öldür, fakat bütün insanları da, bir akıllı kişi için öldür” buyurmaktadır. (Mesnevî, 1/3309)

تا کجا شب روح او گردیده بود - پس جهود آورد آن چه دیده بود

22832- *Yahudi, o gece gördüğü rüyayı anlatmaya, geceleyin ruhunun nerelerde dolaştığını söylemeye başladı.*

گربه بیند دنبه اندر خواب خویش - گفت در ره موسی آمد به پیش

22833- *Dedi ki: “Rüyamda bir yola düşmüş gidiyordum. Yolda Musa karşıma çıktı. Kedi de, rüyasında yağlı kuyruk görür.”*

هر سه‌مان گشتیم ناپیدا ز نور - در پی موسی شدم تا کوه طور

22834- *Musa’nın peşine düştüm, ta Tur dağına kadar gittik. Ben de nurdan görünmez oldum, Musa da, Tur dağı da...”*

بعد از آن ز آن نور شد يك فتح باب - هر سه سایه محو شد ز آن آفتاب

22835- *O güneş yüzünden, her üç gölge de yok oldu. Derken, o mübarek nurdan bir kapı açıldı.*

پس ترقی جست آن ثانیست چست - نور دیگر از دل آن نور رست

22836- *O nurun içinden başka bir nur çıktı. O ikinci nur çok yükseldi, gökleri aydınlattı.*

هر سه گم گشتیم ز آن اشراق نور - هم من و هم موسی و هم کوه طور

22837- *O ikinci nurun ışığında, ben de kayboldum, Musa da kayboldu gitti; Tur dağı da kayboldu.*

چون که نور حق در او نفاخ شد - بعد از آن دیدم که که سه شاخ شد

22838- *Ondan sonra gördüm ki, dağ yarıldı, üç parça oldu. Çünkü ona Hakk nuru üflenmişti.*

Burada, Haşr Suresi’nin şu mealde olan 21. ayetine işaret vardır: “Eğer biz, Kur’an’ı bir dağın üzerine indirseydik, muhakkak ki o dağı Allah korkusundan baş eğmiş, parçalanmış görürdün.”

می‌گسست از هم همی‌شد سو به سو - وصف هیبت چون تجلی زد بر او

22839- *Allah’ın heybet sıfatı dağa tecelli edince, parçaları birbirinden ayrıldı. Her parçası bir tarafa gitti.*

گشت شیرین آب تلخ همچو سم - آن یکی شاخ که آمد سوی یم

22840- Denize doğru giden dağ parçasından, zehir gibi acı olan deniz suyu tatlılaştı.

چشمه‌ی دارو برون آمد معین - آن یکی شاخش فرو شد در زمین

22841- Bir parçası yere düştü, yerden tatlı sular kaynadı, deva çeşmeleri fışkırdı.

از همایونی وحی مستطاب - که شفای جمله رنجوران شد آب

22842- Böylece tertemiz vahyin kutluluğundan, o sular, bütün hastalara şifa kesildi.

تا جوار کعبه که عرفات بود - آن یکی شاخ دگر پرید زود

22843- Öbür parçası hızla uçtu, Kâbe yakınına düştü, Arafat dağı oldu.

طور بر جا بد نه افزون و نه کم - باز از آن صعقه چو با خود آدم

22844- Dağın parçalanışının sesinden kendimden geçtim. Kendime gelince, baktım ki dağ yerli yerinde duruyor, ne bir fazlalığı var, ne de eksikliği.

می‌گدازید او نماندش شاخ و شاخ - لیک زیر پای موسی همچو یخ

22845- Fakat Musa'nın ayakları altında buz gibi eriyor, ne çukuru kalıyor, ne de tepesi.

گشت بالایش از آن هیبت نشیب - با زمین هموار شد که از نهیب

22846- Dağ, heybetten yerle bir oldu. Tepesi etek oldu.

باز دیدم طور و موسی برقرار - باز با خود آدم ز آن انتشار

22847- Yine kendimden geçtim. Kendime gelince gördüm ki, Tur dağı da yerinde, Musa da...

پر خلاق شکل موسی در وجوه - و آن بیابان سر به سر در ذیل کوه

22848- Dağın eteğindeki ova da, baştan başa yüzleri Musa'ya benzeyen halkla doluydu.

جمله سوی طور خوش دامن کشان - چون عصا و خرقة‌ی او خرقة‌شان

22849- Ellerindeki asaları, Musa'nın asası gibi; hırkaları da, Musa'nın hırkası gibi; hepsi de hoşça, salına salına Tur'a gidiyorlardı.

نغمه‌ی ارنی به هم در ساخته - جمله کفها در دعا افراخته

22850- Hepsi de ellerini duaya kaldırmışlardı; hepsi de, "Allah'ım bana görün" diye yalvarıyorlardı.

Burada, Araf Suresi'nin şu mealdeki 143. ayetine işaret var[^]: "Musa, kendisiyle konuşacağımızı vadettiğimiz vakitte gelince, Rabbi ona kelamını söyledi. (Musa) şöyle dedi: Rabbim, cemalini bana göster, sana bakayım. Allah: Beni hiçbir zaman göremezsin. Fakat şu dağa bak. Eğer o, yerinde durursa, sen de beni görürsün, buyurdu. Nihayet Rabbinin nuru o dağa tecelli edince, onu yerle bir etti. Musa da, bayılarak yere düştü. Sonra ayılınca şöyle dedi: Allah'ım, seni tenzih ederim, tövbe ederim ve ben müminlerin ilkiyim."

صورت هر يك دگرگونم نمود - باز آن غشيان چو از من رفت زود

22851- Derken, yine kendime geldim, o baygınlık çabucak geçti. O halkın her biri, bana başka bir surette göründü.

اتحاد انبیایم فهم شد - انبیا بودند ایشان اهل ود

22852- Bunların hepsi de, Allah âşığı peygamberlerdi. Bu suretle bana peygamberlerin arasında fark olmadığı anlatılıyordu.

صورت ایشان بد از اجرام برف - باز املاکی همی دیدم شگرف

22853- Sonra da büyük melekleri gördüm. Bunlar, kardan yaratılmışlardı.

صورت ایشان به جمله آتشین - حلقه‌ی دیگر ملایک مستعین

22854- Bunlardan başka, Hakk'tan yardım dileyen bir grup melek daha gördüm ki, onlar, ateşten yaratılmışlardı.

بس جهودی کاخرش محمود بود - زین نسق می‌گفت آن شخص جهود

22855- O Yahudi, bu şekilde söylenip duruyordu. Nice Yahudi vardır ki, sonu iyi olur.

Her şeyi Hakk'tan bilip hoş görmek, hiçbir din sahibine hor bakmamak lazım. Allah'ın lütfu ile Yahudi de imana gelebilir. Hiçbir iman sahibini dinsizlikle suçlamamalıdır. Müsamahalı görüş sahibi olmak, dinimizin esasını teşkil etmektedir.

که مسلمان مردنش باشد امید - هیچ کافر را به خواری منگرید

22856- Hiçbir kâfire hor gözle bakmayınız. Çünkü Müslüman olarak ölmesi mümkündür.

که بگردانی از او یک باره رو - چه خبر داری ز ختم عمر او

22857- Kâfir dediğin kişinin ömrü nasıl sona erecek? Bundan bir haberin var mı? Ne diye ondan yüz çeviriyorsun?

“İşlerde sona göre hüküm verilir” hadisi gereğince, kâfiri hakir görmek, bilhassa gurura kapılarak, kendini üstün sayarak bu hükme varmak caiz değildir. Şu mealde olan bir kavl de dikkate çekicidir: “Bir kişi, insanlara cennet ehlinin işlerinden işler hâlde görünür. Hâlbuki o, cehennem ehlindeydir. Bir kişi de, cehennemliklerin işlerini işler. İnsanlar, işlediği işlere göre onu öyle sanır. Hâlbuki o, cennet ehlindeydir.”

که مسیح رو نمود اندر منام - بعد از آن ترسا در آمد در کلام

22858- Ondan sonra Hristiyan söze başladı. “Rüyamda Hazreti İsa'yı gördüm” dedi.

مرکز و مثنوی خورشید جهان - من شدم با او به چارم آسمان

22859- Onunla göğün dördüncü katına, dünya güneşinin bulunduğu yere çıktım.

نسبتش نبود به آیات جهان - خود عجبهای قلاع آسمان

22860- Gök kalelerinin insanı şaşırtan öyle acayıplıklarını seyrettim ki, gördüklerimin dünyadaki şeylerle kıyaslanması mümkün değildir.

که فزون باشد فن چرخ از زمین - هر کسی دانند ای فخر البنین

22861- Ey insanoğulların iftihar ettiği kişi! Herkes de bilir ki, gökyüzünün güzellikleri, yeryüzünün güzelliklerinden üstündür.

“DEVE, ÖKÜZ VE KOÇ, YOLDA BİR DESTE OT BULDULAR; HER BİRİ, BU OTU BEN

YİYECEĞİM, DEDİ”

حکایت اشتر و گاو و قچ که در راه بند گیاه یافتند هر یکی می‌گفت من خورم

یافتند اندر روش بندی گیاه - اشتر و گاو و قچی در پیش راه

22862- *Bir deve, bir öküz, bir koç, giderlerken yolda bir demet ot buldular.*

هیچ کس از ما نگردد سیر از این - گفت قچ بخش ار کنیم این را یقین

22863- *Koç, dedi ki: “Bunu aramızda pay edersek, hiçbirimiz bununla doymayacak.”*

این علف او راست اولی گو بخور - لیک عمر هر که باشد بیشتر

22864- *İçimizde hangimiz daha yaşlı ise, bu otu o yesin, bu daha doğru.*

آمدهست از مصطفی اندر سنن - که اکابر را مقدم داشتن

22865- *Çünkü yaşlılara hürmet, Mustafa’nın sünnetlerindendir.*

“Büyüğümüze saygılı olmayan, küçüklerimize acımayan, bizden değildir”
hadisine işaret ediliyor.

در دو موضع پیش می‌دارند عام - گر چه پیران را در این دور لئام

22866- *Ahlakın bozulduğu bu devirde ise, halk, yaşlıları iki yerde sayıyor, öne geçiriyor.*

یا بر آن پل کز خلل ویران بود - یا در آن لوتی که آن سوزان بود

22867- *Ya ateş gibi sıcak yemeğe buyur ederler. Yahut bakımsızlıktan yıkılmaya yüz tutmuş köprüde ihtiyarı ileri sürerler.*

عام نآرد بی‌قرینه‌ی فاسدی - خدمت شیخی بزرگی قایدی

22868 - *“Halk kötü bir fikir gütmedikçe, bir yaşlıya saygı göstermiyor.*

قبحشان را باز دان از فرشان - خیرشان این است چه بود شرشان

22869- *Cahil ve ahlakı zayıf kişilerin yaptıkları hayırlar budur. Artık şerlerini, kötülüklerini sen kıyas et.*

“ÖRNEK”

خلق را می‌زد نقیب و چوب دار - سوی جامع می‌شد آن یک شهریار

22870- *Padişahın biri camiye gidiyordu. Çavuşlar, eli sopalı, dağılması için halkı dövüyor, yol açıyorlardı.*

و آن دگر را بر دریدی پیرهن - آن یکی را سر شکستی چوب زن

22871- *Sopa vuran, birinin başını yarıyor, öbürünün gömleğini yırtıyordu.*

بی‌گناهی که برو از راه برد - در میانه بی‌دلی ده چوب خورد

22872- *O arada zavallının biri de, suçsuz olarak yoldan çekilip gitmesi için on sopa yedi.*

ظلم ظاهر بین چه پرسى از نهفت - خون چکان رو کرد با شاه و بگفت

22873- *Kanlar içinde kalan biri, yüzünü padişaha dönderdi: “Görünüp duran, açıkta olan zulme bak, gizlisini ne soruyorsun?” dedi.*

تا چه باشد شر و وزرت ای غوی - خیر تو این است جامع می‌روی
22874- *Senin hayrın bu zulüm! Camiye gidiyorsun, hayrın bu olsa, şerrin ne olur ey azgın?*

تا نیچد عاقبت از وی بسی - يك سلامی نشنود پیر از خسی
22875- *Terbiyesiz, adi bir kişiden bir selam işitip de ondan zulüm görmeyen, hakarete uğramayan bir yaşlı yoktur.*

ز آنکه دریابد ولی را نفس بد - گرگ دریابد ولی را به بود
22876- *Bir veliyi ahlaksız bir adamla baş başa bırakmaktansa, kurda kaptırmak daha iyidir.*

لیکش آن فرهنگ و کید و مکر نیست - ز آنکه گرگ ار چه که بس استمگری است
22877- *Çünkü kurt, çok kan dökücüdür, zalimdir ama hiç olmazsa, hilesi, düzeni yoktur.*

مکر اندر آدمی باشد تمام - ور نه کی اندر فتادی او به دام
22878- *Kurdun hilesi, entrikası olsaydı, tuzağa düşer miydi hiç? Hile, entrika, tamamıyla insanoğluna mahsustur.*

چون چنین افتاد ما را اتفاق - گفت قچ با گاو و اشتر ای رفاق
22879- *Koç, öküzle deveye "Arkadaşlar" dedi, "Mademki böyle bir nimete konduk..."*

پیرتر اولی است باقی تن زنید - هر یکی تاریخ عمر ادا کنید
22880- *Her birimiz, ömrümüzün başlangıcını söyleyelim bakalım. Hangimiz daha yaşlı, anlaşılır. Bu anlaşılınca, artık susalım.*

با قچ قربان اسماعیل بود - گفت قچ مرج من اندر آن عهد
22881- *Koç, "Benim otlamaya başlayışım, İsmail'e kurban olan koçun zamanından başlar" dedi.*

جفت آن گاوی کش آدم جفت کرد - گاو گفتا بوده‌ام من سال خورد
22882- *Öküz, "Ben genç yaştayken" dedi, "Âdem'in çift sürdüğü öküze eş olmuştum."*

در زراعت بر زمین می‌کرد فلق - جفت آن گاوم کش آدم جد خلق
22883- *İnsanların atası Âdem, yeryüzünü sürüyor, ekin ekiyordu ya! İşte onun öküzü ile aynı boyunduruğa koşuldum.*

سر فرو آورد و آن را بر گرفت - چون شنید از گاو و قچ اشتر شگفت
22884- *Deve, öküz ile koçtan bu sözleri duyunca, şaşırıldı kaldı. Başını eğdi, yerden o ot demetini aldı.*

اشتر بختی سبك بی‌قال و قیل - در هوا برداشت آن بند قصیل
22885- *Havaya kaldırdı, hiçbir şey söylemeden onu yedi de, dedi ki...*

کاین چنین جسمی و عالی گردنی است - که مرا خود حاجت تاریخ نیست
22886- Benim tarih söylememe hacet yok. Böyle kocaman bir gövdem, böyle uzun bir boynum varken...

که نباشم از شما من خردتر - خود همه کس داند ای جان پدر
22887- Herkes de bilir ki, ben sizden daha küçük değilim.

که نهاد من فزون تر از شماس است - داند این را هر که ز اصحاب نهاست
22888- Akıllı olan herkes bilir ki, yaratılışım, tabiatım sizden üstündür.

هست صد چندان که این خاک نژند - جملگان دانند کاین چرخ بلند
22889- Bunun üzerine Hıristiyan da, yol arkadaşlarına dedi ki: "Herkes bilir ki, çok yüksek olan gökyüzü, şu deni dünyadan, şu alçak yeryüzünden yüzlerce defa geniştir."

کو نهاد بقعه‌های خاکدان - کو گشاد رقعه‌های آسمان
22890- Nerede gökyüzünün insanı şaşırtan genişlikleri, nerede yeryüzünün belirli köşeleri bucakları?

"MÜSLÜMANIN, GÖRDÜĞÜ RÜYAYI YOL ARKADAŞLARI OLAN YAHUDİ VE HİRİSTİYANA SÖYLEMESİ; ONLARIN DA HAYIFLANMASI"

جواب گفتن مسلمان آن چه دید به یارانش جهود و ترسا و حسرت خوردن ایشان

پیشم آمد مصطفی سلطان من - پس مسلمان گفت ای یاران من
22891- Bundan sonra Müslüman, dedi ki: "Dostlarım! Sultanım Mustafa s.a.v. yanıma geldi de..."

با کلیم حق و نرد عشق باخت - پس مرا گفت آن یکی بر طور تاخت
22892- Bana dedi ki: "Onlardan biri, Cenab-ı Hakkla konuşmak mutluluğuna eren Musa ile arkadaş oldu, Tur dağına çıktı. Onunla aşk bahsine girişti."

برد بر اوج چهارم آسمان - و آن دگر را عیسی صاحب قران
22893- Öbürünü, uğurlu İsa aldı. Dördüncü kat göğün üstüne çıkardı.
Yukarıdaki beytin metninde "Sahipkıran İsa" denmektedir. Ben, sahipkıranı "Uğurlu" diye tercüme ettim. Kıran, iki yıldızın, aynı burcun aynı derecesinde bulunuş hâlidir. Kutluluk, uğurluluk ifade eder.

Bir rivayete göre, Hz. İsa göklere yükselirken, yakasında dünyaya ait olan bir iğne bulunduğuna için, dördüncü kat gökte kalmış, daha yükseklerle çıkamamıştır.

باری آن حلوا و یخنی را بخور - خیز ای پس مانده‌ی دیده ضرر
22894- Kalk ey geride kalmış, zarar görmüş kişi! Hiç olmazsa o helvayı sen ye.

نامه‌ی اقبال و منصب خواندند - آن هنرمندان پر فن راندند
22895- O hünerli kişiler, pek yükseldiler, şeref ve saadete erdiler.

با ملایک از هنر در یافتند - آن دو فاضل فضل خود دریافتند
22896- O iki üstün kişi, üstünlüklerinin mükâfatını buldular. Hünerleri yüzünden meleklerle karıştılar.

بر چه و بر کاسه‌ی حلوا نشین - ای سلیم گول واپس مانده هین
22897- *Ey gerilerde kalmış zavallı kişi! Aklını başına al, haydi kalk sıçra! Helva kabının başına çök.*

ای عجب خوردی ز حلوی خبیص - پس بگفتندش که آن گه تو حریص
22898- *Bu sözleri duyan Yahudi ile Hıristiyan, "Yoksa helvayı yedin mi?" diye sordular.*

من که بودم تا کنم ز آن امتناع - گفت چون فرمود آن شاه مطاع
22899- *Müslüman, "O emrine uyulan kişi bana helvayı ye dedikten sonra, ben nasıl olur da onun emrine karşı gelirim" dedi.*

گر بخواند در خوشی یا ناخوشی - تو جهود از امر موسی سرکشی
22900- *Sen Yahudisin, Musa'nın emrinden çıkabilir misin? Seni hoş bir şeye de çağırırsa, hoş olmayan bir şeye de çağırırsa, mutlaka emrine uyarsın.*

سر توانی تافت در خیر و قبیح - تو مسیحی هیچ از امر مسیح
22901- *Sen de Hıristiyan'sın. Hayır olsun, şer olsun, Mesih'in emrinden dışarı çıkabilir misin?*

خورده‌ام حلوا و این دم سر خوشم - من ز فخر انبیا سرچون کشم
22902- *Ben, bütün peygamberlerin kendisi ile iftihar ettikleri, övündükleri, peygamberimin emrinden dışarı çıkabilir miydim? Emre uydum, helvayı yedim. Şu an ben sarhoşum, aklım başımda değil.*

تو بدیدی وین به از صد خواب ماست - پس بگفتندش که و الله خواب راست
22903- *Bunun üzerine onlar, "Vallahi" dediler, "Senin gördüğün rüya, gerçek rüya! Bu rüya, bizim rüyalarımızdan yüz kere iyi."*

که به بیداری عیانستش اثر - خواب تو بیداری است ای بو بطر
22904- *Ey neşeli kişi! Senin rüyan, rüya değil uyanıklıktır. Uyanıklıkta bile eserini görüyorsun.*

کار خدمت دارد و خلق حسن - در گذر از فضل و از جلدی و فن
22905- *Sen de, faziletten, üstünlükten, hünlerden vazgeç. İş güzel huyda ve hizmettedir.*

ما خلقت الإنس إلا یعبدون - بهر این آوردمان یزدان برون
22906- *Allah, bizi bunun için yoktan var etti. "İnsanları, ancak bana ibadet etsinler diye yarattım" buyurdu.*

Bu beytin ikinci mısrası Zariyat Suresi'nin 16. ayet-i kerimesinden alınmıştır: *"Ben, insanları ve cinleri, ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."*

کآن فن از باب اللهش مردود کرد - سامری را آن هنر چه سود کرد
22907- *Samiri'nin hünерinin ne faydası oldu? O hüner, onu Allah kapısından kovdurdu.*

Samiri, Hazreti Musa Tur dağındayken, altından bir buzağı yapıp İsrailoğullarını dinden çıkaran bir adamdır.

که فرو بردش به قعر خود زمین - چه کشید از کیمیا قارون ببین

22908- Karun, kimyadan ne elde etti? Yer onu yuttu. Derinliklerine çekti, götürdü.

Karun, Musa Peygamber'den zenginliklerin kaynağı olan kimya ilmini öğrenmiş, dünyanın en zengin adamı olmuştu. Hazinelelerinin anahtarlarını kuvvetli onbeş kişi taşıyamazmış. Fakirlere yardım etmediği için, hazineleri ile beraber yere battı. (Kasas Suresi'nin 76-81. ayetlerinde beyan buyrulmuştur)

سر نگون رفت او ز کفران در سقر - بو الحکم آخر چه بر بست از هنر

22909- Ebul Hakem, hünerinden ne kazandı? Nankörlüğünden, imansızlığından tepe taklak cehenneme düştü.

Ebul Hakem lakabı, bilgisizlik babası olan Ebu Cehil'in adıydı. Müslümanlığın amansız bir düşmanıydı. Bedir savaşında öldürüldü.

نه گپ دل علی النار الدخان - خود هنر آن دان که دید آتش عیان

22910- Şunu bil ki hüner, ateşi apaçık görmektir. Yoksa "Dumanın tüttüğü yerde ateş var" demek değildir.

در حقیقت از دلیل آن طبیب - ای دلالت گندهتر پیش لبیب

22911- Akıllı kişinin yanında senin delilin, gerçekte o hekimin delilinden daha kokmuş bir delildir.

"Dumanın tüttüğü yerde ateş var" demek, istidlaldır. İstidlal yolu ile hakikate varılmaz. İnsan, Hakk'ı sır gözü ile, fiilini de ser gözü ile görür. Bunu biraz açıklamak gerekiyor. İki görüş var: Biri, fiili görmekte ve fiili görürken, bu fiilin failini, yani Allah'ı sır gözü ile, fiili de baş gözü ile görür bir hâlde bulunmaktır. Diğeri de ilahî sevgi, bütün varlıklardan kurtarır, tecrit eder. O sebeple, o her şeyi fail olarak görür. Birinin yolu, istidlal yoludur; diğerrinin yolu cezbe yoludur. Biri, hadise ayan beyan oluncaya kadar, onun hakikatinin delillerini ispat ederek istidlal sahibi olur. Öbürü meczuptur. Yani Hakk, delilleri ve hakikatleri onun için hicap kılar. Daha doğrusu, delil ve hakikatler, meczup ile Hakk arasında bir bürde hâline gelir.

Bir şeyi tanıyan, ondan başkasından korkmaz, çekinmez. Bir şeyi seven, ondan başkasını görmez, seyretmez.

Hakk âşığı varlıklara karşı gözünü kapayınca, mutlaka kalbi ile varlıkları yaratanı görür. Şu hâlde toprak gözünü, yani baş gözünü şehvetten, kalpteki gözü de mahlukattan çevirenlere sırrı olarak bir şeyler hissettirilir. Bayezit Bestami Hazretleri'ne "Ömrün ve yaşın kaçtı?" diye sordukları zaman cevaben "Dört sene" demiş. "Bu nasıl olur?" denilince, "Yetmiş yıl var ki, perde ardındaydım. Dört seneden beri Hakk'ı hissetmeye başladım, onu görmekteyim. Ben, perdeli olarak geçen ömrü ömürden saymıyorum" diye buyurmuştur.

گوه می‌خور در گمیزی می‌نگر - چون دلالت نیست جز این ای پسر

22912- Ey oğul! Bundan başka bir delilik yoksa, pislik ye, sidiğe bak dur.

در گفت دل علی عیب العمی - ای دلیل تو مثال آن عصا

22913- Senin delilin asaya benzer. Körlük yüzünden onu eline almışsın, görmediğin şeyleri onunla yoklayarak anlamaya çalışıyorsun."

که نمی‌بینم مرا معذور دار - غلغل و طاق و طرنب و گیر و دار

22914- Sonra da bu gürültüyü duymuyorsun; bu kab, tutu görmüyorum, beni mazur tut diyorsun."

"TİRMİZ PADİŞAHI SEYYİD'İN, KİM FİLAN İŞİ GÖRMEK ÜZERE SEMERKANT'A ÜÇ YAHUT

DÖRT GÜNDE GİDEBİLİRSE, ONA ELBİSE, AT, KÖLE VE CARİYE İLE, ŞU KADAR ALTIN VERECEĞİM, DİYE TELLAL ÇAĞIRTMASI; KÖYDE BULUNAN DELKAK'IN, BUNU DUYUP BEN GİDEMEM, BU İŞ BENİM İŞİM DEĞİL, DİYE PADİŞAHA MÜRACAAT ETMESİ"

منادی کردن سید ملک ترمذ که هر که در سه یا چهار روز به سمرقند روند به فلان مهم خلعت و اسب و غلام و کنیزک و چندین زر دهم، و شنیدن دلّک خبر این منادی در ده و آمدن به اولاقی نزد شاه که من باری نتوانم رفتن

مسخره‌ی او دلّک آگاه بود - سید ترمذ که آن جا شاه بود

22915- Tirmizli Seyyid, orada padişah'tı; maskarası da, her şeyi bilen Delkak'tı."

جست الاقی تا شود او مستتم - داشت کاری در سمرقند او مهم

22916- Seyyid'in Semerkant'ta mühim bir işi vardı. O işi başaracak becerikli bir adam aradı.

آردم ز آن جا خیر بدهم کنوز - زد منادی هر که اندر پنج روز

22917- "Kim beş günde gidip gelir, bu işi başarır, ona paralar vereceğim" diye tellal çağırttı.

بر نشست و تا به ترمذ می‌دوید - دلّک اندر ده بد و آن را شنید

22918- Delkak köydeydi. Bunu duyunca, atına bindi, Tirmiz'e kadar koştu.

از دوانیدن فرس را ز آن نمط - مرکبی دو اندر آن ره شد سقط

22919- Bindiği hayvanı öyle hızla koşturuyordu ki, yolda iki at sakatlandı, çatladı.

وقت ناهنگام ره جست او به شاه - پس به دیوان در دوید از گرد راه

22920- Nihayet yol tozlarına bulanmış bir hâlde saraya koştu. Vakitsiz olmakla beraber, padişahın huzuruna çıkmak istedi.

شورشی در وهم آن سلطان فتاد - فججی در جمله‌ی دیوان فتاد

22921- Bütün divan fısıltılarla dolu. Padişah bile bu vakitsiz ziyaretten meraklanıp vehme kapıldı.

تا چه تشویش و بلا حادث شده‌ست - خاص و عام شهر را دل شد ز دست

22922- Bu haber şehre yayıldı. Şehirde bulunan herkes, zengin fakir ürktüler, endişeye kapıldılar. "Acaba ne oldu? Ne biçim bir bela, nasıl bir felaket geldi çattı?" diyorlardı.

یا بلایی مهلکی از غیب خاست - یا عدوی قاهری در قصد ماست

22923- "Kahredici, güçlü bir düşman mı başımıza bela oldu? Yoksa gizli âlemde öldürücü bir felaket mi geldi çattı?" diyorlardı.

چند اسب تازی اندر راه کشت - که زده دلّک به سیران درشت

22924- Herhâlde böyle bir felaket geldi çattı ki, Delkak köyünden kalktı, yolda iki at çatlatarak acele şehre ulaştı.

تا چرا آمد چنین اشتاب دلّ - جمع گشته بر سرای شاه خلق

22925- Halk, "Delkak neden böyle vakitsiz koşup geldi?" diye padişahın sarayına toplandı.

غلغل و تشویش در ترمذ فتاد - از شتاب او و فحش اجتهاد

22926- *Onun bu telaşı, koşup gelmesi yüzünden, tertemiz şehirde bir gürültü, bir heyecan koptu; herkes endişeye kapıldı.*

و آن دگر از وهم وا ویلا کنان - آن یکی دو دست بر زانو زنان

22927- *Biri elleri ile dizlerini dövüyor, öbürü korkusundan "Eyvahlar olsun" diye bağıyordu.*

هر دلی رفته به صد کوی خیال - از نفیر و فتنه و خوف نکال

22928- *Gürültüden, fitneden, felaket korkusundan, herkes bir vehme, bir hayale kapılmıştı.*

تا چه آتش اوفتاد اندر پلاس - هر کسی فالی همی زد از قیاس

22929- *"Başımıza gelen bu felaket nedir? Ne olacağız?" diye herkes, aklınca bir şey kuruyordu.*

چون زمین بوسید گفتش هی چه بود - راه جست و راه دادش شاه زود

22930- *Delkak, acele padişahın huzuruna girmek için çırpınıyordu. Padişah, "Hemen gelsin" dedi. Delkak, içeri girip yer öpünce, padişah "Hey! Ne var? Ne oldu?" diye sordu.*

دست بر لب می نهاد او که خمش - هر که می پرسید حالی ز آن ترش

22931- *Önce Delkak'a kim ne sorduysa, o asık suratlı adam parmağını dudağına götürüyor, onlara "Sus" diyordu.*

جمله در تشویش گشته دنگ او - وهم می افزود زین فرهنگ او

22932- *Onun bu davranışı, halkın vehmini büsbütün arttırıyordu. Herkes onun bu hâline şaşıp kalıyor, kara düşüncelere dalıyordu.*

يك دمی بگذار تا من دم زنم - کرد اشارت دلق کای شاه کرم

22933- *Delkak, padişahın sorusu üzerine, "Ey kerem sahibi padişahım! Bir an müsaade et de, nefes alayım" diye işaret etti.*

که فتادم در عجایب عالمی - تا که باز آید به من عقم دمی

22934- *"Nefes alayım da, aklım başıma gelsin. Çünkü acayip bir âleme düş-tüm" dedi.*

تلخ گشتش هم گلو و هم دهن - بعد يك ساعت که شه از وهم و ظن

22935- *Padişah biraz durdu, durdu ama vehimden, zandan, meraktan boğazı da açıldı. Ağzının tadı kaçtı.*

که از او خوشتر نبودش همنشین - که ندیده بود دلقک را چنین

22936- *Çünkü padişah, Delkak'ı hiçbir zaman böyle görmemişti. Ondan daha hoş bir nedimi yoktu.*

شاه را او شاد و خندان داشتی - دایما دستان و لاغ افراشتی

22937- Daima fıkra anlatır, şaka yapar, padişahı neşelendirir, güldürürdü.

که گرفتی شه شکم را با دو دست - آن چنان خندانش کردی در نشست
22938- O, padişahı öyle güldürürdü ki, padişah gülerken, iki eliyle karnını tutardı.

رو در افتادی ز خنده کردنش - که ز زور خنده خوی کردی تنش
22939- O kadar gülerdi ki, kahkahası onu terletirdi. Kahkahalardan yüz üstü yerlere yıkılırdı.

دست بر لب می‌زند کای شه خمش - باز امروز این چنین زرد و ترش
22940- Bugün ise, öyle benzi sararmış, suratı asık! Parmağını ağzına götürüp "Padişahım sus" diyor.

شاه را تا خود چه آید از نکال - وهم در وهم و خیال اندر خیال
22941- Padişah, "Ne bela gelip çatacak? Nasıl bir felaketle karşılaşacağız?" diye vehimlere dalmıştı, hayallere kapılmıştı.

ز آنکه خوارزمشاه بس خونریز بود - که دل شه با غم و پرهیز بود
22942- Çünkü padişahın gönlü, gamlara, tasalara batmıştı. Harzemşah, pek kan dökücüydü.

Harzemşah, 1200 tarihinde hükümdar olan Horasan ve Afganistan'ı ele geçiren, Gazne'yi de zapteden bir Türk hükümdarı. Moğol istilasında, Hazar atalarından birine sığınmış, 1220 senesinde orada vefat etmiştir.

یا به حيله یا به سطوت آن عنود - بس شهان آن طرف را کشته بود
22943- O inatçı şah, o taraflarda bulunan birçok padişahı ya hileyle, ya zorla öldürmüştü...

و ز فن دلقک خود آن وهمش فزود - این شه ترمذ از او در وهم بود
22944- Tertemiz padişah da, Harzemşah'tan vehimleniyordu. Delkak'ın bu davranışı ise, vehmini büsbütün arttırıyordu.

این چنین آشوب و شور تو ز کیست - گفت زوتر باز گو تا حال چیست
22945- "Çabuk söyle, hemen söyle" dedi, "Ne var? Ne oluyor? Kimin yüzünden bu hâle geldin de perişan oldun?"

زد منادی بر سر هر شاه راه - گفت من در ده شنیدم آن که شاه
22946- Delkak, "Köyde duydum ki" dedi, "Padişah her ana caddenin başında tellal çağırtmış."

تا سمرقند و دهم او را کنوز - که کسی خواهم که تازد در سه روز
22947- "Üç günde Semerkant'a gidip gelecek kişiye paralar bağışlayacağım" demiş.

تا بگویم که ندارم آن توان - من شتابیدم بر تو بهر آن
22948- Bu dileği yerine gelirse, saldıği haberden bir netice elde ederse, karşılığında hazineler vereceğini vadetmiş.

باری این اومید را بر من متن - این چنین جستی نیاید از چو من
22949- *Böyle bir çeviklik, benim gibi bir kişinin harcı değil. Bari benden ümi-dini kes.*

که دو صد تشویش در شهر اوفتاد - گفت شه لعنت بر این زودیت باد
22950- *Padişah, "Bu gayrete, bu koşup gelişe lanet olsun" dedi, "Şehre yüzlerce korku düştü. Yüzlerce endişe yayıldı..."*

آتش افکندی در این مرج و حشیش - از برای این قدر ای خام ریش
22951- *Ey ham kişi! Bu kadarlık bir şey için otu da yaktın, otlağı da.*

که الاقانیم در فقر و عدم - همچو این خامان با طبل و علم
22952- *Şu davullu, bayraklı ham kişiler gibi... Onlar da, "Bizim yokluk yurdundan haberimiz vardır. Yokluk yolunun ulaklarıyız" diye bağıırıp çağıırılar.*

Bu beyitte ve bundan sonraki beyitlerde Mevlâna, sahte şeyhleri, daha doğrusu kendilerini şeyh sananları kınamaktadır. "Davullu, bayraklı ham kişiler" sözünden, hem kendilerini manevî âlemin padişahı saydıklarını, hem de o devirdeki Rum abdalları, Kalenderiler, Haydariler gibi bâtını görüşler güden, bayraklarla, davullarla tarikatlarını yayan, gezici, seyyar şeyh ve dervişleri hatırlatmaktadır.

خویشتن را بایزیدی ساخته - لاف شیخی در جهان انداخته
22953- *Onlar, dünyaya şeyhlik lafını yaymışlar, kendilerini Bayezit Bestami sanmışlardır.*

محفل واکرده در دعوی کده - هم ز خود سالک شده واصل شده
22954- *Kendi kendilerini Hakk yolunda yürüyor sanmışlar, Hakk'a ulaştıklarını iddia etmişler, Hakk yurdunda meclis kurmuşlardır.*

قوم دختر را نبوده زین خبر - خانه‌ی داماد پر آشوب و شر
22955- *Damadın evi, karmakarışık kötülüklerle, şerlerle dopdolu; kız tarafının bundan haberi bile yok.*

Bu beyitlerde Hazreti Mevlâna, sahte şeyhleri tenkit etmektedir. Ankaravî Hazretleri, bu beyitleri şerh ederken aynen şunları yazıyor: "Bunların çoğu, gösterişe kapılmış, şeyhlik hevesine düşmüş kişilerdir. Bunlar, etraflarındaki saf insanları kandırarak kendilerini mana yönünde ilerlemiş olarak tanıtır ve dolayısıyla itibar görürler. Bazen maddi menfaat de sağlarlar. Bunlar, kendilerini Bayezit Bestami zannederler. Fakat şeyhlik edebi nedir? Bir kimse hangi mertebeye varırsa şeyh olur? Ondan haberi yoktur. Kim şeyh olmaya layıktır? Bilmezler. İddialarına bakarsanız, kimseyi beğenmezler. Etrafa kendilerini Bayezit gibi gösterirler. Zavallılar, onun iç yüzünü bilseler, onun gönlünü görebilseler, hürmet ettikleri kişinin Yezit'ten de aşağı olduğunu, hatta Yezit'in ondan ar edeceğini görürlerdi. Çünkü şeyh geçinen bu kişilerin nefs-i emmare sıfatlarından kurtulmuş, nefsin afetlerinden sıyrılmış, Hakk'a nasıl ve ne yüzle vasıl olunur, bilememiş kişiler olduğunu anlardı. Bu hasta şeyhler, kendilerini Hakk'a ulaşmış, her şeyi bilmiş ve anlamış, asla şekli kalmamış birer mürşid-i kâmil sanarlar. Ve etraflarına kendilerini öyle tanıtır. Bu sebeple halkı Hakk'a ulaştırmak ve onlara yol göstermek için bir meclis kurmuşlar, oraya gelenlere kendilerinin Hakk'a aşina olduklarını, ona vasıl olduklarını söyler dururlar. Hazreti Nebi Aleyhisselamın ve ona varis olan velinin de kendisi öyle tanıdık olduğundan, haber alıp verdiğinden bahsedenler de vardır. Bunlar esma-i ilahîyi tamamladıklarını ve hakikat makamına ulaştıklarını sıkılmadan, haya etmeden söyler dururlar. Etraflarına toplanan temiz kalpli saf kimseler de, onları dinleyip gerçek sanırlar. Bunlar, iddialı damada benzerler. O damadın evi kötülüklerle, şerlerle doludur. Fakat kız tarafının bu

kirliliklerden haberi bile yoktur.”

شرطهایی که ز سوی ماست شد - ولوله که کار نیمی راست شد
22956- *“İşin yarısı düzene girdi” dediler, “Biz, yapmamız gereken şartları yerine getirdik.”*

زین هوس سر مست و خوش برخاستیم - خانه‌ها را روفتیم آراستیم
22957- *“Evleri süpürdük, temizledik, süsledik. Bu hevesle, âdeta sarhoş olduk, hoş bir hâlde kalktık” derler.*

مرغی آمد این طرف ز آن بام نی - ز آن طرف آمد یکی پیغام نی
22958- *Peki o taraftan bir haber geldi mi? Hayır. O damdan bu yana bir kuş uçu mu? Hayır.*

یک جوابی ز آن حوالیتان رسید - زین رسالات مزید اندر مزید
22959- *Bu birbirini takip eden yayınlara, aralıksız yazılan mektuplara, onlar tarafından bir cevap verildi mi?*

ز انکه از دل سوی دل لا بد ره است - نی و لیکن یار ما زین آگه است
22960- *Hayır verilmedi, verilmedi ama sevgilimiz bilir, çünkü mutlaka gönülden gönüle yol vardır.*

از جواب نامه ره خالی چراست - پس از آن یاری که اومید شماست
22961- *Peki, bizi ümide düşüren sevgiliden niçin mektubumuza bir cevap gelmedi? Neden yol böyle bomboş?*

لیک بس کن پرده زین در بر مدار - صد نشان است از سرار و از چهار
22962- *Gizli, aşikâr yüzlerce belirti var. Fakat yeter; bu kapının perdesini bundan fazla açma.*

که بلا بر خویش آورد از فضول - باز رو تا قصه‌ی آن دل‌ق گول
22963- *Sen yine o saf Delkak'ın hikâyesine dön, onu söyle. Lüzumsuz yere kendi kendini derde atan, başını belaya sokan o kişiden bahset.*

بشنو از بنده‌ی کمینه یک سخن - پس وزیرش گفت ای حق را ستن
22964- *Vezir, “Ey daima hakikati seven, Hakk'tan yana olan padişahım!” dedi. Şu değersiz kulunun bir sözünü dinlemek lütfunda bulununuz.*

رای او گشت و پشیمان‌ش شده‌ست - دل‌ق از ده بهر کاری آمده‌ست
22965- *Delkak, köyden şehre bir iş için geldi. Bir şey söyleyecekti, fikrini değiştirdi, pişman oldu, söylemiyor.*

او به مسخرگی برون شو می‌کند - ز آب و روغن کهنه را نو می‌کند
22966- *Sudan, bağdan söz açarak eskiyi yeni göstermeye, maskaralıkla söyleyeceği sözü gizlemeye çalışıyor. Dikkati başka yöne çekiyor.*

باید افشردن مر او را بی‌دریغ - غمد را بنمود و پنهان کرد تیغ
22967- *O, kını gösterdi, kılıcı gizledi. Ona acımadan işkence etmek gerek.*

نه نمايد دل نه بدهد روغنى - پسته را يا جوز را تا نشكنى
22968- *Fıstığı, cevizi kırmadıkça, ne içini gösterir, ne de yağını verir.*

در نگر در ارتعاش و رنگ او - مشنو این دفع وى و فرهنگ او
22969- *Onun bu saçma sözlerine kulak asma, onun titreyişine ve yüzünün rengine bak.*

ز انكه غماز است سيما و منم - گفت حق سيماهم فى وجههم
22970- *Cenab-ı Hakk, "Niyetleri yüzlerinde görünür durur" buyurdu. Çünkü yüz, gönüldekini söyler, içindeki sırrı açığa vurur.*
Rahman Suresi'nin 41. ayeti şöyledir: *"Suçlular, yüzlerindeki alametten, belirtilerden tanınırlar."*

كه به شر بسرشته آمد این بشر - این معاین هست ضد آن خبر
22971- *Bu görünen şeyler, verdiği habere zıt düşüyor. Çünkü insan şerle yoğrulmuş.*
Burada , *"Haber, açık, ayan görüş gibi değildir"* hadisine işaret ediliyor.

صاحباً در خون این مسکین مکوش - گفت دلّک با فغان و با خروش
22972- *Delkak bu sözleri duyunca, "Ey vezirim!" diye feryat etti, "Bu zavallının kanına girmeye kalkışma."*

كان نباشد حق و صادق ای امیر - بس گمان و وهم آید در ضمیر
22973- *Ey emir! Gönüle doğru olmayan nice zanlar, nice vehmiler gelir durur.*

نیست استم راست خاصه بر فقیر - إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ است ای وزیر
22974- *Ey vezir! Bazı zanlar da suçtur. Zulüm doğru bir iş değildir, hele âciz ve zavallı bir fakire karşı yapılırsa...*
Bu beyitte, Hucurat Suresi'nin şu mealde olan 12. ayet-i kerimesinden iktibas vardır: *"Ey insanlar! Fazla zandan ve şüpheden sakın. Gerçekten de fazla zan ve şüpheler suçtur."* Bu ayetle kimsenin gıyabında, aleyhinde bulunulmaması, gizli şeylerin aranıp açığa vurulmaması emredilmektedir.

از چه گیرد آن که می‌خنداندش - شه نگیرد آن که می‌رنجاندش
22975- *Padişah, kendini inciten kulunu bile suçlamaz, ceza vermezken, sen kendini güldüren, eğlendiren kuluna ne diye ceza verirsin?*

کاشف این مکر و این تزویر شد - گفت صاحب پیش شه جا گیر شد
22976- *Fakat vezirin sözü padişaha hoş gelmişti. Bu hilenin, bu tezvirin açığa vurulmasını istiyordu.*

چاپلوس و زرق او را کم خرید - گفت دلّک را سوی زندان برید
22977- *Delkak'ı zindana atın. Onun yaltaklanmasına, gösterişine pek kapılmayın.*

تا دهل‌وار او دهدمان آگهی - می‌زنیدش چون دهل اشکم تهی
22978- *Davul gibi bomboş karnına vurun da, bize davul gibi içinde ne varsa haber versin.*

بانگ او آگه کند ما را ز کل - تر و خشک و پر و تی باشد دهل

22979- *Davulun derisi kuru olursa, sesi başka türlü çıkar, yaş olursa başka türlü. İçi boş olursa, başka çeşit ses verir, dolu olursa başka çeşit. Böylece sesi, ne hâlde olduğunu bize haber verir.*

آن چنان که گیرد این دلها قرار - تا بگوید سر خود از اضطرار

22980- *Siz de Delkak'ı dövün de, zorundan içindeki sırları söyleyin. Söylesin de, gönüller karar bulsun, yatışsın.*

دل نیارآمد به گفتار دروغ - چون طمانینه‌ست صدق با فروغ

22981- *Çünkü doğru söz parlaktır, gönüle rahatlık verir. Hâlbuki yalan sözle gönül yatışmaz.*

خس نگردد در دهان هرگز نهان - کذب چون خس باشد و دل چون دهان

22982- *Yalan, saman çöpüne benzer; gönül ise, ağız gibidir. Saman çöpü, hiçbir zaman ağızda gizli kalamaz.*

تا بد آن‌اش از دهان بیرون کند - تا در او باشد زبانی می‌زند

22983- *Saman çöpü ağızda kaldıkça, dil onunla uğraşır, sonunda onu ağızdan dışarıya atar.*

چشم افتد در نم و بند و گشاد - خاصه که در چشم افتد خس ز باد

22984- *Hele rüzgâr yüzünden göze bir çöp düşerse, göz yaşarmaya, kapanıp açılmaya başlar.*

تا دهان و چشم از این خس وارهد - ما پس این خس را زنیم اکنون لگد

22985- *Biz de, bu çöpü ağızımıza, gözümüze girmeden, ayağımızın altında ezelim.*

روی حلم و مغفرت را کم خراش - گفت دلقک ای ملک آهسته باش

22986- *Delkak, "Padişahım!" dedi, "Yavaş ol, yumuşaklığın, affetmenin yüzünü çok tırmalama."*

من نمی‌پریم به دست تو درم - تا بدین حد چیست تعجیل نقم

22987- *Beni cezalandırmak ve intikam almak için bu kadar acele etmeye ne lüzum var? Kuş değilim ki uçayım, zaten elinizdeyim.*

اندر آن مستعجلی نبود روا - آن ادب که باشد از بهر خدا

22988- *Hakk için verilen cezada acele etmek doğru değildir.*

می‌شتابد تا نگردد مرتضی - و آنچه باشد طبع و خشم عارضی

22989- *Fakat insan, kendi hevasına, kinine uyar, öfkelenir, kızgınlığa kapılırsa, caymasını diye cezayı vermekte acele eder.*

انتقام و ذوق آن فایت شود - ترسد ار آید رضا خشمش رود

22990- *Karşısındakinin yaptığına razı olursa, insanın kızgınlığı geçer! İntikam zevki de yok olur.*

خوف فوت ذوق هست آن خود سقام - شهوت کاذب شتابد در طعام

22991- Yalancı iştihâ, istek, insanı yemek yemeye sürükler. Bu sürükleyiş, yemek yemekteki zevkin geçeceği korkusundan doğar ki, asıl dert de budur.

تا گواریده شود آن بی‌گهره - اشتها صادق بود تاخیر به

22992- Yalancı istek değil de gerçek istekse, o zaman acele yememek, yavaş yavaş, sindire sindire yemek daha iyidir. Böyle yenen yemek, boğazda durmaz, mideye oturmaz, içe iyice sızar.

تا ببینی رخنه را بندش کنی - تو پی دفع بلایم می‌زنی

22993- Sen beni kötü, zararlı bir kişi olarak gördüğün için, belayı defetmek, gidermek ümidiyle beni dövdürecek, böylece herkese ders olsun, yeni bir bela gelmesin diye bela yolunu kapatacaksın.

غیر آن رخنه بسی دارد قضا - تا از آن رخنه برون ناید بلا

22994- O gedikten, o yoldan bir bela gelmesin diyorsun ama kazanın, kaderin, o gedikten başka daha nice gediği var, yolu var.

چاره احسان باشد و عفو و کرم - چاره‌ی دفع بلا نبود ستم

22995- Belayı gidermenin çaresi sitem etmek, zulmetmek değildir. Onun çaresi affetmektir, bağışlamaktır, kerem etmektir.

Bir ayet-i kerimenin meali şöyledir: **“Cennet, varlıkta ve bollukta başkalarını besleyen, öfkelerini yenen ve insanların kusurlarını affeden takva sahipleri için hazırlanmıştır.”** (Al-i İmran Suresi, ayet 134)

Büyük Peygamberimiz Efendimiz de, **“Affetmek, zaferin zekâtıdır”** buyurmuştur.

Yine bir hadis-i şerif meali şöyle, **“Musa Aleyhisselam, Cenab-ı Hakk’a: Ey Rabbim! Senin yanında en aziz kulun kimdir, diye sordu. Cenab-ı Hakk da: İntikama gücü yeterken, hasmını affeden kimsedir, diye buyurdu.”**

داو مرضاك بصدقه يا فتی - گفت الصدقة مرد للبالا

22996- Peygamber Efendimiz, “Ey yiğit!” diye buyurdu, “Sadakalar belayı defeder, kovar. Hastalığı sadaka ile tedavi edin.”

Bu beyitte, yüce Peygamberimizin şu iki hadisine işaret edilmektedir:

Birinci mısrası, **“Sadaka belayı defeder, ömrü uzatır”** ikinci mısradan ise, **“Mallarınızı, zekâtını vererek koruyunuz; hastalıklarınızı da, sadaka ile tedavi ediniz.”**

کور کردن چشم حلم اندیش را - صدقه نبود سوختن درویش را

22997- Fakiri yakıp yandırmak, yumuşak yumuşak bakan gözü kör etmek sadaka değildir.

لیک چون خیری کنی در موضعش - گفت شه نیکوست خیر و موقعش

22998- Padişah, “Yerinde yapılan hayır iyidir” dedi. Ancak bir hayır yapacaksan, onu yerinde yap. Yersiz yapılan hayır, hayır değildir.

موضع شه اسب هم نادانی است - موضع رخ شه نهی ویرانی است

22999- Satranç oyununda, kale yerine şahı sürmek, oyunu yıkmaktır. Şah yerine atı sürmek de bilgisizliktir.

شاه را صدر و فرس را درگه است - در شریعت هم عطا هم زجر هست

23000- Şeriatta iyilik, bağış da var, ceza da var. Padişah baş köşeye geçer,

oturur; at da ahıra bağlanır.

Hazreti Mevlâna, bu beyitlerde adaletin her şeyi yerli yerine koymak, zulmün ise, bir şeyi, gerektiği yere, kendi yerine koymamak olduğunu belirtmektedir. Şeriatta iyiliğin, ihsanın da, cezanın da bulunduğunu ifade buyurmaktadır. Böylece âlemin nizam içinde yaşamasının bu iki zıt şeyle mümkün olduğunu bildirmektedir.

ظلم چه بود وضع در ناموقعش - عدل چه بود وضع اندر موضعش

23001- Adalet nedir? Bir şeyi layık olduğu yere koymak. Zulüm nedir? Layık olmadığı yere koymak.

از غضب و ز حلم و ز نصیح و مکید - نیست باطل هر چه یزدان آفرید

23002- Allah'ın yarattığı hiçbir şey abes değildir. Kızgınlık, hilim, öğüt, hile, hepsi doğrudur.

شر مطلق نیست زینها هیچ نیز - خیر مطلق نیست زینها هیچ چیز

23003- Bunların hiçbirisi, mutlak olarak hayır değildir. Aynı zamanda, mutlak olarak şer de değildir.

علم از این رو واجبست و نافع است - نفع و ضرر هر یکی از موضع است

23004- Her birinin yerinde faydası vardır, yerinde de zararı. Onun için, bilgi vaciptir, faydalıdır.

در ثواب از نان و حلوا به بود - ای بسا زجری که بر مسکین رود

23005- Yoksula yapılan öyle cezalar vardır ki, sevap bakımından ekmekten de yeğdir, helvadan da.

سیلی‌اش از خبث مستنقا کند - ز انکه حلوا بی‌اوان صفرا کند

23006- Çünkü helva vakitsiz yenirse safra yapar. Hâlbuki helva verilecek yerde ona bir sille vurulursa, kötülükten kurtulur.

که رهاند آتش از گردن زدن - سیلی در وقت بر مسکین بزن

23007- Yoksula vaktinde bir sille vur da, boynu vurulmaktan kurtulsun.

چوب بر گرد اوفتد نه بر نمد - زخم در معنی فتد از خوی بد

23008- Vurmak, hakikatte kötü huydur. Kilim dövülmez, tozu dövülür.

بزم مخلص را و زندان خام را - بزم و زندان هست هر بهرام را

23009- Meclis de var, zindan da. Her ikisi de lazım. Meclis, ihlas sahibi olana; zindan, ham kişiye.

Beyitte geçen “Behram”, padişahı göstermektedir. Padişahın meclisi de vardır, zindanı da. Behram, İran mitolojisinde Mirrih’in adıdır. Yolcuları koruyan bir melektir. Zerdüş’t’e gelen meleğin adı da Behram’dır. İran’ın efsanevi tarihinde geçen İsfendiyyar adlı hükümdarın oğludur. Asıl adı Ardşir’dir. Sasanilerde de Behram adlı bir hükümdar vardır. Yaban eşiği avına meraklı olan bu hükümdar, bir av esnasında öldüğünden “Gur” kelimesi, Farsça’da hem yaban eşiği, hem mezar manasına geldiğinden “Behram-ı gur” diye de anılır.

چرک را در ریش مستحکم کنی - شق باید ریش را مرهم کنی

23010- Tedavi için yarayı deşmek lazımdır. Deşeceğin yerde üstüne merhem korsan, yarayı beslemiş, pekiştirmiş olursun.

نیم سودی باشد و پنجه زیان - تا خورد مر گوشت را در زیر آن
23011- *Yersiz sürülen merhem, altındaki eti yemeye başlar. Yarı faydasına karşılık, elli tane ziyarı, zararı vardır.*

من همی‌گویم تحریری بیار - گفت دلک من نمی‌گویم گذار
23012- *Delkak, "Beni serbest bırak demiyorum. İşi araştır, sor, soruştur, aslını ara, diyorum."*

صبر کن اندیشه می‌کن روز چند - هین ره صبر و تانی در مبند
23013- *Delkak, "Beni bırak demiyorum" dedi; "İşi ara, sor, tahkik et, diyorum."*

گوشمال من به ایقانی کنی - در تانی بر یقینی بر زنی
23014- *Teenni ile, ağır davranmakla gerçeği bulursun. Beni cezalandırıcaksan, haklı olarak cezalandırırsın.*
Bu beyitlerde, *"Teenni ile hareket etmek, Allah'tandır; acele iş ise, şey-tandandır"* hadisine işaret edilmektedir.

چون همی شاید شدن در استوا - در روش یمشی مکباً خود چرا
23015- *Neden "Yüz üstü sürünerek gitme" denmiş? Daima doğru yürümek gerekir de , onun için böyle denmiş.*
Burada, Mülk Suresi'nin 22. ayetinden lafzi iktibas vardır: *"Şimdi yüz üstü sürünerek giden mi daha ziyade doğru yolu bulur, yoksa yolda dosdoğru giden mi?"*

بر پیمبر امر شاورهم بدان - مشورت کن با گروه صالحان
23016- *İyi kişilerle temiz insanlara danış, peygambere bile "Temiz kişilere danış, onların fikirlerini sor" emri verildi.*

کز تشاور سهو و کژ کمتر رود - امرهم شوری برای این بود
23017- *"İşlerini danışarak, müşavere ederek yaparlar" ayeti bunun için nazil oldu. Çünkü danışarak yayılan işte, yanılmak, eğri bir iş görmek daha az olur.*
Bu beyitlerde, Al-i Imran Suresi'nin 159. ve Şura Suresi'nin 38. ayetlerinden iktibas vardır: *"Ey Habibim! Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, muhakkak onlar, etrafından dağılıp gitmişlerdi. Artık onları başışla ve kendilerine Allah'tan mağfiret dile. İş hususunda onların fikirlerini al, onlara danış."*
"O kimseler ki, Rabblerine itaate icabet etmişler ve namazı gereği üzere kılmışlardır. İşlerini de hep aralarında birbiriyle danışırlar."

بیست مصباح از یکی روشن‌تر است - این خردها چون مصابیح انور است
23018- *Bu akıllar, nur saçan kandillere benzer. Yirmi kandil, elbette bir kandilden daha fazla ışık verir.*

مشعل گشته ز نور آسمان - بو که مصباحی فتد اندر میان
23019- *Belki aralarında göklerin nurundan yanmış tutuşmuş bir kandil bulunur.*

سفلی و علوی به هم آمیخته‌ست - غیرت حق پرده‌ای انگيخته‌ست
23020- *Bu dünyada, süfli ve ulvi âleme mensup kişiler birbirlerine karıştırılmış, hep birlikte yaşamaktadırlar. Fakat Hakk'ın gayreti, sevgisi ortaya bir perde germiştir de, ulvi âleme mensup olanları gizlemiştir.*

بخت و روزی را همی‌کن امتحان - گفت سیرُوا می‌طلب اندر جهان

23021- Cenab-ı Hakk, "Dünyayı gezip araştırın, bahtınızı deneyin, rızkınızı da arayın" buyurmuştur.

Bu beyitte, Ankebut Suresi'nin 20. ayet-i kerimesine işaret vardır: **"Ey Resulüm! De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, bakın; Allah, mahlukatı önce nasıl yaratmıştır."**

آن چنان عقلی که بود اندر رسول - در مجالس می‌طلب اندر عقول

23022- Meclislerde, peygamberde bulunan akıl gibi bir akıl ara.

که ببیند غیبها از پیش و پس - ز آنکه میراث از رسول آن است و بس

23023- Çünkü peygamberden miras kalan ancak budur. Bu çeşit akıl, gizli şeyleri önden de görür, arkadan da.

که نتابد شرح آن این مختصر - در بصرها می‌طلب هم آن بصر

23024- Bu kısa sözlerle anlatılamayacak olan o gözü, gizli şeyleri önceden gören gözü, yine sen gözlerde ara.

Gizli şeyleri önceden gören göz, varis-i Muhammedî olan insan-ı kâmilidir. İnsan-ı kâmilin gözüdür. Baş gözü bir şey göremez. İnsanlar, bakan ama görmeyen körlere benzerler.

"Hakk'ın pek parlak, pek nurlu olan zatına karşı aklın nuru, güneşe bakmaya çalışan göze benzer. Göz, güneşe bakmaya kalkışınca, kamaşır; bir şey göremez olur. Fakat bir bilsek, karanlık, Hakk'ın zatının nurudur. Ab-ı hayat da, zaten o karanlığın içindedir."

İşte yukarıdaki Mesnevî beytinde geçen gören gözü, karanlıkların ötesini gören kâmil insanda arayacağız.

از ترهب وز شدن خلوت به کوه - بهر این کردست منع آن باشکوه

23025- İşte o büyük Peygamber de, rahipliği, insanlardan uzak düşmeyi, dağlara çekilip yalnızca ibadet etmeyi, bu yüzden menetti.

کآن نظر بخت است و اکسیر بقا - تا نگردد فوت این نوع التقا

23026- İnsanlar birbirleriyle buluşsunlar, görüşüp tanışsınlar diye rahipliği kaldırdı. Çünkü o görüş, o bakış, bahttır, devlettir; ölümsüzlük iksiridir.

Peygamber Efendimiz, **"İslamiyette rahiplik yoktur"** buyurmuştur. Feridüddin Attar Hazretleri'nin şu beyti de güzel:

"Allah adamları ile bir an sohbet etmek, yüz sene inzivada bulunmaktan daha iyidir."

بر سر توقیعی از سلطان صحنی است - در میان صالحان يك اصلحی است

23027- Temiz kişiler arasında tertemiz biri vardır ki, sultan, onun fermanının üstüne "Sah" çekmiştir.

Sah, Arapça bir kelime olup manası, "Bu doğrudur, doğrusu budur" idi. Eski yazı mekteplerde yanlışlar düzeltilince, düzeltilen kelime hizasında sahifenin boş yerine "Sah" yazılırdı. "Düzeltildi, doğrusu budur" demek istenirdi. Fermanlara konan sah işareti, o fermanın tasdik edildiğini gösterirdi. Temiz kişiler arasında fermanı tasdik edilen kişi, insan-ı kâmilidir.

کفو او نبود کبار انس و جن - کآن دعا شد با اجابت مقترن

23028- Onun duası kabul edildi; insanlar ve cinlerin en büyüklerinin içinde bile, onun küfüvü, dengi yoktur.

Bu beyitten itibaren, bahsin sonuna kadar Hz. Mevlanâ, kutup ve gavsı ifade

buyuracaktır. Bu konu üzerinde çok durulduğu için buraya tekrar yazılmadı.

حجت ایشان بر حق داحض است - در مریاش آن که حلو و حامض است

23029- *İster iyi olsun, ister kötü olsun, ister yerinde olsun, ister yersiz olsun, ona karşı inat edenin, Hakk'a getirecek bir belgesi yoktur. İnatçı, bu hususta hiçbir zaman haklı çıkmayacaktır.*

عذر و حجت از میان برداشتیم - که چو ما او را به خود افراشتیم

23030- *Çünkü biz, onu yücelttik, üstün kıldık; aradan özrü de, belgeyi de kaldırdık.*

Yunus Suresi'nin 62. ayetini hatırlamamaya imkân var mı?

"Biliniz ki, Allah'ın velileri için hiçbir korku yoktur ve onlar, mahzun da olmayacaklardır."

Mevlevi ariflerinden Mithat Bahadır merhum, Hz. Mevlâna hakkındaki bir şiirinde, yukarıdaki ayet-i kerimeyi hatırlayarak şöyle yazmıştır:

*Ben senin vafına kadir değilim Mevlâna
Seni methetmededir, Hazreti Hakk Celle Âla.*

پس تحری بعد از این مردود دان - قبله را چون کرد دست حق عیان

23031- *Kibleyi mademki Cenab-ı Hakk açıkça ortaya koydu. Bundan sonra başka kible aramak yersizdir, kötüdür.*

که پدید آمد معاد و مستقر - هین بگردان از تحری رو و سر

23032- *Bu sebeple, aklını başına al da, artık kible aramak için ne yüzünü çevir, ne başını. Dönüp gideceğin yer de meydanda, konup kalacağın yer de.*

سخره‌ی هر قبله‌ی باطل شوی - يك زمان زین قبله گر ذاهل شوی

23033- *Bu gerçek kibleden bir zaman gafil olunca, her batıl kiblenin maskarası olursun.*

بجهد از تو خطرت قبله شناس - چون شوی تمییز ده را ناسپاس

23034- *Sana gerçek kible ile batıl kibleyi ayırt etme duygusunu verene şükretmezsen, kibleyi tanıma kabiliyetini kaybedersin.*

نیم ساعت هم ز هم دردان مبر - گر از این انبار خواهی بر و بر

23035- *Bu ambardan bir şey elde etmek, bir ihsana nail olmak niyetindeysen, seninle hemdert olanlardan hiç ayrılma.*

مبتلا گردی تو با بئس القرین - که در آن دم که ببری زین معین

23036- *Senin elinden tutan, sana yardım edenden, dosttan ayrıldığın an kötü bir arkadaşın derdine uğrarsın."*

Kible, mürşid-i kâmilî göstermektedir. Gerçek mürşidi bulan, başkalarından yüz çevirmelidir. Mürşitten ayrılan, hüsrana uğrayacaktır, kötü arkadaşına düşecektir.

"FARENİN KURBAĞA İLE ARKADAŞ OLMASI"

حکایت تعلق موش با چغز و بستن پای هر دو به رشته‌ی دراز و بر کشیدن زاغ موش را و معلق شدن چغز و نالیدن او و پشیمانی او از تعلق با غیر جنس و با جنس خود ناساختن

بر لب جو گشته بودند آشنا - از قضا موشی و چغزی با وفا

23037- Kaderleri icabı, bir fare ile vefalı bir kurbağa, dere kıyısında tanıştılar.

هر صباحی گوشه‌ای می‌آمدند - هر دو تن مربوط میقاتی شدند

23038- Her ikisi de, bir buluşma vakti kararlaştırdılar. Her sabah, belirli bir yerde bir araya geliyorlardı.

از وساوس سینه می‌پرداختند - نرد دل با همدگر می‌باختند

23039- Birbirleri ile dertleşiyorlar, gönüllerini vesveselerden, üzüntülerden kurtarıyorlardı.

همدگر را قصه خوان و مستمع - هر دو را دل از تلاقی متسع

23040- Bu buluşmadan ikisinin de gönlü ferahlıyordu. Birbirlerine hikâyeler anlatıyorlar, birbirlerini can kulağıyla dinliyorlardı.

الجماعة رحمه را تاویل دان - رازگویان با زبان و بی‌زبان

23041- Ağızsız, dilsiz konuşuyorlar, birbirlerine gönül sırlarını açıyorlar ve “Topluluk rahmettir” hadisinin manasını yaşıyorlardı.

Bu beyitte, “Topluluk rahmettir, ayrılık da azaptır” (Feyzül Kadir, 3/257) hadisinden iktibas vardır.

پنج ساله قصه‌اش یاد آمدی - آن اشر چون جفت آن شاد آمدی

23042- O civelek fare, kurbağa ile buluşunca neşeleniyor, beş yıllık hayatının hikâyesini hatırlıyordu.

بستگی نطق از بی‌الفتی است - جوش نطق از دل نشان دوستی است

23043- Buluşunca, coşmak, çok konuşmak, dostluk alametidir. Dilin tutulması, konuşmamak da, birbirini sevememek, anlaşılamamak işaretidir.

بلبلی گل دید کی ماند خمش - دل که دل بر دید کی ماند ترش

23044- Dilberi, sevgiliyi gören güzel, nasıl olur da suratını asar, ekşir? Güülü gören bülbül, nasıl olur da susar, ötmez?

زنده شد در بحر گشت او مستقر - ماهی بریان ز آسیب خضر

23045- Kızarmış balık bile, Hızır'ın himmetiyle dirildi, sıçradı, denize atıldı. Orada karar kıldı.

Bu beyitte, Kehf Suresi'nin 61. ve 62. ayetlerinde anlatılan bir hadiseye işaret vardır. Şöyle ki, Hazreti Musa, Cenab-ı Hakk'a “Ey Rabbim! Bu zamanda, senin benden daha bilgili bir kulun var mı?” diye niyazda bulunmuştu. Bunun üzerine “Benim kendisine bilgi ihsan ettiğim Hızır namında bir kulum var” diye cevap almış ve o kulun, iki denizin birleştiği yerde sakın olduğu haber verilmişti. Hazreti Musa, “Ey Rabbim! O yeri nasıl bulabilirim?” diye sormuş, Cenab-ı Hakk da, “Ey Musa! Yanına kızartılmış bir balık al, yola çık. O balık nerede dirilirse, Hızır kulumu orada bulursun” diye emretmişti. Bunun üzerine Musa, kızartılmış bir balık alıp heybesine koydu. Yuşa a.s. ile beraber Hızır'ı araştırıp bulmak üzere yola çıktılar. Nice zaman gittiler. İki denizin kavuştuğu yere vardılar. Orada bir kaya vardı. Bu kayanın içinden bir kaynak çıkıyor ve denize doğru akıyordu. Hazreti Musa, orada kendini çok yorgun hissetti. Hz. Yuşa'ya “Ben burada biraz istirahat edeyim, sen otur, bekle” dedi ve kendisi uykuya daldı. Hazreti Musa uykudayken, tuhaf bir hadise oldu. Yanı başlarında akıp giden kaynağın suyundan bir damla su, heybedeki balığa sıçradı. O su, ab-ı hayat, yani bengisu idi. Bu sebeple kızarmış balık dirildi, kaynak suyuna atıldı, oradan denize ulaştı ve denizde kayboldu. Yuşa Aleyhisselam, balığın dirilip suya atladığını,

oradan denize ulaştığını gördü. Lakin Musa uyanınca, ona söylemeyi unuttu. Hazreti Musa uyanınca, yine yola düştüler, bir gün, bir gece ilerlediler. Yolda acıktılar. Hazreti Musa, Yuşa'dan yemek istedi. Yuşa heybeden yemek arayınca, kızarmış balığın dirilip denize düştüğünü hatırladı. Beraber geri döndüler. Balığın dirildiği yere geldiler. Hızır'ı orada buldular.

Hazreti Mevlâna'nın bu hikâyeyi hatırlatmasının sebebi, "Kızarmış bir balık bile Hızır Aleyhisselama yakın olunca diriliyor ve denize atlıyor; ermiş kişilerin sohbeti ile ölü kalpler dirilir, hayat bulur" demek içindir.

صد هزاران لوح سر دانسته شد - یار را با یار چون بنشسته شد

23046- Dost dostla beraber oturunca, yüz binlerce sır levhası bilinir, okunur.

راز کونینش نماید آشکار - لوح محفوظی است پیشانی یار

23047- Dostun alnı levhi mahfuzdadır. Orada iki dünyanın da başı belirir, meydana çıkar.

Levh-i mahfuz, mukadderat-ı ilahînin yazılı bulunduğu levha, korunmuş levha manasına gelir. Değiştirilmekten, bozulmaktan, noksanlıktan, fazlalıktan korunmuş levha. Hz. Mevlâna, mecaz olarak insan-ı kâmilin gönlü, alnı olarak da tavzih eder.

مصطفی زین گفت اصحابی نجوم - هادی راهست یار اندر قدوم

23048- Dost, gelişi ile Hakk yoluna kılavuzluk eder. Bu yüzden Mustafa Aleyhisselam s.a.v. "Sahabem yıldızlara benzer" buyurdu.

Burada "Sahabem yıldızlara benzer. Hangisine uyarsanız, size doğru yolu buldurur" hadisine işaret var.

چشم اندر نجم نه کو مقتداست - نجم اندر ریگ و دریا رهنماست

23049- Yıldız, kumlu çölde de yol gösterir, denizde de. Gözünü yıldızdan ayırma, kılavuz odur.

گرد منگیزان ز راه بحث و گفت - چشم را با روی او می‌دار جفت

23050- Gözünü onun yüzünden ayırma, onunla bahse girişme, ona itiraz etme, yoldan toz kaldırma.

چشم بهتر از زبان با عثار - ز انکه گردد نجم پنهان ز آن غبار

23051- Çünkü yıldız, tozla gizlenir, görünmez olur. Gözle görmek, sürçen dilden daha iyidir.

کآن نشاند گرد و ننگیزد غبار - تا بگوید او که وحی استش شعار

23052- İlahî vahye mazhar olan o eşsiz varlık söylediği zaman, yoldan tozlar kalkmaz. Bilakis o mübarek sözleri ile tozlar yatıştır.

Tozlar, müritlerde bulunan benlik, insanı hak yolundan alıkoyan günahları göstermektedir. Yukarıda geçen yıldız, insan-ı kâmilin sembolüdür. Nasıl yıldızlar çölde de, denizde de, insanlara yol gösteriyor. Kılavuzluk ederse, mürşit de, yolunu şaşırmış günahkârlara varis-i Muhammedî olarak doğru yolu gösterecektir.

ناطقه‌ی او علم الاسماء گشاد - چون شد آدم مظهر وحی و وداد

23053- Hazreti Âdem, Allah'ın vahyine ve sevgisine mazhar olunca, sözü (isimleri bildirdi) sırrını açtı.

Bakara Suresi'nin 30-36. ayetlerinde beyan buyrulduğu vechile Cenab-ı Hakk, meleklerle "Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım" demiş; melekler de, "Yeryüzünde kan dökecek, bozgunculuk edecek birini mi yaratacaksın. Biz seni övmeyiz, noksan

sıfatlardan tenzih etmekteyiz” demişler; Cenab-ı Hakk da, **“Ben, sizin bilmediğinizi bilirim”** buyurmuştu. Cenab-ı Hakk, Âdem Aleyhisselamı yaratmış, ona her şeyin ismini bildirmiştir. Meleklerle, **“Doğru söylüyorsanız, bu eşyanın isimlerini haber verin”** demiştir. Melekler, **“Biz, ancak senin bize bildirdiğin şeyleri biliriz, başka bilgimiz yok”** demişlerdir. Bunun üzerine, Âdem’e eşyanın isimlerini söylemesini emretmiş. Âdem söyleyince, meleklerle, **“Ben size demedim mi ki, göklerin, yeryüzünün gizli şeylerini bilirim. Açığa vurduğunuzu da bilirim, gizlediğinizi de bilirim”** demiştir. Bundan sonra, **“Âdem’e secde edin”** emrini vermiş, hepsi de secde etmişlerdir. Yalnız İsrâ Suresi’nin 50. ayetinde beyan buyrulduğu üzere, cin taifesinden olan şeytan Âdem’e secde etmemiş, Hakk da, onu huzurundan sürmüştür Yukarıdaki beyit de, bu hadiseye işaret olduğu için bunları tekrar arz ettim.

از صحیفه‌ی دل روی گشتش زبان - نام هر چیزی چنان که هست آن
23054- Her şeyin adı neyse, o ad gönül sahifesinden Hazreti Âdem’in diline aktı; Âdem de bunları bildirdi.

جمله را خاصیت و ماهیتش - فاش می‌گفتی زبان از رویتش
23055- Hazreti Adem’in dili, gördüğünü söyledi. Her şeyin hassasını, mahiyetini, olduğu gibi açıkladı.

نه چنان که هیز را خواند اسد - آن چنان نامی که اشیا را سزد
23056- Her şeye hangi ad yakışacaksa, hangi ad layıkça, onu söyledi. Ürkek ahlaksıza arslan adını takmadı, onu kahraman yapmadı.

بود هر روزیش تذکیر نوی - نوح نه صد سال در راه سوی
23057- Nuh da, dokuz yüz yıl dosdoğru yolda yürüdü. Her gün ümmetine yeni bir öğüt verirdi.
Cenab-ı Hakk, Ankebut Suresi’nin 14. ayetinde, Nuh Aleyhisselamın insanları dokuz yüz elli yıl imana, hidayete davet ettiğini beyan buyuruyor.

نه رساله خوانده نه قوت القلوب - لعل او گویا ز یاقوت القلوب
23058- Lal dudakları, kalplerin yakutuydu. O, ne Risale okumuştı, ne Kut-ül Kulub.
Bu beyitte, iki meşhur kitaba işaret edilmektedir. Risale, Abdülkerim el-Kuşeyri (Hicrî 438- Miladi 1046) Hazretleri’nin tasavvufa dair yazdığı ilk tasavvuf eserlerinden biri olmakla meşhur; Kut-ül Kulub da, Ebu Talib Mekki (Hicrî 386- Miladi 996) Hazretleri’nin tasavvufa dair önemli bir kitabıdır.

بلکه ینبوع کشوف و شرح روح - وعظ را ناموخته هیچ از شروح
23059- Dinî konuşmalarını, vaazlarını hiçbir kitaptan, şerhten öğrenmemişti. Sözleri gönül kaynağından, canlar şerhinden geliyordu. Keşfler membasından fışkırlıyordu.

آب نطق از گنگ جوشیده شود - ز آن میی کآن می چو نوشیده شود
23060- O öyle bir şarap içti ki, o şarabı dilsiz bile içse, bir hatip kesilir. Söz membası kaynar, köpürür akardı.

حکمت بالغ بخواند چون مسیح - طفل نو زاده شود خبر فصیح
23061- O şaraptan yeni doğmuş bir çocuk içse, fasih söz söyler, bir edip olur, Hz. İsa gibi kâmil insanların hikmetlerini dile getirirdi.
Mesih İsa Aleyhisselam, daha beşikte bir çocukken o ilahî şarabın kutsi kıymetiyle

konuşmaya başlayıp **“Dedi ki: Ben, gerçekten Allah’ın kuluyum. Bana kitap verdi ve beni bir peygamber yaptı, her nerede olsam mübarek kıldı.”** (Meryem Suresi, ayetler 30-31)

Ibni Fariz Hazretleri, Kaside-i Mimiye-i Hamriyesi’nde şöyle buyurmaktadır:

“Eğer o ilahî şarabın bulunduğu meyhaneye kötürüm bir kimseyi yaklaştırmazlar, hemen yürümeye başlar. Dilsiz bir kimseye o şarabın tadından bahsetseler, dil açılır, konuşmaya başlar. Tedavisi imkânsız olan bir hastayı, o Hakk şarabının üzümünü yetiştiren asma kütüğünün gölgesine bıraksalar, hastalıktan kurtulur. O ilahî şaraptan bir ölünün mezarına serpseler, o ölünün ruhu hemen geri gelir de, ölü dirilir, kalkar.”

صد غزل آموخت داود نبی - از کھی که یافت ز آن می خوش لبی

23062- O şarabın tadı damağında kalan dağ, Davut Peygamber’e yüzlerce gazel öğretti.

هم زبان و یار داود ملیک - جمله مرغان ترک کرده جیک جیک

23063- Bu cik cik diye öten bütün kuşlar, ötüşlerini bırakmışlar, Davut Peygamber’e uymuşlar, ona dost olmuşlardı.

چون شنود آهن ندای دست او - چه عجب که مرغ گردد مست او

23064- Demir, Hazreti Davut’un elinin sesinden demirliğini kaybedip mum gibi yumuşarken, nasıl olur da kuş onun hoş sesini duyup kendinden geçmez? Buna şaşılır mı?

Bu beyitlerde, Sebe Suresi’nin 10. ayetine işaret var: **“Gerçekten Davut’a tarafımızdan bir fazilet verdik. Ey dağlar ve kuşlar! Davut ile beraber tespih edin, dedi. Ona demiri de yumuşattık.”**

Bir rivayete göre Hazreti Davut, ud dediğimiz çalgıyı icat etmiştir. Onun sesi o kadar güzel, o kadar tesirliydi ki, o çalıp söylerken, kurtlar, kuşlar, bütün hayvanlar toplanır, onu dinlerlerdi. Esen rüzgârlar durur, akan dereler oldukları yerde kalır, onun sesine hayran olurlardı. Onun ahenkli, gür sesini dinleyen yüzlerce kişi, sesinin güzelliğine dayanamaz can verirdi. Onun şarkısı ve çalgısı susunca, ölüleri topraklara gömerlermiş.

مر سلیمان را چو حمالی شده - صرصری بر عاد قتالی شده

23065- Kasırğa, Ad kavmini kırmış geçirmiş, fakat Süleyman’a hamal olmuş, onu sırtında taşımıştır.

هر صباح و هر مسایک ماهه راه - صرصری می برد بر سر تخت شاه

23066- Kasırğa, her sabah ve akşam Süleyman’ın tahtını başının üstüne almıştı. Tam bir aylık yola götürmedeydi.

Ziya Paşa merhum da, şöyle yazmıştır:

Seyretti heva üzre demir taht-ı Süleyman

Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde.

گفت غایب را کنان محسوس او - هم شده حمال و هم جاسوس او

23067- Kasırğa, hem onu sırtında taşıyor, hamallık ediyor, hem de ona casusluk yapıyordu. Ona gizli sözleri duyuruyor, gaybtan haberler getiriyordu.

سوی گوش آن ملک بشتافتی - باد دم که گفت غایب یافتی

23068- Rüzgâr gizli bir haber duyunca, hemen gelir, onu sultan Süleyman’ın kulağına fısıldardı.

ای سلیمان مه صاحب قران - که فلانی این چنین گفت این زمان

23069- Derdi ki: “Ey Süleyman! Ey büyük sultan! Filan kişi şimdi şöyle bir söz söyledi.”

Bu beyitlerde, Sebe Suresi'nin 12. ayet-i kerimesine işaret vardır: **“Ve (Süleyman)ın emrine rüzgârı verdik; sabahleyin bir aylık yol alırdı, akşam dönüşü de bir aylık yol alırdı. Erimiş bakır madenini, ona sel gibi akıttık. Hem Rabbinin emriyle idaresi altında cinlerden çalışanlar da vardı. İçlerinden kim emrinden ayrıldıysa, ona cehennem azabından tattırdık.”**

“FARENİN, KURBAĞAYA, SENİ GÖRMEK İSTEYİNCE SUYA DALAMIYORUM, ARAMIZDA İKİMİZİ BİRBİRİMİZE BAĞLAYAN BİR BAĞ LAZIM Kİ, BEN DERE KIYISINA GELİNCE O BAĞI ÇEKEREK SANA HABER VEREYİM, SEN DE BENİM YUVAMIN DELİĞİNİN BAŞINA GELİNCE, BANA HABER VEREBİLESİN DEMESİ”

تدبیر کردن موش به چغز که من نمی‌توانم بر تو آمدن به وقت حاجت در آب، میان ما
وصلتی باید که چون من بر لب جو آیم ترا توانم خبر کردن و تو چون بر سر سوراخ
موش خانه آیی مرا توانی خبر کردن الی آخره

چغز را روزی که ای مصباح هوش - این سخن پایان ندارد گفت موش

23070- Bu sözün sonu yoktur. Fare, bir gün kurbağaya: “Ey herkese akıl veren, akıl ışığı olan varlık!” dedi.

تو درون آب داری ترک تاز - وقتها خواهم که گویم با تو راز

23071- Sana bir sır söylemeye geldiğim zaman, sen suyun dibinde bulunuyorsun.

نشئوی در آب ناله‌ی عاشقان - بر لب جو من ترا نعره زنان

23072- Ben, dere kıyısında bağıyorum çağırıyorum, sesimi sana duyuramıyorum. Sen, suyun içinde âşıkların feryadını işitmiyorsun.

می‌نگردم از محاکات تو سیر - من بدین وقت معین ای دلیر

23073- Ey yığidim! Seninle görüşmeye doymuyorum. Bu belirli zamanlar bana kâfi gelmiyor.

عاشقان را فی صلاه دائمون - پنج وقت آمد نماز و رهنمون

23074- Bize doğru yolu gösteren, bizi kötülüklerden alıkoyan namaz beş vakitte kılınır; hâlbuki âşıklar, daima namazdadırlar.

که در آن سرهاست نی پانصد هزار - نه به پنج آرام گیرد آن خمار

23075- O gönüllerdeki aşk, başlardaki ilahî sevgi ne beş vakitle yatıştır; ne de beş yüz bin vakitle geçer gider.

Bir evvelki beyitte, Mearic Suresi'nin 23. ayetinden lafzi iktibas vardır: **“Namaz kılan o kimseler ki, onlar, namazlarına devamlıdırlar, (onlar daima namazdadırlar.)”** Kur'an'ı tefsir eden büyük bilginler, bu ayeti şöyle açıklamışlardır: Namaz kılanlar, namazlarını hiç kaçırmazlar. Yani bazı vakitleri kılıp bazılarını kılmamalık etmezler. Muntazaman beş vakit namazlarını kılarlar. Ve bu namazlara titizlikle devam ederler, bir vakit namazı kılınca, öbür namazı beklerler. Nitekim şu hadis-i şerif de, bu görüşü bildirmektedir: **“Namaz kılan insan, öbür namazın vaktini bekledikçe, namazda sayılır.”** Bize doğru yolu gösteren, bizi kötülüklerden kurtaran namaz, günde beş vakit olarak farzedildi ama âşıklar daima namazdadırlar. Onlar, daima kendilerini Cenab-ı Hakk'ın huzurunda hissederler. Onlar, devamlı zikir ve müşahede içindedirler. Her şeyde, her hadisede Cenab-ı Hakk'ın kudretini, takdirini müşahade ederler. Hiçbir vakit, hiçbir an

Allah'tan gafil olmazlar. Âşıkların, Cenab-ı Hakk'a karşı duydukları hayranlık, sevgi, o kadar büyüktür, o kadar sonsuzdur ki, onların sevgisi ne beş vakitle yatışır, ne de beş yüz bin vakitle geçer. Bu sebeble onlar, daima sevgililerinin huzurundadırlar.

Bu ayetten başka türlü mana çıkaranlar ve Mesnevî'nin bu beytini ters anlayanlar görülmüştür. Kur'an'ın bazı ayetlerine nefsanî arzularına göre mana veren zavallılar, bu ayeti de yanlış anlamışlardır.

Onlara göre beş vakit namaz kılmak, cahil kişilere, onların ifadesi ile avama mahsustur. Tasavvuf zevkine ermiş görünen ve kendilerini muntazaman beş vakit namazlarını kılan müminlerden üstün gören bu kişiler, "Biz, daima namazdayız. Her zaman, Hakk'ı düşünüyoruz, Hakk'ın huzurundayız. Bizim beş vakit namaz kılmaya ihtiyacımız yoktur" diyerek, namazdan kaçmaktadırlar. Hazreti Mevlâna'nın bu beytini de kendi sapık görüşlerine misal olarak söylemekle, tam Muhammedî yolda olan bu büyük velinin ruhunu rencide etmektedirler. İnsan, ister âşık olsun, ister maşuk olsun, her zaman namazda olamaz. "Âşıklar, daima namazdadır" demek, "**Nerede olursanız olunuz, Allah ile beraberisiniz**" ayet-i kerimesinin manasını yaşayarak, iradesini, ihtiyarını Hakk'a vermek, kendi varlığından geçmek ve daima kendisini Hakk'ın huzurunda hissetmektir. Böyle bir kimse, "Bana namazın lüzumu yoktur" demez ve beş vakit namazını aksatmadan kılar.

سخت مستسقى است جان صادقان - نیست زر غبا وظیفه‌ی عاشقان

23076- "Beni az ziyaret et" sözü, âşıklara göre değildir. Gerçek âşıkların canları pek susuzdur.

Burada, şu hadise işaret var: "**Beni az ziyaret et de, sevgi artsın.**"

ز انکه بی‌دریا ندارند انس جان - نیست زر غبا وظیفه‌ی ماهیان

23077- "Beni az ziyaret et" sözü balıklara uyar mı? Onların canları, deniz olmadıkça yaşayamaz.

با خمار ماهیان خود جرعه‌ای است - آب این دریا که هایل بقعه‌ای است

23078- Bu denizin suyu pek korkunçtur. Ama balıkların mahmurluğuna göre bir yudumcuktur.

Yahya İbni Muaz Hazretleri, Bayezit Bestami Hazretleri'ne yazdığı bir mektupta: "Ey Bayezit! Muhabbet deryasında bir yudumcuk içip mest olan benim gibi bir kimse hakkında ne dersin?" diye sormuş. Bayezit Hazretleri de, ona yazdığı cevabî mektupta: "Muhabbet şarabı hâline gelen âlemdeki bütün denizlerin hepsini birden içtiği hâlde, hâlâ susuzluğundan feryat eden benim gibi bir kimse hakkında ne dersin?" diye yazmıştır.

وصل سالی متصل پیشش خیال - يك دم هجران بر عاشق چو سال

23079- Bir an önce ayrı düşmek, âşığa bir sene gibi gelir. Bütün bir sene dosta kavuşmaksa, ona bir hayal görünür.

Çünkü âşık, devam üzere visal ister. Yoksa bazen sevgili ile buluşmak, bazen ayrı düşmek, âşık için arzu edilen şey değildir.

در پی هم این و آن چون روز و شب - عشق مستسقى است مستسقى طلب

23080- Aşk susuzdur, susuzu arar. Bunlar, gece ile gündüz gibi birbirlerini kovalar durur.

Âşık ile maşuk birbirlerine susuzdurlar. Daima birbirlerini arar dururlar. Aşk, aslında maşuktur.

"Her ne kadar âşıklar sevgilinin güzelliğine müştak iseler de, sevgilim de, âşıklara, âşıklardan daha çok âşıktırlar."

چون ببینی شب بر او عاشق‌تر است - روز بر شب عاشق است و مضطر است

23081- Gündüz, geceye âşıktır. Hem de çaresiz bir âşık. Fakat geceye

bakarsan, o da, gündüze daha da fazla âşıktır.

از پی همشان یکی دم ایست نیست - نیستشان از جستجو يك لحظه ایست

23082- Onlar, birbirlerini aramaktan bir an bile vazgeçmezler. Birbirlerinin arkasından koşar dururlar, bir an bile durup dinlenmezler.

این بر آن مدهوش و آن بی هوش این - این گرفته پای آن آن گوش این

23083- O bunun ayağına yapışmıştır, bu onun kulağını tutmuştur. Bu ona dalmıştır, o da bunun yüzünden aklını kaybetmiş, kendinden geçmiştir.

در دل عذرا همیشه وامق است - در دل معشوق جمله عاشق است

23084- Sevgilinin gönlünde ne varsa, hepsi de âşıktır.

Birbirlerini çok seven bir kızla delikanlının hikayesi olan Vamık ile Azra'yı, bir kaç İran şairi Mesnevî tarzında yazmıştır. Türk şairlerinden Lamii'nin de bir Vamık ile Azra'sı vardır.

"Kimi âşık gördünse, sen onu maşuk say. Birbirine nispetle aralarında fark yoktur."

در میانشان فارق و فاروق نیست - در دل عاشق بجز معشوق نیست

23085- Âşığın gönlünde de sevgiliden başka bir şey yoktur. Sevenle sevilenin arasını hiç kimse açamaz.

پس چه زر غبا بگنجد این دو را - بر یکی اشتر بود این دو را

23086- Bu iki çingirak, bir devenin boynuna takılmıştır. Artık bu ikisinin arasına "Beni az ziyaret edin" sözü girer mi?

هیچ کس با خود به نوبت یار بود - هیچ کس با خویش زر غبا نمود

23087- Hiç kimse, kendine "Beni az ziyaret et" der mi? Hiç kimse, kendisine nöbetle, zaman zaman dost olur mu?

فهم این موقوف شد بر مرگ مرد - آن یکی نه که عقلش فهم کرد

23088- O bir oluş, o birlik, aklın alacağı birlik değildir. Bunu anlamak, insanın ölümüne bağlıdır.

قهر نفس از بهر چه واجب شدی - ور به عقل ادراک این ممکن بدی

23089- Bunu akılla anlamaya imkân olsaydı, hiç nefsi öldürmek vacip olur muydu?"

بی ضرورت چون بگوید نفس کش - با چنان رحمت که دارد شاه هش

23090- Akılların padişahı bu kadar merhametliyken, nasıl olurdu da lüzumsuz yere "Nefsini öldür" derdi?

Burada, Bakara Suresi'nin 54. ayetine işaret var: "Yaratana tövbe edin de, nefislerinizi öldürün."

Dikkat edilirse, yukarıdaki beyitlerde hep aşktan, âşık ile maşuktan, daha doğrusu ilahî sevgiden, sevenle sevilenen bahsedildi. Seven ve sevilen, aslında ikisi de birdir. Fakat bunlar, aynı şeyin, yani sevginin çeşitli adlarıdır.

Bazı büyüklerin görüşlerine göre, varlıkla yokluk, vahdetle kesret, yaratıcıyla yaratılan, efendiyle köle, aynı hakikatin çeşitli adlarıdır. Onların inanışlarına göre, her âşık bir maşuktur. Her maşuk da bir âşıktır. Aslında seven de, sevilen de yalnız Allah'tır. Emir Hüsrev Dehlevi'nin şu beyti, bu görüşü ifade etmektedir:

"Ben sen oldum, sen de ben oldun. Ben ten oldum, sen can oldun. Artık bundan

sonra hiç kimse ben ayrımı, sen ayrısın diyemez.”

Bir Türk şairinin şu beyti de aynı fikri belirtmektedir:

*Kendi hüsnün hublar şeklinde peyda eyledin,
Çeşm-i aşktan dönüp sonra temaşa eyledin.*

Allah'ım! Kendi güzelliğini güzellere verdin. Kendi güzelliğini güzeller şeklinde yarattın, sonra âşıkların gözlerinden kendi güzelliğini temaşa ediyorsun.

Bu görüşleri, bu sezişleri, Hazreti Mevlâna'nın buyurduğu gibi akılla anlamaya imkân yoktur. Bunları vahdet-i vücuda inananların görüşleri olarak bilelim ve üzerinde fazla durmayalım. Bu bir duyuş, hissediş, seziş işidir.

“FARENİN SU KURBAĞASI İLE BULUŞMAK İÇİN ÇIRPINIP DURMASI; YALVARIP YAKARMADA ÇOK İLERİ GİTMESİ”

مبالغه کردن موش در لابه و زاری و وصلت جستن از چغز آبی

من ندارم بی‌رخت يك دم قرار - گفت کای یار عزیز مهر کار

23091- Fare, “*Ey aziz yâr! Ey sevgili dost!*” dedi, “*Seni görmeden yapamıyorum, bir an bile duramıyorum.*”

شب قرار و سلوت و خوابم تویی - روز نور و مکسب و تابم تویی

23092- *Gündüz gözümün nuru, kazancım, her şeyim sensin. Geceleyin kararım, neşem, uyum, sensin.*

وقت و بی‌وقت از کرم یادم کنی - از مروت باشد ار شادم کنی

23093- *Vakitli vakitsiz, kerem eder, beni hatırlar. Beni sevindirirsen, bu senin iyi kalpli oluşundandır.*

راتبه کردی وصال ای نیک خواه - در شبانه روزی وظیفه‌ی چاشتگاه

23094- *Ey iyi kalpli dost! Yirmi dört saatte bir buluşmak için kuşluk vaktini seçtik.*

با هر استسقا قرین جوع البقر - پانصد استسقاستم اندر جگر

23095- *Ciğerim yanıyor, içim tutuşuyor. Bir kere değil, beş yüz kere susuzum; susuzluk hastası olmuşum.*

ده زکات جاه و بنگر در فقیر - بی‌نیازی از غم من ای امیر

23096- *Ey efendim! Senin benim gamımdan haberin bile yok. Ben bir dilenciyim, bana bak ve bana muhteşem güzelliğinin zekâtını ver.*

ليك لطف عام تو ز آن برتر است - این فقیر بی‌ادب نادر خور است

23097- *Bu edepsiz dilenci, bu lütfâ layık değil ama senin herkese dağıtılan iyiliklerin, ihsanın bundan da fazladır, üstündür.*

آفتابی بر حدثها می‌زند - می‌نجوید لطف عام تو سند

23098- *Senin herkese gösterdiğin lütuf, ihsan, bir sebep aramıyor, bir karşılığa dayanmıyor. Güneşin ışığı, kirli yerlere de, pisliklere de düşer.*

و آن حدث از خشکی هیزم شده - نور او را ز آن زیانی نابده

23099- *Güneşinin ışığı, üstüne düştüğü pislikten bir ziyan görmez. Üstünlük o pislik, onun hararetiyle kuru, yakacak hâline gelir.*

در در و دیوار حمامی بتافت - تا حدث در گلخنی شد نور یافت

23100- Zaman gelir o pislik, o tezek bir külhana girer. Işıklar saçarak yanar, hamamın kapısını, duvarını ısıtır.

چون بر او بر خواند خورشید آن فسون - بود آرایش شد آرایش کنون

23101- Hayvan pisliği iğrenç bir şeydi, pis kokardı. Şimdi kurudu, süslendi; güneş, nasıl oldu da onu büyüledi, bu hâle soktu?

تا زمین باقی حدثها را بخورد - شمس هم معده‌ی زمین را گرم کرد

23102- Güneş yeryüzünün midesini ısıttı da, böylece yeryüzünün üstüne düşen pislikler kurudu, toprağa karıştı. Toprak, o tezeleri yedi bitirdi.

هكذا يمحو الاله السيئات - جزو خاکی گشت و رست از وی نبات

23103- O tezeler, toprağın cüzleri oldu, onlardan bitkiler bitti. İşte Allah, kötülükleri böyle yok eder.

Burada Furkan Suresi'nin şu 70. ayetine işaret vardır: **"Çünkü bunların kötülüklerini, Allah iyiliğe çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."** Bu ayet-i kerime gibi, şu ayetlerde de bize günahkâr insanlar için kurtuluş yolları bulunduğu müjdelenmiştir:

"Sonra kötülüğü değiştirip yerine iyilik getirdik." (Araf Suresi, ayet 97)

"Muhakkak ki iyilikler, kötülükleri giderir." (Hud Suresi, ayet 114)

Peygamber Efendimiz de, bir hadis-i şeriflerinde **"Büyük günahlardan sakınıldığı müddetçe, bir namaz, öteki namaza kadar olan günahlara kefarettir"** buyurmuştur. Başka bir hadislerinde de, **"Ölüm, her Müslümanın günahlarına kefarettir"** diye müjde verilmiştir. Allah, cümlemizi imandan ayırmasın. Amin... Ya Rabb-el Âlemin.

کش نبات و نرگس و نسرين کند - با حدث که بدترین است این کند

23104- Güneş, en kötü şey olan pisliğe bu ihsanlarda bulunursa, nergislere, güllere, nesrinlere ne lütuflarda bulunur, neler verir?

حق چه بخشد در جزا و در عطا - تا به نسرين مناسك در وفا

23105- Allah, kendisine kullukta bulunan güllere ne vefalı davranır, onlara ne güzel renkler verir, ne hoş kokular bağışlar.

طیبين را تا چه بخشد در رصد - چون خبیثان را چنین خلعت دهد

23106- Kötülüklerle böyle elbiseler verirse, temizlere neler bağışlar.

که نگنجد در زبان و در لغت - آن دهد حقشان که لا عین رأت

23107- Hakk, onlara, gözlerin görmediği, dilin anlatamayacağı ihsanlarda bulunur. Lügata sığmaz kelimelerle ifade edilmez şeyler verir.

Bu beyitte, şu kutsi hadise işaret var: **"Temiz, salih kullarıma, gözün görmediği, kulağın işitmediği, hiçbir insanın hatırına gelmeyen şeyler hazırladım."**

Şu ayet-i kerime de aynı müjdeli haber var: **"Artık (dünyada) işledikleri salih amellere mükâfat olarak, kendileri için ne gözler aydınlatıcı (nimetlerin) sakladığını hiç kimse bilemez."** (Secde Suresi, ayet 17)

روز من روشن کن از خلق حسن - ما که‌ایم این را بیا ای یار من

23108- "Ey benim sevgilim! Biz kimiz ki? Sen gel de, güzel huyunla benim günümü aydınlat."

که ز پر زهری چو مار کوهی‌ام - منگر اندر زشتی و مکروهی‌ام
23109- Çirkinliğimize, kötülüğümüze bakma. Biz, dağ yılanı gibi zehirlerle doluyuz.

چون شوم گل چون مرا او خار کشت - ای که من زشت و خصالم جمله زشت
23110- Ben de çirkinim, bütün huylarım da çirkin. O beni diken olarak ecti, ben nasıl gül olabilirim?

زینت طاوس ده این مار را - نو بهار حسن گل ده خار را
23111- Dikene, gülün güzelliğinin ilkbaharını ver. Şu yılanı, tavusun ziynetini bağışla.

لطف تو در فصل و در فن منتهی - در کمال زشتی‌ام من منتهی
23112- Çirkinlikte son derece ilerdeyim. Fakat senin lütfun da, üstünlükte ve yağıştta sonsuz.

تو بر آر ای حسرت سرو سهی - حاجت این منتهی ز آن منتهی
23113- Ey boyuna selvinin bile hasret çektiği güzel! Bu ihtiyacı sonsuz olan kul, senin sonsuzluğuna muhtaç. Lütfunu esirgeme, onu bırakma.

از کرم گر چه ز حاجت او بری است - چون بمیرم فضل تو خواهد گریست
23114- Ben ölürsem, yine senin lütfun bana gözyaşı döker. Kerem sahibisin, ihtiyaçtan münezzehsin ama yine bana sen ağlarsın.

خواهد از چشم لطیفش اشک جست - بر سر گورم بسی خواهد نشست
23115- Mezarımın başında çok oturursan, o güzel gözlerinden çok yaşlar akar.

چشم خواهد بست از مظلومی‌ام - نوحه خواهد کرد بر محرومی‌ام
23116- Mahrum oluşuma, zavallılığuma ağlar, mazlumluğuma gözyaşı dökersin.

حلقه‌ای در گوش من کن ز آن سخن - اندکی ز آن لطفها اکنون بکن
23117- O lütuflardan birazcığını şimdi et. O sözleri şimdi kulağıma fısılda.

بر فشان بر مدرک غمناک من - آن که خواهی گفت تو با خاک من
23118- Toprağıma söyleyeceğin sözleri, şimdi şu gamlı kulağıma söyle.

“FARENİN, BAHANELER İCAT ETME, İŞİ YARINA BIRAKIP SAVSAKLAMA, BU HACETİMİ
HEMEN YERİNE GETİR, İLERİYE ATMADA AFETLER VE TEHLİKELER VARDIR, SUFİ
VAKTİN OĞLUDUR, OĞUL BABASININ ETEĞİNDEN EL ÇEKMEZ, SUFİNİN ESİRGEYİCİ BABASI
OLAN VAKİT DE, ONU YARINA BAKMAYA MUHTAÇ ETMEZ, SAĞINCI ÇABUK OLAN GÜL
BAHÇESİNE DALDIRIR, SUFİ AŞAĞILIK HALKA BENZEMEZ, O GELECEK ZAMANI BEKLEMEZ,
NEHRE MENSUPTUR, DAİMA OLUŞ HÂLİNDEDİR, DEHRE MENSUP DEĞİLDİR, ZAMANA
MUKAYYET OLMAZ, ÇÜNKÜ ALLAH YANINDA NE SABAH VARDIR, NE AKŞAM, GEÇMİŞ VE
GELECEK VE EZEL VE EBED ORADA YOKTUR, GEÇMİŞ ÂDEMLE GELECEK DECCAL ORAYA
SIĞMAZ, BUNLAR, AKL-I CÜZİNİN VE HAYVANI SAHASINDAKİ ŞEYLERDİR, MEKÂNSIZLIK
VE ZAMANSIZLIK ÂLEMİNDE BUNLAR YOKTUR, ŞU HÂLDE ALLAH BİRDİR DENDİ Mİ, NASIL
BİR OLAN HAKİKATİN DEĞİL, İKİLİĞİN OLMADIĞI ANLAŞILIRSA, SUFİ VAKTİN OĞLUDUR
SÖZÜNDEN DE, GEÇMİŞİN, İÇİNDE BULUNDUĞUMUZ ZAMANIN VE GELECEK ZAMANIN,
EZEL VE EBEDİN YOKLUĞU ANLAŞILIR DİYEREK, KURBAĞAYA YALVARMASI”

لابه کردن موش مر چغز را که بهانه میندیش و در نسیه مینداز انجام این حاجت مرا که
فی التأخیر آفات و الصوفی ابن الوقت و ابن دست از دامن پدر باز ندارد و آب مشفق
صوفی که وقت است او را به نگرش به فردا محتاج نگرداند چندانست مستغرق دارد در
گلزار سریع الحسابی خویش نه چون عوام، منتظر مستقبل نباشد، نهری باشد نه دهری که
لا صباح عند الله و لا مساء، ماضی و مستقبل و ازل و ابد آن جا نباشد، آدم سابق و دجال
مسبق نباشد که این رسوم در خطه‌ی عقل جزوی است و روح حیوانی، در عالم لامکان
و لا زمان این رسوم نباشد پس او ابن وقتی است که لا يفهم منه الا نفی تفرقه الازمنة
چنان که از الله واحد فهم شود نفی دویی نی حقیقت واحدی

Bu başlıkta, açıklanması gereken bazı hususlar vardır. Sırasıyla arz edilecektir. “İşi geciktirmekte afet vardır” sözü, Arapça bir atasözüdür.

“Sufi vaktin oğludur” demek, tasavvufla uğraşan, tasavvufu kendisine gaye edinen kişinin, dünle, yarınla ilgilenmemesidir. Her işi vakit geçirmeden, tam zamanında yapmasıdır. Tasavvufta böyle hareket edenlere “İbn-ül vakt” denir.

Bir de İbn-üz Zaman tabiri vardır ki, rüzgâr ne taraftan eserse o tarafa dönen, zamanın adamı, dalkavuk manasında kullanılır. Bunları birbirine karıştırmamak lazımdır. “Zaman sana uymazsa, sen zamana uy” sözü de, zayıf karakteri gösterir. Ot gibi, rüzgâr ne taraftan eserse, ona uyup yatmak İbn-ül vakt demek değildir. Bir büyük zatın, “Tasavvuf, edepten ibarettir. Her vakte ait bir edep vardır. Her makama göre bir edep mevcuttur. “Kim içinde bulunduğu vaktin edeplerine uyarsa kurtulur” sözü de, “İbn-üz zaman ol” demek değildir. Sufi, geçen günleri düşünmeyecektir. Gelecek günlerle ilgilenmeyecektir. Gönlünü Hakk’a vererek, yaşadığı zamanı değerlendirecektir. Şu rubai tercümesi, bu fikri bir dereceye kadar belirtmektedir:

*Geçmiş eyyamı sakın yâd etme,
Gelecekten dahi feryat etme,
Her iki vakti unutmuş olarak,
Hoş geçir hâlini, bir yad etme.*

Böylece, sufinin içinde bulunduğu vaktin değerini bilmesi anlatılmaktadır. Geçmiş zaman, ancak zihinde mevcuttur. Gelecekse, hiçbir vakit gerçekleşmez, her an akıp gider. Çünkü zaman dediğimiz mefhum durmaz. Bu bakımdan o da mücerret ve zihnî bir mefhumdur. Aslında, hadiselerin zihinde kıyaslanmasından doğan zamanın hakikati, içinde bulunduğumuz andır. Âlem, her an Hakk’ın iradesi ile gayb âleminden şehadet âlemine gelmekte, sonra yine bir an içinde gayb âlemine gitmektedir. Böylece yaratış ve yaratılış, durmadan devam etmektedir.

Ucu ateşli bir sopayı elimizde çevirirsek, sallarsak, hızlı sallamamız yüzünden ateşten bir daire gibi görünür. Hâlbuki sopa, her an yerini değiştirmektedir. Biz de, âlemi değişmiyor sanıyoruz, hâlbuki âlem her an yok olmakta an-ı daim içindedir ve içinde bulunduğu ana uyar. “Sufi vaktin oğludur” demek, bu hakikatin ifadesidir. Buna karşılık, bir de “Ebul vakt”, yani vaktin babası tabiri vardır. Bu, zaman-ı tasarruf sahibi erenler hakkında söylenir. “Sufi nehre mensuptur, dehre mensup değildir” sözüne gelince, sufi, zamanı, geçmişi ve geleceği düşünmez. İçinde bulunduğu her an, huzurda bulunmaya dikkat eder. Dehre, yani zamana tabi değildir.

Allah’ın indinde ne sabah vardır, ne de akşam. Bu söz de bir hakikatin ifadesidir. Zaman, hadiselerin, zihindeki nispet ve mukayesesinden doğan zihnî ve mücerret bir mefhumdur.

Ezelî, ebedî olan, ezeli ve ebedi yaratan, her şeyi meydana getiren, her an yaratıcı ve öldürücü olan Cenab-ı Hakk hakkında sabah ve akşam düşünülmez. Mekan ve zaman, mekansızlık ve zamansızlık âleminde yoktur, ancak bu âlemde vardır.

Deccal, kıyamete yakın bir zamanda görülecek, Tanrılık iddiasında bulunacak tek gözlü bir kişi olduğu söylenir.

ای قدمهای ترا جانم فراش - صوفیی را گفت خواجهی سیم پاش
23119- *Etrafındakilere gümüş paralar dağıtan ihsan sahibi bir zengin, sufinin birine "Ey ayaklarının altına kalbimi attığım, canımı döşediğim büyük zat!" dedi.*

یا که فردا چاشتگاهی سه درم - یک درم خواهی تو امروز ای شهم
23120- *Ey padişahım! Bugün bir kuruş mu istersin, yoksa yarın üç kuruş mu vereyim?*

ز آنکه امروز این و فردا صد درم - گفت دی نیم درم راضی ترم
23121- *Sufi, "Dün yarım kuruş verseydin, bugün vereceğin paradan, yarınki yüz kuruştan daha fazla beni memnun ederdi" dedi.*

نک قفا پیشست کشیدم نقد ده - سیلی نقد از عطای نسیه به
23122- *Peşin sille, veresiye bağıştan daha iyidir. İşte başımı önüme eğdim, vur peşin silleyi.*

که قفا و سیلی اش مست تو است - خاصه آن سیلی که از دست تو است
23123- *Hele silleyi vuran senin elin olursa, baş da o elin sarhoşudur, sille de.*

خوش غنیمت دار نقد این زمان - هین بیا ای جان جان و صد جهان
23124- *Ey canımın canı! Ey benim yüzlerce cihanım! Aklını başına al da, şu içinde bulunduğun zamanın kıymetini bil.*

سر مکش زین جوی ای آب روان - در مدزد آن روی مه از شب روان
23125- *O ay gibi güzel yüzünü gece yolcularından gizleme. Ey akıp giden su! Şu dereden baş çekme.*

لب لب جو سر بر آرد یاسمین - تالب جو خندد از آب معین
23126- *Lütfet de, dere kıyısı bu hoş ve güzel akarsu yüzünden gülsün, dere kıyılarında yaseminler boy atsın.*

پس بدان از دور کآنجا آب هست - چون ببینی بر لب جو سبزه مست
23127- *Uzaktan dere kıyısında neşeli neşeli sallanan yeşillikler gördün mü, bil ki, orada su var!*

که بود غماز باران سبزه زار - گفت سیماهم وجوه کردگار
23128- *Cenab-ı Hakk, "Gönüllerindeki, yüzlerinden belli olur" buyurdu. Yeşillikler de, yağmurun olduğunu, suyun bulunduğunu haber verir.*
Bu beyitte, Fetih Suresi'nin şu 29. ayetinden lafzi iktibas var: *"Secde eserinden, yüzlerinde nişanlar vardır."*

که بود در خواب هر نفس و نفس - گر ببارد شب نبیند هیچ کس
23129- *Yağmur gece yağarsa, kimse görmez. Çünkü herkes, her şey uykudadır.*

هست بر باران پنهانی دلیل - تازگی هر گلستان جمیل
23130- *Güzel, latif gül bahçesinin tazeliği, kimse görmediği hâlde, yağmurun yağdığını bildirir. Gizli bir yağmura delalet eder.*

لیک شاه رحمت و وهابی - ای اخی من خاکیم تو آبی

23131- Ey kardeşim! Ben toprağa mensubum, topraktanım; sen sudansın ama merhamet padişahısın, lütuflarda bulunansın, dilekleri vericisin.

که گه و بی‌گه به خدمت می‌رسم - آن چنان کن از عطا و از قسم

23132- Öyle lütuflarda bulun, öyle ihsanlar et ki, vakitli vakitsiz huzuruna gelebileyim.

می‌بینم از اجابت مرحمت - بر لب جو من به جان می‌خوانمت

23133- Ben, dere kıyısında seni can-ı gönülden çağırıp durmaktayım, fakat bana merhamet edip cevap bile vermiyorsun.

ز انک ترکیبم ز خاکی رسته شد - آمدن در آب بر من بسته شد

23134- Suya dalmama imkânı yok. Çünkü yaratılışım topraktan, topraktan yetişmiş gelmişim.

تا ترا از بانگ من آگه کند - یا رسولی یا نشانی کن مدد

23135- Ya bir elçi gönder, bana yardım et; ya belirti göster de, sesimi sana duyursun.

آخر آن بحث آن آمد قرار - بحث کردند اندر این کار آن دو یار

23136- O iki dost, fare ile kurbağa, bu işten bahsettiler, sonunda şöyle bir karara vardılar.

تا ز جذب رشته گردد کشف راز - که به دست آرند یک رشته‌ی دراز

23137- Bir uzun ip bulacaklardı. İpin çekilişi, onlara sırrı açacaktı.

بست باید دیگرش بر پای تو - یک سری بر پای این بنده‌ی دو تو

23138- Fare, "İpin bir ucunu seni çok seven bu kulun ayağına, öbür ucunu da senin ayağına bağlarız" dedi.

اندر آمیزیم چون جان با بدن - تا بهم آیم زین فن ما دو تن

23139- Bu iple, iki ayrı ten olarak yaşayan sen ve ben, can bedenle nasıl birleşiyorsa, öyle birbirimize karışalım, bir vücut olarak birleşelim.

می‌کشاند بر زمینش ز آسمان - هست تن چون ریسمان بر پای جان

23140- Zaten şu tenimiz de, canımızın ayağına bağlanmış bir ipe benzer. Onu gökyüzünden yeryüzüne çeker.

رسته از موش تن آید در خوشی - چغز جان در آب خواب بی‌هشی

23141- Can kurbağası kendinden geçmiş, suyuna dalmış, o hoş âlemde beden faresinden kurtulmuşken...

چند تلخی زین کشش جان می‌چشد - موش تن ز آن ریسمان بازش کشد

23142- Beden faresi, onu o iple aşağı doğru çeker; bu çekişten, can kurbağası ne acılıklar duyar, ne ızdıraplar tadar.

عیشها کردی درون آب چغز - گر نبودی جذب موش گنده مغز

23143- Beyni kokmuş pis farenin bu çekmesi olmasaydı, kurbağa, suyun içinde

ne sefalar sürece, ne zevkler edecekti.

بشنوی از نور بخش آفتاب - باقی اش چون روز برخیزی ز خواب

23144- Geri kalanını, gündüz olup da uykudan kalkınca, güneşin nur bağışlayışından, lütuflarından, ihsanlarından doyarsın.

Her gün sabahleyin uykudan uyandığımız zaman, beden canı kendine çeker. İnsanı ayağa kaldırır, işleri ile uğraştırır. Bu uyanışın geri kalanını, kıyamet günü mezarından kalktığın zaman, ölüm uykusundan uyandığın zaman göreceksin. O zaman Hakk'ın sana ne lütuflarda, ne ihsanlarda bulunacağını görürsün. Burada Yasin Suresi'nin 26-27. ayetlerine işaret edilmektedir: **“Ona, cennete gir denilince: Ne olurdu, dedi, kavmim bilseydi; Rabbimin beni bağışladığını ve beni ağırlananlardan (lütuflara, ihsanlara nail olanlardan) kıldığını (anlasalardı.)”** (36/26-27)

17. ciltin sonu